

**KAPADOKYA BÖLGESİ DUVAR RESİMLERİNDE
VAFTİZCİ YAHYA TASVİRLERİ**

Gazme NAYİM

**Yüksek Lisans Tezi
Sanat Tarihi Anabilim Dalı
Dr. Öğr. Üyesi Demet OKUYUCU YILMAZ
2019
Her hakkı saklıdır.**

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI**

Gamze NAYİM

**KAPADOKYA BÖLGESİ DUVAR RESİMLERİNDE
VAFTİZCİ YAHYA TASVİRLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Dr. Öğr. Üyesi Demet OKUYUCU YILMAZ**

ERZURUM – 2019

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ BEYAN FORMU

09/10/2019

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum " Kapadokya Bölgesi Duvar Resimlerinde Vaftizci Yahya Tasvirleri" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanması için verdiğimi onaylarım:

*Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim *.*

☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☒ Tezimin/Raporumun makale için altı ay, patent için iki yıl süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

[10.10.2019]

[Ganize NAYİM]

*** LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE**

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi MADDE 6- (1) Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Yeni teknik, materyal ve metodların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda, 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7- (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

F-83/00/22.12.2016

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Üyesi: Demet OKUYUCU YILMAZ..... danışmanlığında, ...Görme NAYİM... tarafından hazırlanan
bu çalışma 10 / 10 / 2019 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından.
Sırat Tarih..... Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan Prof. Dr. Haldun ÖZKAN

İmza: [Signature]

Jüri Üyesi Dr. Öğr. Üyesi Demet Okuyucu YILMAZ

İmza: [Signature]

Jüri Üyesi Dr. Öğr. Üyesi Muhammet ARESAN

İmza: [Signature]

Prof. Dr. Sait UYLAŞ

Enstitü Müdürü

F-85/01/21.10.2016

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	V
ÖZET	VII
ABSTRACT	VIII
KISALTMALAR	IX
FOTOĞRAF DİZİNİ.....	X
ÇİZİM DİZİNİ.....	XVIII

GİRİŞ

I. KONUNUN TANIMI VE AMACI.....	1
---------------------------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM KAPADOKYA BÖLGESİ

1.1.TARİHSEL COĞRAFYASI VE FİZİKİ YAPISI	2
1.2. KAPADOKYA BÖLGESİNİN HİRİSTİYANLIK TARİHİ.....	2

İKİNCİ BÖLÜM KUTSAL METİNLERDE VAFTİZCİ YAHYA

2.1. DÖRT İNCİL'DE VAFTİZCİ YAHYA	6
2.1.1. İncillerde Vaftizci Yahya'nın Soyu	6
2.1.2. Vaftizci Yahya'nın Doğumu	6
2.1.3. Vaftizci Yahya'nın Çocukluğu ve Gençliği.....	8
2.1.4. Vaftizci Yahya'nın Hz. İsa'ya Tabi Oluşu	8
2.1.5. Salome'nin Dansı Ve Vaftizci Yahya'nın Öldürülmesi	9

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. DÖRT İNCİL'DE VAFTİZCİ YAHYA İLE İLGİLİ AYETLER	11
--	----

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.1. İNCİLLERDE VAFTİZCİ YAHYA İLE İLGİLİ ÇELİŞKİLER	16
--	----

BEŞİNCİ BÖLÜM

KATALOG

5.1. GÖREME ŞAPEL 1 (EL NAZAR KİLİSESİ).....	18
--	----

5.2. GÖREME ŞAPEL 2A (SAKLI KİLİSE)	20
5.3. GÖREME ŞAPEL 2A (SAKLI KİLİSE)	22
5.4. GÖREME TOKALI ESKİ KİLİSE	23
5.5. GÖREME TOKALI ESKİ KİLİSE	24
5.6. GÖREME TOKALI ESKİ KİLİSE	29
5.7. GÖREME TOKALI YENİ KİLİSE	30
5.8. GÖREME TOKALI YENİ KİLİSE	32
5.9. GÖREME TOKALI YENİ KİLİSE	35
5.10. GÖREME ŞAPEL 9 (THEOTOKOS- JOHN THE BAPTİST- H. GEORGE)	36
5.11. GÖREME ŞAPEL 9 (THEOTOKOS- JOHN THE BAPTİST- H. GEORGE)	38
5.12. GÖREME ŞAPEL 11 (ST. EUSTATHİOS).....	39
5.13. GÖREME ŞAPEL 19 (ELMALI KİLİSE).....	40
5.14. GÖREME ŞAPEL 19 (ELMALI KİLİSE).....	42
5.15. GÖREME ŞAPEL 22 (ÇARIKLI KİLİSE)	44
5.16. GÖREME ŞAPEL 22 (ÇARIKLI KİLİSE)	45
5.17. GÖREME ŞAPEL 23 (KARANLIK KİLİSE)	48
5.18. GÖREME ŞAPEL 23 (KARANLIK KİLİSE)	49
5.19. GÖREME ŞAPEL 29 (KILIÇLAR KİLİSESİ)	52
5.20. GÖREME ŞAPEL 33 (KILIÇLAR KUŞLUK KİLİSESİ).....	55
5.21. GÖREME AZİZE CATHERİNE ŞAPELİ	58
5.22. ÇAVUŞİN- GÜLLÜDERE GÜVERCİNLİK KİLİSESİ.....	60
5.23. ÇAVUŞİN GÜLLÜDERE GÜVERCİNLİK KİLİSESİ.....	61
5.24. ÇAVUŞİN- GÜLLÜDERE ÜÇ HAÇLI KİLİSE	62
5.25. ÇAVUŞİN- GÜLLÜDERE AYVALI KİLİSE (GÜLLÜDERE 4 NOLU KİLİSE-VAFTİZCİ YAHYA KİLİSESİ).....	63
5.26. ÇAVUŞİN- GÜLLÜDERE AYVALI KİLİSE (GÜLLÜDERE 4 NOLU KİLİSE-VAFTİZCİ YAHYA KİLİSESİ).....	64
5.27: ÇAVUŞİN- GÜLLÜDERE AYVALI KİLİSE (GÜLLÜDERE 4 NOLU KİLİSE-VAFTİZCİ YAHYA KİLİSESİ).....	66
5.28. SUSUMBAYIRI AZİZ THEODORE KİLİSESİ (PANCARLIK KİLİSESİ) .	67
5.29. SUSUMBAYIRI AZİZ THEODORE KİLİSESİ (PANCARLIK KİLİSESİ) .	68

5.30. SUSUMBAYIRI AZİZ THEODORE KİLİSESİ (PANCARLIK KİLİSESİ) .	69
5.31. SİNASOS MUSTAFA PAŞA KÖYÜ HAVARİLER KİLİSESİ (PENTEKOST YA DA APOSTLE KİLİSESİ).....	70
5.32. GÜLŞEHİR KARŞI KİLİSE (VAFTİZCİ YAHYA KİLİSESİ).....	72
5.33. ÜRGÜP- YEŞİLÖZ TAĞAR KİLİSESİ.....	74
5.34. SÖVİŞ- ŞAHİNEFENDİ KIRK ŞEHİTLER KİLİSESİ	77
5.35. SOĞANLI- ST. BARBARA-TAHTALI KİLİSE.....	79
5.36. SOĞANLI KUBBELİ KİLİSE	81
5.37. SOĞANLI CANAVAR-YILANLI KİLİSE.....	83
5.38. SOĞANLI CANAVAR- YILANLI KİLİSE.....	85
5.39. ÜRGÜP KEŞLİK MANASTIRI ARCHANGELİOS KİLİSESİ	87
5.40. ÜRGÜP KEŞLİK MANASTIRI ARCHANGELİOS KİLİSESİ	89
5.41. ÜRGÜP KEŞLİK MANASTIRI AZİZ STEPHANOS KİLİSESİ	92
5.42. BELİSİRMA BAHATTİN SAMANLIĞI KİLİSESİ.....	93
5.43. BELİSİRMA DİREKLİ KİLİSE.....	95
5.44. IHLARA PÜRENLİSEKİ KİLİSESİ.....	97
5.45. IHLARA AĞAÇ ALTI KİLİSESİ (DANİEL YA DA PANTANASSA KİLİSESİ)	98
5.46. IHLARA KOKAR KİLİSE	99

ALTINCI BÖLÜM

KARŞILAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRME

6.1. İKONOĞRAFİK ÖZELLİKLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	102
6.1.1. Vaftiz Sahnesi	102
6.1.2. Deisis- Şefaath Sahnesi.....	105
6.1.3. Anastasis Sahnesi	108
6.1.4. Yahya'nın Görevlendirilme Sahnesi	111
6.1.5. Yahya'nın Çağrısı- Vaazı Sahnesi	111
6.1.6. Yahya İle İsa'nın Karşılaşması Sahnesi	111
6.1.7. Elizabeth'in Takip Edilişi Sahnesi	112
6.1.8. Yahya'nın Öldürülmesi Sahnesi.....	112
6.2. ÜSLUP DEĞERLENDİRMESİ	113
SONUÇ.....	118
KAYNAKÇA.....	120

EKLER.....	125
EK 1. FOTOĞRAFLAR.....	125
EK 2. ÇİZİMLER.....	195
EK 3. KAPADOKYA HARİTASI (MUSTAFA UYSUN'DAN)	221
EK 4. GÖREME AÇIK HAVA MÜZESİ HARİTASI (MUSTAFA UYSUN'DAN)	222
EK 5. SOĞANLI VADİSİ HARİTASI (MUSTAFA UYSUN'DAN)	223
ÖZGEÇMİŞ	224

ÖNSÖZ

Bizans Devleti, Ortaçağ'da kurulmuş bir devlet olmakla birlikte, etkileri günümüze kadar canlı bir şekilde gelmiştir. Bizans, Roma İmparatorluğu'nun 395'te ikiye ayrılmasıyla kurulmuştur. Doğu Roma İmparatorluğu olarak da bilinir. Bizans adı, Doğu Roma İmparatorluğunu belirtmek için bu devletin çağdaşları tarafından değil, daha çok 19. yüzyıldan itibaren modern tarihçiler tarafından kullanılmıştır. Bizans İmparatorluğu, birçok önemli uygarlığın hüküm sürdüğü Anadolu topraklarında iz bırakan önemli kültürlerden biri olmuştur.

İnsanlık tarihi boyunca sayısız uygarlığa ev sahipliği yapan Kapadokya Bölgesi, Hititler ile başlayıp, Hristiyan topluluklar ile devam eden yoğun bir kaya yerleşimine sahne olmuştur. Hristiyan inancının gereği olarak inşa edilmiş binlerce kaya kilisesi, bugün hala iyi şekilde korunabilmiş ve tahribata uğramış fresko bezemeleriyle ayakta durmaktadır. Bu zengin duvar resimlerini içeren kiliseler, Bizans resim sanatının eşsiz örneklerini oluşturmaktadır.

Bu çalışmada ki esas amaç; Kapadokya Bölgesi'nde ki Bizans duvar resimleri içerisinden Vaftizci Yahya konulu duvar resimlerini belgeleyerek, bu zengin resimsel mirası kendi çerçevesi içinde aydınlatmayı amaçlamaktır. Her geçen gün, gerek insanlardan gerekse doğal hava şartlarından kaynaklanan ve tahribata uğrayan bu duvar resimlerini kayıt altına alarak geleceğe güvenle aktarabilmek esas alınmıştır.

Bu yüksek lisans tez çalışmasında Vaftizci Yahya'nın ele alınmasının sebebi, Yahya'nın kendi bütünlüğü içerisinde doğru bir şekilde anlaşılmasını sağlamaktır. İncil, bu araştırmanın temel kaynağıdır. Vaftizci Yahya'nın hayatını objektif olarak ana kaynağa inerek incelemek, bilimsel metotları olabildiğince kullanmak bu çalışma için büyük bir önem arz etmektedir.

Bu araştırma ile Hristiyanlık için çok önemli bir şahsiyet olan Vaftizci Yahya'nın, Kapadokya Bölgesi duvar resimlerine ne şekilde yansıdığını ve İncillerde nasıl anlatıldığını gözlemlemek amaçlanmıştır. Bu çalışmada Hristiyanlar tarafından çok sevilen ve İncillerde anlatılan Vaftizci Yahya ele alınmıştır.

Toplamda altı bölümden meydana gelen çalışmanın giriş bölümünde, konunun tanımı ve amacı belirtilmiştir. Birinci bölümde Kapadokya Bölgesi'nin tarihsel coğrafyası ve fiziki yapısı ile bölgenin Hristiyanlık tarihi hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde, kutsal metinlerde Vaftizci Yahya başlığı altında Dört İncil'de Vaftizci

Yahya detaylı olarak anlatılmıştır. Vaftizci Yahya'nın soyu, doğumu, çocukluğu ve gençliği, Hz. İsa'ya tabi olması ve öldürülmesi Dört İncil ayetleri ışığında açıklanmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölümde Dört İncil'de Vaftizci Yahya ile ilgili ayetlerden bahsedilmiştir. Dördüncü bölümde İncillerde Vaftizci Yahya ile ilgili Çelişkilerden bahsedilmiştir. Beşinci bölümde katalog kısmına geçilmiş ve “katalog tanımı” başlığı altında kataloğun yöntemi ifade edilmiş, daha sonra çeşitli başlıklar altında konuya dâhil olan kiliselerin adları ve tarihlendirilmeleri konusunda bilgiler verilmiştir. Söz konusu tasvirin kilise içinde konumlandığı yer tarif edilmiştir. Sahnenin tasviri, figürlerin pozisyonları, duruşları, fiziksel özellikleri, hareket ve yönelişleri gibi özellikleri ile anlatılmış ve varsa üzerindeki yazıtların Türkçe anlamları belirtilmiş ve ilgili sahnenin, kaynakta yer alan anlatımı verilmiştir. Altıncı bölüm karşılaştırma ve değerlendirme bölümü olup, çeşitli başlıklar altında ikonografi, resim programı ve üslup genel karşılaştırma ve değerlendirilmesi yapılmıştır.

Sonuç bölümünde Vaftizci Yahya ile ilgili kısaca bilgi verildikten sonra, konuya dâhil olan kiliselerde yer alan Vaftizci Yahya tasvirlerinin genel özellikleri hakkında bilgi verilmiştir. Tezin son kısmında kaynakça, fotoğraflar, çizimler, Kapadokya Bölgesi haritası, Göreme Açık Hava Müzesi haritası ve Soğanlı Vadisi haritasına yer verilmiştir.

Beni bu konuda çalışmaya yönlendiren, tez ve seminer çalışmamı yöneten ve danışmanlığımı üstlenen değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Demet Okuyucu Yılmaz'a teşekkür ederim. Hem tez hem de seminer çalışmamın ortaya çıkmasında, çekim ve araştırma çalışmam esnasında benimle birlikte kilometrelerce yol kat eden, çözüm üreten ve benden desteğini hiçbir zaman esirgemeyen sevgili eşim Ahmet Nayim'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Kapadokya ve Bizans üzerine çalışmaları bulunan ve benimle arşivini paylaşan, çalışmamda bana büyük katkıda bulunan kitaplarını bizzat kendisinden alma fırsatı bulduğum Mustafa Uysun'a, Müze arşivindeki fotoğrafları kullanmama olanak tanıyan Nevşehir Müze Müdürü Murat Gülyaz'a teşekkürü borç bilirim. Arazi çalışmam esnasında teçhizat konusunda bana desteği olan sevgili Babam Dursun Ali Türbedaroğlu'na ve manevi desteğinden dolayı canım Annem'e sonsuz teşekkür ederim. Tez çalışmamın düzenlenmesi ile ilgili yardımlarını esirgemeyen değerli arkadaşlarım Halil İbrahim Ün ve Nesrin Alemdarlar'a teşekkürlerimi sunuyorum.

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ
KAPADOKYA BÖLGESİ DUVAR RESİMLERİNDE
VAFTİZCİ YAHYA TASVİRLERİ

Gamze NAYİM

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Demet OKUYUCU YILMAZ

2019, 224 Sayfa

Jüri: Dr. Öğr. Üyesi Demet OKUYUCU YILMAZ

Prof. Dr. Haldun ÖZKAN

Dr. Öğr. Üyesi Muhammet ARSLAN

Kapadokya Bölgesi duvar resimlerinde Vaftizci Yahya tasvirlerini konu alan tezin giriş bölümünde; konunun tanımı belirtilmiştir. Birinci bölümde; Kapadokya Bölgesi'nin tarihsel coğrafyası ve fiziki yapısı ile bölgenin Hristiyanlık tarihi hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde; Kutsal Metinlerde Vaftizci Yahya başlığı altında Dört İncil'de Vaftizci Yahya detaylı olarak anlatılmıştır. Üçüncü bölümünde Dört İncilde Vaftizci Yahya ile ilgili ayetlerden bahsedilmiştir. Dördüncü bölümde; İncillerde Vaftizci Yahya ile ilgili Çelişkilerden bahsedilmiştir. Beşinci bölümde katalog kısmına geçilmiştir. Katalog tanımı başlığı altında, katalogun yöntemi ifade edilmiştir. Daha sonra çeşitli başlıklar altında konuya dâhil olan kiliselerin adları ve tarihlendirilmeleri konusunda bilgi verilmiştir. Söz konusu tasvirin kilise içinde konumlandığı yer tarif edilmiştir. Sahnenin tasviri yapılarak, varsa üzerinde ki yazıtların Türkçe anlamları verilmiştir. Altıncı bölüm; karşılaştırma ve değerlendirme bölümü olup, çeşitli başlıklar altında ikonografi, resim programı ve üslup genel karşılaştırması ve değerlendirmesi yapılmıştır. Sonuç bölümünde; Vaftizci Yahya ile ilgili kısaca bilgi verildikten sonra, konuya dâhil olan kiliselerde yer alan Vaftizci Yahya tasvirlerinin genel özellikleri hakkında bilgi verilmiştir. Tezin son kısmında; kaynakça, fotoğraflar, çizimler, Kapadokya Bölgesi haritası, Göreme Açık Hava Müzesi haritası ve Soğanlı Vadisi haritasına yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kapadokya, Bizans, Vaftizci Yahya, Duvar Resimleri, İkonografi, Üslup.

ABSTRACT

MASTER'S THESIS

**THE DEPICTIONS OF JOHN THE BAPTIST IN THE WALL PAINTINGS OF
THE CAPPADOCIA REGION**

Gamze NAYİM

Advisor: Assist Prof. Dr. Demet OKUYUCU YILMAZ

2019, Page: 224

Jury: Assit Prof. Dr. Demet OKUYUCU YILMAZ

Prof. Dr. Haldun ÖZKAN

Assit Prof. Dr. Muhammet ARSLAN

In the introduction part of the thesis on the depictions of John the Baptist in the Cappadocia Region wall paintings; the definition of the subject is indicated. In the first section; The historical geography and physical structure of the Cappadocia Region and the history of Christianity of the region were given. In the second part; In the Bible, the Baptist Yahya is described in detail under the title of Baptist John in the Holy Scriptures. In the third chapter, verses related to John the Baptist are mentioned in the Four Gospels. In the fourth section; There are contradictions about the Baptist Yahya in the Gospels. In the fifth chapter, the catalog section is started. Under the definition of catalog, the method of the catalog is described. Afterwards, the names and dates of the churches were given under various headings. The location of the depiction in question is described. The scene is depicted and the Turkish meanings of the inscriptions, if any, are given. Section six; comparison and evaluation section, iconography, painting program and stylistic general comparison and evaluation under various headings. In the conclusion section; After brief information about John the Baptist, the general features of the descriptions of John the Baptist in the churches included in the subject are given. In the last part of the thesis; bibliography, photographs, drawings, Cappadocia Region map, Göreme Open Air Museum map and Soğanlı Valley map are included.

Key words: Cappadocia, Byzantine, John the Baptist, Wall Paintings, Iconography, Style.

KISALTMALAR

a. g. e.	: Adı Geçen Eser
a.g. m.	: Adı Geçen Madde
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviri
Edt.	: Editör
Hız.	: Hazreti
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
vb.	: Ve Benzerleri

FOTOĞRAF DİZİNİ

Fotoğraf 5.1. Göreme El Nazar Kilisesi Genel Görünüş ve Giriş Cephesi.....	125
Fotoğraf 5.2. Göreme El Nazar Kilisesi; Apsisten Giriş Kapısına Doğru Bakış	125
Fotoğraf 5.3. Göreme El Nazar Kilisesi; Güney Kemer İç Yüzeyi	126
Fotoğraf 5.4. Göreme El Nazar Kilisesi; Güney Kemer İç Yüzeyi, Vaftiz Sahnesi ...	126
Fotoğraf 5.5. Göreme El Nazar Kilisesi; Güney Kemer İç Yüzeyi, Vaftiz Sahnesi, Vaftizci Yahya ve İsa Figürleri Detay	127
Fotoğraf 5.6. Göreme El Nazar Kilisesi; Güney Kemer İç Yüzeyi, Vaftiz Sahnesi, Vaftizci Yahya Detay.....	127
Fotoğraf 5.7. Göreme El Nazar Kilisesi; Güney Kemer İç Yüzeyi, Vaftiz Sahnesi, İki Melek Figürü Detay	128
Fotoğraf 5.8. Göreme-Saklı Kilise Genel Görünüş (Murat Gülyaz'dan)	129
Fotoğraf 5.9. Göreme Saklı Kilise; Narteksten Naos Mekânına Bakış	129
Fotoğraf 5.10. Göreme Saklı Kilise; Güney Duvar, Vaftiz Sahnesi.....	130
Fotoğraf 5.11. Saklı Kilise; Güney Duvar, Vaftiz Sahnesi, Vaftizci Yahya Detay.....	130
Fotoğraf 5.12. Göreme Saklı Kilise; Güney Nef Kemer Alınlığı, Yahya'nın Görevlendirilmesi Sahnesi	131
Fotoğraf 5.13. Göreme Saklı Kilise; Güney Nef Kemer Alınlığı, Yahya'nın Görevlendirilmesi Sahnesi, Vaftizci Yahya Detay.....	131
Fotoğraf 5.14. Göreme Tokalı Eski ve Yeni Kilise; Genel Görünüş ve Giriş Kapısı .	132
Fotoğraf 5.15. Göreme Tokalı Eski Kilise; İç Kısımdan Giriş Kısımına Bakış	132
Fotoğraf 5.16. Göreme Tokalı Eski Kilise; Üst Tavan Örtüsü Resim Programı Genel Görünüş.....	133
Fotoğraf 5.17. Göreme Tokalı Eski Kilise; Üst Tavan Örtüsü Resim Programı, Yahya'nın Görevlendirilmesi, Yahya'nın Çağrısı- Vaazı, Yahya İle Hz. İsa'nın Karşılaşması ve Vaftiz Sahneleri.....	133
Fotoğraf 5.18. Göreme Tokalı Eski Kilise; Üst Tavan Örtüsü, Yahya'nın Görevlendirilmesi Sahnesi Detay	134
Fotoğraf 5.19. Göreme Tokalı Eski Kilise; Üst Tavan Örtüsü, Yahya'nın Çağrısı-Vaazı Sahnesi	134
Fotoğraf 5.20. Göreme Tokalı Eski Kilise; Üst Tavan Örtüsü, Yahya İle Hz. İsa'nın Karşılaşması Sahnesi	135

Fotoğraf 5.21. Göreme Tokalı Eski Kilise; Üst Tavan Örtüsü, Vaftiz Sahnesi	135
Fotoğraf 5.22. Göreme Tokalı Eski Kilise; Elizabeth'in Takip Edilişi Sahnesi	136
Fotoğraf 5.23. Göreme Tokalı Yeni Kilise; Eski Kilise'den Yeni Kilise'ye Doğru Bakış	136
Fotoğraf 5.24. Göreme Tokalı Yeni Kilise; Kuzeybatı Duvar, Tonozun Kuzeybatı Kanat Yüzeyi, Vaftiz Sahnesi	137
Fotoğraf 5.25. Göreme Tokalı Yeni Kilise; Apsis Yarım Kubbesinin Alt Kısımı; Anastasis (İsa'nın Cehenneme-Hades'e İnişi) Sahnesi	137
Fotoğraf 5.26. Göreme Tokalı Yeni Kilise; Apsis Yarım Kubbesinin Alt Kısımı; Anastasis (İsa'nın Cehenneme- Hades'e İnişi) Sahnesi Vaftizci Yahya Detay ..	138
Fotoğraf 5.27. Göreme Tokalı Yeni Kilise; Kuzeybatı Duvar, Tonozun Kuzeybatı Kanat Yüzeyi, Yahya'nın Görevlendirilme Sahnesi	138
Fotoğraf 4.28. Göreme Tokalı Yeni Kilise; Kuzeybatı Duvar, Tonozun Kuzeybatı Kanat Yüzeyi, Yahya İle İsa'nın Karşılaşması Sahnesi.....	139
Fotoğraf 5.29. Göreme Şapel 9 (Theotokos- John The Baptist- H. George); Genel Görünüş (Mustafa Uysun'dan)	139
Fotoğraf 5.30. Göreme Şapel 9 (Theotokos- John The Baptist- H. George);Apsisin Güneydoğusundaki Niş İçinde, Deisis-Şefaath Sahnesi (Mustafa Uysun'dan)	140
Fotoğraf 5.31. Göreme Şapel 9 (Theotokos-John The Baptist- H. George); Apsisin Güneydoğusundaki Niş İçinde, Deisis-Şefaath Sahnesi, Vaftizci Yahya Detay (Mustafa Uysun'dan)	141
Fotoğraf 5.32. Göreme Şapel 9 (Theotokos- John The Baptist- H. George); Güneydoğu Duvar Yüzeyi, Vaftiz Sahnesi (Mustafa Uysun'dan)	142
Fotoğraf 5.33. Göreme Şapel 11 (St. Eustathios Kilisesi) ; Genel Görünüş	142
Fotoğraf 5.34. Göreme Şapel 11 (St. Eustathios Kilisesi); Üst Tavan Örtüsü, Tonozun Kuzey Bölümü Alt Şerit, Elizabeth'in Takip Edilmesi Sahnesi ve Çocuk Yahya	143
Fotoğraf 5.35. Göreme Elmalı Kilise; Giriş Kapısı	143
Fotoğraf 5.36. Göreme Elmalı Kilise; Güneybatı Köşe Mekânı, Vaftiz Sahnesi	144
Fotoğraf 5.37. Göreme Elmalı Kilise; Güneybatı Köşe Mekânı, Vaftiz Sahnesi, Vaftizci Yahya ve İsa Detay	144
Fotoğraf 5.38. Göreme Elmalı Kilise; Naostan Apsise Doğru Bakış	145

Fotoğraf 5.39. Göreme Elmalı Kilise; Naostan Apsise Doğru Bakış ve Apsis Yarım Kubbesinde Deisis-Şefaath Sahnesi	145
Fotoğraf 5.40. Göreme Elmalı Kilise; Naostan Apsise Doğru Bakış ve Apsis Yarım Kubbesinde Deisis-Şefaath Sahnesi, Vaftizci Yahya Detay	146
Fotoğraf 5.41. Göreme Çarıklı Kilise; Genel Görünüş ve Giriş Cephesi	146
Fotoğraf 5.42. Göreme Çarıklı Kilise; Kuzeybatı Duvar Yüzeyi, Vaftiz Sahnesi	147
Fotoğraf 5.43. Göreme Çarıklı Kilise; Kuzeybatı Duvar Yüzeyi, Vaftiz Sahnesi, İki Melek Figürü Detay	147
Fotoğraf 5.44. Göreme Çarıklı Kilise; Ana Apsis Yarım Kubbesi, Deisis-Şefaath Sahnesi	148
Fotoğraf 5.45. Göreme Çarıklı Kilise; Ana Apsis Yarım Kubbesi, Deisis-Şefaath Sahnesi, Vaftizci Yahya Detay	148
Fotoğraf 5.46. Göreme Karanlık Kilise; Genel Görünüş	149
Fotoğraf 5.47. Göreme Karanlık Kilise; Naosun Sol Tarafı, Güneybatı Duvar, Vaftiz Sahnesi	149
Fotoğraf 5.48. Göreme Karanlık Kilise; Naosun Sol Tarafı, Güneybatı Duvar, Vaftiz Sahnesi, Vaftizci Yahya ve Şeria İrmağı İçindeki Figür Detay	150
Fotoğraf 5.49. Göreme Karanlık Kilise; Doğu Kısım Ana Altarda, Apsis Yarım Kubbesinde, Deisis-Şefaath Sahnesi	151
Fotoğraf 5.50. Göreme Karanlık Kilise; Doğu Kısım Ana Altarda, Apsis Yarım Kubbesinde, Deisis-Şefaath Sahnesi, Vaftizci Yahya Detay	151
Fotoğraf 5.51. Göreme Kılıçlar Kilisesi; Naos Bölümünün Güney Kısım, Güney Duvar, Vaftizci Yahya'nın Hz. İsa İle Karşılaşması ve Vaftiz Sahnesi (Mustafa Uysun'dan)	152
Fotoğraf 5.52. Göreme Kılıçlar Kilisesi; Naos Bölümünün Güney Kısım, Güney Duvar, Vaftizci Yahya'nın Hz. İsa İle Karşılaşması (Mustafa Uysun'dan)	152
Fotoğraf 5.53. Göreme Kılıçlar Kilisesi; Naos Bölümünün Güney Kısım, Güney Duvar, Vaftiz Sahnesi (Mustafa Uysun'dan)	153
Fotoğraf 5.54. Göreme Kılıçlar Kilisesi; Güneydoğu Köşe Mekânı, Yahya'nın Görevlendirilmesi Sahnesi (Mustafa Uysun'dan)	153
Fotoğraf 4.55. Göreme Kılıçlar Kilisesi; Güneydoğu Köşe Mekânı, Yahya'nın Görevlendirilmesi Sahnesi (Mustafa Uysun'dan)	154
Fotoğraf 5.56. Kılıçlar Kuşluk Kilise; Genel Görünüş	154

Fotoğraf 5.57. Kılıçlar Kuşluk Kilise; Apsis Yarım Kubbesinde ve Orta Nef Güney Kemerinin Doğusundaki Deisis Sahneleri (Murat Gülyaz'dan)	155
Fotoğraf 5.58. Kılıçlar Kuşluk Kilise; Apsis Yarım Kubbesindeki Deisis-Şefaath Sahnesi Detay (Mustafa Uysun'dan)	155
Fotoğraf 5.59. Kılıçlar Kuşluk Kilise; Kemer Alınlığındaki Deisis- Şefaath Sahnesi Detay	156
Fotoğraf 5.60. Göreme Azize Catherine Şapeli; Genel Görünüş	156
Fotoğraf 5.61. Göreme Azize Catherine Şapeli; Ana Apsis Yarım Kubbesinde, Deisis-Şefaath Sahnesi.....	157
Fotoğraf 5.62. Çavuşin Güllüdere Güvercinlik Kilisesi; Giriş Kapısı.....	157
Fotoğraf 5.63. Çavuşin Güllüdere Güvercinlik Kilisesi; Naosun Giriş Kısmı, Batı Duvar, Vaftiz Sahnesi	158
Fotoğraf 5.64. Çavuşin Güllüdere Güvercinlik Kilisesi; Orta Nef Tonozun Batı Yüzeyi, Elizabeth'in Takip Ediliş Sahnesi (Mustafa Uysun'dan).....	158
Fotoğraf 5.65. Çavuşin Güllüdere Üç Haçlı Kilise; Genel Görünüş (Metin Kaya'dan)	159
Fotoğraf 5.66. Çavuşin Güllüdere Üç Haçlı Kilise; Apsis Giriş Bölümü Kemerinin Sol Yönü, Vaftiz Sahnesi (Metin Kaya'dan).....	159
Fotoğraf 5.67. Çavuşin Güllüdere Ayvalı Kilise- Vaftizci Yahya Kilisesi; Genel Görünüş ve Giriş Cephesi (Murat Gülyaz'dan)	160
Fotoğraf 5.68. Çavuşin Güllüdere Ayvalı Kilise- Vaftizci Yahya Kilisesi; Giriş Bölümünün Sağ Yönü, Güney Duvar, Vaftiz Sahnesi (Mustafa Uysun'dan).....	160
Fotoğraf 5.69. Çavuşin Güllüdere Ayvalı Kilise- Vaftizci Yahya Kilisesi; Deisis-Şefaath Sahnesi (Murat Gülyaz'dan)	161
Fotoğraf 5.70. Çavuşin Güllüdere Ayvalı Kilise-Vaftizci Yahya Kilisesi; Deisis-Şefaath Sahnesi, Vaftizci Yahya Detay (Mustafa Uysun'dan).....	161
Fotoğraf 5.71. Çavuşin Güllüdere Ayvalı Kilise-Vaftizci Yahya Kilisesi; Güneydoğu Duvarın Üst Bölümü, Yahya'nın Öldürülmesi Sahnesi.....	162
Fotoğraf 5.72. Susumbayırı Aziz Theodore (Pancarlık) Kilisesi; Genel Görünüş ve Giriş Cephesi	162
Fotoğraf 5.73. Susumbayırı Aziz Theodore (Pancarlık) Kilisesi, Düz Tavan Örtüsünün Güney Yönü, Alt Şerit, Vaftiz Sahnesi.....	163

Fotoğraf 5.74. Susumbayırı Aziz Theodore (Pancarlık) Kilisesi, Düz Tavan Örtüsünün Güney Yönü, Alt Şerit, Vaftiz Sahnesi, Vaftizci Yahya ve Hz. İsa Detay	163
Fotoğraf 5.75. Susumbayırı Aziz Theodore (Pancarlık) Kilisesi; Düz Tavan Örtüsünün Güney Yönü, Alt Şerit, Yahya'nın Vaazı-Çağrısı Sahnesi	164
Fotoğraf 5.76. Susumbayırı Aziz Theodore (Pancarlık) Kilisesi; Düz Tavan Örtüsünün Güney Yönü, Üst Şerit, Elizabeth'in Takip Edilişi Sahnesi	164
Fotoğraf 5.77. Sinasos Mustafa Paşa Köyü Havariler Kilisesi; Genel Görünüş (Metin Kaya'dan)	165
Fotoğraf 5.78. Sinasos Mustafa Paşa Köyü Havariler Kilisesi; Orta Nef, Güney Duvar, Vaftiz Sahnesi (Metin Kaya'dan)	165
Fotoğraf 5.79. Sinasos Mustafa Paşa Köyü Havariler Kilisesi; Orta Nef, Güney Duvar, Vaftiz Sahnesi, Vaftizci Yahya ve Hz. İsa Detay (Metin Kaya'dan)	166
Fotoğraf 5.80. Gülşehir Karşı Kilise; Giriş Kapısı (Mustafa Uysun'dan)	166
Fotoğraf 5.81. Gülşehir Karşı Kilise; İkinci Kat Beşik Tonozyüzeyi, Güneydoğu Yön, Vaftiz Sahnesi (Murat Gülyaz'dan)	167
Fotoğraf 5.82. Ürgüp-Yeşilöz Tağar Kilisesi; Genel Görünüş (Murat Gülyaz'dan)...	167
Fotoğraf 5.83. Ürgüp-Yeşilöz Tağar Kilisesi; Ana Apsis Yarım Kubbesinde, Deisis-Şefaathanesi (Mustafa Uysun'dan)	168
Fotoğraf 5.84. Ürgüp-Yeşilöz Tağar Kilisesi; Ana Apsis Yarım Kubbesinde, Deisis-Şefaathanesi, Vaftizci Yahya ve Baş Melek Gabriel Detay (Mustafa Uysun'dan)	168
Fotoğraf 5.85. Ürgüp-Yeşilöz Tağar Kilisesi; Kuzey Eksedra Yarım Kubbesinde, Deisis-Şefaathanesi (Murat Gülyaz'dan)	169
Fotoğraf 5.86. Ürgüp-Yeşilöz Tağar Kilisesi; Kuzey Eksedra Yarım Kubbesinde, Deisis-Şefaathanesi, Vaftizci Yahya Detay (Mustafa Uysun'dan)	169
Fotoğraf 5.87. Söviş-Şahinefendi Kırk Şehitler Kilisesi; Genel Görünüş (Mustafa Uysun'dan)	170
Fotoğraf 5.88. Söviş-Şahinefendi Kırk Şehitler Kilisesi; Kuzeydoğu Apsis, Deisis-Şefaathanesi (Mustafa Uysun'dan)	170
Fotoğraf 5.89. Soğanlı- St. Barbara- Tahtalı Kilise; Genel Görünüş	171
Fotoğraf 5.90. Soğanlı- St. Barbara- Tahtalı Kilise; Kuzey Duvarın Doğusu, Deisis-Şefaathanesi	171

Fotoğraf 5.91. Soğanlı- St. Barbara- Tahtalı Kilise; Deisis-Şefaah Sahnesi, Vaftizci Yahya Detay	172
Fotoğraf 5.92. Soğanlı Canavar-Yılanlı Kilise; Genel Görünüş	172
Fotoğraf 5.93. Soğanlı Canavar-Yılanlı Kilise; Deisis- Şefaah Sahnesi	173
Fotoğraf 5.94. Soğanlı Canavar-Yılanlı Kilise; Deisis-Şefaah Sahnesi, Vaftizci Yahya Detay	173
Fotoğraf 5.95. Soğanlı Canavar-Yılanlı Kilise; Güney Nef Güney Duvar Doğu Nişi Mezar Alınlığı, Anastasis Sahnesi.....	174
Fotoğraf 5.96. Soğanlı Kubbeli Kilise; Genel Görünüş.....	174
Fotoğraf 5.97. Ürgüp Keşlik Manastırı Archangelios Kilisesi; Genel Görünüş	175
Fotoğraf 5.98. Ürgüp Keşlik Manastırı Archangelios Kilisesi; Güney Nef Tonozunun Kuzey Kanadı, Vaftiz Sahnesi.....	175
Fotoğraf 5.99. Ürgüp Keşlik Manastırı Archangelios Kilisesi; Güney Nef Tonozunun Kuzey Kanadı, Anastasis Sahnesi	176
Fotoğraf 5.100. Ürgüp Keşlik Manastırı Archangelios Kilisesi; Güney Nef Tonozunun Kuzey Kanadı, Anastasis Sahnesi, Vaftizci Yahya Detay	176
Fotoğraf 5.101. Ürgüp Keşlik Manastırı Aziz Stephanos Kilisesi; Genel Görünüş	177
Fotoğraf 5.102. Ürgüp Keşlik Manastırı Aziz Stephanos Kilisesi; İç Mekân Genel Görünüş	177
Fotoğraf 5.103. Ürgüp Keşlik Manastırı Aziz Stephanos Kilisesi; Naos Kuzey Duvarı Doğudan İlk Niş, Vaftiz Sahnesi	178
Fotoğraf 5.104. Belısırma Bahattin Samanlığı Kilisesi; Genel Görünüş (Metin Kaya'dan).....	178
Fotoğraf 5.105. Belısırma Bahattin Samanlığı Kilisesi; Beşik Tonozun Kuzey Yarısı, Alt Şerit, Vaftiz Sahnesi ve Yahya'nın Görevlendirilme Sahnesi (Mustafa Uysun'dan)	179
Fotoğraf 5.106. Belısırma Bahattin Samanlığı Kilisesi; Beşik Tonozun Kuzey Yarısı, Alt Şerit, Vaftiz Sahnesi, Vaftizci Yahya ve İsa Detay	179
Fotoğraf 5.107. Belısırma Bahattin Samanlığı Kilisesi; Beşik Tonozun Kuzey Yarısı, Alt Şerit, Yahya'nın Görevlendirilme Sahnesi.....	180
Fotoğraf 5.108. Belısırma Direkli Kilise; Genel Görünüş	180
Fotoğraf 5.109. Belısırma Direkli Kilise; Orta Nef Tonozunun Doğu Ucu, Deisis Sahnesi	181

Fotoğraf 5.110. Belisırma Direkli Kilise; Deisis Sahnesi, Vaftizci Yahya Detay (Restle'den)	181
Fotoğraf 5.111. Ihlara Pürenliseki Kilisesi; Genel Görünüş (Metin Kaya'dan)	182
Fotoğraf 5.112. Ihlara Pürenliseki Kilisesi; Beşik Tonozun Batı Alınlığı, Alt Şerit, Vaftiz Sahnesi (Metin Kaya'dan)	182
Fotoğraf 5.113. Ihlara Ağaçaltı Kilisesi; Genel Görünüş (Metin Kaya'dan).....	183
Fotoğraf 5.114. Ihlara Ağaçaltı Kilisesi; Kuzey Haç Kolu Tonozunun Doğu Yarısındaki Alınlık, Vaftiz Sahnesi (Metin Kaya'dan)	183
Fotoğraf 5.115. Ihlara Ağaçaltı Kilisesi; Kuzey Haç Kolu Tonozunun Doğu Yarısındaki Alınlık, Vaftiz Sahnesi, Vaftizci Yahya Detay (Metin Kaya'dan).....	184
Fotoğraf 5.116. Ihlara Kokar Kilise; Batı Duvarın Üst Kısmı Yuvarlak Kemerli Alan İç, Deisis-Şefaah Sahnesi (Mustafa Uysun'dan)	184
Fotoğraf 5.117. Mustafapaşa Aziz Vasilios Kilisesi Genel Görünüş	185
Fotoğraf 5.118. Mustafapaşa Aziz Vasilios Kilisesi; Sol Nef, Apsis Kapı Girişindeki Panolar	185
Fotoğraf 5.119. Mustafapaşa Aziz Vasilios Kilisesi; Sol Nef, Apsis Kapı Girişinin Sağ Tarafındaki Pano, Vaftizci Yahya (Mustafa Uysun'dan)	186
Fotoğraf 5.120. Mustafapaşa Aziz Vasilios Kilisesi; Girişte Merdivenin Sağ Tarafında Beşik Tonoz Üzerinde, Deisis Sahnesi	186
Fotoğraf 6.1. İstanbul Ayasofya Camii; Güney Galeri, Deisis Sahnesi (Ayhan Başçı'dan)	187
Fotoğraf 6.2. İstanbul Kariye Camii; Doğu Mekân Kubbesel Tonozunda Son Yargı Sahnesi(A. Özdağ Değirmencioğlu'ndan)	187
Fotoğraf 6.3. İstanbul Kariye Camii; Parekklesion Apsis Yarım Kubbesi, Anastasis Sahnesi (Mineke Schipper'den)	188
Fotoğraf 6.4. Daphni Manastır Kilisesi, 11. Yüzyıl Anastasis Konulu Mozaik (Atina-Yunanistan) (Fatma Yaşar'dan)	188
Fotoğraf 6.5. Vatopedi Manastırı, 11-12. Yüzyıl, Anastasis Konulu El Yazması (Athos-Yunanistan) (Fatma Yaşar'dan)	189
Fotoğraf 6.6. Cenevre Halk ve Üniversite Kütüphanesi, 12. Yüzyıl Anastasis Konulu El Yazması (Fatma Yaşar'dan).....	189

Fotoğraf 6.7. Demre Aziz Nikolaos Kilisesi, 11. Yüzyıl Mezar Mekânı, Anastasis Sahnesi, Antalya (Fatma Yaşar'dan)	190
Fotoğraf 6.8. Yunanistan Kastoria Hagios Athanasios Tou Mouzaki Kilisesi Vaftiz Konulu Duvar Resmi (Metin Kaya'dan).....	190
Fotoğraf 6.9. İtalya Arienler Vaftizhanesi, Vaftiz Konulu Mozaik.....	191
Fotoğraf 6.10. İtalya Ortodokslar Vaftizhanesi, Vaftiz Konulu Mozaik	191
Fotoğraf 6.11. Yunanistan Dionusiou Manastırı 74 İkon Numaralı, Vaftiz Konulu El Yazması (Metin Kaya'dan)	192
Fotoğraf 6.12. Hosios Lukas Manastırı Katolik Kilisesi Vaftiz Konulu Mozaik (Metin Kaya'dan).....	192
Fotoğraf 6.13. Vatikan'da Sakro Müzesinde Bulunan ve Altıncı Yüzyıla Tarihlenen Vaftiz Konulu İkona (Metin Kaya).....	193
Fotoğraf 6.14. İtalya Saint Mark Bazilikası Vaftiz Konulu Mozaik (Metin Kaya'dan)	193
Fotoğraf 6.15. Yunanistan Panteleimonos Manastırı 137 İkon No'lu Vaftiz Konulu El Yazması (Metin Kaya'dan)	194
Fotoğraf 6.16. Uşak Müzesi; Templon Arşivratının Ön Yüzündeki Deisis Sahnesi, 10-11. Yy. (Muhsine Eda Armağan'dan).....	194

ÇİZİM DİZİNİ

Çizim 4.1. Göreme El Nazar Kilisesi Planı (Çizim: Restle 1967)	195
Çizim 4.2. Göreme El Nazar Kilisesi; Resim Programı İçerisinde Vaftiz Sahnesinin Konumu (Çizim: Restle 1967)	195
Çizim 4.3. Göreme Saklı Kilise Planı (Çizim: Restle 1967)	196
Çizim 4.4. Göreme Saklı Kilise Resim Programı İçinde; Vaftiz (LXX), Deisis (B), Yahya'nın Çağrısı (LXVI) Sahnelerinin Konumu (Çizim: Restle 1967)	196
Çizim 4.5. Göreme Tokalı Eski ve Yeni Kilise Planı (Çizim: Restle 1967)	197
Çizim 4.6. Göreme Tokalı Eski ve Yeni Kilise Resim Programı İçinde Vaftiz (LXX), Yahya'nın Çağrısı-Vaazı, Yahya'nın Görevlendirilmesi (LXVI-LXVII), Yahya İle İsa (LXIX), Elizabeth'in Takip Edilmesi (LXV) ve Anastasis (DXIV) Sahnelerinin Konumu (Çizim: Restle 1967)	197
Çizim 4.7. Göreme Şapel 9 (Theotokhos- John The Baptist- H. George) Kilisesi Planı (Çizim: Restle 1967)	198
Çizim 4.8. Göreme Şapel 9-Theotokhos- John The Baptist- H. George Kilisesi Resim Programı İçinde Deisis (B) ve Vaftiz (LXX) Sahnelerinin Konumu (Çizim: Restle 1967)	198
Çizim 4.9. Göreme Şapel 11 (St. Eustathios Kilisesi) Planı (Çizim: Restle 1967)	199
Çizim 4.10. Göreme Şapel 11 (St. Eustathios Kilisesi) Resim Programı İçinde Elizabeth'in Takip Edilmesi Sahnesi (LXV) (Çizim: Restle 1967)	199
Çizim 4.11. Göreme Elmalı Kilise Planı (Çizim: Restle 1967)	200
Çizim 4.12. Göreme Elmalı Kilise Resim Programı İçinde Deisis (B) ve Vaftiz (LXX) Sahnelerinin Konumu (Çizim: Restle 1967)	200
Çizim 4.13. Göreme Çarıklı Kilise Planı (Çizim: Restle 1967)	201
Çizim 4.14. Göreme Çarıklı Kilise Resim Programı İçinde Deisis (B) ve Vaftiz (LXX) Sahnelerinin Konumu (Çizim: Restle 1967)	201
Çizim 4.15. Göreme Karanlık Kilise Planı (Çizim: Restle 1967)	202
Çizim 4.16. Göreme Karanlık Kilise Resim Programı İçinde Deisis (B) ve Vaftiz (LXX) Sahnelerinin Konumu (Çizim: Restle 1967)	202
Çizim 4.17. Göreme Şapel 29 Kılıçlar Kilisesi Planı (Çizim: Restle 1967)	203

Çizim 4.18. Göreme Kılıçlar Kilise Resim Programı İçinde Vaftiz (LXX) ve Yahya İle İsa'nın Karşılaşma (LXIX), Yahya'nın Görevlendirilmesi (LXVI) Sahnelerinin Konumu (Çizim: Restle 1967)	203
Çizim 4.19. Göreme Şapel 33 Kılıçlar Kuşluk Kilisesi Planı (Çizim: Restle 1967)....	204
Çizim 4.20. Göreme Kılıçlar Kuşluk Kilise Resim Programı İçinde Deisis (B) Sahnelerinin Konumu (Çizim: Restle 1967)	204
Çizim 4.21. Göreme Azize Catherine Şapeli Planı (Çizim: Restle 1967)	205
Çizim 4.22. Çavuşin-Güllüdere Şapel 3- Güvercinlik Kilisesi Planı (Çizim: Restle 1967)	205
Çizim 4.23. Çavuşin-Güllüdere Şapel 3- Güvercinlik Kilisesi Resim Programı İçinde; Elizabeth'in Takip Edilmesi (LXV) ve Vaftiz (LXX) Sahnelerinin Konumu (Çizim: Restle 1967).....	206
Çizim 4.24. Çavuşin-Güllüdere Üç Haçlı Kilise Planı (Çizim: Restle 1967).....	206
Çizim 4.25. Çavuşin-Güllüdere Üç Haçlı Kilise Resim Programında Vaftiz (LXX) Sahnesinin Konumu (Çizim: Restle 1967).....	207
Çizim 4.26. Susumbayırı Pancarlık Kilisesi Planı (Çizim: Restle 1967)	207
Çizim 4.27. Susumbayırı Pancarlık Kilisesi Resim Programı İçinde; Vaftiz (LXX), Yahya'nın Çağrısı-Vaazı (LXVII) ve Elizabeth'in Takip Edilişi (LXV) Sahnelerinin Konumu (Çizim: Restle 1967)	208
Çizim 4.28. Sinassos Havariler Kilisesi Planı (Çizim: Restle 1967)	208
Çizim 4.29. Sinassos Havariler Kilisesi Resim Programı İçinde Vaftiz (LXX) Sahnesinin Konumu (Çizim: Restle 1967).....	209
Çizim 4.30. Gülşehir Karşı Kilise Planı (Çizim: Restle 1967).....	209
Çizim 4.31. Gülşehir Karşı Kilise Resim Programı İçinde Vaftiz (LXX) Sahnesinin Konumu (Çizim: Restle 1967)	210
Çizim 4.32. Ürgüp- Yeşilöz Tağar Kilisesi Planı (Çizim: Restle 1967)	210
Çizim 4.33. Ürgüp- Yeşilöz Tağar Kilisesi Resim Programı İçinde Deisis (B) Sahnelerinin Konumu (Çizim: Restle 1967)	211
Çizim 4.34. Söviş Şahinefendi Kırk Şehitler Kilisesi Planı (Çizim: Restle 1967)	211
Çizim 4.35. Söviş Şahinefendi Kırk Şehitler Kilisesi Resim Programı İçinde Deisis (B) Sahnesinin Konumu (Çizim: Restle 1967).....	212
Çizim 4.36. Soğanlı Tahtalı Kilisesi Planı (Çizim: Restle 1967)	212

Çizim 4.37. Soğanlı Tahtalı Kilisesi Resim Programı İçinde; Deisis (B) Sahnesinin Konumu (Çizim: Restle 1967)	213
Çizim 4.38. Soğanlı Kubbeli Kilise Planı (Çizim: Restle 1967)	213
Çizim 4.39. Soğanlı Kubbeli Kilise Resim Programı İçinde; Deisis (B), Elizabeth'in Takip Edilişi (LXV), Yahya'nın Çağrısı ve Vaazı (LXVI- LXVII), Yahya ve İsa'nın Karşılaşması (LXIX) Sahnelerinin Konumu (Çizim: Restle 1967)	214
Çizim 4.40. Soğanlı Canavar-Yılanlı Kilise Planı (Çizim: Restle 1967)	214
Çizim 4.41. Ürgüp Keşlik Manastırı Archangelios Kilisesi Planı (Çizim: Restle 1967)	215
Çizim 4.42. Ürgüp Keşlik Manastırı Archangelios Kilisesi, Vaftiz ve Anastasis Sahnesinin Konumu (Fatma Yaşar'dan)	215
Çizim 4.43. Belisırma Bahattin Samanlığı Kilisesi Planı (Çizim: Restle 1967)	216
Çizim 4.44. Belisırma Bahattin Samanlığı Kilisesi Resim Programı İçinde; Vaftiz ve Yahya'nın Görevlendirilme (LXX) Sahnelerinin Konumu (Çizim: Restle 1967)	216
Çizim 4.45. Belisırma Direkli Kilise Planı (Çizim: Rodley 1985)	217
Çizim 4.46. Belisırma Direkli Kilise Resim Programı İçinde; Deisis (B) Sahnesinin Konumu (Çizim: Restle 1967)	217
Çizim 4.47. İhlara Pürenliseki Kilisesi Planı (Çizim: Restle 1967).....	218
Çizim 4.48. İhlara Pürenliseki Kilisesi Resim Programı İçinde; Vaftiz (LXX) Sahnesinin Konumu (Çizim: Restle 1967).....	218
Çizim 4.49. İhlara Ağaçaltı Kilisesi Planı (Çizim: Restle 1967)	219
Çizim 4.50. İhlara Ağaçaltı Kilisesi Resim Programı İçinde; Vaftiz (LXX) Sahnesinin Konumu (Çizim: Restle 1967)	219
Çizim 4.51. İhlara Kokar Kilise Planı (Çizim: Restle 1967)	220
Çizim 4.52. İhlara Kokar Kilise Resim Programı İçinde; Deisis (B) Sahnesinin Konumu (Çizim: Restle 1967).....	220

GİRİŞ

I. KONUNUN TANIMI VE AMACI

Tez çalışmasının konusunu; Kapadokya bölgesi duvar resimlerinde yer alan Vaftizci Yahya tasvirleri oluşturmaktadır. Yapılan bu tez çalışması ile Bizans Devri'nde gözde bir merkez olan Kapadokya Bölgesi'ndeki kiliselerde bulunan Vaftizci Yahya konulu duvar resimleri ayrıntılı olarak tanımlanmış, üslup ve kompozisyon özellikleri bakımından detaylıca değerlendirilmiştir.

Kapadokya'nın doğası kadar önemli bir özelliği de Hristiyan dünyasının bıraktığı izlerdir. M.S. 3. yüzyılda bölgeye yerleşmeye başlayan Hristiyan nüfus büyüdükçe Roma İmparatorluğu'ndan gelen baskılarda artmıştır. Kapadokya'nın oyularak ve kazılarak kolayca forma giren volkanik kaya yapısı; saklanmak ve sığınmak için mükemmel bir çözüm olarak görülmüştür. Böylece Hristiyanlar, yer altında oyulmuş çok katlı kentler, peribacaları ve kayaları kullanarak yaşamak, inançlarını korumak ve yaymak için ideal mekânlar oluşturmuşlardır.

312 yılında sonlanmayan isyanlar Roma Devleti'ni fazlasıyla hırpalamış ve imparatorluğu ikiye bölmüştür. Kapadokya'da gizli ve yer altında süren yaşam, Roma İmparatoru Konstantin'in M.S.313 yılında Hristiyanlığı kabul etmesiyle yeryüzüne çıkmıştır. Doğu Roma İmparatoru Iustinianus ile başlayan Bizans'ın altın çağı Kapadokya'ya da yansımış, kayalara oyulmuş küçük küçük kiliselerin duvarlarına fresk sanatının muhteşem örneklerini bırakmıştır.

Bölge günümüzde turizm açısından büyük bir öneme sahiptir. Kapadokya, gerçek anlamda en gözde bir açık hava doğal oluşum ve kültür müzesidir.

Kapadokya Bölgesi duvar resimlerinde Vaftizci Yahya konusunu seçmemizin sebebi, Vaftizci Yahya ile ilgili konuların İnciller içerisindeki yerini ve dağılımını ortaya koyarak, onun Dört İncil'de nasıl anlatıldığını ve bu anlatımların Kapadokya duvar resimlerine nasıl yansıdığını belgelemektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAPADOKYA BÖLGESİ

1.1.TARİHSEL COĞRAFYASI VE FİZİKİ YAPISI

Kapadokya Eski Çağ'da Anadolu'nun orta yerinde, çok geniş bir bölgenin adıydı. Fakat bugün Kapadokya kelimesi, akla hemen Nevşehir ili civarındaki Göreme ve Ürgüp yöreleri ve peribacaları ile sınırlı turistik bir bölgeyi getirir. Oysa Kapadokya'nın tarihsel coğrafyasını inceleyebilmek için bölgeyi bütünlüğü ve geniş sınırları içinde ele almak gerekir¹. Kapadokya'nın coğrafi sınırlarını ilk kez tarihçi Strabon tanımlamıştır. Ona göre Antik Çağ'da İskenderun, Fırat, Samsun ve Galatya (Ankara), Gürcistan ve sınırları içindeki alan Kapadokya olarak anılıyordu².

Kapadokya Bölgesi doğuda Erciyes, güneyde Hasan Dağı gibi volkanik dağlarla sınırlanmakta, kuzeyde Kızılırmak havzasına, Batıda Tuz Gölü'ne kadar uzanmaktadır. Bölgenin volkanik faaliyetleri yeni jeolojik çağda oluşmuştur. İlk volkanik patlamalardan sonra değişik vadi şekilleri, yarlar ve uçurumlar meydana gelmiştir. Bunların da aralarında çeşitli yarıklar, mağaralar ve peribacası adını verdiğimiz sivri kaya tepelikleri oluşmuştur.

Kuzeyde Kızılırmak, güneybatıda Melendiz ve güneydoğuda Mavrucan nehirleri bölgenin su yapısını oluşturur³.

1.2. KAPADOKYA BÖLGESİNİN HİRİSTİYANLIK TARİHİ

M.S. 1. yüzyılda Hristiyan dininin bölgedeki etkinliği hakkında kesin bilgiler mevcut değildir. Havari Paulus, Galatya bölgesine yaptığı seyahat esnasında Kapadokya'ya da uğramıştır. Havari Petrus'un Birinci Mektubu'nda burada yaşayan Hristiyanlardan söz edilir. 2. yüzyılın sonlarında Caesarea ve Melitene'de (Malatya) bu dini kabul etmiş topluluklar mevcuttur⁴.

Hiz. İsa'nın Filistin'de çarmıha gerilmesinden sonra Hristiyanlığı yaymak için dünyaya dağılan havarilerin en önemli güzergâhı Anadolu olmuştur. Kapadokya'da

¹ Veli Sevin, *Kapadokya*, "Tarihsel Coğrafya", Mas Matbaacılık, Barın Ciltevi, İstanbul 1998, 47.

² Gürsel Korat, *Taş Kapıdan Taş Kapıya Kapadokya*, İletişim Yayınları, İstanbul 2010, 15.

³ Yıldız, Ötügen, *Göreme*, Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987, 7.

⁴ Ötügen, 8; Metin Kaya, *Kapadokya Bölgesindeki Vaftiz Konulu Duvar Resimleri*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2014, 10.

yerleşen Hristiyan nüfus da inşa ettikleri yer altı kentleri ve manastırlarda sayısız kilise yaparak Hristiyanlık için önemli bir düşünce merkezi oluşturmuşlardır. Topluma önderlik eden din adamlarından bazıları azizlik mertebesine yükselerek “Kapadokyalı Babalar” olarak anılmaya başlamışlardır. 4. yüzyılda Büyük Basileios, Nazianzos’lu Gregorios ve Nyssa’lı Gregorios gibi ünlü din adamları yetişmiş, vaazları ve bildirileriyle etkin bir rol oynamışlardır⁵.

Adı geçen bu üç Kapadokyalı şahsiyet aynı doktrini savunmuşlardır. Zahidane bir hayatın nasıl olması hususunda Basilius çalışma yapmıştır. Suriye ve Mısır’a seyahatler düzenleyerek bu bölgelerin manastırlarını gezmiş ve nasıl idare edildikleri konusunda önemli gözlemler edinmiştir. Edindiği bu bilgilerle memleketine dönmüş ve burada monastik bir sistem kurmuştur⁶.

Manastır hayatının kökeni, Mısır’da bazı din adamlarının çöllere ve dağlara çekilip münzevi hayat sürmelerine dayandırılır. Mısır ve Suriye’deki manastır sisteminde rahipler kendilerini dünyevi işlerden tecrit ederek tanrıya adanmışlardır. Kapadokya’da Aziz Basil öncülüğünde geliştirilen cemaat modelinde rahiplerin ibadetle birlikte çalışmaları, dünyaya faydalı olmaları kural haline getirilmiştir. Manastırdaki keşişlerin sayıları azaltılmış ve böylece liderin, yetkili bulunduğu keşişlerle bire bir etkileşim içinde olması sağlanmıştır⁷.

Kapadokya Bölgesi’nin bir kesişme noktası olması ve çeşitli milletler tarafından ele geçirilmesi, bölgeye gelenlerin kültürleri ile beraber inançlarıyla da izlerini bırakmalarına neden olmuştur. En eski milletlerden olan Hititler, dağ kültürünün yaygın olmasında etkili olmuş, güçlü kültür ve dinleri ile Persler ateş kültürünü bölgeye bırakmış, pagan inancına sahip olup baş tanrıları Zeus ile Grekler bölgede inançları ile kendilerini göstermişlerdir.

İsa, Yahudi bir toplumda doğmuş ve dolayısıyla havarileri de Yahudi’dir. Yeni Ahit’te İsa, Musa’nın şeriatını tamamlamaya geldiğini söylemiştir. Dolayısıyla M.S. yaklaşık 45 yıllarında Hristiyan adı verilen bu dine öncelikle Yahudiler davet edilmiştir. İsa’nın Pavlus’a görünmesinin ardından katı bir Yahudi olan Pavlus’un görüşü değişmiş ve misyon hareketlerine başlamıştır. Seyahatleri ile Hristiyanlığın

⁵ Hümeýra Özalp Konyar, *Kapadokya- Nevşehir, Aksaray, Niğde, Kayseri, Kırşehir*, Türsab Kültür Yayınları, Türkiye Seyahat Acentaları Birliği, Múka Matbaa, Kapadokya 2016, 20.

⁶ Ramazan Adıbelli, *Kapadokya Bölgesi’ndeki Hristiyanlık Tarihi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2002, 120.

⁷ Haldun Özkan, *Öşvank Manastırı*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, No: 979, Erzurum 2010, 11.

yayılmasında büyük paya sahip olduğu ve Hristiyanlığın kurucusu olarak kabul edildiği bilinmektedir.

Kapadokya'ya Hristiyanlığı ilk olarak kimin getirdiği konusunda farklı görüşler mevcuttur. Bunlardan en kuvvetli olanı Petrus tarafından getirildiği ve bölgeyi Petrus'un Hristiyanlaştırdığı fikridir. Bu düşünceye delil olarak Antakya'da kilise kurduktan sonra Kapadokya'ya gitmesi ve mektubunda buranın adını vermesidir⁸. Kitab-ı Mukkaddes'de "Kapadokya" kelimesi Yeni Ahit'in iki yerinde geçmektedir: Petrus'un I. Mektubu, I/1 ve Resullerin İşleri, II/9. Petrus'un mektubunun ilk cümlesinde Kapadokya kelimesi şu şekilde geçmektedir: "Mesih İsa'nın elçisi olan ben Petrus'tan, Pontus, Galatya, Kapadokya, Asya ili ve Bitinya'da dağılmış ve buralarda yabancılar olarak yaşayan seçilmişlere selâm! İsa Mesih'in sözünü dinlemeniz için ve O'nun kanının üzerinize serpilmesi için, Baba Tanrı'nın ezeli ilmine göre Ruh tarafından kutsal kılınarak seçildiniz. İnâyet ve selâmet artan ölçüde sizin olsun" (Petrus'un Birinci Mektubu, I/1-2)⁹.

2. yüzyılda Luka tarafından yazılmış olduğu tahmin edilen Resullerin İşleri'nde ise; Kudüs'teki Yahudi Mabedine dünyanın her ülkesinden gelen Yahudilerden bahsedilmekte, bunlar arasında Kapadokya'dan gelenlerin var olduğu bildirilmektedir¹⁰.

Diğer görüşe göre bu kişi Pavlus'tur. Pavlus misyonerlik seyahatlerinde 50-53 yıllarında Kapadokya'ya uğramış ve buraya Hristiyanlığı getirmiştir. Resullerin işlerinde, Pavlus'un seyahatlerinde gittiği şehirlerin adları yazmaktadır. Ancak bu bölgenin adı geçmemektedir. Buradan Pavlus'un bölgeye gitmediği ya da Petrus'tan sonra gittiği sonucu çıkmaktadır¹¹.

Sonuç olarak Yeni Ahit'teki pasajlardan Kapadokya'da Yahudilerin yaşadıkları ve aralarından bazılarının Yahudilerin bayramı olan Pentikost münasebetiyle Kudüs mabedinde bulundukları bildirilmektedir. M.Ö. 8. yüzyılda Asurluların İkinci İsrail Krallığını yıkması, M.Ö. 6 yüzyılda Kudüs Mabedinin Babilliler tarafından tahrip edilmesi, M.S. 70 yılında Romalılar tarafından ikinci Mabedin yıkılması ve 132-135

⁸ Hilal Çiftçi, *Kapadokyalı Babalardan Nyssalı Gregory: Hayatı Ve Teslis Doktrinine Etkisi*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2017, 10-16; Ramazan Adıbelli, 1. Uluslararası Nevşehir Tarih Ve Kültür Sempozyumu Bildirileri, "Kapadokya'ya Hristiyanlığın Giriş Süreci", 16-19 Kasım, C.6, 2011 Nevşehir, 360.

⁹ Ramazan Adıbelli, 1. Uluslararası Nevşehir Tarih Ve Kültür Sempozyumu Bildirileri, "Kapadokya'ya Hristiyanlığın Giriş Süreci", 16-19 Kasım, C.6, 2011 Nevşehir, 355-356.

¹⁰ Adıbelli, 366.

¹¹ Çiftçi, 10-16.

yılları arasında Romalılara karşı giriştikleri isyan sonucunda Kudüs'ten çıkartılan Yahudiler, Ortadoğu ve Roma İmparatorluğunun dört bir köşesine yayılmışlardır. Bu sürgünler dolayısıyla Yahudiler, önemli bir güzergâhta olan Kapadokya ve özellikle de Kayseri'ye de gelip buraya yerleşmişlerdir. Ve böylelikle Hristiyanlığın Kapadokya bölgesine girişi hem Resullerin İşleri'ndeki pasajdan hem miladi birinci yüzyılda bu bölgenin demografik yapısına ilişkin bilgilerden hem de Hristiyanlık mesajının ilk muhataplarının kimler olduğu hususundan hareketle Yahudiler ya da Gentiller denilen Yahudi muhtediler tarafından gerçekleştirilmiş görünmektedir¹².

Hristiyanlık, havariler döneminden başlayarak sistemli şekilde yayılma göstermiştir. Ancak halk gerek ekonomik sıkıntılar çekmesi, gerek eğitimsiz olmaları, gerekse kölelik gibi psikolojik nedenlerden dolayı kitleler halinde Hristiyanlığa geçmiş ve genel olarak Anadolu'da MS 3 ve 4.yüzyılda köylerdeki halk toplu şekilde Hristiyanlığa geçmiştir. Dine girenlerin çoğunu Roma'da alt tabakadaki fakir insanlar oluşturmuştur. Bunun sebebi Hristiyanlığı, ekonomik olumsuzluklarından dolayı kurtuluş olarak görmeleridir. Sefaletten ezilen Kapadokya bölgesi de dinin yayılmasında uygun bir yer olmuştur. Yüksek tabakaya mensup kişiler, resmi din olarak ilan edildikten sonra Hristiyanlığa geçmişlerdir.

Hristiyanlığın yayılmasının yanı sıra Kapadokyalıların eski pagan inançları da devam etmiştir. MS 3. yüzyılda Roma imparatoru Maximinus, bölgedeki Hristiyanlara iyice zulmetmeye başlamış ve Roma'nın bu baskıcı tutumu, din şehitleri anlayışının ortaya çıkmasını güçlendirmiştir.

MS 4. yüzyıla kadar geçen sürede Hristiyanlar genel olarak zulme uğramışlardır. 4. yüzyılda Konstantin Milano Fermanı ile bu dini serbest bırakmıştır ve artık insanlar bu fermanla rahat bir nefes almışlar, dinlerini özgürce yaşama fırsatı bulmuşlardır. Bu dönemde farklı merkezlerin olması, her merkezin kendine has inanç ve fikirlerinin bulunması çatışmaya neden olmuştur. Bu dönemde özellikle Kayseri'den birçok meşhur isim çıkmıştır. Bunlar arasında Kapadokyalı Babalar ve onlardan biri olan Nyssalı Gregory yaptığı çalışmaları ve düşünceleriyle Hristiyanlık ta etkili olmuştur. Aziz Basil ise bölgedeki dağınık ve bireysel yaşam süren keşişleri bir çatı altında toplayarak Kapadokya'da manastır hayatının kurucusu ve kurallarının belirleyicisi olmuştur¹³.

¹² Adıbelli, 366.

¹³ Çiftçi, 10-16.

İKİNCİ BÖLÜM

KUTSAL METİNLERDE VAFTİZCİ YAHYA

2.1. DÖRT İNCİL'DE VAFTİZCİ YAHYA

2.1.1. İncillerde Vaftizci Yahya'nın Soyu

İnciller, Yahya'nın annesinin adının Elizabeth olduğunu ve Yahya'ya hamile iken akrabası olan Meryem'le görüştüklerini bildirmektedir¹⁴.

Luka 1. Bab. 5: “Yahudiye Kralı Hirodes zamanında, Aviya bölüğünden Zekeriya adında bir kâhin vardı. Harun soyundan gelen karısının adı ise Elizabet'ti”¹⁵.

Luka 1. Bab. 56: “Meryem, üç ay kadar Elizabet'in yanında kaldı, sonra kendi evine döndü”¹⁶.

Luka İncilinde geçen bu ifadeler Hz. Meryem ile Hz. Yahya'nın annesi Elizabet'in akraba olduğunu göstermektedir. Müfessirler Meryem'in annesi Hanne ile Elizabet'in kardeş olduklarını, dolayısıyla Hz. Meryem'in Yahya'nın teyzesinin kızı olduğunu kaydetmişlerdir. Böylelikle Yahya hem anne hem baba tarafından Levililer'in en değerli sülalesi Harun oğullarından, yani Harun peygamber soyundandır¹⁷.

2.1.2. Vaftizci Yahya'nın Doğumu

Yahya'nın müjdelenmesi ile birlikte Elizabet hamile kalır. İncillerde Luka'da hamilelik olayına detaylı yer verilmiştir¹⁸.

Luka 1: 5-24: “Yahudiye kralı Hirodes zamanında, Aviya bölüğünden Zekeriya adında bir rahip vardı. Harun saoyundan gelen karısının adı ise Elizabet'ti. Her ikisi de tanrının gözündə doğru kişilerdi, Rab'bin bütün buyruk ve kurallarına eksizsizce uyarlardı. Elizabet kısır olduğu için çocukları olmuyordu. İkisi de çok yaşlıydı. Bir gün Rab'bin Tapınağı'nda buhur yakma sırası Zekeriya'da idi. Buhur vaktinde herkes

¹⁴ Hatice Korkmaz, *Kitab-ı Mukaddes'te Ve Kur'an-ı Kerim'de Yahya Peygamber*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2011, 18

¹⁵ Kutsal Kitap Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil), Yeni Yaşam Yayınları, İstanbul, 2001, Luka 1:5, 1277.

¹⁶ Luka, 1-56.

¹⁷ Korkmaz, 67-68.

¹⁸ Mehmet Sait Uzundağ, *Hz. Zekeriyya Ve Yahya (A.S.) İle İlgili Rivayetler*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2005, 11.

dışarda bekleyip dua ediyordu. Zekeriya tapınakta bu görevini yerine getirirken, melek Cebrail görüldü. Cebrail ayakta ve sunağın sağındaydı. Korktu Zekeriya. Fakat şöyle konuştu melek: “Korkma Zekeriya, çünkü yalvarışların kabul edildi. Karın Elizabet bir oğlan doğuracak sana, adını Yahya koyacaksın. Bu çocuk, sevinç ve mutluluk nedeni olacak senin için, çünkü büyük biri olacak Tanrı katında. Birçok İsrailoğlunu Tanrı’ya götürecek ve o Rab’bin önünden gidecek”. Gerek kendisinin, gerekse karısının artık çok yaşlı olduklarını söyleyen Zekeriya’ya, Cebrail olduğunu açıklayan melek, Tanrı tarafından ona bu mutlu haberi iletme amacıyla gönderildiğini, sözlerine inanmadığı için de, bu sözler gerçekleşinceye kadar dili tutulup konuşamayacağını bildirdi. Bu arada, dışarıda, Zekeriya’nın Tapınak’tan çıkmasını bekleyen halk, onun içerde niçin bu kadar çok kaldığını merak etmekteydi. Zekeriya tapmaktan çıktığında, dili tutulduğu için onlarla konuşamadı. O zaman, Zekeriya’nın tapmakta bir görüntüyle karşılaştığı anlaşıldı. Kendisi onlara işaretler yapıyor ama konuşamıyordu. Görev süresi bitince Zekeriya evine döndü. Elizabet ise bir süre sonra gebe kaldı ve beş ay evine kapandı¹⁹.

Luka 1:39-42: “O günlerde Meryem kalkıp aceleyle Yahuda’nın dağlık bölgesindeki bir kente gitti. Zekeriya’nın evine girip Elizabet’i selamladı. Elizabet, Meryem’in selamını duyunca rahmindeki çocuk hopladı. Kutsal ruhla dolan Elizabet yüksek sesle şöyle dedi: ‘Kadınlar arasında kutsanmış bulunuyorsun, rahminin ürünü de kutsanmıştır.’ ”²⁰.

Bu olay Vaftizci Yahya’nın kutsandığı ve ilk günahattan arınmış olduğu anlamına gelir. Vaftizci Yahya’nın doğumu sözü geçen İncil de ayrıntılı biçimde anlatılmakla beraber diğer İncillerde (Matta, Markos, Yuhanna) bu konu ile ilgili bir haber yoktur²¹.

Luka 1: 57-66: “Elizabet’in doğurma vakti geldi ve bir oğul doğurdu. Komşularıyla akrabaları, Rab’in ona ne büyük merhamet gösterdiğini duyunca, onun sevincine katıldılar. Sekizinci gün çocuğun sünnetine geldiler. Ona babası Zekeriya’nın adını vereceklerdi. Ama annesi, ‘Hayır, adı Yahya olacak’ dedi. Ona akrabaların arasında bu adı taşıyan kimse yok ki dediler. Bunun üzerine babasına işaretle çocuğun adını ne koymak istediğini sordular. Zekeriya bir yazı levhası istedi ve ‘Adı Yahya’dır’ diye yazdı. Herkes şaşakaldı. O anda Zekeriya’nın ağzı açıldı, dili çözüldü. Tanrı’yı överek konuşmaya başladı. Çevrede oturanların hepsi korkuya kapıldı. Bütün bu

¹⁹ Luka, 1: 5-24

²⁰ Luka, 1:39-42.

²¹ Uzundağ, 12.

olaylar, Yahudiye'nin dağlık bölgesinin her yanında konuşulur oldu. Duyan herkes derin derin düşünüyor, 'Acaba bu çocuk ne olacak?' diyordu. Çünkü Rab onunla birlikteydi.”²².

2.1.3. Vaftizci Yahya'nın Çocukluğu ve Gençliği

Vaftizci Yahya'nın çocukluk ve gençlik dönemi Yahuda çölünde geçti. Bu dönemde çileci toplulukları ve münzevilerden oluşan gençleri eğitiyordu. Hayatının ilk otuz senesini Yahudiliğe hizmet ederek geçirmiştir. Kötü her hangi bir özelliğinin olmaması kutsal ruh ile dolu olduğunu göstermektedir²³. Yahya'nın yüzü güzel, kaşları çatık, saçları seyrek, burnu uzun, sesi ince ve parmakları kısa idi. Daha küçük yaşta iken, yaşıtı olan çocuklar kendisine: “*Ey Yahya! Bizimle gel oyn*a” dedikleri zaman: “*Ben oyun için yaratılmadım*” derdi²⁴.

Hıristiyan kaynaklarında çok sade bir yaşam sürdüğünden bahsedilir.

Matta 3. Bab.4 / Markos 1. Bab.6: “Yahya'nın devetüyünden giysisi, belinde deri kuşağı vardı. Yediği, çekirge ve yaban balıydı.”²⁵.

Hz. Zekeriya şehit edildiğinde oğlu Yahya beş yaş civarındaydı. Yahya, Hz. İsa'dan altı ay önce doğmuştur²⁶.

2.1.4. Vaftizci Yahya'nın Hz. İsa'ya Tabi Oluşu

Hz. İsa'nın öğretilerini yaymaya başlamadan önceki dönemde, Yahya ile tanışması ve bir süre onun etrafında bulunması dikkate değer bir husustur. Hem İncil metinlerinin hem de Yahudi kaynaklarının bilgilerine göre Yahya, içinde yetiştiği Yahudi toplumunun dini anlayışı doğrultusunda Yudea kırsalında ve Ürdün Nehri civarında kendi cemaatini kurmuş bir peygamberdir.

Vaftizci Yahya'nın mesajları arasında iki önemli unsur dikkat çeker. Bunlardan ilki, O'nun halkı yargı gününe hazırlık yapmaya ve tövbe edip doğru yola girmeye davetini içeren mesajıdır. Halkı ahlaki değerlere bağlanmaya, fakirlere sadaka vermeye

²² Luka, 1: 57-66

²³ Uzundağ, 13.

²⁴ M. Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.1, Ankara 2005, 294; *Peygamberler Tarihi, Çocuk Ve Aile Eğitimi Komisyonu*, Nesil Matbaacılık, İstanbul 118.

²⁵ Matta, 3-4, Markos, 1-6.

²⁶ Köksal, 294.

ve zulmetmemeye davet etmekteydi. Öne çıkan ikinci önemli husus ise, halkı gelecek bir kişi konusunda uyarıp bilgilendirmesidir²⁷.

Markos 1:7-8: Şu haberi yayıyordu: “ Benden sonra benden daha güçlü olan geliyor. Eğilip O’nun çarıklarının bağını çözmeye bile layık değilim. Ben sizi suyla vaftiz ettim, ama O sizi Kutsal Ruh’la vaftiz edecektir.”²⁸.

Yuhanna 1:26-27: “Yahya onlara şöyle yanıt verdi: Ben suyla vaftiz ediyorum, ama aranızda tanımadığınız biri duruyor. Benden sonra gelen O’dur. Ben onun çarığının bağını çözmeye bile layık değilim.”²⁹.

İncil yazarları, Yahya’nın müjdelediği kişinin İsa olduğundan emindirler. Yahya’nın İsa’yı vaftiz etmesi sahnesinde “*Ne var ki Yahya, benim senin tarafından vaftiz edilmem gerekirken sen mi bana geliyorsun? Diyerek ona engel olmak istedi.*” (Matta 3:14) Yine bu nedenle İncil yazarları çeşitli ifadelerinde Yahya’nın İsa’yı müjdelediğini ve O’na uygun ortamı hazırlamaya çalıştığını vurgularlar³⁰. Hz. İsa otuz yaşına gelince yeni bir din ile peygamber olmuş ve ona İncil’i Şerif indirilmiştir. Bu şeriatla Hz. Musa’nın dini ortadan kalmıştır. Yahya da Hz. İsa’nın şeriatına girmiş ve ona ilk inananlardan olmuştur³¹.

2.1.5. Salome’nin Dansı Ve Vaftizci Yahya’nın Öldürülmesi

Matta 14:1-12: “O günlerde İsa ile ilgili haberleri duyan bölge kralı Hirodes, adamlarına, ‘Bu Vaftizci Yahya’dır’ dedi. ‘Ölümünden dirildi. Olağanüstü güçlerin onda etkin olmasının nedeni budur.’

Hirodes, kardeşi Filipus’un karısı Hirodiya yüzünden Yahya’yı tutuklatmış, bağlayıp zindana attırmıştı. Çünkü Yahya, Hirodes’e ‘O kadınla evlenmen Kutsal Yasa’ya aykırıdır’ demişti. Hirodes Yahya’yı öldürtmek istemiş, ama halktan korkmuştu. Çünkü halk Yahya’yı peygamber sayıyordu.

Hirodes’in doğum günü şenliği sırasında Hirodiya’nın kızı ortaya çıkıp dans etti. Bu, Hirodes’in öyle hoşuna gitti ki, ant içerek kıza ne dilerse vereceğini söyledi. Kız, annesinin kışkırtmasıyla, ‘Bana şimdi bir tepsi üzerinde Vaftizci Yahya’nın başını ver’

²⁷ Uzundağ, 17.

²⁸ Markos, 1:7-8.

²⁹ Yuhanna, 1:26-27.

³⁰ Uzundağ, 18.

³¹ Ahmet Cevdet, *Kıyas-ı Enbiya Ve Tevarih-i Hulafa*, “ Zekeriya, Yahya ve İsa Aleyhisselam”, C.1, Kısım.1, Hazırlayan Mahir İz, Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Aralık 1985, 41.

dedi. Kral buna çok üzüldüyse de, konuklarının önünde içtiği anttan ötürü bu dileğin yerine getirilmesini buyurdu. Adam gödersip zindanda Yahya'nın başını kestirdi. Kesik baş tepsiyle getirilip kıza verildi. Kız da bunu annesine götürdü. Yahya'nın öğrencileri gelip cesedi aldılar ve gömdüler. Sonra gidip İsa'ya haber verdiler.”³².

Vaftizci Yahya, Kral Hirodes'i, kardeşi Filipus'un karısı Hirodiya ile bir evlilik yapacağı için kınar. Bu tavrı yüzünden Yahya'ya aşırı kin duyan Hirodes, onu tutuklatır, fakat öldürtmek istemez.

Kral doğum gününde Galile bölgesinin ileri gelenlerine bir ziyafet verir. Bu ziyafette Hirodiya'nın kızı Salome konukların önünde dans eder ve tüm konuklar dansı çok beğenince kral kıza ne dilerse yapacağını söyler. Annesine danışan Salome, annesinin isteği üzerine kraldan Vaftizci Yahya'nın başını ister. Hirodes çok üzülmeye karşın, herkesin önünde söz verdiği için kızın isteğini yaparak Yahya'nın başını kestirir. Başı kesen asker, kesik başı bir tepsi içinde Salome'ye getirir ve o da annesine tepsiyi sunar³³.

Yahya'nın katli, İsrailoğullarının hükümdarlarının zulüm ve taşkınlıkta ne kadar ileri gittiklerini göstermektedir. Anlık istekler, şaşkın ve fasık kimselerin arzularından dolayı salih kişilerin kanı dökülmüştür³⁴.

Rivayete göre: Yahya'nın şehit edilişi, İsa Aleyhisselam'ın otuz üç yaşında semaya çekilişinden bir buçuk yıl önce olmuştur. Hz. İsa o zaman otuz bir buçuk yaşında olduğuna göre, Yahya da otuz iki yaşında şehit edilmiştir³⁵.

³² Matta, 14:1-12.

³³ Uşun Tükel, Serap Yüzgüller, *Sözden İmgeye Batı Sanatında İkonografi*, Hayalperest Yayınevi, İstanbul 2018, 174; Doğrul, 248.

³⁴ Korkmaz, 41.

³⁵ Köksal, 298.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. DÖRT İNCİL'DE VAFTİZCİ YAHYA İLE İLGİLİ AYETLER

Vaftizci Yahya, yaşadıkları aynı zaman diliminde ve aynı bölgede peygamber olarak görevlendirilecek olan Hz. İsa'nın peygamberliğini de haber veriyordu. İncil kitaplarına göre, Hz. İsa'nın kendisinden üstün bir peygamber olduğunu bildiriyordu.

Bilhassa Yuhanna İncil'inde, Vaftizci Yahya'nın üç defa, Hz. İsa hakkında onun tanrının oğlu, kuzusu, çarığının bağlarını bile çözmeye layık olmadığı gibi özellikli cümle ve tanımlamalarla Hz. İsa'yı yücelttiği gözlemlenmektedir. Dahası Vaftizci Yahya'nın peygamberliğinde bile ihtilaf veya hafife alma ifadeleri yer almaktadır. Yuhanna İncil'inin anlatımlarına göre Yahya, İsrailoğulları'na bir peygamber olarak değil, Hz. İsa'ya yer ve zemin hazırlamaya gelmiş bir aziz gibidir.

Yine Yuhanna İncil'inde anlatılan ifadeler içerisinde, Yahya'nın küçük görülmesi; Hz. İsa'nın bir şekilde yüceltilmesi olayı anlatılmaktadır³⁶.

a)Yuhanna 1:40-42: *“Yahya'yı işitip, İsa'nın ardından giden iki kişiden biri Simun Petrus'un kardeşi Andreas'tı. Andreas önce kendi kardeşi Simun'u bularak ona, ‘Biz Mesih'i bulduk’ dedi. Andreas kardeşini İsa'ya götürdü. İsa ona baktı, ‘Sen Yuhanna'nın oğlu Simun'sun. Kefas diye çağrılacaksın’ dedi. Kefas, Kaya anlamına gelir³⁷.*

Anlaşıyor ki İncil yazarlarından biri olan Yuhanna; Hz. İsa'yı, Yahya'dan daha üstün göstermek için elinden geldiği kadar tahrifat yapmıştır.

Çünkü diğer İncil kitapları; Matta, Markos ve Luka İncillerinde, Hz. İsa; daha sonra Petrus olarak adlandırdığı ve üzerine kilisemi kuracağım dediği balıkçı Simon ve kardeşi Andreas ile karşılaşmalarını tamamen rastlantı olarak vermektedirler. Buna rağmen Yuhanna incilinde Hz. İsa'yı daha üstün göstermek için olsa gerek; Yahya'nın öğrencisi olduğunu ihsas ettiği; “Yahya'yı işitip, İsa'nın ardından giden” Andreas ve Simon'un Hz. İsa'yı, Yahya'dan “Biz Mesih'i bulduk” ifadesi ile daha üstün görerek İsa'ya bağlandıklarını anlatmaktadır³⁸.

³⁶ Korkmaz, 68.

³⁷ Yuhanna, 1333.

³⁸ Korkmaz, 70.

b) Matta 3:13-15: “Bu sırada İsa, Yahya tarafından vaftiz edilmek üzere Celile’den Şeria Irmağı’na, Yahya’nın yanına geldi. Ne var ki Yahya, “Benim senin tarafından vaftiz edilmem gerekirken sen mi bana geliyorsun?” diyerek O’na engel olmak istedi. İsa ona şu karşılığı verdi: “Şimdilik buna razı ol! Çünkü doğru olan her şeyi bu şekilde yerine getirmemiz gerekir.” O zaman Yahya O’nun dediğine razı oldu.”³⁹.

İncil’ler deki vaftiz olayını anlatan bölümlerdeki Hz. İsa’ya atfedilen yukarıdaki ifadeleri Vaftizci Yahya karşısında onun tarafından vaftiz edilen Hz. İsa’yı üstün gösterme gayretleri sonucu yapılan tahrifatlar olduğu gözlemlenmektedir. Hz.İsa’nın vaftiz olması esnasında onun daha peygamberlik görevi üstlenmediği aşikârdır. İncil’lerde vaftiz olayı anlatılırken günahlardan tövbe etmenin asıl olduğu, daha sonra vaftiz olayı gerçekleştiği göz önüne alındığında, Vaftizci Yahya’ya gelerek vaftiz olan İsa (a.s.)’ın henüz Resullükle görevlendirilmediği kesin gibidir⁴⁰.

c) Matta 3:1-12: 1-2: O günlerde Vaftizci Yahya Yahudiye çölünde ortaya çıktı. Şu çağrıda bulunuyordu: “Tövbe edin! Göklerin Egemenliği yaklaşmıştır.”

3: Nitekim Yeşaya peygamber aracılığıyla sözü edilen kişi Yahya’dır. Yeşaya şöyle demişti: “Çölde haykıran, ‘Rabbin yolunu hazırlayın, geçeceği patıkları düzleyin’ diye sesleniyor.”

4: Yahya’nın devetüyünden giysisi, belinde deriden kuşağı vardı. Yediği, çekirge ve yaban balıydı.

5-6: Yerusâlim, bütün Yahudiye ve tüm Şeria yöresinin halkı ona geliyor, günahlarını itiraf ediyor, onun tarafından Şeria nehrinde vaftiz ediliyordu.

7-12: Ne var ki, birçok Ferisi’yle Saduki’nin vaftiz olmak için kendisine geldiğini gören Yahya onlara şöyle seslendi: “Ey engerekler soyu! Gelecek olan gazaptan kaçmanız için sizi kim uyardı?” Bundan böyle tövbeye yaraşır meyveler verin. Kendi kendinize, ‘Biz İbrahim’in soyundanız’ diye düşünmeyin. Ben size şu söyleyeyim, Tanrı, İbrahim’e şu taşlardan da çocuk yaratabilir. Balta ağaçların köküne dayanmış bile. İyi meyve vermeyen her ağaç kesilip ateşe atılır. Gerçi ben sizi tövbe için suyla vaftiz ediyorum, ama benden sonra gelen benden daha güçlüdür. Ben O’nun çarıklarını çıkarmaya bile layık değilim. O sizi Kutsal Ruh’la ve ateşle vaftiz edecek. Yabası

³⁹ Matta, 1194.

⁴⁰ Korkmaz, 71.

elindedir. Harman yerini temizleyecek, buğdayını toplayıp ambara yığacak, samanı sönmeyen ateşte yakacak.”⁴¹.

d) Markos 1:1-8: 1: Tanrı'nın Oğlu İsa Mesih'le ilgili müjdenin başlangıcı.

2: Peygamber Yeşeya'nın kitabında şöyle yazılmıştır: “Bak habercimi senin önünden gönderiyorum; o senin yolunu hazırlayacak.”

3: “Çölde haykıran, ‘Rab’bin yolunu hazırlayın, geçeceği patikaları düzleyin’ diye sesleniyor.”

4: Böylece Vaftizci Yahya çölde ortaya çıktı. İnsanları, günahlarının bağışlanması için tövbe edip vaftiz olmaya çağırıyordu.

5: Bütün Yahudiye halkı ve Yerusallimliler’in hepsi ona geliyor, günahlarını itiraf ediyor, onun tarafından Şeria Irmağı’nda vaftiz ediliyordu.

6: Yahya'nın devetiyünden giysisi, belinde deriden kuşağı vardı. Çekirge ve yaban balı yedi.

7: Şu haberi yayıyordu: “Benden sonra benden daha güçlü olan geliyor. Eğilip O'nun çarıklarının bağını çözmeye bile layık değilim.

8: Ben sizi suyla vaftiz ettim, ama O sizi Kutsal Ruh'la vaftiz edecektir⁴².

e) Luka 3:1-20: 1-3: Sezar Tiberius'un egemenliğinin on beşinci yılıydı. Yahudiye’de Pontius ve Pilatus valilik yapıyordu. Celile’yi Hirodes, İtureya ve Trahonitis bölgesinde Hirodes’in kardeşi Filipus, Avilini’yi Lisantias yönetiyordu. Hanan ile Kayafa başkâhinlik ediyorlardı. Bu sırada Tanrı, çölde bulunan Zekeriya oğlu Yahya’ya seslendi. O da Şeria Irmağı’nın çevresindeki tüm bölgeyi dolaşarak insanları, günahlarının bağışlanması için tövbe edip vaftiz olmaya çağırırdı.

4-6: Nitekim Yeşaya peygamberin sözlerini içeren kitapta şöyle yazılmıştır: “Çölde haykıran, ‘Rabbin yolunu hazırlayın, geçeceği patikaları düzleyin’ diye sesleniyor. Her vadi doldurulacak, her dağ ve her tepe alçaltılacak. Dolambaçlı yollar doğrultulacak, engebeli yollar düzleştirilecek. Ve bütün insanlar Tanrı’nın sağladığı kurtuluşu görecek.”

7-9: Yahya, vaftiz olmak için kendisine akın eden kalabalıklara şöyle seslendi: “Ey engerekler soyu! Gelecek olan gazaptan kaçmanız için sizi kim uyardı? Bundan böyle tövbeye yaraşır meyveler verin! Kendi kendinize, “Biz İbrahim’in soyundanız”

⁴¹ Matta, 1193.

⁴² Markos, 1243.

demeye kalkmayın. Ben size şunu söyleyeyim: “Tanrı, İbrahim’e şu taşlardan da çocuk yaratabilir. Balta ağaçların köküne dayanmış bile. İyi meyve vermeyen her ağaç kesilip ateşe atılır.”

10: Halk ona, “Öyleyse biz ne yapalım?” diye sordu.

11: Yahya onlara, “İki mintanı olan, birini mintanı olmayana versin; yiyeceği olan yiyeceği olmayanla paylaşsın” yanıtını verdi.

12: Bazı vergi görevlileri de vaftiz olmaya gelerek ona “Öğretmenimiz, biz ne yapalım” dediler.

13: Yahya onlara, “Size buyurulandan daha çok vergi almayın” dedi.

14: Bazı askerler de, “Ya biz ne yapalım?” diye sordular. O da onlara şöyle dedi: “Kaba kuvvetle ya da yalan suçlamalarla kimseden para koparmayın, ücretinizle yetinin.”

15: Halk umut içinde bekliyordu. Yahya’yla ilgili olarak herkesin aklında, “Acaba Mesih bu mu?” sorusu vardı.

16-17: Yahya ise hepsine şöyle yanıt verdi: “Ben sizi suyla vaftiz ediyorum, ama benden daha güçlü olan geliyor. Ben O’nun çarıklarının bağını çözmeye bile layık değilim. O sizi Kutsal Ruh’la ve ateşle vaftiz edecek. Harman yerini temizlemek ve buğdayı toplayıp ambarına yığmak için yabası elinde hazır duruyor. Samanı ise sönmeyen ateşte yakacak.”

18: Yahya başka birçok konuda halka çağrıda bulunuyor. Müjde’yi duyuruyordu.

19-20: Ne var ki bölgenin kralı Hirodes, kardeşinin karısı Hirodiya’yla ilgili olayı ve kendi yapmış olduğu bütün kötülükleri yüzüne vuran Yahya’yı hapse attırarak tüm kötülüklerine bir yenisini ekledi⁴³.

f) Yuhanna 1:6-15-19-28: 6: “Tanrının gönderdiği Yahya adlı bir adam ortaya çıktı.

15: Yahya ona tanıklık etti. Yüksek sesle şöyle dedi: “Benden sonra gelen benden üstündür. Çünkü O benden önce vardı” diye sözünü ettiği kişi budur.”

19-20. Yahudiler Yahya’ya, ‘Sen kimsin?’ diye sormak üzere Kudüs’ten kâhinlerle Levilileri gönderdikleri zaman Yahya’nın tanıklığı şöyle oldu - açıkça konuştu, inkâr etmedi – ‘Ben Mesih değilim’ diye açıkça konuştu.

⁴³ Luka, 1282-1283.

21. Onlar da kendisine, 'Öyleyse sen kimsin? İlyas mısın?' diye sordular. O da, 'Değilim' dedi. 'Sen beklediğimiz peygamber misin?' sorusuna, 'Hayır' cevabını verdi.

22. bu kez, 'Kim olduğunu söyle de bizi gönderenlere bir cevap verelim' dediler. 'Kendin için ne diyorsun?'

23. Yahya, 'Yeşaya peygamberin dediği gibi, 'Rab'bin yolunu düzleyin' diye çölde yükselen sesim ben' dedi.

24-25. Yahya'ya gönderilen bazı Ferisiler ona, 'Sen Mesih, İlyas ya da beklediğimiz peygamber değilsen, niye vaftiz ediyorsun?' diye sordular.

26. Yahya onlara şöyle cevap verdi: 'Ben suyla vaftiz ediyorum, ama aranızda tanımadığınız biri duruyor.

27. Benden sonra gelen O'dur. Ben O'nun çarığının bağını çözmeye bile layık değilim.'

28. Bütün bunlar Şeria nehrinin ötesinde bulunan Beytanya'da, Yahya'nın vaftiz ettiği yerde oldu⁴⁴.

g) Yuhanna 3:22-30: 22. Bundan sonra İsa'yla öğrencileri Yahudiye diyarına gittiler. İsa onlarla birlikte orada bir süre kalarak vaftiz etti.

23. Yahya da Salim yakınındaki Aynon'da vaftiz ediyordu. Çünkü orada bol su vardı. İnsanlar gelip vaftiz oluyorlardı. 24. Yahya henüz hapse atılmamıştı.

25. O sıralarda Yahya'nın öğrencileriyle bir Yahudi arasında temizlenme konusunda bir tartışma çıktı.

26. Öğrencileri Yahya'ya gelerek, 'Rabbî' dediler, 'Şeria nehrinin ötesinde birlikte olduğun ve kendisi için tanıklık ettiğin adam var ya, işte o adam vaftiz ediyor, herkes de O'na gidiyor.'

27. Yahya şöyle cevap verdi: 'İnsan, kendisine gökten verilmedikçe hiçbir şey alamaz.

28. Ben Mesih değilim, ama O'nun öncüsü olarak gönderildim dediğime siz kendiniz tanıksınız.'

29-30. Gelin kiminse, güvey odur. Ama güveyin yanında duran ve onu dinleyen dostu onun sesini işitince çok sevinir. İşte benim sevincim böylece tamamlandı. O büyümeli, bense küçülmeliyim⁴⁵.

⁴⁴ Yuhanna, 1332-1333.

⁴⁵ Yuhanna, 1336.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.1. İNCİLLERDE VAFTİZCİ YAHYA İLE İLGİLİ ÇELİŞKİLER

İncillerin Vaftizci Yahya ile ilgili verdikleri bilgilerin çoğu birbiri ile çelişkilidir. Bunların başında Yahya'nın İlyas olup olmadığı yer almaktadır. Matta İncil'inde Yahya'nın İlyas olduğu belirtilirken, Yuhanna İncil'inde tam tersi söylenerek İlyas olmadığı bildirilmektedir. Matta 'da Yahya hakkında şöyle haber verilmektedir:⁴⁶

Matta 17:11-13: *“İsa, ‘İlyas gerçekten gelecek ve her şeyi yoluna koyacak’ diye yanıtladı. ‘Size şunu söyleyeyim, İlyas zaten geldi, ama onu tanımadılar, ona yapmadıklarını bırakmadılar.’ O zaman öğrenciler İsa’nın kendilerine Vaftizci Yahya’dan söz ettiğini anladılar.”*⁴⁷. Matta İncili'nde ki bu ifadeden Yahya'nın İlyas olduğu açıkça anlaşıyor.

Ancak 4. İncil yazarı Yuhanna, Matta ile aynı şeyi savunmaz.

Yuhanna 1:19-21: *“Yahudi yetkililer Yahya’ya ‘Sen kimsin?’ diye sormak üzere Yeruslaim’den kahinlerle Levililer’i gönderdikelri zaman Yahya’nın tanıklığı şöyle oldu- açıkça konuştu, inkar etmedi. ‘Ben Mesih değilim’ diye açıkça konuştu. Onlar da kendisine ‘ Öyleyse sen kimsin? İlyas mısın?’ diye sordular. O da ‘Değilim’ dedi. ‘Sen beklediğimiz peygamber misin ?’ sorusuna, ‘Hayır’ yanıtını verdi.”*⁴⁸.

Yuhanna’ya göre de, bizzat Yahya’nın kendisi İlyas olmadığını söylüyor.

İncillerde Yahya peygamber ile ilgili çelişkili bilgilerden biri de, onun Hz. İsa’yı başından tanıyıp tanımadığıdır. Yuhanna’ya göre Vaftizci Yahya, Hz. İsa’yı vaftiz ettiği günden itibaren tanımakta ve onun mesih olduğunu bilmektedir. Çünkü o, kutsal ruhun Hz. İsa’nın üstüne güvercin şeklinde indiğini görmüş ve tanrı oğlu olduğuna o andan itibaren şahitlik etmiştir. Diğer İnciller de bunun tam tersine, Vaftizci Yahya’nın, Hz. İsa’yı iyi tanımadığı, onun mesih olup olmadığı hususunda şüphesinin bulunduğu, hatta bu şüpheyi gidermek için öğrencilerini Hz. İsa’nın olduğu yere gönderip işi tahkik ettirdiği haber verilmektedir. Luka ve Matta bu hususta şu bilgiyi veriyorlar:⁴⁹

⁴⁶ Kuzgun, 286.

⁴⁷ Matta, 1218.

⁴⁸ Yuhanna, 1332.

⁴⁹ Kuzgun, 287-288.

Luka 7:18-19; Matta 11:2-3: “ *Yahya’nın öğrencileri bütün bu olup bitenleri kendisine bildirdiler. Öğrencilerinden ikisini yanına çağıran Yahya, ‘Gelecek olan sen misin, yoksa başkasını mı bekleyelim?’ diye sormaları için onları Rab’be gönderdi.*”⁵⁰.

Luka ve Matta da geçen bu bilgiye göre Yahya, Hz. İsa’nın kim olduğunu tam bilmemektedir ve onun gelecek olan mesih olduğundan emin değildir.

Kilise tarafından sahih olduklarına ve verdikleri tüm bilgilerin doğru olduğuna hükmedilen dört İncil ‘de yer alan çelişkiler çok fazladır.

Bir diğer çelişki, onun öldürülmesi ile ilgili verilen haberlerdir. Yahya’nın öldürülmesi Matta ve Markos’ta çok genişçe anlatılırken, Yuhanna İncili’nde hadiseye hiç temas edilmez. Luka İncil’inde ise olay çok kısa biçimde anlatılır. Yahya’nın hapse atılarak öldürülmesini detaylı anlatan Matta ve Markos İncillerinin, verdikleri bilgilerde bazı anlaşmazlıklar görülür. Matta’ya göre olay şu şekilde gerçekleşmiştir:⁵¹

Matta 14:3-5: *Hirodes, kardeşi Filipus’un karısı Hirodiya yüzünden Yahya’yı tutuklatmış, bağlatıp zindana attırmıştı. Çünkü Yahya Hirodes’e ‘ O kadınla evlenmen kutsal yasaya aykırıdır.’ Demişti. Hirodes, Yahya’yı öldürtmek istemiş, ama halktan korkmuştu. Çünkü halk Yahya’yı peygamber sayıyordu.*”⁵².

Markos’ta Yahya’nın tutuklanışının, Matta’nın anlattığı gibi Hirodiya ile evlenmesine, Yahya’nın karşı çıkışı yüzünden olduğunu söylemektedir. Ancak Matta, Yahya’nın karşı çıkışına bizzat Hirodes’in öfkelenişini ve bu öfke sebebiyle Yahya’yı hapsedtiğini, Hirodes’in aslında onu öldürmek istediğini, fakat halktan korkup öldürmek istemediğini söylerken; Markos Yahya’nın bu itirazına Hirodes’in değil Hirodiya’nın öfkelenişini ve Yahya’nın öldürülmesini onun istediğini söylemektedir. Özetle Matta’ya göre Hirodes, Yahya’yı öldürmek istiyordu, ama halk yüzünden öldüremiyordu. Markos’a göre Hirodes, Yahya’yı öldürtmek istemiyor, tam tersine onu seviyor ve koruyordu. Hatta zaman zaman Yahya’yı dinlemekte, bazen şaşkınlık içinde kalarak onun konuşmalarından zevk almaktaydı⁵³.

⁵⁰ Luka, 1291.

⁵¹ Kuzgun, 290.

⁵² Matta, 1213.

⁵³ Kuzgun, 290-291.

BEŞİNCİ BÖLÜM

KATALOG

5.1. GÖREME ŞAPEL 1 (EL NAZAR KİLİSESİ)

Katalog No: 1

Kilisenin Adı: El Nazar Kilisesi

Kilisenin Tarihi: 10. yüzyıl sonu veya 10. yüzyılın birinci yarısı⁵⁴, 10. yüzyılın ikinci çeyreği (Jolivet-Levy 1991)⁵⁵

Sahnenin Adı: İsa'nın Vaftizi

Fotoğraf No: 5.1, 5.2, 5.3, 5.4, 5.5, 5.6, 5.7

Çizim No: 1, 2

Yeri: Güney kemer yüzeyi, giriş bölümünün güney kısmı

Yazıt:

Kaynak: Vaftiz sahnesine dört İncil'de de yer verilmiştir. Matta (3:13-17), Markos (1:9-11), Luka (3:21-22), Yuhanna (1:31-34).

“Bu sırada İsa, Yahya tarafından vaftiz edilmek üzere Celile’den Şeria Irmağı’na, Yahya’nın yanına geldi. Ne var ki Yahya, “Benim senin tarafından vaftiz edilmem gerekirken sen mi bana geliyorsun?” diyerek O’na engel olmak istedi. İsa ona şu karşılığı verdi: “Şimdilik buna razı ol! Çünkü doğru olan her şeyi bu şekilde yerine getirmemiz gerekir.” O zaman Yahya onun dediğine razı oldu. İsa vaftiz olur olmaz sudan çıktı. O anda gökler açıldı ve İsa, Tanrı’nın Ruhü’nün güvercin gibi inip üzerine konduğunu gördü. Göklerden gelen bir ses, “Sevgili Oğlum budur, O’ndan hoşnudum” dedi.” (Matta 3:13-17)

“ O gün Celile’nin Nasıra kentinden çıkıp gelen İsa, Yahya tarafından Şeria Irmağı’nda vaftiz edildi. Tam sudan çıkarken, göklerin yarıldığını ve Ruh’un güvercin gibi üzerine indiğini gördü. Göklerden, ‘Sen benim sevgili oğlumsun, senden hoşnudum’ diyen bir ses duyuldu.”

(Markos 1:9-11)

⁵⁴ Marcell Restle, *Byzantine Wall Painting In Asia Minor I-II-III*, New York Graphic Society, Germany 1967; Yıldız Ötüken, *Göreme*, Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.

⁵⁵ Fatma Yaşar, *Kapadokya Bölgesi Bizans Kiliselerinde Anastasis Sahneleri*, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2019, 67.

“ Bütün halk vaftiz olduktan sonra İsa’da vaftiz oldu. Dua ederken gök açıldı ve Kutsal Ruh, bedensel görünümde, güvercin gibi O’nun üzerine indi. Gökten, ‘Sen benim sevgili oğlumsun, senden hoşnudum’ diyen bir ses duyuldu.” (Luka 3:21-22)

“Ben O’nu tanıımıyordum, ama İsrail’in onu tanınması için ben suyla vaftiz ederek geldim. Yahya, tanıklığının şöyle sürdürdü: ‘Ruh’un güvercin gibi gökten indiğini, O’nun üzerinde durduğunu gördüm. Ben onu tanıımıyordum. Ama suyla vaftiz etmek için beni gönderen, Ruh’un kimin üzerine inip durduğunu görürsen, Kutsal Ruh’la vaftiz eden O’dur’ dedi. ‘Ben de gördüm ve Tanrı’nın oğlu budur’ diye tanıklık ettim.” (Yuhanna 1:31-34)

Tasvir: Sahnenin merkez kısmında Hz. İsa, Şeria Nehri ve Kutsal Ruh’u sembolize eden güvercin görülmektedir. Sahnenin sol bölümünde: Vaftizci Yahya ve Tanrı’yı simgeleyen el tasviri, sahnenin sağ tarafında ise iki melek figürü yer almaktadır. Yeni Ahit İsa’nın vaftizine Kutsal Ruh’un ve Baba Tanrı’nın da katıldığını belirtmektedir⁵⁶.

Şeria Nehri’ndeki merkezi konuma sahip İsa, cepheden, çıplak ve ayakta durur vaziyette betimlenmiştir. Orta kısımda yer alan İsa, Vaftizci Yahya’ya doğru hafifçe dönmüştür ve başı ona doğru eğik konumdadır. Saçları uzun, vücut rengi açık kahverengi ve başını çevreleyen halesi de koyu sarı renkte olup, inci motifleriyle çevrili koyu kahverengi bir çerçeveye sahiptir.

Sahnenin sol bölümünde; Vaftizci Yahya Hz. İsa’nın sağında resmedilmiş, vücudu cepheden, hafif İsa’ya dönük ve eğik olarak tasvir edilmiştir. Şeria Nehri’nin yanında, kahverengi bir kaya üzerinde ayakta duran Vaftizci Yahya, İsa’yı vaftiz ederken betimlenmiştir. Avuç içi de görünen sol eli beli hizasındadır. Sol ayağı diğer ayağına göre bir adım önde durmaktadır. Başını mavi renkli bir hale çevrelemektedir. Açık kahverengi betimlenen saç ve sakalı uzundur. Koyu kahverengi tonda, topuklarına kadar inen bir khiton giyinmiş, khitonun üzerinde ise açık mavi tonda himation bulunmaktadır. Çölde, insanları vaftiz ederek bir keşiş yaşamı sürdüren Yahya, genelde hırpani hayvan postundan elbiseler içinde betimlenmektedir⁵⁷.

İsa’nın solunda, kaya üzerinde ayakta duran iki melek figürü vaftiz törenine katılmaktadırlar. Melekler İsa’ya doğru dönüktür. İsa’nın hemen yanında yer alan melek

⁵⁶ Patrick de Rynck, *Resim Nasıl Okunur Eski Ustalardan Dersler*, Çevirenler: Nurdan Karasu Gökçe-Serap Yüzgüllü, Hayalperest Yayınevi, İstanbul 2016, 58.

⁵⁷ Rynck, 59.

ciddi oranda tahribata uğramıştır. Mevcut izlerden gözlemlenebildiği kadarıyla üzerine kahverengi renkli khiton giymiş ve kanatları koyu kahverengi renktedir. Başı sarı renkli hale ile çevrilidir.

Genellikle insan formunda verilen melekler kutsallığı veren bir takım anlatım ya da gösterilerle bu formdan uzaklaşırlar. Ancak, kanatlı tasvir edilmeleri kutsallığı vurgulamaları açısından oldukça büyük önem taşır⁵⁸.

Arkada bulunan öteki melek te tahribata uğramıştır. O da açık yeşil renkte khiton giymiştir ve kanatları koyu kahverengi renktedir. Diğer melek gibi başını sarı renkli bir hale çevrelemektedir.

İsa'nın başı üzerinde uçmak için cennetten inen ve Kutsal Ruh'u sembolize eden beyaz bir güvercin görülmektedir. Güvercin de büyük oranda tahribata uğramıştır.

Orta merkezde İsa'nın içinde olduğu açık mavi renkli Şeria Nehri, aşağıdan yukarıya doğru daralmaktadır.

Şeria Nehri'nin sol alt kısmında bir figür bulunmaktadır. Bu figür, çizgisel betimlenmiş olup, diğer figürlerden daha küçüktür. Dizlerinin üstüne çökmüş vaziyettedir. Başı ve vücudu İsa'ya doğru dönük şekildedir ve sağ elindeki boruyu İsa'ya doğru üfleemektedir. Bu figür, Şeria Nehrinin kişileştirimi olarak yorumlanmaktadır⁵⁹.

Sahnenin sol üst kısmında; İsa'ya doğru uzanan Tanrı'nın eli görülmektedir. Tanrının eli ve güvercin figürlerine İsa'nın da katılımıyla Kutsal Üçlü oluşmaktadır⁶⁰.

Sahne dört taraftan kahverengi şeritle çevrelenmiş ve büyük oranda tahribatla günümüze gelebilmiştir.

5.2. GÖREME ŞAPEL 2A (SAKLI KİLİSE)

Katalog No: 2

Kilisenin Adı: Saklı Kilise

Kilisenin Tarihi: 11. yüzyılın ikinci yarısı veya 11. yüzyılın ortaları⁶¹

⁵⁸ Işıl Özalan, *Bizans Sanatında Melek Tasvirleri*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010, 51.

⁵⁹ Kaya, 42.

⁶⁰ Rynck, 71.

Sahnenin Adı: İsa'nın Vaftizi

Fotoğraf No: 5.8, 5.9, 5.10, 5.11

Çizim No: 3, 4

Yeri: Güney nef, güney duvar yüzeyi

Yazıt:

Kaynak: Vaftiz sahnesi dört İncil'de de yer almaktadır. Matta (3:13-17), Markos (1:9-11), Luka (3:21-22) Yuhanna (1:31-34)

Tasvir: Şeria Nehri'ndeki merkezi konuma sahip İsa, cepheden, çıplak ve ayakta durur şekilde ve Vaftizci Yahya tarafından vaftiz edilirken betimlenmiştir. Kompozisyonda ortada yer alan İsa, Vaftizci Yahya'ya doğru hafifçe dönmüş, kolları yanlara doğru açıktır. İsa'nın boyun hizasından üst kısmı büyük oranda tahrip olmuştur.

Sahnenin sol tarafında Vaftizci Yahya yer almakta olup, İsa'ya doğru dönüktür. Ayakta dururken ve İsa'yı vaftiz eder şekilde betimlenmiştir. Sağ elini İsa'nın başına doğru uzatmıştır. Sol ayağı bir adım öndedir. Yahya'nın omuz hizasından üst kısmı tahrip olmuştur. Beyaz ve açık kahve tonda, topuklarına kadar inen bir khiton ve onunda üzerinde koyu kahve renkli bir himation giyinmiştir. Çölde insanları vaftiz ederek bir keşiş yaşamı sürdüren Yahya, genelde hırpani hayvan postundan elbiseler içinde betimlenir.

Sahnenin sağında; ayakta duran üç melek vaftiz törenine katılmaktadır. Melekler İsa'ya doğru yönelmişlerdir. Önde duran melek; elindeki beyaz örtüyü İsa'ya doğru uzatmaktadır. Ona doğru adım atmış ve hafifçe eğilmiş olup, saçları uzun kahverengi tondadır. Giyindiği khiton beyaz renkli, kanatları beyaz şeritli, açık kırmızı kahverengi renktedir. Başını beyaz konturlu bir hale çevrelemektedir.

Ortakdaki melek; elindeki beyaz örtüyü İsa'ya uzatmakta ve sağ ayağı bir adım öndedir. Diğer melek gibi İsa'ya doğru eğilmiştir. Yanındaki meleklerle göre İsa'ya daha yakındır. Saçları kahverengi renkte ve beyaz renkli khiton giymiştir. Başını kahverengi, beyaz konturlu bir hale çevrelemektedir.

En arkadaki melek, baş ve gövde kısımları ile betimlenmiştir. Saçları uzun, kahverengidir. Beyaz renkli khiton giymiştir. Ve yine başı beyaz konturlu bir hale ile çevrilidir. Meleklerin üçünde de baş ve yüz kısımlarında kısmi tahribatlar mevcuttur.

⁶¹ Restle 1967; Ötüken 1987; Ann Wharton Epstein, "The Problem of Provincialism: Byzantine Monasteries in Cappadocia and Monks in South Italy", *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, Vol. 42, London 1979.

Şeria Nehri, İsa'nın ayaklarının hemen alt kısmından boyun hizasına kadar bir derinliğe sahiptir. Yukarıdan aşağıya doğru kademeli bir şekilde genişlemektedir. Irmak kırmızı renkli kalın bir bordürle sınırlandırılmıştır. Ayrıca bu bordürün içerisinde Yahya'nın ayağının arkasında bulunan bitki'nin alt kısmından çıkan iki dal motifi bulunmaktadır.

Kompozisyonun sol alt bölümünde, Vaftizci Yahya'nın ayaklarının arkasında bir bitki motifi tasvir edilmiştir. Ayrıca bitki'nin alt kısmından çıkan iki dal Şeria Irmağının sınırlarını çevrelemiştir. Bu bitki motifinin yukarıya uzanan dallarının içerisinde, küçük beyaz renkli daire ve çiçek motifleri bulunmaktadır⁶².

Sahnenin üst kısmı tamamen tahrip olmuş ve günümüze büyük oranda tahribatla ulaşabilmiştir.

5.3. GÖREME ŞAPEL 2A (SAKLI KİLİSE)

Katalog No: 3

Kilisenin Adı: Saklı Kilise

Kilisenin Tarihi: 11. yüzyılın ikinci yarısı veya 11. yüzyılın ortaları⁶³

Sahnenin Adı: Yahya'nın Görevlendirilmesi

Fotoğraf No: 5.12, 5.13

Çizim No: 3, 4

Yeri: Kiliseyi enlemesine ikiye bölen sütunların apsis tarafında kalan yüzünde

Yazıt: Vaftizci Yahya'nın başının iki tarafında: Ιω̄ ΠΙΡΟΔΡΟΜΟC⁶⁴

Yahya ve meleğin ortasındaki boşlukta: “Ekselste Yuani Inebaptisis” = “Saklanma Yahya, vaftize git” yazıtı bulunmaktadır.⁶⁵

Kaynak: Yahya'nın görevlendirilme sahnesi Luka İncili (3: 2-3)'de geçen şu ifadeler esas alınarak tasvir edilmiş bir sahnedir: “*Tanrı çölde bulunan Zekeriya oğlu Yahya'ya seslendi. O da Şeria Irmağının çevresindeki bütün bölgeyi dolaşarak insanları, günahlarının bağışlanması için tövbe edip, vaftiz olmaya çağırırdı.*”

⁶² Kaya, 46.

⁶³ Restle 1967; Ötüken 1987; Epstein 1979.

⁶⁴ Uysun, 393.

⁶⁵ Korat, “a.g.e.”, 106.

Tasvir: Vaftizci Yahya'nın görevlendirilmesinin canlandırıldığı bu duvar resminde iki kişi görülmektedir. Yahya, sahnenin sağ tarafında kayalıklardan ve otlardan oluşan bir tepe üzerinde, iki elini de öne doğru uzatmış vaziyette betimlenmiştir. Uzun saçlı, uzun sakallı olup başında açık kahverengi tonda bir hale bulunmaktadır. Üzerinde açık kahverengi khiton üzerine koyu kahverengi himation giyinmiş olarak tasvir edilmiştir. Üzerinde durduğu dağlık ve kayalık bölgenin etrefinde yeşil ağaçlar gözlemlenebilmektedir. Ayakları kayaların arkasında kalmış ve bacakları bilek hizasından görünmektedir.

Sahnenin sol tarafında yer alan ve baş kısmı tamamen tahrip olan melek Cebrail⁶⁶, sağ elini karşısındaki Yahya'ya doğru uzatmış, taktis işareti yapmaktadır. Üzerine beyaz renkli khiton üstüne açık kahve tonlarında himation giyinmiştir. Kanatları oldukça hareketli betimlenmiş olup, çıplak ayaklıdır.

5.4. GÖREME TOKALI ESKİ KİLİSE

Katalog No: 4

Kilisenin Adı: Tokalı Eski Kilise

Kilisenin Tarihi: 10.yüzyıl⁶⁷

Sahnenin Adı: İsa'nın Vaftizi

Fotoğraf No: 5.14, 5.15, 5.21

Çizim No: 5, 6

Yeri: Giriş bölümünde bulunan beşik tonozun güney doğu yüzeyi

Yazıt: İsa'nın sağında omuz hizasında: ICXC = IHCOYC XPICTOC = Jesus Christ = İsa yazıtı yer almaktadır.⁶⁸

Kaynak: Vaftiz sahnesi dört İncil'de de anlatılmaktadır. Matta (3:13-17), Markos (1:9-11), Luka (3:21-22) Yuhanna (1:31-34).

Tasvir: Hz. İsa'nın vaftiz olayının anlatıldığı bu duvar resminde, sahnenin orta kısmında; İsa, Şeria Nehri ve Kutsal Ruhu sembolize eden güvercin, sol bölümünde; Vaftizci Yahya, sağ bölümünde ise; iki melek figürü bulunmaktadır.

⁶⁶ Korat, "a.g.e.", 106.

⁶⁷ Restle 1967; Ötüken 1987.

⁶⁸ Mustafa Uysun, *Göreme Churches' Iconography*, Göreme Open Air Museum Churches, Doğuş Ofset Matbaacılık, Kayseri 2017, 392.

Şeria Nehri'ndeki merkezi konuma sahip İsa, nehrin içinde cepheden, çıplak ve ayakta dururken resmedilmiştir. Merkezde yer alan İsa, Vaftizci Yahya'ya doğru hafifçe dönmüş ve biraz meyilli olarak ona doğru eğilmiştir. İki eli dizlerinin üzerinde durmaktadır. Kahverengi saçları omuzlarına kadar uzundur ve yine kahverengi sakallıdır. Başı kahverengi tonda bir hale ile çevrilidir.

Sahnenin solunda; Vaftizci Yahya yer almaktadır. Şeria Nehri'nin yanında bir kaya üzerinde ayakta ve İsa'yı vaftiz ederken resmedilmiştir. Vaftizci Yahya, İsa'ya doğru dönmüş, sağ eli İsa'nın başına dokunmakta ve sol eli bel hizasındadır. Sol ayağı bir adım öndedir. Saçı ve sakalı uzundur. Başını kahverengi çerçeveli bir hale çevrelemektedir. Yeşil renkli ayaklarına kadar uzanan bir khiton giyinmiş ve khiton'un üzerine koyu kahverengi hayvan postu örtmüş ve ayaklarında kahverengi renkte sandaletler görülmektedir. Çölde insanları vaftiz ederek bir keşiş yaşamı sürdüren Yahya, genelde hırpani hayvan postundan elbiseler içinde betimlenir.

İsa'nın solunda bir melek figürü yer alır. Melek elindeki örtüyü İsa'ya doğru uzatmaktadır, O'na doğru eğilmiştir. Örtünün üzerinde geometrik motifler bulunmaktadır. Melek, kahverengi uzun saçlıdır. Üzerinde yeşil renkte bir khiton vardır ve ayaklarında sandaletleri bulunmaktadır. Başı kahverengi çerçeveli hale ile çevrelenmiştir.

İsa'nın başının üzerinde uçmak için cennetten inen ve kutsal ruhu simgeleyen beyaz bir güvercin yer almaktadır.

Şeria Nehri, aşağıdan yukarıya doğru kademeli bir şekilde daralmaktadır.

Sahne günümüze bir takım tahribatlar ile ulaşmıştır.

5.5. GÖREME TOKALI ESKİ KİLİSE

Katalog No: 5

Kilisenin Adı: Tokalı Eski Kilise

Kilisenin Tarihi: 10.yüzyıl⁶⁹

Sahnenin Adı: Yahya'nın Görevlendirilmesi, Yahya'nın Çağrısı- Vaazı ve Vaftizci Yahya ile Hz. İsa'nın Karşılaşması

Fotoğraf No: 5.14, 5.15, 5.16, 5.17, 5.18, 5.19, 5.20

⁶⁹ Restle 1967; Ötügen 1987.

Çizim No: 5, 6**Yeri:** Giriş bölümünde bulunan beşik tonozun güney doğu yüzeyi**Yazıt:** Yahya'nın solunda, omuz hizasında: IOANIC

Kaynak: Yahya'nın görevlendirilme sahnesi Luka İncili (3: 2-3)'de geçen şu ifadeler esas alınarak tasvir edilmiş bir sahnedir: *“Tanrı çölde bulunan Zekeriya oğlu Yahya'ya seslendi. O da Şeria Irmağının çevresindeki bütün bölgeyi dolaşarak insanları, günahlarının bağışlanması için tövbe edip, vaftiz olmaya çağırırdı.”*

Yahya'nın Çağrısı- Vaazı olayı dört İncil'de: Matta (3:1-12), Markos (1:1-8), Luka (3:1-18), Yuhanna (1:19-28) ve Elçilerin İşleri (13:24)'nde geçmektedir.

“O günlerde Vaftizci Yahya Yahdiye Çölü'nde ortaya çıktı. Şu çağırışı yapıyordu: ‘Tövbe edin! Göklerin egemenliği yaşlaşmıştır.’ Nitekim peygamber Yeşeya aracılığıyla sözü edilen kişi Yahya'dır. Yeşeye şöyle demişti: ‘Çölde haykıran, < Rabbin yolunu hazırlayın, geçeceği patikaları düzleyin> diye sesleniyor.”

Yahya'nın devetüyünden giysisi, belinde deri kuşağı vardı. Yediği çekirge ve yaban balıydı. Yeruslaim, bütün Yahudiye ve Şeria yöresinin halkı ona geliyor, günahlarını itiraf ediyor, onun tarafından Şeria Irmağı'nda vaftiz ediliyordu. Ne var ki birçok Ferisi'yle Saduki'nin vaftiz olmak için kendisine geldiğini gören Yahya onlara şöyle seslendi: ‘Ey engerekler soyu! Gelecek gazaptan kaçmak için size kim uyardı? Bundan böyle tövbeye yaraşır meyveler verin. Kendi kendinize, <Biz İbrahim'in soyundanız> diye düşünmeyin. Ben size şunu söyleyeyim: Tanrı İbrahim'e şu taşlardan da çocuk yaratabilir. Balta ağaçların köküne dayanmış bile. İyi meyve vermeyen her ağaç kesilip ateşe atılır. Gerçi ben siiz tövbe için suyla vaftiz ediyorum, ama benden sonar gelen benden daha güçlüdür. Ben O'nun çarıklarını çıkarmaya bile layık değilim. O size Kutsal Ruh'la ve ateşle vaftiz edecek. Yabası elindedir. Harman yerini temizleyecek, buğdayını toplayıp ambara yığacak, samanı ise sönmeyen ateşte yakacak.” (Matta 3:1-12)

“Tanrı'nın oğlu İsa Mesihle ilgili Müjde'nin başlangıcı. Peygamber Yeşeya'nın kitabında şöyle yazılmıştır: ‘İşte habercimi snein önündne gönderiyorum; O senin yolunu hazırlayacak.’ ‘Çölde haykıran, Rab'bin yolunu hazırlayın, geçeceği patikaları düzenleyin’ diye sesleniyor. Böylece Vaftizci Yahya çölde ortaya çıktı. İnsanları, günahlarının bağışlanması için tövbe edip, vaftiz olmaya çağırıyordu. Bütün Yahudiye

halkı ve Yerusallimliler'in hepsi ona geliyor, günahkârını itiraf ediyor, onun tarafından Şeria Irmağı'nda vaftiz ediliyordu.

Yahya'nın devetüyünden giysisi, belinde deri kuşağı vardı. Çekirge ve yaban balı yerdı. Şu haberi yayıyordu: 'Benden sonar benden daha güçlü olan geliyor. Eğilip onun çarıklarının bağını çözmeye bile layık değilim. Ben size suyla vaftiz ettim ama O size Kutsal Ruh'la vaftiz edecektir.' (Markos 1-1-8)

"Sezar Tiberius'un egemenliğinin on beşinci yılıydı. Yahudiye'de Pontius ve Pilatus valilik yapıyordu. Celile'yi Hirodes, İtureya ve Trahonitis bölgesinde Hirodes'in kardeşi Filipus, Avilini'yi Lisantias yönetiyordu. Hanan ile Kayafa baş kâhinlik ediyorlardı. Bu sırada Tanrı, çölde bulunan Zekeriya oğlu Yahya'ya seslendi. O da Şeria Irmağı'nın çevresindeki tüm bölgeyi dolaşarak insanları, günahlarının bağışlanması için tövbe edip vaftiz olmaya çağırdı. Nitekim Yeşaya peygamberin sözlerini içeren kitapta şöyle yazılmıştır:

"Çölde haykıran, 'Rabbin yolunu hazırlayın, geçeceği patikaları düzleyin' diye sesleniyor. Her vadi doldurulacak, her dağ ve her tepe alçaltılacak. Dolambaçlı yollar doğrultulacak, engebeli yollar düzleştirilecek. Ve bütün insanlar Tanrı'nın sağladığı kurtuluşu görecekler."

Yahya, vaftiz olmak için kendisine akın eden kalabalıklara şöyle seslendi: "Ey engerekler soyu! Gelecek olan gazaptan kaçmanız için sizi kim uyardı? Bundan böyle tövbeye yaraşır meyveler verin! Kendi kendinize, "Biz İbrahim'in soyundanız" demeye kalkmayın. Ben size şunu söyleyeyim: "Tanrı, İbrahim'e şu taşlardan da çocuk yaratabilir. Balta ağaçların köküne dayanmış bile. İyi meyve vermeyen her ağaç kesilip ateşe atılır."

Halk ona, "Öyleyse biz ne yapalım?" diye sordu.

Yahya onlara, "İki mintanı olan, birini mintanı olmayana versin; yiyeceği olan yiyeceği olmayanla paylaşsın" yanıtını verdi.

Bazı vergi görevlileri de vaftiz olmaya gelerek ona "Öğretmenimiz, biz ne yapalım" dediler.

Yahya onlara, "Size buyurulandan daha çok vergi almayın" dedi.

Bazı askerler de, "Ya biz ne yapalım?" diye sordular. O da onlara şöyle dedi: "Kaba kuvvetle ya da yalan suçlamalarla kimseden para koparmayın, ücretinizle yetinin."

Halk umut içinde bekliyordu. Yahya'yla ilgili olarak herkesin aklında, “Acaba Mesih bu mu?” sorusu vardı.

Yahya ise hepsine şöyle yanıt verdi: “Ben sizi suyla vaftiz ediyorum, ama benden daha güçlü olan geliyor. Ben O'nun çarıklarının bağını çözmeye bile layık değilim. O sizi Kutsal Ruh'la ve ateşle vaftiz edecek. Harman yerini temizlemek ve buğdayı toplayıp ambarına yığmak için yabası elinde hazır duruyor. Samanı ise sönmeyen ateşte yakacak.”

Yahya başka birçok konuda halka çağrıda bulunuyor, Müjde'yi duyuruyordu.

(Luka 3:1-18)

“Yahudi yetkililer Yahya'ya, «Sen kimsin?» diye sormak üzere Kudüs'ten kâhinlerle Levilileri gönderdikleri zaman Yahya'nın tanıklığı şöyle oldu - açıkça konuştu, inkâr etmedi - «Ben Mesih değilim» diye açıkça konuştu.

Onlar da kendisine, «Öyleyse sen kimsin? İlyas mısın?» diye sordular. O da, «Değilim» dedi. «Sen beklediğimiz peygamber misin?» sorusuna, «Hayır» cevabını verdi.

Bu kez,, «Kim olduğunu söyle de bizi gönderenlere bir cevap verelim» dediler. «Kendin için ne diyorsun?»

Yahya, «Yeşaya peygamberin dediği gibi, 'Rab'bin yolunu düzleyin' diye çölde yükselen sesim ben» dedi.

Yahya'ya gönderilen bazı Ferisiler ona, «Sen Mesih, İlyas ya da beklediğimiz peygamber değilsen, niye vaftiz ediyorsun?» diye sordular.

Yahya onlara şöyle cevap verdi: «Ben suyla vaftiz ediyorum, ama aranızda tanımadığınız biri duruyor.

Benden sonra gelen O'dur. Ben O'nun çarığının bağını çözmeye bile layık değilim.»

Bütün bunlar Şeria Irmağı'nın ötesinde bulunan Beytanya'da, Yahya'nın vaftiz ettiği yerde oldu.” (Yuhanna 1:19-28)

“İsa'nın gelişinden önce Yahya, bütün İsrail halkını, tövbe edip, vaftiz olmaya çağırdı.” (Elçilerin İşleri 13:24)

Vaftizci Yahya ile İsa'nın karşılaşması sahnesi Matta (3:11), Markos (1:7), Luka (3:16), Yuhanna (1:26-27)'de geçen şu ifadeler esas alınarak tasvir edilmiştir: “*Benden*

sonra benden daha güçlü olan geliyor. Ben eğilip onun çarıklarının bağını çözmeye bile layık değilim.”

Tasvir: Tonoz üzerinde yer alan küçük şerit bantları içinde Yahya'nın Görevlendirilmesi, Yahya'nın Vaazı ve Hz. İsa ile karşılaşması sahneleri birbiri peşi sıra yer almaktadır. Sahnenin sol bölümünde yer alan görevlendirilme sahnesinde Yahya melekle konuşur vaziyette betimlenmiştir. Yahya'nın belden aşağısı tahrip olmuş, sadece kıyafetinin bir parçası en alt kısımda görünmektedir. Belden yukarı kısmında ise ellerini ona doğru gelen meleğe uzatmış ve onu dinler pozisyonunda tasvir edilmiştir. Uzun saçlı ve sakallı olup, üzerine açık kahverengi tonda khiton giyinmiştir ve onunda üzerine koyu kahverengi post benzeri bir pelerin örtmüştür. Pelerininin uç kısımları beyaz renkli tüylerden oluşmaktadır. Başını koyu kahve konturla sınırlanmış bir hale çevrelemektedir.

Gökten inip Yahya'ya doğru elini uzatan melek, kanatlı betimlenmiş ve elinde uzun bir asa tutmaktadır. Diğer eliyle Vaftizci Yahya'ya işaret parmağını uzatarak onunla konuşur vaziyette betimlenmiştir. Kısa kahverengi saçlı olup başında koyu kahverengi konturla sınırlanmış halesi bulunmaktadır.

Kompozisyonun devamında Vaftizci Yahya'nın vaazı görülmektedir. Yahya, gökten inip gelen meleğin hemen alt kısmında ve sahnenin solunda yer almaktadır. Hemen karşısında ise halk yığını durmaktadır.

Yahya, ayakta durur vaziyette betimlenmiştir ve halka hitap etmektedir. Sağ elinde uzun bir asa tutmaktadır. Açık kahverengi khiton üzerine koyu kahverengi post benzeri tüylü bir pelerin örtmüştür. Ayaklarında sandaletleri görülmektedir. Uzun saçlı, sakallı olup, başını kahverengi bir hale çevrelemektedir.

Vaftizci Yahya ve karşısındaki halk yeşil bir zemin üzerinde durmaktadır. Gökyüzü ise açık mavi tonda resmedilmiştir. Halkın arkasında yeşil tonda ağaçlar görülmektedir.

Yahya'nın vaazı kompozisyonun hemen ardından Yahya'nın, Hz. İsa ile karşılaşması sahnesi yer almaktadır. Bu sahne iki figürden oluşmaktadır. Solda Vaftizci Yahya, sağda Hz. İsa bulunmaktadır. Kompozisyonun solunda yer alan Vaftizci Yahya Hz. İsa'yı, iki elini ona doğru uzatarak selamlamakta ve diz çökmektedir. Uzun saçlı, sakallı betimlenmiş olup, üzerinde açık kahverengi khiton üzerinde, koyu kahverengi tüylü post pelerini bulunmaktadır.

Yahya'nın karşısında sahnenin sağ kısmında Hz. İsa ayakta durur vaziyette resmedilmiştir. Sağ eliyle takdis işareti yapmakta olup, kıyafet olarak khiton üzerine koyu kahve himation giyinmiştir. Başında, üzerinde haç işareti bulunan halesi yer almaktadır.

Sonuç olarak bu üç sahne yani; Yahya'nın Görevlendirilmesi, Yahya'nın Vaazı ve Hz. İsa ile Yahya'nın karşılaşması sahneleri aynı şerit kutucuğu içerisinde sırasıyla resmedilmişlerdir.

5.6. GÖREME TOKALI ESKİ KİLİSE

Katalog No: 6

Kilisenin Adı: Tokalı Eski Kilise

Kilisenin Tarihi: 10.yüzyıl⁷⁰

Sahnenin Adı: Elizabeth'in Takip Edilişi

Fotoğraf No: 5.22

Çizim No: 5, 6

Yeri: Giriş bölümünde bulunan beşik tonozun güney doğu yüzeyi

Yazıt:

Kaynak: Yakub İncili, Tischendorf Metni XXII. Bölümde şöyle geçmektedir:

“Fakat Herodes kâhinlerce terkedildiğini öğrenince, öfkeleni ve cellatlarını gönderdi ve onlara iki yaş altındaki bütün çocukları öldürmelerini emretti. Çocukların öldürüldüğünü duyan Meryem korktu. Bebeğini sığır yemliğı içine yatırdı. Fakat Elizabet'de Yahya'nın arandığını duyunca, onu aldı ve dağa çıktı. Onu saklayabilecek bir yer bulmak için çevreye baktı. Ve saklayabilecek bir yer bulamadı. Ve Elizabet içini çekti ve dedi: “Allah'ın dağı, beni çocuğumla birlikte içine al!” Çünkü korkudan daha fazla çıkmadı ve birdenbire dağ ikiye yarıldı ve onu içine aldı. Ve dağ onun için bir ışık hizmesi bıraktı: yani Rabbin bir meleği onlara indi ve onu korudu.”

Tasvir: Sahnenin merkezinde Elizabet bulunmaktadır ve kucağında oğlu çocuk Yahya'yı tutmaktadır. Saklandığı dağın içinde oturmuş ve karşısında duran askerlere doğru sahnenin sol tarafına bakmaktadır. Açık Turuncu renkli khiton üzerine aynı

⁷⁰ Restle 1967; Ötüken 1987.

tonlarda, başını da kapatan bir pelerin giyinmiştir. İki eliyle de oğlu Yahya'nın beline sarılmıştır. Başında halesi bulunmaktadır

Yahya, annesinin kucağında çocuk olarak betimlenmiştir ve sağ eliyle takdis işareti yaparken sol elinde bir rolü tutmaktadır. Üzerinde açık yeşil renkte bir giysi bulunmaktadır. Başı açık kahve tonda bir hale ile çevrilidir.

Elizabet ve oğlu Yahya'nın, gizlendikleri dağ gri renkle verilmiştir.

Sahnenin sol tarafında onlara ok atmak üzere olan iki asker bulunmaktadır. Askerlerden koyu kahverengi giysili olan oturur pozisyondayken, diğer yeşil elbiseli olan asker ayakta durmaktadır. Kısa saçlı ve sakalsız olarak betimlenmişlerdir.

5.7. GÖREME TOKALI YENİ KİLİSE

Katalog No: 7

Kilisenin Adı: Tokalı Yeni Kilise

Kilisenin Tarihi: 10. yüzyıl sonu veya 13. yüzyıl⁷¹

Sahnenin Adı: İsa'nın Vaftizi

Fotoğraf No: 5.24

Çizim No: 5, 6

Yeri: Kuzeybatı duvar, tonozun kuzey batı kanat yüzeyi

Yazıt: Vaftizci Yahya'nın başının üzerinde: $\delta\text{TOCCAIOVOCMOV}$ = “Bu benim çok memnun olduğum sevgili oğlum”, ωANNHC = Vaftizci Yahya⁷²

İsa'nın başının üzerinde: $\text{I}(\eta\sigma\acute{o})\text{C X}(\rho\iota\sigma\tau\acute{o})\text{C}$ = Jesus Christ = İsa⁷³

Sahnenin sağ üst bölümünde: OHVAOKICA ⁷⁴

Kaynak: Vaftiz sahnesi, dört İncilde de anlatılır. Matta (3:13-17), Markos (1:9-11), Luka (3:21-22) Yuhanna (1:31-34)

Tasvir: Sahnenin orta kısmında; İsa Şeria Nehri içinde cepheden, çıplak ve ayakta betimlenmiştir. İsa Vaftizci Yahya'ya doğru dönmüş, iki eli de yanlara doğru açıktır ve başını kahverengi çerçeveli bir hale çevrelemektedir.

⁷¹ Restle 1967; Ötüken 1987.

⁷² Uysun, 319- 392.

⁷³ Uysun, 393.

⁷⁴ Kaya, 51.

Sahnenin sol bölümünde; Vaftizci Yahya bulunmaktadır. Şeria Nehri'nin yanında bir kaya üzerinde ayakta ve İsa'yı Vaftiz ederken betimlenmiştir. Yahya İsa'ya doğru hafif bir şekilde dönmüştür. Sağ eli İsa'nın başına değmekte, sol eli ise omuz hizasına kadar yukarıdadır. Sol ayağı bir adım öndedir. Başını kahverengi çerçeveli hale çevreler. Saçı ve sakalı uzun olup, kahverengi tondadır. Kahverengi tonda, ayaklarına kadar uzanan bir khiton giyinmiş, khiton'un üzerinde ise hayvan postu bulunmaktadır.

Sahnenin sağında, ayakta üç melek figürü bulunmaktadır. Melekler İsa'ya doğru dönüktür. En önde duran melek, eğilerek elindeki beyaz örtüyü İsa'ya doğru uzatmaktadır. Saçları kahverengi tondadır. Beyaz renkte bir khiton giymiştir. Ayaklarında siyah renkte sandalet vardır. Başını kahverengi çerçeveli bir hale çevrelemektedir.

İsa'ya daha yakın olan meleğin sağ ayağı bir adım öndedir ve İsa'ya doğru eğilmiştir. Saçları kahverengi renktedir. Açık kahverengi renkte bir khiton giymiştir. Ayaklarında sandalet vardır. Başını kahverengi çerçeveli bir hale çevrelemektedir.

Arkada yer alan melek, baş ve kanatları ile betimlenmiştir. Saçları diğer meleklerde olduğu gibi kahve tonlardadır. Başını da yine kahverengi çerçeveli bir hale çevrelemektedir.

İsa'nın başının üzerinde, O'na doğru uçar şekilde inen, kutsal ruhu simgeleyen beyaz bir güvercin yer almaktadır. Bu güvercin figürünün hemen üzerinde de Tanrı'nın eli motifi tasvir edilmiştir⁷⁵.Yeni Ahit İsa'nın vaftizine Kutsal Ruh'un ve Baba Tanrı'nın da katıldığını belirtmektedir⁷⁶.

Şeria Nehri, aşağıdan yukarıya doğru kademeli bir şekilde daralmaktadır.

Şeria Irmağı'nın sol alt bölümünde Şeria Irmağının kişileştirimi olarak yorumlanan bir figür bulunmaktadır. Bu figür, çizgisel betimlenmiştir, diğer figürlere oranla oldukça küçük boyutludur ve yarı çıplaktır. Vücudu cepheden başı ise İsa'ya dönük olarak profilden tasvir edilmiştir. Sol elinde bir boruyu İsa'ya doğru üfleme⁷⁷. Bu figür, El Nazar Kilisesi Vaftiz sahnesinde nehrin içinde yer alan figürle benzeşmektedir.

⁷⁵ Kaya, 54.

⁷⁶ Rynck, 58.

⁷⁷ Kaya, 54.

5.8. GÖREME TOKALI YENİ KİLİSE

Katalog No: 8

Kilisenin Adı: Tokalı Yeni Kilise

Kilisenin Tarihi: 10. yüzyıl sonu veya 13. yüzyıl⁷⁸

Sahnenin Adı: Anastasis- İsa'nın Cehenneme (Hades'e) İnişi

Fotoğraf No: 5.25, 5.26

Çizim No: 5, 6

Yeri: Ana apsis duvarının güney bölümünün üst seviyesi

Yazıt: Hz. İsa'nın her iki omuz hizasında: IC XC = IHCOYC XPICTOC = İsa Mesih

Vaftizci Yahya'nın başı üzerinde: Ιω ANNIHCΟΠΙΡΟΑΡΟΜΟC = Vaftizci Yahya

Davut ve Süleyman peygamberlerin başları hizasında: ΔΑΔ = Davud; CΟΛΟΜ = Süleyman

Kaynak: Anastasis, Grekçe kökenli bir sözcük olup “diriliş” manasına gelmektedir. Aynı zamanda Hristiyan ikonografisinde ise, İsa'nın ölümleri diriltişini ve kendi dirilişini anlatmak için Anastasis kelimesi kullanılmıştır. İsa'nın ölümünden sonra yeraltındaki ölümler diyarına giderek, kendinden önce yaşamış olan insanları Şeytan'ın elinden kurtarmasıdır. Bu inişin amacı Âdem'in yaratılışından bu yana, vaftiz edilmedikleri için orada bekleyen ruhlara kurtuluşu götürmektir.

İskenderiyeli Aziz Kyrillos, bir paskalya vaazında Anastasis hakkında; “Bütün Hades'i yıkarak ve burada tutsak olan ruhların kaçmasını engelleyen kapıları kırarak, şeytanı perişan ve yalnız başına bırakıp ve ölümün acılarını dindirecek.” şeklinde bahsetmektedir. Anastasis konusundaki en detaylı anlatım, Nikodemus'un apokrif İncilindedir. Bu İncil, Anastasis ikonografisinin doğrudan kaynağı kabul edilir⁷⁹.

Nikodemus İncili'nin XVII. ve XVIII. Bölümünde İsa'nın yeraltına iniş öyküsü şöyle anlatılmaktadır:

“Yusuf dedi: ‘İsa'nın ölümden uyanması sizi niçin şaşırtıyor? O harika değil, esas harika, onun yalnız kendisi değil, başka ölümlerle birlikte uyanmasıdır. Kudüs'te onlar kendilerini pek çoklarına gösterdiler. Ve siz diğerlerini tanımıyorsanız, İsa'yı kucağına alan Symeon'u ve onun ölümden uyandırılan iki oğlunu tanıyorsunuz ki; o sizi tanıyor.

⁷⁸ Restle 1967; Ötüken 1987.

⁷⁹ Yaşar, 13-19.

Çünkü biz onları az bir zaman önce gömmüştük. Ama şimdi mezarlarını açılmış boş olduğu görülüyor, ama kendileri yaşıyorlar ve Aramatya’da ikamet ediyorlar.’ O zaman onlar oraya adamları yolladılar ve mezarlarını boş buldular. Yusuf dedi: ‘Biz Aramatya’ya gitmek ve onları ziyaret etmek istiyoruz!’

Bunun üzerine Yüksek Rahipler Hannas ve Kayafas, Yusuf ve Nikodemus ve Gamaliel ve onlarla birlikte diğerleri ayağa kalktılar ve Aramatya’ya gittiler ve Yusuf’un sözünü ettiklerini buldular. Bir dua yaptılar ve birbirlerini selamladılar. Daha sonra onlarla birlikte Kudüs’e geldiler ve onları Sinagoga bıraktılar ve kapıları emniyet altına aldılar. Ve Yahudiler ’in önderleri ortasına koydular ve onlara Yüksek Rahip dedi: ‘İsrail’in Allah’ı ve Adonay adına ve nasıl haşır olduğunuzu ve kimin sizi ölümden dirilttiği üzerine hakikati söyleyeceğinize lütfen yemin ediniz!’

Haşır olan adamlar bunu duyunca yüzlerindeki Haç işaretini açtılar ve Yüksek Rahibe dediler: ‘Bize kâğıt ve mürekkep ve telek (kalem) ver!’ bunları onlara getirdi ve onlar oturdular ve aşağıdakileri yazdılar:

“Efendimiz İsa Mesih, sen haşır ve dünya hayatısın, bize lütfeyle ki; senin haşırını ve Hades’te (ölüler diyarında) yaptıklarını, mucizelerini anlatabilelim. Biz ilk zamanlardan beri ölmüşlerle birlikte Hades’te idik. Fakat gece yarısı o saatte karanlıklar içinde güneş gibi bir parıltı oldu. Ve her yeri aydınlattı ve hepimiz görünüyorduk ve biri diğerlerini görüyordu. Ve o anda atamız İbrahim diğer ruhani reislerle ve peygamberlerle birlikte idi. Ve sevinçle herkes birbirine diyordu ki, ‘Bu büyük ışıktan vadedilen ışıktır!’ Orada bulunan peygamber Yezaya dedi: ‘O babadan ve oğuldan ve Kutsal Ruhtan ışıktır!’ Ben hayatta iken onun hakkında kehanette bulundum ve dedim ki; ‘Sebulon ve Naftali bölgelerinde oturan halk karanlıkta oturuyor, bakınız büyük ışık onu aydınlatıyor.’

Daha sonra başka biri ortaya geldi, o çölden münzevi idi ve kavmin ihtiyarları ona dediler: ‘Sen kimsin?’ O dedi: ‘Ben peygamberlerin sonuncusu Yahya’yım, Tanrı oğlunun yolunu hazırladım. Ve halka günahlarından arınmasını tebliğ ettim. Tanrının oğlu bana geldi ve ben onu uzaktan görünce halka dedim: ‘Bakın, Tanrının kuzusu dünyanın günahlarını kaldırıyor! Ve ben onu elimle Şeria Nehrinde vaftiz ettim ve kutsal ruhun bir güvercin gibi üzerine geldiğini gördüm ve Baba Tanrı’nın sesini işittim.’ Ve bundan dolayı o ben size gönderdi ki, Tanrı’nın doğmuş oğlunun buraya gönderdiğini, ona inananları kurtaracağını; ona inanmayanları ise, mahkeme edeceğini

sizlere ilan edeyim. Bundan dolayı hepinize diyorum ki, şimdi sizin için tövbe etme zamanıdır. Sizi yukarıdaki yanlış dünyanın ilahlarına taptınız ve günaha girdiniz. Başka bir zamanda ama bu mümkün olmayacaktır.”⁸⁰.

Tasvir: Yeni Tokalı Kilise İsa’nın cehenneme inişinin anlatıldığı bu sahnede merkezde Hz. İsa bulunmaktadır. Sahnenin sol tarafında Vaftizci Yahya, sağ tarafında Eski Ahit’te ki kral peygamberler Davut ve Süleyman yer almaktadır.

Merkezde bulunan Hz. İsa ışıktan saçan bir mandorla içerisinde resmedilmiş olup, Vaftizci Yahya’ya dönmüş şekilde betimlenmiştir. Bütün anastasis ikonografisi betimlemelerinde Hz. İsa egemen figürdür. Bir eliyle Âdem’i veya her iki eliyle Âdem’i ve Havva’yı tutup mezardan kaldırırken (veya çıkartırken) betimlenmiştir⁸¹. Fakat Yeni Tokalı Kilise de bu sahnede çok fazla tahribat söz konusu olduğundan, figürlerin sadece başları görülebilmektedir. İsa, Âdem ve Havva’yı mezarlarından çıkartırken, bazen sadece bir yöne doğru yönelmiş (bazen Âdem’e doğru, bazen Âdem’in tam tersi yönüne doğru hareket halindedir)⁸². Yeni Tokalı Kilise Anastasis sahnesinde Vaftizci Yahya’ya doğru yönelimi söz konusudur.

İşık saçan mandorlası, beyaz renkte olup sadece üst kısmı ile günümüze ulaşabilmiştir. İşık saçarken verilmesinin nedeni, hem onun kutsallığını hem de yeraltına (Hades’e) getirdiği aydınlığı anlatmaktır⁸³. Yüzü yan profilden verilmiştir. Uzun saçlı, uzun sakallı olup, başını kahverengi haçlı halesi çevrelemektedir. Omuz hizasından yukarısı tamamen deforme olmuştur ve hiçbir ayrıntısı mevcut değildir.

Sahnenin sol tarafında yer alan Vaftizci Yahya’yı yine omuz hizasından itibaren görebilmekteyiz. Vaftizci Yahya, İsa’nın yer altına inişinin müjdecisi olarak kabul edilmektedir ve Anastasis ikonografisinde 11. yüzyılda baskın bir karakter olarak yer almıştır⁸⁴. O da Hz. İsa’ya doğru dönmüş şekilde betimlenmiştir. Uzun saçlı, uzun sakallı olup, başını kahverengi konturla sınırlandırılmış bir hale çevrelemektedir. Vaftizci Yahya; bazen elinde açık veya rulo şeklinde kâğıt tutmakta, bir eliyle takdis işareti yapmakta, bir eliyle de İsa’yı işaret etmektedir. Ortodoks inancına göre Vaftizci Yahya, son Tevrat peygamberi olup, İncil ve vahiylerin oluştuğu dönemde bir köprü

⁸⁰ Ekrem Sarıkçıoğlu, *Diğer İnciller*, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2016, 194-196.

⁸¹ Mürüvet Erdoğan, *Anastasis: Ortodoks Ve Batı İkonografisinde Betimleniş Biçimleri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009, 16.

⁸² Erdoğan, 16.

⁸³ Engin Akyürek, *Bizans’ta Sanat Ve Ritüel*, İstanbul 1996, 103.

⁸⁴ Erdoğan, 19.

kurmuştur. Bu nedenle genelde elinde İncil'e gönderme yapan rulo şelilli veya üzerinde yazılar olan açık bir kâğıt tutarken betimlenmektedir⁸⁵. Kavisli kaşlara, küçük bir ağıza ve badem gözlere sahip olan Yahya'nın üzgün bir yüz ifadesi vardır⁸⁶.

Sahnenin sağ tarafında Eski Ahit peygamberleri Davut ve Süleyman peygamberler başlarında incilerle süslenmiş, krallık özelliklerini belirten taçlarıyla tasvir edilmişlerdir. Her ikisinin de yüz kısımları ve baş hizasından bedenleri tahrip olmuştur. Taçları ile başlarını çevreleyen beyaz konturlu haleleri, kalan izlerden gözlemlenebilmektedir.

Sahne, kırmızı kalın şeritlerle diğer sahnelerden ayrılmış ve kompozisyonun zemini koyu mavi renkte boyanmıştır.

5.9. GÖREME TOKALI YENİ KİLİSE

Katalog No: 9

Kilisenin Adı: Tokalı Yeni Kilise

Kilisenin Tarihi: 10. yüzyıl sonu veya 13. yüzyıl⁸⁷

Sahnenin Adı: Yahya'nın Görevlendirilmesi, Yahya ile İsa'nın Karşılılaşması

Fotoğraf No: 5.27, 5.28

Çizim No: 5, 6

Yeri: Kuzeybatı duvar, tonozun kuzey batı kanat yüzeyi

Yazıt: Yahya ile İsa'nın karşılaşması sahnesinde; Yahya'nın başının üzerinde:
ωANNHC = Vaftizci Yahya

İsa'nın başının üzerinde: Ι(ησοῦ)C Χ(ριστό)C = Jesus Christ = İsa

Kaynak: Yahya'nın görevlendirilme sahnesi Luka İncili (3: 2-3)'de geçen şu ifadeler esas alınarak tasvir edilmiş bir sahnedir: *“Tanrı çölde bulunan Zekeriya oğlu Yahya'ya seslendi. O da Şeria Irmağının çevresindeki bütün bölgeyi dolaşarak insanları, günahlarının bağışlanması için tövbe edip, vaftiz olmaya çağırdı.”*

Vaftizci Yahya ile İsa'nın karşılaşması sahnesi Matta (3:11), Markos (1:7), Luka (3:16), Yuhanna (1:26-27)'de geçen şu ifadeler esas alınarak tasvir edilmiştir: *“Benden*

⁸⁵ Erdoğan, 19.

⁸⁶ Yaşar, 82.

⁸⁷ Restle 1967; Ötügen 1987.

sonra benden daha güçlü olan geliyor. Ben eğilip onun çarıklarının bağını çözmeye bile layık değilim.”

Tasvir: Yahya'nın görevlendirilmesi sahnesinde Vaftizci Yahya, sahnenin sol tarafında bulunmaktadır. Açık kahverengi khiton üzerine krem tonlarında pelerin örtmüştür. Ayaklarında siyah renkli sandaletleri, başında koyu sarı renkli halesi görülmektedir.

Sahnenin sağ tarafındaki melek figürü, Yahya'ya doğru adım atmış vaziyette tasvir edilmiştir. Sağ eliyle Yahya'nın omuzuna dokumakta olup, sol elinde bir asa tutmaktadır. Kanatları oldukça hareketli betimlenmiştir. Üzerinde açık tonlarda khiton üzerine, etek uçları uçuş uçuş dalgalanan himationu bulunmaktadır.

Yahya'nın görevlendirilmesi kompozisyonun hemen ardından Yahya'nın, Hz. İsa ile karşılaşması sahnesi yer almaktadır. Bu sahne iki figürden oluşmaktadır. Solda Vaftizci Yahya, sağda Hz. İsa bulunmaktadır. Kompozisyonun solunda yer alan Vaftizci Yahya Hz. İsa'yı, iki elini ona doğru uzatarak selamlamakta ve diz çökmektedir. Uzun saçlı, sakallı betimlenmiş olup, üzerinde açık kahverengi khiton üzerinde, açık gri tonlarda pelerini bulunmaktadır.

Yahya'nın karşısında sahnenin sağ kısmında Hz. İsa ayakta durur vaziyette resmedilmiştir. Sağ elini Yahya'nın başına doğru uzatmıştır ve sol elinde bir rulo tutmaktadır. Kıyafet olarak koyu mavi khiton üzerine koyu kahve himation giyinmiştir. Başında, üzerinde haç işareti bulunan halesi yer almaktadır.

Figürlerin hepsinin ayaklarında siyah renkli sandaletler görülmektedir.

5.10. GÖREME ŞAPEL 9 (THEOTOKOS- JOHN THE BAPTİST- H. GEORGE)

Katalog No: 10

Kilisenin Adı: Theotokos Kilisesi- Göreme Vaftizci Yahya Kilisesi ya da H. George Kilisesi

Kilisenin Tarihi: 10. yüzyıl başları veya 10. yüzyıl sonu⁸⁸

Sahnenin Adı: Deisis- Şefaahat sahnesi

Fotoğraf No: 5.29, 5.30, 5.31

Çizim No: 8, 9

⁸⁸ Restle 1967; Ötügen 1987.

Yeri: Apsisin güneydoğusundaki niş içinde

Yazıt:

Kaynak: “Deisis” rica, dua, talep, yakarış anlamlarına gelmektedir. Hristiyan sanatında Deisis sahnesi Meryem, Vaftizci Yahya ve diğer kutsal araçların inananlar için Tanrı’ya dua etmesi ve şefaatte bulunması tasviridir. Deisis sahnesiyle ilgili bir kaynak yoktur. Ne Eski Ahit ne de Yeni Ahit kaynaklıdır⁸⁹. Bu üçlü kompozisyon için 19. yüzyıldan beri “deesis” terimi kullanılmaktadır⁹⁰.

12. yüzyıla tarihlenen İtalya- Palermo’da ki S. Maria dell’Ammiraglio Kilisesi’ndeki deisis sahnesinde Meryem’in önünde diz çöküp ondan şefaate isteyen kilisenin banisi Antakya’lı George’un başının üzerinde yer alan kitabede (deisis)kelimesi bulunmaktadır⁹¹. Yanısıra İsa’ya adanmış bir şefaate sahnesinde de ‘deisis’ kelimesi bulunmuştur⁹².

Orta Bizans döneminde, insanlık adına dua etme ve aracı olma düşüncesinin önem kazanmasıyla bu sahne kilise ikonografisinde sıklıkla işlenmeye başlanmıştır⁹³. Deisis sahnesi birkaç başlık altında değerlendirilebilir. Bunlar arasında aracılık ve şahitlik temalı Deisis sahneleri, Teofanik vizyonla birleşen Deisis sahneleri, Son Mahkeme’de Deisis ve birçok aziz, peygamber, melek ve banilerinde yer aldığı Büyük Deisis⁹⁴ sahneleri bulunmaktadır.

Deisis sembolik bir sahnedir. Erken Bizans döneminde Deisis sahnesinde şahitlik vurgulanırken, sahne yüzyıllar içinde teoloji ve litürjiye bağlı olarak yeni ikonografik gelişmelerle kendini göstermiştir. Orta Bizans döneminde aracılık düşüncesinin esas alındığı Teofanik Deisis, Son Mahkeme’de Deisis, Büyük Deisis sahneleri litürjiyi yansıtmakta ve bu bağlamda insanlığın kurtuluş ümidini kapsamaktadır. Kurtuluş, İsa’nın enkaryasyonu ve kurban edilmesiyle mümkün olmuştur. İnançlı Hristiyanın

⁸⁹ M. Sacit Pekak, Nergis Ataç, “Bizans Sanatında Deisis Sahnesi”, *Arkeoloji Ve Sanat Dergisi*, S. 151, Ocak- Nisan 2016, 144-145.

⁹⁰ Annamarie Weyl Carr, “Deesis”, *Oxford Dictionary of Byzantium*, Oxford University, Vol. 1, Newyork, 1991, 599-600.

⁹¹ Anthony Cutler, “Under The Sign of Deesis: On the Question of Representativeness in Medieval Art and Literature”, *Dumbarton Oaks Papers*, Vol.41, 1987, 145-146.

⁹² Christopher Walter, “Two Notes On The Deesis”, *Revue des Etudes Byzantines*, Vol.26, Paris, 1968, 311-336.

⁹³ Uysun, Kapadokya Kaya Kilisleri İkonografisi, Kasım 2011, 211.

⁹⁴ Anthony Cutler, Timothy E. Gregory, Nancy P. Sevcenko, *The Oxford Dictionary Of Byzantium*, “Deesis”, *New York- Oxford: Oxford University Press*, Alexander P. Kazhdan and Alice- Mary Talbot (Ed.), 1991, Vol. 1, 600.

duaları ve şefaath dileği kutsal araçlarla Tanrı'ya ulaşmış ve İsa yoluyla dilekleri bağışlanmışır⁹⁵.

Tasvir: Deisis sahnesinin anlatıldığı bu duvar resminde ortada Hz. İsa ayakta dururken betimlenmiştir. Sağ eliyle takdis işareti yapmaktadır. Sağında annesi Meryem, solunda Vaftizci Yahya bulunmaktadır. Her ikisi de başlarını hafifçe İsa'ya doğru eğerek, ellerini İsa'ya doğru uzatmış şefaath dilemektedirler.

Sahne günümüze çok fazla tahribatla geldiği için figürlerin tam tanımlamaları yapılamamıştır.

5.11. GÖREME ŞAPEL 9 (THEOTOKOS- JOHN THE BAPTİST- H. GEORGE)

Katalog No: 11

Kilisenin Adı: Theotokos Kilisesi- Göreme Vaftizci Yahya Kilisesi ya da H. George Kilisesi

Kilisenin Tarihi: 10. yüzyıl başları veya 10. yüzyıl sonu⁹⁶

Sahnenin Adı: Vaftiz sahnesi

Fotoğraf No: 5.32

Çizim No: 8, 9

Yeri: Güneydoğu duvar yüzeyi

Yazıt:

Kaynak: Vaftiz sahnesi, dört İncilde de anlatılır. Matta (3:13-17), Markos (1:9-11), Luka (3:21-22) Yuhanna (1:31-34)

Tasvir: Sahnenin orta kısmında; İsa Şeria Nehri içinde cepheden, çıplak ve ayakta betimlenmiştir. Merkezde bulunan İsa, tam dik pozisyonudadır. Yüzü tamamen tahrip olmuştur.

Sahnenin sol bölümünde; Vaftizci Yahya İsa'nın sağında bulunmaktadır. Yüzü ve vücudu yan profilden verilmiştir. Şeria Irmağı'nın kenarında, ayakta ve İsa'yı Vaftiz ederken resmedilmiştir. Yahya'nın vücudu vaftiz ettiği İsa'ya doğru hafif bir şekilde dönük ve O'na doğru hafif eğik pozisyonudadır. Sağ eli İsa'nın başının hizasındadır ve İsa'nın başına tam olarak temas etmektedir. Sol ayağı sağ ayağına göre bir adım önde ve

⁹⁵ M. Sacit Pekak, Nergis Ataç, 145-159.

⁹⁶ Restle 1967; Ötüken 1987.

daha yukarıdadır. Başını kahverengi konturla sınırlandırılmış bir hale çevreler. Açık kahverengi tonlardaki saç ve sakalı uzundur. Üzerinde koyu kahverengi tonda, ayaklarına kadar uzanan bir khiton bulunur.

Sahnenin sağ bölümünde; İsa'nın solunda, kayanın üzerinde, ayakta iki melek figürü yer alır. Melekler İsa'ya doğru dönüktür. Sahne de ön planda bulunan melek; elindeki örtüyü İsa'ya doğru uzatmaktadır. Saçları kızıl kahverengi renktedir. Yeşil renkte bir khiton giymiştir. Başını, kahverengi çerçeveli hale çevreler.

Bu meleğin arkasındaki melek, açık kırmızı renkte bir khiton giymiştir. Kanatları kırmızı renklidir. Başını, kahverengi çerçeveli hale çevreler.

İsa'nın başının üzerinde, O'na doğru uçar şekilde inen, kutsal ruhu simgeleyen beyaz bir güvercin yer almaktadır. Güvercinin iniş yönü İsa'nın omuzları hizasında her iki yandan da kahverengi kalın bordürlerle sınırlandırılmıştır.

İsa'nın içerisinde bulunduğu açık mavi renkli Şeria Irmağı, İsa'nın ayaklarının hemen alt kısmından boyun hizasına kadar bir derinliğe sahiptir. Yukarıdan aşağıya doğru kademeli bir şekilde genişlemektedir. Irmak kırmızı bir bordürle sınırlandırılmıştır.

5.12. GÖREME ŞAPEL 11 (ST. EUSTATHİOS)

Katalog No: 12

Kilisenin Adı: St. Eustathios Kilisesi

Kilisenin Tarihi: 10. yüzyıl sonu⁹⁷

Sahnenin Adı: Elizabeth'in Takip Edilişi

Fotoğraf No: 5.33, 5.34

Çizim No:10, 11

Yeri: Üst tavan örtüsü, tonozun kuzey bölümü, alt şerit

Yazıt:

Kaynak: Yakub İncili, Tischendorf Metni XXII. bölümde şöyle geçmektedir:

“Fakat Herodes kâhinlerce terkedildiğini öğrenince, öfkeleni ve cellatlarını gönderdi ve onlara iki yaş altındaki bütün çocukları öldürmelerini emretti. Çocukların öldürüldüğünü duyan Meryem korktu. Bebeğini sığır yemliğı içine yatırdı. Fakat

⁹⁷ Ötügen 1987.

Elizabet’de Yahya’nın arandığını duyunca, onu aldı ve dağa çıktı. Onu saklayabilecek bir yer bulmak için çevreye baktı. Ve saklayabilecek bir yer bulamadı. Ve Elizabet içini çekti ve dedi: “Allah’ın dağı, beni çocuğumla birlikte içine al!” Çünkü korkudan daha fazla çıkmadı ve birdenbire dağ ikiye yarıldı ve onu içine aldı. Ve dağ onun için bir ışık hizmeti bıraktı: yani Rabbin bir meleği onlara indi ve onu korudu.”

Tasvir: Sahnenin merkezinde Elizabet bulunmaktadır ve kucağında oğlu çocuk Yahya’yı tutmaktadır. Turuncu renkli khiton üzerine koyu kırmızı, başını da kapatan bir pelerin giyinmiştir. Sol eliyle oğlu Yahya’nın elini tutmaktadır. Başında etrafı incilerle süslü halesi bulunmaktadır

Yahya, sahnenin sol tarafında, çocuk olarak betimlenmiştir ve bir eliyle takdis işareti yaparken diğer eliyle annesinin elini tutmaktadır. Başında etrafı incilerle süslü halesi bulunmaktadır.

Elizabet ve oğlu Yahya, gizlendikleri dağın içinde, kıvrık dallarla süslü bir zeminde betimlenmişlerdir. Bu sahne diğer sahnelerden, kahverengi dalgalı bir şeritle ayrılmıştır.

Sahnenin en sol tarafında iki asker, Elizabet ve oğlu Yahya’ya doğru yönelerek, onlara ok atmak üzereyken resmedilmişlerdir.

5.13. GÖREME ŞAPEL 19 (ELMALI KİLİSE)

Katalog No: 13

Kilisenin Adı: Elmalı Kilise

Kilisenin Tarihi: 1190/1200 (Marcell Restle 1967), 11. yüzyıl (Jolivet- Levy 1991; Epstein; Thierry)⁹⁸

Sahnenin Adı: İsa’nın Vaftizi

Fotoğraf No: 5.35, 5.36, 5.37

Çizim No: 12, 13

Yeri: Güneybatı köşe mekânı

Yazıt: Vaftizci Yahya’nın solunda, bel hizasında: $I\omega = I\Omega$ (ANNHC)=Vaftizci Yahya⁹⁹

⁹⁸ Yaşar, 103.

⁹⁹ Uysun, 392.

Vaftizci Yahya'nın sağında, baş hizasında ve güvercinin solunda: H BAIΠ

Beyaz güvercinin sağında: T HCHC = H BAIITHCHC = Vaftiz

İsa'nın boyun hizasında ve her iki omuzunun yanında:

I(ησού)C X(ριστό)C = Jesus Christ = İsa¹⁰⁰

Kaynak: Vaftiz sahnesi, dört İncilde de anlatılır. Matta (3:13-17), Markos (1:9-11), Luka (3:21-22) Yuhanna (1:31-34).

Tasvir: Kompozisyonun orta kısmında; İsa Şeria Nehri'nin içerisinde cepheden çıplak ve ayakta durur şekilde, Vaftizci Yahya tarafından vaftiz edilirken betimlenmiştir. Sahnenin ortasında yer alan İsa, Yahya'ya doğru hafifçe dönmüştür. Uzun saçlı ve sakallıdır. Haç motifli, siyah çerçeveli bir hale İsa'nın başını çevrelemektedir.

İsa'nın sağında Vaftizci Yahya bulunmaktadır. Şeria Nehri'nin yanında bir kaya üzerinde ayakta ve İsa'yı Vaftiz ederken betimlenmiştir. Vaftizci Yahya İsa'ya doğru dönük olarak resmedilmiştir. Sağ eliyle İsa'nın başına dokunmakta, sol eli boyun hizasına kadar yukarıdadır. Sol ayağı bir adım öndedir. Başını koyu sarı renkli bir hale çevrelemektedir. Saçı ve sakalı uzun olup, kahve tonlarındadır. Sarı renkli, topuklarına kadar inen bir khiton giyinmiş ve khiton'un üzerine, koyu kahverengi hayvan postu örtmüştür. Ayağındaki sandaletleri siyah renktedir.

Sahnenin sağ tarafında İsa'nın solunda, ayakta iki melek figürü görülmektedir. Melekler İsa'ya doğru dönüktür. Ön tarafta duran melek; elindeki beyaz örtüyü İsa'ya doğru uzatmış ve ona doğru eğilmiştir. Saçları uzun kahverengi tondadır. Beyaz renkte bir khiton giymiştir. Himation'u da açık kahverengi renktedir. Sağ kanadı yukarıya doğru kıvrıktır. Siyah renkte sandalet giyinmiştir. Başını siyah çerçeveli bir hale çevrelemektedir.

Diğer melek, sadece baş kısmı ile görülmektedir. Elindeki beyaz örtüyü İsa'ya doğru uzatmış ve O'na doğru eğilmiştir. Yanındaki melekte de olduğu gibi saçları uzun kahverengi olup, bunda sağ kanadı yukarı doğru kıvrıktır. Ayaklarında siyah renkte sandalet bulunan meleğin başını siyah çerçeveli bir hale çevrelemektedir.

İsa'nın başının üzerinde, O'na doğru ışık saçarak inen, kutsal ruhu simgeleyen beyaz bir güvercin yer almaktadır. Güvercinin iniş yönü her iki yandan da beyaz kalın şeritlerle sınırlandırılmıştır¹⁰¹.

¹⁰⁰ Uysun, 391-392.

Şeria Nehri'nin sol alt kısmında nehrin kişileştirimi olarak yorumlanan bir figür görülmektedir. Koyu kahverengi renkte olan figür, diğer figürlere oranla oldukça küçük ölçülerdedir. Elinde tuttuğu boruyu İsa'ya doğru üfleemektedir. Çıplak olan figürün başı tahrip olmuş ve diz çökmüş şekilde betimlenmiştir. Irmağın sağ alt bölümünde ise; iki basamaklı bir kaide üzerinde yükselen beyaz bir sütun bulunmaktadır. Bu sütunun üzerinde alt ucundan iki yana doğru kıvrık dalları bulunan kahverengi Latin haçı bulunmaktadır¹⁰².

Bu duvar resmi günümüze bazı tahribatlarla gelebilmiştir.

5.14. GÖREME ŞAPEL 19 (ELMALI KİLİSE)

Katalog No: 14

Kilisenin Adı: Elmalı Kilise

Kilisenin Tarihi: 1190/1200 (Marcell Restle 1967), 11. yüzyılın ortaları ile 12. yüzyıl (Jolivet- Levy 1991; Epstein; Thierry)¹⁰³

Sahnenin Adı: Deisis- Şefaath Sahnesi

Fotoğraf No: 5.38, 5.39, 5.40

Çizim No: 12, 13

Yeri: Orta apsis yarım kubbesi üzerinde

Yazıt: İsa'nın başı hizasında ve her iki omuzunun yanında: I(ησού)C X(ριστό)C = Jesus Christus = İsa

Vaftizci Yahya'nın solunda, başı hizasında: Iω = Vaftizci Yahya

Meryem'in başı hizasında: ΜΡΘΥ = ΜΗΤΗΡ ΘΕΟΥ = Tanrı Anası Meryem

İsa'nın elinde tuttuğu kitapta: “Ταυτα εντ[ελλομ]ε [υμιν ι]ν[α αγαπατε] αλ[ληλους]” (“Sizden istediğim birbirinizi sevmenizdir”). Yazıt, Yuhanna 15: 17 kaynaklıdır¹⁰⁴.

Kaynak: “Deisis” rica, dua, talep, yakarış anlamlarına gelmektedir. Hristiyan sanatında Deisis sahnesi Meryem, Vaftizci Yahya ve diğer kutsal aracılarn inananlar

¹⁰¹ Kaya, 59.

¹⁰² Kaya, 60.

¹⁰³ Yaşar, 103.

¹⁰⁴ Nergis Ataç, Kappadokia'da Kapalı Yunan Haçı Planlı Kiliselerde Apsis, Doğu Haç Kolu Ve Köşe Mekânları Resim Programı, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2015, 37.

için Tanrı'ya dua etmesi ve şefaatte bulunması tasviridir. Deisis sahnesiyle ilgili bir kaynak yoktur. Ne Eski Ahit ne de Yeni Ahit kaynaklıdır¹⁰⁵. Bu üçlü kompozisyon için 19. yüzyıldan beri “deesis” terimi kullanılmaktadır¹⁰⁶.

12. yüzyıla tarihlenen İtalya- Palermo’da ki S. Maria dell’Ammiraglio Kilisesi’ndeki deisis sahnesinde Meryem’in önünde diz çöküp ondan şefaet isteyen kilisenin banisi Antakya’lı George’un başının üzerinde yer alan kitabede (deisis)kelimesi bulunmaktadır¹⁰⁷. Yanısıra İsa’ya adanmış bir şefaet sahnesinde de ‘deisis’ kelimesi bulunmuştur¹⁰⁸.

Orta Bizans döneminde, insanlık adına dua etme ve aracı olma düşüncesinin önem kazanmasıyla bu sahne kilise ikonografisinde sıklıkla işlenmeye başlanmıştır¹⁰⁹. Deisis sahnesi birkaç başlık altında değerlendirilebilir. Bunlar arasında aracılık ve şahitlik temalı Deisis sahneleri, Teofanik vizyonla birleşen Deisis sahneleri, Son Mahkeme’de Deisis ve birçok aziz, peygamber, melek ve banilerinde yer aldığı Büyük Deisis¹¹⁰ sahneleri bulunmaktadır.

Deisis sembolik bir sahnedir. Erken Bizans döneminde Deisis sahnesinde şahitlik vurgulanırken, sahne yüzyıllar içinde teoloji ve litürjiye bağlı olarak yeni ikonografik gelişmelerle kendini göstermiştir. Orta Bizans döneminde aracılık düşüncesinin esas alındığı Teofanik Deisis, Son Mahkeme’de Deisis, Büyük Deisis sahneleri litürjiyi yansıtmakta ve bu bağlamda insanlığın kurtuluş ümidini kapsamaktadır. Kurtuluş, İsa’nın enkaryasyonu ve kurban edilmesiyle mümkün olmuştur. İnançlı Hristiyanın duaları ve şefaet dileği kutsal araçlarla Tanrı’ya ulaşmış ve İsa yoluyla dilekleri bağışlanmıştır¹¹¹.

Tasvir: Deisis sahnesinin konu alındığı bu duvar resminde; orta merkezde yer alan Hz. İsa, sağ tarafında Meryem, sol tarafında Vaftizci Yahya ile kuşatılmış olarak oldukça bezemeli bir taht üzerinde oturmaktadır. Ayaklarının altında yuvarlak bir seki bulunan İsa, sağ eliyle takdis işareti yaparken sol elinde açık bir kitap tutmaktadır.

¹⁰⁵ M. Sacit Pekak, Nergis Ataç, “a.g.m.”, 144-145.

¹⁰⁶ Annamarie Weyl Carr, “a.g.m.”, 599-600.

¹⁰⁷ Anthony Cutler, “a.g.m.”, 145-146.

¹⁰⁸ Chiristopher Walter, “a.g.m.”, 311-336.

¹⁰⁹ Uysun, “a.g.e.”, 211.

¹¹⁰ Anthony Cutler, Timothy E. Gregory, Nancy P. Sevcenko, The Oxford Dictionary Of Byzantium, “Deesis”, New York- Oxford: Oxford University Press, Alexander P. Kazhdan and Alice- Mary Talbot (Ed.), 1991, Vol. 1, 600.

¹¹¹ M. Sacit Pekak, Nergis Ataç, “a.g.m.”, 145-159.

Kitaptaki yazılar tahribata uğramıştır. Uzun saçlı, uzun sakallı olup, yüzü kısmi tahribatla günümüze gelebilmiştir. Başını koyu sarı tonda incilerle süslenmiş haçlı bir hale çevrelemektedir. Koyu kahverengi khiton üzerine gri renkli himation giyinmiştir.

Sahnenin sol tarafında yer alan Vaftizci Yahya, başı hafif öne eğik, ellerini açmış dua eder şekilde, ayakta dururken tasvir edilmiştir. Uzun saçlı, uzun sakallı olup, koyu sarı renkli khiton üzerine koyu kahverengi post giyinmiştir. Postunun kenar kısımları beyaz tüylerden oluşmaktadır. Başını koyu sarı renkte bir hale kuşatmaktadır.

Kompozisyonun sağ tarafında İsa'nın annesi Meryem yer almaktadır. Başı hafifçe öne eğilmiş, elleri açık vaziyette dua ederken betimlenmiştir. Açık mavi renkli giysisinin üzerinde koyu kahverengi pelerini bulunmaktadır ve başını da saracak şekilde örtünmüştür.

İsa üzerinde birisi ana birisi arkadaş olarak büyük etkiye sahip bu iki kutsal kişi, Kapadokya kaya kilise süslemelerinde Deisis sahnesinde yan yana gelirler ve İsa'dan mahşer gününde bütün insanlık adına, onların bağışlanmalarını dilerler.

5.15. GÖREME ŞAPEL 22 (ÇARIKLI KİLİSE)

Katalog No: 15

Kilisenin Adı: Çarıklı Kilise

Kilisenin Tarihi: 12. yüzyıl'ın ikinci yarısı (Marcell Restle 1967), 11. yüzyıl ortaları (Jolivet-Levy 1991), 11. yüzyıl ortaları (Thierry 2002)¹¹²

Sahnenin Adı: İsa'nın Vaftizi

Fotoğraf No: 5.41, 5.42, 5.43

Çizim No: 14, 15

Yeri: Kuzeybatı duvar, giriş bölümünün kuzeybatı kısmı

Yazıt: Güvercinin üzerinde: H ΒΑΠΙΤΗΧΗC = Vaftiz¹¹³

Kaynak: Vaftiz sahnesi, dört İncilde de anlatılır. Matta (3:13-17), Markos (1:9-11), Luka (3:21-22) Yuhanna (1:31-34).

Tasvir: Çarıklı kilisede vaftiz sahnesi, giriş bölümünün kuzeybatı duvarı üzerinde görülmektedir. Sahnenin büyük bir bölümü yok olmuş ve tam merkezine büyük bir

¹¹² Yaşar, 95.

¹¹³ Uysun, 391.

baca deliği açılmıştır. Sahnenin ortasındaki Şeria Irmağı, kalan izlerden gözlemlenebilmektedir. Orta bölümde İsa, Şeria Irmağı, kutsal ruhu simgeleyen güvercin bulunmaktadır. İsa'nın sağ tarafında Vaftizci Yahya ve solunda da iki melek figürü yer almaktadır.

Sahnenin orta bölümünde yer alan ve muhtemelen ayakta durur vaziyette vaftiz edilen İsa'nın sadece ayakları günümüze ulaşabilmiştir.

Sağda duran Yahya'nın ise, sadece başındaki halesinin bir kısmı görülmektedir. Hale iç kısmı koyu sarı renkli, dıştan beyaz konturlu, koyu kahverengi çerçevelidir.

Sahnenin solunda yer alan iki melek figürü, diğerlerine oranla günümüze iyi vaziyette gelebilmiştir. Melekler İsa'ya doğru dönüktür ve ellerindeki beyaz örtüyü İsa'ya uzatmaktadır. Sahnede daha önde duran melek; İsa'ya doğru eğilmiş ve ayakta durmakta, elindeki beyaz örtüyü İsa'ya doğru uzatmaktadır. Kahverengi uzun saçlara sahip olan meleğin üzerinde kahverengi renkte bir khiton bulunmaktadır. Onunda üzerine açık kahverengi ve beyaz renkte bir himation giyinmiştir. Ayaklarında siyah renkte sandaletler bulunmaktadır. Başında kahverengi çerçeveli bir hale bulunmaktadır.

Geride kalan diğer melek, sadece baş kısmı ve ayakları ile resmedilmiştir. İsa'ya doğru dönmüş ve ayakta duran melek elindeki beyaz örtüyü O'na doğru uzatmaktadır. Ayaklarında sandaletleri görülmektedir. Saçları kahverengi ve uzundur. Başını kahverengi çerçeveli bir hale kuşatmaktadır.

İsa'nın başı üzerinde ona doğru uçarak inen ve Kutsal Ruh simgeleyen güvercin bulunmaktadır. Sahnenin üst bölümünde sadece kuyruk kısmı ile görülebilmektedir.

Sahne, üzerinde açılan baca deliğinden dolayı yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalarak, ciddi hasarla günümüze ulaşabilmiştir.

5.16. GÖREME ŞAPEL 22 (ÇARIKLI KİLİSE)

Katalog No: 16

Kilisenin adı: Çarıklı Kilise

Kiisenin Tarihi: 12. yüzyıl'ın ikinci yarısı (Marcell Restle 1967), 11. yüzyıl ortaları (Jolivet-Levy 1991), 11. yüzyıl ortaları (Thierry 2002)¹¹⁴

Sahnenin Adı: Deisis- Şefaah Sahnesi

¹¹⁴ Yaşar, 95.

Fotoğraf No: 5.44, 5.45

Çizim No: 14, 15

Yeri: Ana apsis yarım kubbesi

Yazıt: İsa'nın başı hizasında ve her iki omuzunun yanında: Ι(ησού)C X(ριστό)C
= Jesus Christus = İsa

Vaftizci Yahya'nın sağ tarafında: ΟΠΡΟΑΡΟΜΟC = Vaftizci Yahya

Meryem'in başı hizasında: ΜΡΘΥ = ΜΗΤΗΡ ΘΕΟΥ = Tanrı Anası Meryem

Hiz. İsa'nın elinde tuttuğu kapağı açık İncil'de: “Εγω ημιν το φος του κοσμου ο ακολουθον εμυ ου μι περιπατη[ση]” (Ben dünyanın ışığıyım, benim ardımdan gelen asla karanlıkta yürümez, yaşam ışığına sahip olur). Yazıt, Yuhanna 8: 12 kaynaklıdır¹¹⁵.

Kaynak: “Deisis” rica, dua, talep, yakarış anlamlarına gelmektedir. Hristiyan sanatında Deisis sahnesi Meryem, Vaftizci Yahya ve diğer kutsal araçların inananlar için Tanrı'ya dua etmesi ve şefaatte bulunması tasviridir. Deisis sahnesiyle ilgili bir kaynak yoktur. Ne Eski Ahit ne de Yeni Ahit kaynaklıdır¹¹⁶. Bu üçlü kompozisyon için 19. yüzyıldan beri “deesis” terimi kullanılmaktadır¹¹⁷.

12. yüzyıla tarihlenen İtalya- Palermo'da ki S. Maria dell'Ammiraglio Kilisesi'ndeki deisis sahnesinde Meryem'in önünde diz çöküp ondan şefaate isteyen kilisenin banisi Antakya'lı George'un başının üzerinde yer alan kitabede (deisis)kelimesi bulunmaktadır¹¹⁸. Yanısıra İsa'ya adanmış bir şefaate sahnesinde de ‘deisis’ kelimesi bulunmuştur¹¹⁹.

Orta Bizans döneminde, insanlık adına dua etme ve aracı olma düşüncesinin önem kazanmasıyla bu sahne kilise ikonografisinde sıklıkla işlenmeye başlanmıştır¹²⁰. Deisis sahnesi birkaç başlık altında değerlendirilebilir. Bunlar arasında aracılık ve şahitlik temalı Deisis sahneleri, Teofanik vizyonla birleşen Deisis sahneleri, Son Mahkeme'de

¹¹⁵ Ataç, 37.

¹¹⁶ M. Sacit Pekak, Nergis Ataç, “Bizans Sanatında Deisis Sahnesi”, *Arkeoloji Ve Sanat Dergisi*, S. 151, Ocak- Nisan 2016, 144-145.

¹¹⁷ Annamarie Weyl Carr, “Deesis”, *Oxford Dictionary of Byzantium*, Oxford University, Vol. 1, Newyork, 1991, 599-600.

¹¹⁸ Anthony Cutler, “a.g.m.”, 145-146.

¹¹⁹ Chiristopher Walter, “a.g.m.”, 311-336.

¹²⁰ Uysun, “a.g.e.”, 211.

Deisis ve birçok aziz, peygamber, melek ve banilerinde yer aldığı Büyük Deisis¹²¹ sahneleri bulunmaktadır.

Deisis sembolik bir sahnedir. Erken Bizans döneminde Deisis sahnesinde şahitlik vurgulanırken, sahne yüzyıllar içinde teoloji ve litürjiye bağlı olarak yeni ikonografik gelişmelerle kendini göstermiştir. Orta Bizans döneminde aracılık düşüncesinin esas alındığı Teofanik Deisis, Son Mahkeme’de Deisis, Büyük Deisis sahneleri litürjiyi yansıtmakta ve bu bağlamda insanlığın kurtuluş ümidini kapsamaktadır. Kurtuluş, İsa’nın enkaryasyonu ve kurban edilmesiyle mümkün olmuştur. İnançlı Hristiyanın duaları ve şefaate dileği kutsal araçlarla Tanrı’ya ulaşmış ve İsa yoluyla dilekleri bağışlanmıştır¹²².

Tasvir: Deisis olayının anlatıldığı bu duvar resminde; merkezde tahtta oturan Hz. İsa, sağında annesi Hz. Meryem ve solunda Vaftizci Yahya ile birlikte tasvir edilmiştir.

Hz. İsa merkezde tüm sahneye egemen konumdadır ve diğer iki figürden daha büyük olarak betimlenmiştir. Çok süslü bir taht üzerinde oturur vaziyette olup, ayakları yuvarlak bir sekinin üzerindedir. Sağ eliyle takdis işareti yapmakta ve sol elinde kapağı açık bir kitap tutmaktadır. Üzerinde kahverengi khiton üzerinde gri himationu bulunmaktadır. Başında koyu sarı renkli haçlı halesi bulunmaktadır.

Sahnenin sol tarafında yer alan Vaftizci Yahya, başı hafif öne eğik, ellerini Hz. İsa’ya doğru açmış dua eder şekilde, ayakta dururken tasvir edilmiştir. Uzun saçlı, uzun sakallı olup, koyu sarı renkli khiton üzerine koyu kahverengi post giyinmiştir. Postunun kenar kısımları beyaz tüylerden oluşmaktadır. Başını koyu sarı renkte bir hale kuşatmaktadır.

Kompozisyonun sağ tarafında İsa’nın annesi Meryem yer almaktadır. Başı hafifçe öne eğilmiş, elleri açık vaziyette dua ederken betimlenmiştir. Açık gri renkli giysisinin üzerinde koyu kahverengi pelerini bulunmaktadır ve başını da saracak şekilde örtünmüştür. Başını sarı renkli bir hale çevrelemektedir.

¹²¹ Anthony Cutler, Timothy E. Gregory, Nancy P. Sevcenko, The Oxford Dictionary Of Byzantium, “Deesis”, New York- Oxford: Oxford University Press, Alexander P. Kazhdan and Alice- Mary Talbot (Ed.), 1991, Vol. 1, 600.

¹²² M. Sacit Pekak, Nergis Ataç, “a.g.m.”, 145-159.

5.17. GÖREME ŞAPEL 23 (KARANLIK KİLİSE)

Katalog No: 17

Kilisenin Adı: Karanlık Kilise

Kilisenin Tarihi: 1200 / 1210 (Marcell Restle 1967), 11. yüzyılın ortaları (Jerphanion 1932, Thierry 1975, Epstein 1975) ¹²³, 11. yüzyılın ortası veya 12. yüzyılın sonu ile 13. yüzyılın başı (Ötüken 1987)

Sahnenin Adı: İsa'nın Vaftizi

Fotoğraf No: 5.46, 5.47, 5.48

Çizim No: 16, 17

Yeri: Naos giriş bölümünün sol kısmı, güneybatı duvar

Yazıt: Vaftizci Yahya'nın solunda, omuz hizasında: Ιω = ΙΩ (ANNHC) = Vaftizci Yahya

İsa'nın boyun hizasında: Ι(ησοῦ)C X(ριστό)C Jesus Christ = İsa

Beyaz güvercinin sağında: Η ΒΑΓΙΤΗCΗC = Vaftiz ¹²⁴

Kaynak: Vaftiz sahnesi, dört İncilde de anlatılır. Matta (3:13-17), Markos (1:9-11), Luka (3:21-22) Yuhanna (1:31-34)

Tasvir: Kompozisyonun merkezinde, İsa Şeria Nehri'nin içerisinde cepheden çıplak ve ayakta durur şekilde, Vaftizci Yahya tarafından vaftiz edilirken betimlenmiştir. İsa, Vaftizci Yahya'ya doğru dönüktür. Kolları yanlara doğru açılmış olan İsa, sakallı ve uzun saçlıdır. Kahverengi çerçeveli bir hale İsa'nın başını kuşatmaktadır.

Sahnenin solunda; Vaftizci Yahya bulunmaktadır. Şeria Nehri'nin yanında, ayakta ve İsa'yı vaftiz ederken betimlenmiştir. Yahya İsa'ya doğru dönük ve O'na doğru hafif eğik şekilde tasvir edilmiştir. Sağ eliyle İsa'nın başına dokunmakta, sol eli avuç içi görülecek şekilde boyun hizasına kadar yukarıdadır. Sol ayağı, diğerine göre daha öndedir. Ayaklarında siyah renkte sandalet vardır. Başında kahverengi çerçeveli bir hale yer almaktadır. Saçı ve sakalı uzun olup, kahverengi tondadır. Sarı renkli, topuklarına kadar inen bir khiton giyinmiş ve khiton'un üzerinde koyu kahverengi himation'u bulunmaktadır.

¹²³ Yaşar, 99.

¹²⁴ Uysun, 391-393.

Sahnenin sağ tarafında; ayakta duran bir melek figürü yer alır. Elinde sarı ve beyaz renkli örtü tutan, kahverengi uzun saçlı melek İsa'ya doğru yönelmiştir. Üzerine beyaz renkte bir khiton, onunda üzerine açık kahverengi ve beyaz renkli bir himation giyinmiştir. Sağ kanadı yukarıya doğru kıvrıktır. Ayaklarında siyah renkte sandalet vardır. Başını kahverengi çerçeveli bir hale çevrelemektedir.

İsa'nın başının üzerinde, O'na doğru ışık saçarak inen, beyaz bir güvercin yer almaktadır.

Şeria Nehri, aşağıdan yukarıya doğru kademeli bir şekilde daralmaktadır.

Şeria Nehri'nin sol alt bölümünde nehrin kişileştirimi olarak yorumlanan bir figür bulunmaktadır. Bu figür siyah renkte olup, diğer figürlere oranla oldukça küçük boyuttadır. Vücudu ve başı İsa'ya doğru dönük olarak resmedilen figür, sol elindeki boruyu İsa'ya doğru üflelemektedir¹²⁵.

Sahne günümüze kısmi tahribatlarla ulaşabilmiştir.

5.18. GÖREME ŞAPEL 23 (KARANLIK KİLİSE)

Katalog No: 18

Kilisenin Adı: Karanlık Kilise

Kilisenin Tarihi: 1200 / 1210 (Marcell Restle 1967), 11. yüzyılın ortaları veya biraz daha sonrası (Jolivet-Levy 1991)¹²⁶, 11. yüzyılın ortası veya 12. yüzyılın sonu ile 13. yüzyılın başı (Ötügen 1987)

Sahnenin Adı: Deisis- Şefaah Sahnesi

Fotoğraf No: 5.49, 5.50

Çizim No: 16, 17

Yeri: Doğu kısım ana altarda, apsis yarım kubbesinde

Yazıt: İsa'nın baş hizasında: Ι(ησού)C Χ(ριστό)C Jesus Christus = İsa

Vaftizci Yahya'nın sağında, omuz hizasında: Ιω

Meryem'in başı hizasında: ΜΡΘΥ = ΜΗΤΗΡ ΘΕΟΥ = Tanrı Anası Meryem

Diz çökmüş bani figürünün başında: “Δεησεε του δουλου του Θ(εο)υ.....”
 (“Tanrı'nın hizmetkarı,’nın duası”) yazıtı bulunmaktadır.

¹²⁵ Kaya, 68.

¹²⁶ Kaya, 65.

İsa'nın elindeki İncil'de: 'Εγω ημιν το φος του κοσμου ο ακολουθον εμυ ου μι περιπατη[ση]' (Ben dünyanın ışığıyım, benim ardımdan gelen asla karanlıkta yürümez, yaşam ışığına sahip olur). Yazıt, Yuhanna 8: 12 kaynaklıdır¹²⁷.

Kaynak: “Deisis” rica, dua, talep, yakarış anlamlarına gelmektedir. Hristiyan sanatında Deisis sahnesi Meryem, Vaftizci Yahya ve diğer kutsal aracılardan inananlar için Tanrı'ya dua etmesi ve şefaatte bulunması tasviridir. Deisis sahnesiyle ilgili bir kaynak yoktur. Ne Eski Ahit ne de Yeni Ahit kaynaklıdır¹²⁸. Bu üçlü kompozisyon için 19. yüzyıldan beri “deesis” terimi kullanılmaktadır¹²⁹.

12. yüzyıla tarihlenen İtalya- Palermo'da ki S. Maria dell'Ammiraglio Kilisesi'ndeki deisis sahnesinde Meryem'in önünde diz çöküp ondan şefaate isteyen kilisenin banisi Antakya'lı George'un başının üzerinde yer alan kitabede (deisis)kelimesi bulunmaktadır¹³⁰. Yanısıra İsa'ya adanmış bir şefaate sahnesinde de 'deisis' kelimesi bulunmuştur¹³¹.

Orta Bizans döneminde, insanlık adına dua etme ve aracı olma düşüncesinin önem kazanmasıyla bu sahne kilise ikonografisinde sıklıkla işlenmeye başlanmıştır¹³². Deisis sahnesi birkaç başlık altında değerlendirilebilir. Bunlar arasında aracılık ve şahitlik temalı Deisis sahneleri, Teofanik vizyonla birleşen Deisis sahneleri, Son Mahkeme'de Deisis ve birçok aziz, peygamber, melek ve banilerinde yer aldığı Büyük Deisis¹³³ sahneleri bulunmaktadır.

Deisis sembolik bir sahnedir. Erken Bizans döneminde Deisis sahnesinde şahitlik vurgulanırken, sahne yüzyıllar içinde teoloji ve litürjiye bağlı olarak yeni ikonografik gelişmelerle kendini göstermiştir. Orta Bizans döneminde aracılık düşüncesinin esas alındığı Teofanik Deisis, Son Mahkeme'de Deisis, Büyük Deisis sahneleri litürjiyi yansıtmakta ve bu bağlamda insanlığın kurtuluş ümidini kapsamaktadır. Kurtuluş, İsa'nın enkaryasyonu ve kurban edilmesiyle mümkün olmuştur. İnançlı Hristiyanın

¹²⁷ Ataç, 37.

¹²⁸ M. Sacit Pekak, Nergis Ataç, “a.g.m. ”, 144-145.

¹²⁹ Annamaria Weyl Carr, “Deesis”, “a.g.m.”, 599-600.

¹³⁰ Anthony Cutler, “a.g.m. ”, 145-146.

¹³¹ Chiristopher Walter, “a.g.m. ”, 311-336.

¹³² Uysun, “a.g.e”, 211.

¹³³ Anthony Cutler, Timothy E. Gregory, Nancy P. Sevcenko, The Oxford Dictionary Of Byzantium, “Deesis”, New York- Oxford: Oxford University Press, Alexander P. Kazhdan and Alice- Mary Talbot (Ed.), 1991, Vol. 1, 600.

duaları ve şefaath dileği kutsal araçlarla Tanrı'ya ulaşmış ve İsa yoluyla dilekleri bağışlanmışır¹³⁴.

Tasvir: Bu sahnenin ortasında Hz. İsa, sağında annesi Meryem, solunda Vaftizci Yahya bulunmaktadır.

Hz. İsa merkezde süslü bir taht üzerinde oturmaktadır ve tahtın üzerinde yine oldukça bezemeli bir minder bulunmaktadır. Hz. İsa, sağ eliyle takdis işareti yapmakta, sol elinde ise kapağı açık bir İncil tutmaktadır. Bu İncil'in açık olan sayfasında “*Ego imi to fos tu kozmuz o akoluthon emi u mi peripatisi en ti skotia. Ala eksi to fos tis zois*” = “*Evrenin ışığı benim ışığı (beni) izleyen karanlıkta yürümeyecek hayatı ışıkla dolacak*” yazmaktadır¹³⁵. Hz. İsa koyu kahverengi khiton üzerine koyu mavi bir himation giyinmiştir. Başını incilerle süslü bir haç bulunan halesi çevrelemektedir. Uzun saçlı, uzun sakallı olup, ayaklarında siyah renkli sandaletleri bulunmaktadır.

Sahnenin solunda Vaftizci Yahya, ayakta durur vaziyette betimlenmiştir. Baş hafifçe Hz. İsa'ya doğru eğik olan Yahya, sağ eliyle yerde diz çökmüş vaziyette duran bani figürünü işaret etmektedir. Üzerinde koyu sarı tonda khiton bulunmaktadır. Khitonun üzerine hayvan postu atmıştır. Postun kenar kısımları beyaz tüylerden oluşmaktadır. Uzun saçlı, uzun sakallı olup, ayağında sandaletleri görünmektedir.

Hz. İsa'nın sağında annesi Meryem yer almaktadır. Meryem'de, tıpkı Yahya gibi ellerini İsa'ya doğru uzatmış dua ederken betimlenmiştir ve baş hafifçe İsa'ya doğru eğiktir. Meryem, koyu mavi khiton üzerine koyu kahverengi pelerin örtmüştür. Başında koyu sarı renkli halesi bulunmaktadır.

Kompozisyonun alt kısmında, Karanlık Kilise'nin sekiz banisinden iki tanesinin (Rahip Nikephoros ve Bassianos) tasvirleri bulunmaktadır.

Sahnenin üzerindeki yazıtlardan anlaşıldığı üzere Hz. Meryem'in hemen altında yer alan figür Rahip Nikephoros'a aittir¹³⁶. Figürün üzerindeki yazıtta: “*Tanrının hizmetçisi rahip Nikephoros'un yakarışı*”¹³⁷ yazıtı görülmektedir. Nikephoros, dizlerinin üzerinde İsa'ya doğru prokinesis vaziyette (secde eder pozisyonda) resmedilmiştir. İki elini de İsa'ya doğru uzatarak dua etmektedir. Koyu sarı renkli khiton üzerine beyaz renkli himation giyinmiştir ve himationunun alt uç kısmı lacivert işlemeli olup oldukça

¹³⁴ M. Sacit Pekak, Nergis Ataç, “a.g.m.”, 145-159.

¹³⁵ Mustafa Uysun, Kapadokya Kaya Kiliseleri İkonografisi, Kasım 2011, 214.

¹³⁶ Christopher Walter, “Two Notes On The Deesis”, *Revue des Etudes Byzantines*, C.26, Paris 1968, 316.

¹³⁷ Mustafa Uysun, *Göreme Churches' Iconography- Göreme Open Air Museum Churches*, “Karanlık (Dark) Churches”, Dogus Ofset Matbaacılık, Kayseri 2017, 171.

bezemelidir. Ayaklarında siyah renkli çarıkları görünmektedir. Kahverengi uzun saçlı ve sakalsız olarak resmedilmiştir.

Sahnenin alt kısmında Vaftizci Yahya'nın hemen altında ise; rahip Bassianos'un tasviri yer almaktadır¹³⁸. Bu figürün hemen üzerindeki yazıtta: "*Tanrının hizmetçisi Bassianos'un yakarışı*"¹³⁹ yazıtı bulunmaktadır. İki elini İsa'ya doğru uzatmış dua eder vaziyette betimlenmiştir. Yüzü tamamen tahrip olmuştur. Vücudunu baştan aşağı saran koyu kahverengi bir elbise giyinmiştir. Ayaklarında siyah renkli çarıkları bulunmaktadır.

Bu sahnedeki figürlerin işleniş biçimleri, Çarıklı Kilisesi Deisis sahnesiyle çok benzerdir.

Karanlık Kilise Deisis sahnesinin yeri ressam tarafından çok güzel bir açıyla ayarlanmıştır. Bu sahneyi aşağıdan seyreden seyirci, resimdeki İsa, Meryem ve Vaftizci Yahya'yı gökyüzüne yükseliyormuş gibi algılamaktadırlar. Sahnenin üst kısmı açık mavi renkte boyanmıştır. Bu mavi renk gökyüzünü ve İsa'nın göksel hükümdarlığını sembolize etmektedir.

5.19. GÖREME ŞAPEL 29 (KILIÇLAR KİLİSESİ)

Katalog No: 19

Kilisenin Adı: Kılıçlar Kilisesi

Kilisenin Tarihi: 9. yüzyılın ikinci yarısı veya 9. yüzyıl sonu – 10. yüzyıl başı¹⁴⁰

Sahnenin Adı: İsa'nın Vaftizi, Vaftizci Yahya ile Hz. İsa'nın Karşılaşması ve Yahya'nın Görevlendirilmesi Sahneleri

Fotoğraf No: 5.51, 5.52, 5.53, 5.54, 5.55

Çizim No: 18, 19

Yeri: İsa'nın vaftizi ve Vaftizci Yahya ile İsa'nın karşılaşması sahneleri; naos bölümünün güney kısmında güney duvarda, Yahya'nın görevlendirilmesi sahnesi ise; güneydoğu köşe mekânında tasvir edilmiştir.

¹³⁸ Walter, 316.

¹³⁹ Uysun, 171.

¹⁴⁰ Restle 1967; Ötügen 1987.

Yazıt: Vaftiz sahnesinde; Vaftizci Yahya'nın solunda, baş hizasında: ANNHC = Vaftizci Yahya¹⁴¹

Vaftizci Yahya'nın sağında, baş hizasında ve soldan sağa doğru: HCAV ΠΓΙHC
İki melek figürünün üzerinde, soldan sağa doğru: ΑΓΓΑΙV¹⁴²

Vaftizci Yahya ile Hz. İsa'nın karşılaşma sahnesinde; Hz. İsa'nın sağ tarafında baş hizasında: IC XC = Jesus Christ

Vaftizci Yahya'nın solunda, yukarıdan aşağıya doğru: Ιω0ANNHC = Vaftizci Yahya¹⁴³

Kaynak: Vaftiz sahnesi, dört İncilde de anlatılır. Matta (3:13-17), Markos (1:9-11), Luka (3:21-22) Yuhanna (1:31-34)

Vaftizci Yahya ile İsa'nın karşılaşması sahnesi Matta (3:11), Markos (1:7), Luka (3:16), Yuhanna (1:26-27)'de geçen şu ifadeler esas alınarak tasvir edilmiştir: *“Benden sonra benden daha güçlü olan geliyor. Ben eğilip onun çarıklarının bağını çözmeye bile layık değilim.”*

Yahya'nın görevlendirilme sahnesi Luka İncili (3: 2-3)'de geçen şu ifadeler esas alınarak tasvir edilmiş bir sahnedir: *“Tanrı çölde bulunan Zekeriya oğlu Yahya'ya seslendi. O da Şeria Irmağının çevresindeki bütün bölgeyi dolaşarak insanları, günahlarının bağışlanması için tövbe edip, vaftiz olmaya çağırdı.”*

Tasvir: Kompozisyonun merkezinde, İsa Şeria Nehri'nin içerisinde cepheden çıplak ve ayakta durur şekilde, Vaftizci Yahya tarafından vaftiz edilirken betimlenmiştir. İsa, Vaftizci Yahya'ya doğru dönüktür. Kolları yanlara doğru açılmış olan İsa, sakallı ve uzun saçlıdır. Kahverengi çerçeveli bir hale İsa'nın başını kuşatmaktadır.

Sahnenin solunda; Vaftizci Yahya bulunmaktadır. Şeria Nehri'nin yanında, ayakta ve İsa'yı vaftiz ederken betimlenmiştir. Yahya İsa'ya doğru dönük ve O'na doğru hafif eğik şekilde tasvir edilmiştir. Sağ eliyle İsa'nın başına dokunmakta, sol eli avuç içi görülecek şekilde boyun hizasına kadar yukarıdadır. Sol ayağı, diğerine göre daha öndedir. Ayaklarında sandaletleri görülmektedir. Başında kahverengi çerçeveli bir hale yer almaktadır. Saçı ve sakalı uzun olup, kahverengi tondadır. Koyu kahverengi, topuklarına kadar inen bir khiton giyinmiştir.

¹⁴¹ Uysun, 392.

¹⁴² Kaya, 69.

¹⁴³ Uysun, 392.

Sahnenin sağ tarafında; ayakta duran iki melek figürü bulunur. Elinde beyaz renkli örtü tutan, kahverengi uzun saçlı melek İsa'ya doğru yönelmiş ve örtüyü O'na doğru uzatmaktadır. Üzerine beyaz renkte bir khiton, onunda üzerine kahverengi ve beyaz renkli bir himation giyinmiştir. Ayaklarında kahverengi sandaletleri görülmektedir. Başını kahverengi çerçeveli bir hale çevrelemektedir.

Onun arka tarafındaki kahverengi uzun saçlı melekte yine elindeki beyaz örtüyü İsa'ya uzatmaktadır. Üzerindeki khitonu beyaz renkte, ayağındaki sandaletleri kahverengi tondadır. Başını kahverengi çerçeveli bir hale çevrelemektedir.

İsa'nın başının üzerinde, O'na doğru uçarak inen, beyaz bir güvercin yer almaktadır.

Şeria Nehri, aşağıdan yukarıya doğru kademeli bir şekilde daralmaktadır. Şeria Nehri'nin sol alt bölümünde nehrin kişileştirimi olarak yorumlanan figürün izleri görülmektedir. Bu izlerden görülebildiği kadarıyla bu figür, çizgisel betimlenmiş olup diğer figürlere oranla oldukça küçük boyutludur¹⁴⁴.

Sahne günümüze çok fazla tahribatla gelebilmiştir.

Vaftiz sahnesinin sol tarafında Vaftizci Yahya ile Hz. İsa'nın karşılaşma sahneleri bulunmaktadır. Bu sahne iki figürden oluşmaktadır. Solda Vaftizci Yahya, sağda Hz. İsa bulunmaktadır. Kompozisyonun solunda yer alan Vaftizci Yahya Hz. İsa'yı, iki elini ona doğru uzatarak selamlamakta ve ona doğru hafif biçimde eğilmektedir. Uzun saçlı, sakallı betimlenmiş olup, üzerinde kahverengi bir khiton ve ayaklarında kahverengi sandaletleri bulunmaktadır. Başını beyaz renkli bir hale çevrelemektedir.

Yahya'nın karşısında sahnenin sağ kısmında Hz. İsa ayakta durur vaziyette resmedilmiştir. Sağ eliyle takdis işareti yapmakta olup, sol elinde bir rulo tutmaktadır. Kıyafet olarak khiton üzerine kahverengi himation giyinmiştir. Başında, üzerinde haç işareti bulunan halesi, ayaklarında kahverengi sandaletleri bulunmaktadır.

Bu iki sahne aynı duvar üzerinde birbirinin peşi sıra betimlenmiştir.

Kilisenin güneydoğu köşe mekânında Yahya'nın görevlendirilmesi sahnesine yer verilmiştir. Yahya'nın görevlendirilmesi sahnesinde Vaftizci Yahya, sahnenin sol tarafında bulunmaktadır. Uzun dağınık saçları ve sakalları bulunan Yahya, karşısındaki meleğe doğru iki elini uzatmış ve hafifçe eğilmiş konumdadır.

¹⁴⁴ Kaya, 72.

Sahnenin sağ tarafındaki melek figürü, Yahya'ya doğru adım atmış vaziyette tasvir edilmiştir. Sağ elini Yahya'nın başına doğru uzatmış ve sol elinde bir asa tutmaktadır.

Sahne günümüzde yok olmaya yakın vaziyettedir.

5.20. GÖREME ŞAPEL 33 (KILIÇLAR KUŞLUK KİLİSESİ)

Katalog No: 20

Kilisenin Adı: Kılıçlar Kuşluk Kilisesi- Meryem Ana Kilisesi

Kilisenin Tarihi: 11. yüzyılın birinci yarısı¹⁴⁵

Sahnenin Adı: Deisis- Şefaath sahnesi

Fotoğraf No: 5.56, 5.57, 5.58, 5.59

Çizim No: 20, 21

Yeri: Ana apsis yarım kubbesinde ve orta nef güney kemer alınlığında olmak üzere iki tane Deisis sahnesi mevcut

Yazıt: Apsis yarım kubbesinde yer alan Deisis sahnesinde; Hz. İsa'nın başının her iki yanında: IC XC = İsa

Meryem ve Vaftizci Yahya'nın başları hizasında kendilerine ait monogramları yer almaktadır.

Orta nef güney kemer alınlığında yer alan Deisis sahnesinde; Hz. İsa'nın başının her iki yanında: IC XC = İsa

Vaftizci Yahya'nın sağ tarafında yukarıdan aşağıya doğru: ΟΙΠΟΑΡΟΜΟC = O Ioannis Prodromos = Vaftizci Yahya

Meryem'in başı hizasında: MP ΘV =MHTHP ΘEOY = Mítir Theóu = Tanrı Anası Meryem¹⁴⁶

Kaynak: “Deisis” rica, dua, talep, yakarış anlamlarına gelmektedir. Hristiyan sanatında Deisis sahnesi Meryem, Vaftizci Yahya ve diğer kutsal araçların inananlar için Tanrı'ya dua etmesi ve şefaatte bulunması tasviridir. Deisis sahnesiyle ilgili bir

¹⁴⁵ Ötüken 1987.

¹⁴⁶ Uysun, 392.

kaynak yoktur. Ne Eski Ahit ne de Yeni Ahit kaynaklıdır¹⁴⁷. Bu üçlü kompozisyon için 19. yüzyıldan beri “deesis” terimi kullanılmaktadır¹⁴⁸.

12. yüzyıla tarihlenen İtalya- Palermo’da ki S. Maria dell’Ammiraglio Kilisesi’ndeki deesis sahnesinde Meryem’in önünde diz çöküp ondan şefaata isteyen kilisenin banisi Antakya’lı George’un başının üzerinde yer alan kitabede (deesis)kelimesi bulunmaktadır¹⁴⁹. Yanısıra İsa’ya adanmış bir şefaata sahnesinde de ‘deesis’ kelimesi bulunmuştur¹⁵⁰.

Orta Bizans döneminde, insanlık adına dua etme ve aracı olma düşüncesinin önem kazanmasıyla bu sahne kilise ikonografisinde sıklıkla işlenmeye başlanmıştır¹⁵¹. Deesis sahnesi birkaç başlık altında değerlendirilebilir. Bunlar arasında aracılık ve şahitlik temalı Deesis sahneleri, Teofanik vizyonla birleşen Deesis sahneleri, Son Mahkeme’de Deesis ve birçok aziz, peygamber, melek ve banilerinde yer aldığı Büyük Deesis¹⁵² sahneleri bulunmaktadır.

Deesis sembolik bir sahnedir. Erken Bizans döneminde Deesis sahnesinde şahitlik vurgulanırken, sahne yüzyıllar içinde teoloji ve litürjiye bağlı olarak yeni ikonografik gelişmelerle kendini göstermiştir. Orta Bizans döneminde aracılık düşüncesinin esas alındığı Teofanik Deesis, Son Mahkeme’de Deesis, Büyük Deesis sahneleri litürjiyi yansıtmakta ve bu bağlamda insanlığın kurtuluş ümidini kapsamaktadır. Kurtuluş, İsa’nın enkaryasyonu ve kurban edilmesiyle mümkün olmuştur. İnançlı Hıristiyanın duaları ve şefaata dileği kutsal araçlarla Tanrı’ya ulaşmış ve İsa yoluyla dilekleri bağışlanmıştır¹⁵³.

Tasvir: Apsis yarım kubbesinde yer alan, Deesis sahnesinin konu alındığı bu duvar resminde; orta merkezde yer alan Hz. İsa, sağ tarafında Meryem, sol tarafında Vaftizci Yahya ile kuşatılmış olarak oldukça bezemeli bir taht üzerinde oturmaktadır. Sağ eliyle takdis işareti yaparken sol elinde bir kitap tutmaktadır. Uzun saçlı, sakallı

¹⁴⁷ M. Sacit Pekak, Nergis Ataç, “Bizans Sanatında Deesis Sahnesi”, *Arkeoloji Ve Sanat Dergisi*, S. 151, Ocak- Nisan 2016, 144-145.

¹⁴⁸ Annamaria Weyl Carr, “Deesis”, *Oxford Dictionary of Byzantium*, Oxford University, Vol. 1, Newyork 1991, 599-600.

¹⁴⁹ Anthony Cutler, “a.g.m. ”, 145-146.

¹⁵⁰ Christopher Walter, “a.g.m. ”, 311-336.

¹⁵¹ Uysun, “a.g.e.”, 211.

¹⁵² Anthony Cutler, Timothy E. Gregory, Nancy P. Sevcenko, *The Oxford Dictionary Of Byzantium*, “Deesis”, *New York- Oxford: Oxford University Press*, Alexander P. Kazhdan and Alice- Mary Talbot (Ed.), 1991, Vol. 1, 600.

¹⁵³ M. Sacit Pekak, Nergis Ataç, “a.g.m. ”, 145-159.

olup, yüzü kısmi tahribatla günümüze gelebilmiştir. Başını kahverengi konturla sınırlandırılmış, haçlı bir hale çevrelemektedir. Açık mavi khiton üzerine koyu kahverengi himation giyinmiştir.

Sahnenin sol tarafında yer alan Vaftizci Yahya, tüm Deisis sahnelerinde olduğu gibi başı hafif öne eğik, ellerini açmış dua eder şekilde, ayakta dururken tasvir edilmiştir. Fakat tüm bedeni tahribata uğramış olup sadece saçının ve halesinin bir kısmı geçrölebilmektedir.

Kompozisyonun sağ tarafında İsa'nın annesi Meryem yer almaktadır. Başı hafifçe öne eğilmiş, elleri açık vaziyette dua ederken betimlenmiştir. Açık mavi renkli giysisinin üzerinde koyu kahverengi pelerini bulunmaktadır ve başını da saracak şekilde örtünmüştür.

İsa üzerinde birisi ana birisi arkadaş olarak büyük etkiye sahip bu iki kutsal kişi, Kapadokya kaya kiliseleri süslemelerinde Deisis sahnesinde yan yana gelirler ve İsa'dan mahşer gününde bütün insanlık adına, onların bağışlanmalarını dilerler.

Orta nef güney kemer alınlığında yer alan Deisis sahnesinde farklılıklar görmektedir. Deisis sahnesi, resim programında genelde apsis içinde resmedilir. 11 ve 13. yüzyıllarda apsis yarım kubbesinde yoğun olarak tasvir edilen sahnenin, 11. yüzyıldan itibaren apsis kemer yüzeyi ve portal üzerinde yer almaya başladığı görülür¹⁵⁴. Burada yer alan Deisis sahnesinde; ortada büyük bir madalyon içinde Hz. İsa'nın portresi yer alır. Taht üzerinde otururken görmeye alışık olduğumuz sahne burada söz konusu değildir. Yine sağ eliyle takdis işareti yaparken, sol elinde kapalı bir kitap tutmaktadır. Açık kahverengi khiton üzerine koyu kahverenginde himation giyinmiştir. Uzun saçlı, sakallı olup, başında haçlı halesi bulunmaktadır.

İsa'nın portresinin her iki yanında yine küçük madalyonlar içinde Meryem ve Vaftizci Yahya'nın portreleri bulunmaktadır.

İsa'nın solunda yer alan Vaftizci Yahya da başı öne eğik, ellerini İsa'ya uzatmış pozisyonda, uzun saçlı ve sakallı olarak tasvir edilmiştir.

¹⁵⁴ Fazilet Koçyiğit, “ Ürgüp- Yeşilöz Köyü'ndeki Tağar (St. Theodore) Kilisesi Duvar Resimleri”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2007, 151.

5.21. GÖREME AZİZE CATHERİNE ŞAPELİ

Katalog No: 21

Kilisenin Adı: Azize Catherine Şapeli

Kilisenin Tarihi: 11. yüzyıl (Kilise üzerinde yer alan kitabe levhası)

Sahnenin Adı: Deisis- Şefaath sahnesi

Fotoğraf No: 5.60, 5.61

Çizim No: 22

Yeri: Ana apsis yarım kubbesinde

Yazıt: İsa'nın her iki omuz hizasında: IC XC = İsa

Vaftizci Yahya'nın solunda, yukarıdan aşağıya doğru: Ιω0ΑΝΝΙΗC Ο ΠΙΡΟΔΡΟΜΟC = Vaftizci Yahya

Meryem'in sağında: ΜΡ ΘΥ = Tanrı Anası Meryem yazıtından sadece ΘΥ görülmektedir¹⁵⁵.

Kaynak: : “Deisis” rica, dua, talep, yakarış anlamlarına gelmektedir. Hristiyan sanatında Deisis sahnesi Meryem, Vaftizci Yahya ve diğer kutsal araçların inananlar için Tanrı'ya dua etmesi ve şefaatte bulunması tasviridir. Deisis sahnesiyle ilgili bir kaynak yoktur. Ne Eski Ahit ne de Yeni Ahit kaynaklıdır¹⁵⁶. Bu üçlü kompozisyon için 19. yüzyıldan beri “deesis” terimi kullanılmaktadır¹⁵⁷.

12. yüzyıla tarihlenen İtalya- Palermo'da ki S. Maria dell'Ammiraglio Kilisesi'ndeki deisis sahnesinde Meryem'in önünde diz çöküp ondan şefaath isteyen kilisenin banisi Antakya'lı George'un başının üzerinde yer alan kitabede (deisis)kelimesi bulunmaktadır¹⁵⁸. Yanısıra İsa'ya adanmış bir şefaath sahnesinde de ‘deisis’ kelimesi bulunmuştur¹⁵⁹.

Orta Bizans döneminde, insanlık adına dua etme ve aracı olma düşüncesinin önem kazanmasıyla bu sahne kilise ikonografisinde sıklıkla işlenmeye başlanmıştır¹⁶⁰. Deisis sahnesi birkaç başlık altında değerlendirilebilir. Bunlar arasında aracılık ve şahitlik temalı Deisis sahneleri, Teofanik vizyonla birleşen Deisis sahneleri, Son Mahkeme'de

¹⁵⁵ Uysun, 392.

¹⁵⁶ M. Sacit Pekak, Nergis Ataç, “a.g.m. ”, 144-145.

¹⁵⁷ Annamarie Weyl Carr, “a.g.m. ”, 599-600.

¹⁵⁸ Anthony Cutler, “a.g.m. ”, 145-146.

¹⁵⁹ Chiristopher Walter, “a.g.m. ”, 311-336.

¹⁶⁰ Uysun, “a.g.e.”, 211.

Deisis ve birçok aziz, peygamber, melek ve banilerinde yer aldığı Büyük Deisis¹⁶¹ sahneleri bulunmaktadır.

Deisis sembolik bir sahnedir. Erken Bizans döneminde Deisis sahnesinde şahitlik vurgulanırken, sahne yüzyıllar içinde teoloji ve litürjiye bağlı olarak yeni ikonografik gelişmelerle kendini göstermiştir. Orta Bizans döneminde aracılık düşüncesinin esas alındığı Teofanik Deisis, Son Mahkeme’de Deisis, Büyük Deisis sahneleri litürjiyi yansıtmakta ve bu bağlamda insanlığın kurtuluş ümidini kapsamaktadır. Kurtuluş, İsa’nın enkaryasyonu ve kurban edilmesiyle mümkün olmuştur. İnançlı Hristiyanın duaları ve şefaate dileği kutsal araçlarla Tanrı’ya ulaşmış ve İsa yoluyla dilekleri bağışlanmıştır¹⁶².

Tasvir: Deisis olayının anlatıldığı bu duvar resminde; merkezde tahtta oturan Hz. İsa, sağında annesi Hz. Meryem ve solunda Vaftizci Yahya ile birlikte tasvir edilmiştir.

Hiz. İsa merkezde tüm sahneye egemen konumdadır ve diğer iki figürden daha büyük olarak betimlenmiştir. Süslü bir taht üzerinde oturur vaziyette olup, sağ eliyle takdis işareti yapmakta ve sol elinde kapağı kapalı bir kitap tutmaktadır. Üzerinde gri renkli khiton üzerinde koyu kahverengi himationu bulunmaktadır. Başında açık kahverenkli haçlı halesi bulunmaktadır.

Sahnenin sol tarafında yer alan Vaftizci Yahya, başı hafif öne eğik, ellerini Hz. İsa’ya doğru açmış dua eder şekilde, ayakta dururken tasvir edilmiştir. Yüz kısmı tahribata uğramış olup, açık kahve renkli khiton üzerine koyu kahverengi pelerin giyinmiştir. Başını açık kahve renkte bir hale kuşatmaktadır.

Kompozisyonun sağ tarafında İsa’nın annesi Meryem yer almaktadır. Elleri açık vaziyette dua ederken betimlenmiştir. Açık gri renkli giysisinin üzerinde koyu kahverengi pelerini bulunmaktadır. Baş kısmı tamamen yok olmuştur.

¹⁶¹ Anthony Cutler, Timothy E. Gregory, Nancy P. Sevcenko, The Oxford Dictionary Of Byzantium, “Deesis”, New York- Oxford: Oxford University Press, Alexander P. Kazhdan and Alice- Mary Talbot (Ed.), 1991, Vol. 1, 600.

¹⁶² M. Sacit Pekak, Nergis Ataç, “a.g.m.”, 145-159.

5.22. ÇAVUŞIN- GÜLLÜDERE GÜVERCİNLİK KİLİSESİ

Katalog No: 22

Kilisenin Adı: Güvercinlik Kilisesi

Kilisenin Tarihi: 963-969¹⁶³

Sahnenin Adı: İsa'nın Vaftizi

Fotoğraf No: 5.62, 5.63

Çizim No: 23, 24

Yeri: Naos bölümünün giriş kısmı, batı duvar

Yazıt:

Kaynak: Vaftiz sahnesi, dört İncilde de anlatılır. Matta (3:13-17), Markos (1:9-11), Luka (3:21-22) Yuhanna (1:31-34)

Tasvir: Sahnenin ortasında, İsa Şeria Nehri içerisinde cepheden çıplak ve ayakta durur şekilde, Vaftizci Yahya tarafından vaftiz edilirken betimlenmiştir. Vaftiz edilen İsa, Yahya'ya doğru dönmüştür. Saçları kısa ve yüzü sakalsız betimlenen İsa'nın kolları, Vaftizci Yahya'ya doğru uzanmış biçimdedir. Kahverengi çerçeveli, bir hale İsa'nın başını kuşatmaktadır.

Sahnenin solunda; Vaftizci Yahya bulunmaktadır. Şeria Nehri'nin yanında İsa'yı Vaftiz ederken betimlenmiştir. Vücudu İsa'ya doğru dönük ve O'na doğru eğik şekildedir. Sağ eli İsa'nın başının hizasında olup, başına değmemektedir. Sol ayağı diğerine göre bir adım öndedir. Saçı ve sakalı uzun olan Yahya'nın başını, kahverengi çerçeveli bir hale kuşatmaktadır. Üzerinde kahverengi tonda, topuklarına kadar inen bir khiton bulunmaktadır.

Sahnenin sağ tarafında, ayakta duran iki melek figürü bulunmaktadır. Önde duran kahverengi uzun saçlı melek; elindeki beyaz örtüyü eğilerek İsa'ya doğru uzatmaktadır. Beyaz renkte khiton üzerine, beyaz ve açık kahverengi renkte bir himation giyinmiştir. Başını kahverengi çerçeveli bir hale kuşatmaktadır.

Arkada yer alan kahverengi uzun saçlı melek te; elindeki örtüyü eğilerek İsa'ya doğru uzatmaktadır. Beyaz renkte khiton üzerine, beyaz ve kırmızı kahverengi renkte bir himation giyinmiştir. Başını koyu kahverengi çerçeveli bir hale kuşatmaktadır.

¹⁶³ Restle 1967.

İsa'nın başının üzerinde, O'na doğru inen beyaz bir güvercin olduğu mevcut izlerden anlaşılabilmektedir. Ancak güvercin figürü bugün mevcut değildir.

Şeria Nehri, aşağıdan yukarıya doğru kademeli bir şekilde daralmaktadır.

Mevcut kompozisyonun figürlerinde önemli tahribatlar görülmekte olup, sahne günümüze kısmi tahribatlar ile gelebilmiştir.

5.23. ÇAVUŞIN GÜLLÜDERE GÜVERCİNLİK KİLİSESİ

Katalog No: 23

Kilisenin Adı: Güvercinlik Kilisesi

Kilisenin Tarihi: 963-969¹⁶⁴

Sahnenin Adı: Elizabeth'in Takip Edilişi

Fotoğraf No: 5.64

Çizim No: 23, 24

Yeri:

Yazıt: Elizabeth'in sol tarafında başı hizasında: ΕΛΙΖΑΒΕΤ = Elizabeth¹⁶⁵

Kaynak: : Yakub İncili, Tischendorf Metni XXII. Bölümde şöyle geçmektedir:

“Fakat Herodes kâhinlerce terkedildiğini öğrenince, öfkeleni ve cellatlarını gönderdi ve onlara iki yaş altındaki bütün çocukları öldürmelerini emretti. Çocukların öldürüldüğünü duyan Meryem korktu. Bebeğini sığır yemliğı içine yatırdı. Fakat Elizabet'de Yahya'nın arandığını duyunca, onu aldı ve dağa çıktı. Onu saklayabilecek bir yer bulmak için çevreye baktı. Ve saklayabilecek bir yer bulamadı. Ve Elizabet içini çekti ve dedi: “Allah'ın dağı, beni çocuğumla birlikte içine al!” Çünkü korkudan daha fazla çıkmadı ve birdenbire dağ ikiye yarıldı ve onu içine aldı. Ve dağ onun için bir ışık hizmesi bıraktı: yani Rabbin bir meleğı onlara indi ve onu korudu.”

Tasvir: Sahnenin merkezinde, oturur vaziyette Elizabet bulunmaktadır ve kucağında oğlu çocuk Yahya'yı tutmaktadır. Koyu kahverengi khiton üzerine koyu kahverengi, başını da kapatan bir pelerin giyinmiştir. İki eliyle de oğlu Yahya'ya sarılmıştır. Başında kahverengi konturla sınırlandırılmış halesi bulunmaktadır.

¹⁶⁴ Restle 1967.

¹⁶⁵ Uysun, 392.

Yahya, sahnenin sol tarafında, çocuk olarak betimlenmiştir ve sağ eliyle takdis işareti yaparken sol elinde bir rulo tutmaktadır. Başında kahverengi konturla sınırlanmış halesi bulunmaktadır. Yeşil renkte elbise giyinmiştir.

Elizabet ve oğlu Yahya, gizlendikleri dağın içinde, çeşitli bitki motifleriyle süslü bir zeminde betimlenmişlerdir.

Sahnenin en sol tarafında beş asker grubu, Elizabet ve oğlu Yahya'ya doğru yönelerek, onlara ok atarken ve mızraklarını doğrulturken resmedilmişlerdir.

5.24. ÇAVUŞIN- GÜLLÜDERE ÜÇ HAÇLI KİLİSE

Katalog No: 24

Kilisenin Adı: Üç Haçlı Kilise

Kilisenin Tarihi: 10. yüzyılın ilk yarısı¹⁶⁶

Sahnenin Adı: İsa'nın Vaftizi

Fotoğraf No: 5.65, 5.66

Çizim No: 25, 26

Yeri: Apsis giriş bölümü kemerinin sol yönü, kuzeydoğu duvar

Yazıt:

Kaynak: Vaftiz sahnesi, dört İncilde de anlatılır. Matta (3:13-17), Markos (1:9-11), Luka (3:21-22) Yuhanna (1:31-34).

Tasvir: Sahnenin merkez kısmında, İsa Şeria Nehri içinde çıplak ve ayakta durur şekilde betimlenmiş olup, Vaftizci Yahya'ya doğru dönüktür.

Sahnenin sol tarafında, Vaftizci Yahya bulunmaktadır. Şeria Nehri'nin yanında, ayakta betimlenmiştir. Yahya, İsa'ya doğru dönmüş ve O'na doğru hafifçe eğilmiştir. Sol elini İsa'nın başına doğru uzatmış, sol ayağı diğerine göre bir adım öndedir. Kahverengi tonda, topuklarına kadar inen bir khiton giyinmiştir.

Sahnenin sağ kısmında, ayakta duran iki melek figürü bulunmaktadır. Diğerine göre daha önde duran ve yüzü tamamen tahrip olan melek; elindeki kahve renkli örtüyü eğilerek İsa'ya doğru uzatmaktadır.

Arkada ayakta duran kahverengi uzun saçlı melek; İsa'ya doğru eğilmiş ve o da elindeki örtüyü İsa'ya uzatmaktadır.

¹⁶⁶ Restle 1967; Gürsel Korat, *Taş Kapıdan Taç Kapıya Kapadokya*, İletişim Yayınları, İstanbul 2010.

İsa'nın başı üzerinde, O'na doğru inen beyaz bir güvercinin olduğu bugün mevcut olan izlerden gözlemlenebilmektedir.

Sahne günümüzde yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır ve detaylı olarak tanımı yapılamamaktadır.

5.25. ÇAVUŞIN- GÜLLÜDERE AYVALI KİLİSE (GÜLLÜDERE 4 NOLU KİLİSE-VAFTİZCİ YAHYA KİLİSESİ)

Katalog No: 25

Kilisenin Adı: Ayvalı Kilise- Güllüdere 4 Nolu Kilise- Vaftizci Yahya Kilisesi

Kilisenin Tarihi: 9. yüzyıl veya 5. yüzyıldan itibaren herhangi bir tarih¹⁶⁷

Sahnenin Adı: İsa'nın Vaftizi

Fotoğraf No: 5.67, 5.68

Çizim No:

Yeri: Giriş bölümünün sağ yönü, güney duvar

Yazıt: Vaftizci Yahya'nın sağında, göğüs hizasında: IBΠ ITIC¹⁶⁸

İsa'nın sağında, omuz hizasında: IC XC = IHCOC XPICOC = Jesus Christ = İsa¹⁶⁹

Melek figürünün başının üzerinde: AΓΓΕΛΙΟC¹⁷⁰

Kaynak: Vaftiz sahnesi, dört İncilde de anlatılır. Matta (3:13-17), Markos (1:9-11), Luka (3:21-22) Yuhanna (1:31-34).

Tasvir: Sahnenin merkez kısmında, İsa Şeria Nehri içinde çıplak ve ayakta durur şekilde betimlenmiş olup, Vaftizci Yahya'ya doğru dönüktür. Uzun saçlı, uzun sakallı olup, başını kahverengi çerçeveli bir hale kuşatmaktadır.

Sahnenin sol tarafında, Vaftizci Yahya bulunmaktadır. Şeria Nehri'nin yanında, ayakta betimlenmiştir. Yahya, İsa'ya doğru dönmüş ve O'na doğru hafifçe eğilmiştir. Sağ elini İsa'nın başına doğru uzatmış, sol ayağı diğerine göre bir adım öndedir. Kahverengi tonda, topuklarına kadar inen bir khiton giyinmiştir.

¹⁶⁷ Restle 1967; Korat 2010.

¹⁶⁸ Kaya, 73.

¹⁶⁹ Uysun, 392.

¹⁷⁰ Kaya, 73.

Sahnenin sağ kısmında, ayakta duran bir melek figürü bulunmaktadır. Kahverengi uzun saçlı olan melek, elindeki beyaz renkli örtüyü eğilerek İsa'ya doğru uzatmaktadır. Üzerinde yeşil renkte bir khiton bulunmaktadır. Başını kahverengi çerçeveli bir hale kuşatmaktadır. İsa'nın başı üzerinde, O'na doğru inen beyaz bir güvercin bulunmaktadır. Şeria Nehri, aşağıdan yukarıya doğru kademeli bir şekilde daralmaktadır. Sahne günümüze ciddi tahribatlarla ulaşabilmiştir.

5.26. ÇAVUŞIN- GÜLLÜDERE AYVALI KİLİSE (GÜLLÜDERE 4 NOLU KİLİSE-VAFTİZCİ YAHYA KİLİSESİ)

Katalog No: 26

Kilisenin Adı: Ayvalı Kilise (Güllüdere 4 nolu kilise- Vaftizci Yahya Kilisesi)

Kilisenin Tarihi: 9. yüzyıl veya 5. yüzyıldan itibaren herhangi bir tarih¹⁷¹

Sahnenin Adı: Deisis- Şefaath Sahnesi

Fotoğraf No: 5.69, 5.70

Çizim No:

Yeri: Kuzey nef tonozunun doğu alınlığında

Yazıt:

Kaynak: “Deisis” rica, dua, talep, yakarış anlamlarına gelmektedir. Hristiyan sanatında Deisis sahnesi Meryem, Vaftizci Yahya ve diğer kutsal araçların inananlar için Tanrı'ya dua etmesi ve şefaatte bulunması tasviridir. Deisis sahnesiyle ilgili bir kaynak yoktur. Ne Eski Ahit ne de Yeni Ahit kaynaklıdır¹⁷². Bu üçlü kompozisyon için 19. yüzyıldan beri “deesis” terimi kullanılmaktadır¹⁷³.

12. yüzyıla tarihlenen İtalya- Palermo'da ki S. Maria dell'Ammiraglio Kilisesi'ndeki deisis sahnesinde Meryem'in önünde diz çöküp ondan şefaath isteyen kilisenin banisi Antakya'lı George'un başının üzerinde yer alan kitabede (deisis)kelimesi bulunmaktadır¹⁷⁴. Yanısıra İsa'ya adanmış bir şefaath sahnesinde de ‘deisis’ kelimesi bulunmuştur¹⁷⁵.

¹⁷¹ Restle 1967; Korat 2010.

¹⁷² M. Sacit Pekak, Nergis Ataç, “a.g.m. ”, 144-145.

¹⁷³ Annamaria Weyl Carr, “a.g.m. ”, 599-600.

¹⁷⁴ Anthony Cutler, “a.g.m. ”, 145-146.

¹⁷⁵ Chiristopher Walter, “a.g.m. ”, 311-336.

Orta Bizans döneminde, insanlık adına dua etme ve aracı olma düşüncesinin önem kazanmasıyla bu sahne kilise ikonografisinde sıklıkla işlenmeye başlanmıştır¹⁷⁶. Deisis sahnesi birkaç başlık altında değerlendirilebilir. Bunlar arasında aracılık ve şahitlik temalı Deisis sahneleri, Teofanik vizyonla birleşen Deisis sahneleri, Son Mahkeme’de Deisis ve birçok aziz, peygamber, melek ve banilerinde yer aldığı Büyük Deisis¹⁷⁷ sahneleri bulunmaktadır.

Deisis sembolik bir sahnedir. Erken Bizans döneminde Deisis sahnesinde şahitlik vurgulanırken, sahne yüzyıllar içinde teoloji ve litürjiye bağlı olarak yeni ikonografik gelişmelerle kendini göstermiştir. Orta Bizans döneminde aracılık düşüncesinin esas alındığı Teofanik Deisis, Son Mahkeme’de Deisis, Büyük Deisis sahneleri litürjiyi yansıtmakta ve bu bağlamda insanlığın kurtuluş ümidini kapsamaktadır. Kurtuluş, İsa’nın enkaryasyonu ve kurban edilmesiyle mümkün olmuştur. İnançlı Hristiyanın duaları ve şefaate dileği kutsal araçlarla Tanrı’ya ulaşmış ve İsa yoluyla dilekleri bağışlanmıştır¹⁷⁸.

Tasvir: Sahnenin orta merkezinde Hz. İsa süslü bir taht üzerinde oturmaktadır. Fakat İsa’nın omuz hizasından aşağısı tamamen tahrip olmuştur. Kalan izlerden hareketle tahtta oturduğu gözlemlenebilmektedir. İsa’nın omuzlarını iki yanında, oturduğu tahtın koyu kahverengi, incilerle süslenmiş ahşap kısımları görülmektedir. Hz. İsa’nın sadece başı ve başını çevreleyen kahverengi konturla sınırlandırılmış halesi görülmektedir.

Sahnenin solunda Vaftizci Yahya ayakta durur vaziyette betimlenmiştir. İki elini İsa’ya doğru uzatmış ve dua eder pozisyonundadır. Uzun saçlı ve uzun sakallı olup, khiton üzerine hayvan postu örtmüştür. Postun kenar kısımları beyaz tüylerden oluşmaktadır. Yahya’nın vücudu, Hz. İsa’ya doğru dönüktür ve ona doğru hafifçe eğilmiştir. Başında kahverengi konturla sınırlandırılmış halesi bulunmaktadır.

Sahnenin sağında Hz. İsa’nın annesi Meryem bulunmaktadır. İki elini İsa’ya doğru uzatmış, dua eder vaziyette betimlenmiştir. Koyu kahverengi, ayaklarına kadar uzanan bir elbise giyinmiştir. Üzerine de başını kapatacak şekilde pelerin örtmüştür. Vücudu Hz. İsa’ya doğru dönüktür ve ona doğru hafifçe eğilmiştir.

¹⁷⁶ Uysun, "a.g.e.", 211.

¹⁷⁷ Anthony Cutler, Timothy E. Gregory, Nancy P. Sevcenko, *The Oxford Dictionary Of Byzantium*, "Deesis", *New York- Oxford: Oxford University Press*, Alexander P. Kazhdan and Alice- Mary Talbot (Ed.), 1991, Vol. 1, 600.

¹⁷⁸ M. Sacit Pekak, Nergis Ataç, "a.g.m.", 145-159.

Sahne kahverengi ince bir bordürle diğer sahnelerden ayrılmıştır. Günümüze çok fazla tahribatla geldiği için, üzerinde ki yazıtlar okunamamaktadır.

5.27: ÇAVUŞIN- GÜLLÜDERE AYVALI KİLİSE (GÜLLÜDERE 4 NOLU KİLİSE-VAFTİZCİ YAHYA KİLİSESİ)

Katalog No: 27

Kilisesin Adı: Ayvalı Kilise (Güllüdere 4 nolu kilise- Vaftizci Yahya Kilisesi)

Kilisenin Tarihi: 9. yüzyıl veya 5. yüzyıldan itibaren herhangi bir tarih¹⁷⁹

Sahnenin Adı: Yahya'nın Öldürülmesi

Fotoğraf No: 5.71

Çizim No:

Yeri: Güneydoğu duvarın üst bölümü

Yazıt:

Kaynak: Yahya'nın öldürülmesi olayı Matta (14:1-12), Markos (6:14-29), Luka (9:7-9)'da anlatılmaktadır.

Matta 14:1-12: "O günlerde İsa ile ilgili haberleri duyan bölge kralı Hirodes, adamlarına, 'Bu Vaftizci Yahya'dır' dedi. 'Ölümünden dirildi. Olağanüstü güçlerin onda etkin olmasının nedeni budur.'

Hirodes, kardeşi Filipus'un karısı Hirodiya yüzünden Yahya'yı tutuklatmış, bağlayıp zindana attırmıştı. Çünkü yahya, Hirodes'e 'O kadınla evlenmen Kutsal Yasa'ya aykırıdır' demişti. Hirodes Yahya'yı öldürtmek istemiş, ama halktan korkmuştu. Çünkü halk Yahya'yı peygamber sayıyordu.

Hirodes'in doğum günü şenliği sırasında Hirodiya'nın kızı ortaya çıkıp dans etti. Bu, Hirodes'in öyle hoşuna gitti ki, ant içerek kıza ne dilerse vereceğini söyledi. Kız, annesinin kışkırtmasıyla, 'Bana şimdi bir tepsi üzerinde Vaftizci Yahya'nın başını ver' dedi. Kral buna çok üzülüyse de, konuklarının önünde içtiği anttan ötürü bu dileğin yerine getirilmesini buyurdu. Adam gönderip zindanda Yahya'nın başını kestirdi. Kesik baş tepsiyle getirilip kıza verildi. Kız da bunu annesine götürdü. Yahya'nın öğrencileri gelip cesedi aldılar ve gömdüler. Sonra gidip İsa'ya haber verdiler."

¹⁷⁹ Restle 1967; Korat 2010.

Tasvir: Sahnenin ortasında Salome, iki kolunu da havaya kaldırmış ve dans ederken betimlenmiştir. Topuklarına kadar inen uzun krem rengi bir elbise giyinmiştir. Kol ve etek uçlarında siyah beneklerden oluşan desenleri seçilebilmektedir. Yüz kısmı tahribata uğramıştır.

Sahnenin sağ tarafında, üzerinde kadehlerin ve yiyeceklerin olduğu bir masa etrafında oturan beş kişi görülmektedir. Ve sahnenin en sağ tarafında kral Hirodes oturmaktadır. Uzun saçlı, uzun sakallı olup başında kral şapkası bulunmaktadır. Sağ elinde bir kadeh tutarken, sol elini de masaya doğru uzatmıştır.

Masanın etrafında Hirodes'e eşlik eden askerler bulunmaktadır. Askerlerden ikisi ellerini masadaki kadehlere doğru uzatmışlardır. Arka taraflarında, iki sütun üzerine oturan beş sıra kemer gözlemlenebilmektedir. Askerlerin ayakucu hizasında onlara içki servisi yapan ve küçük boyutlarda çizilmiş bir figür daha bulunmaktadır. Sol elinde bir testi tutmaktadır.

Sahnenin sol tarafında Vaftizci Yahya ve onun başını kesen iki cellat görülmektedir.

Yahya oturur pozisyonda olup, sağ elini havaya kaldırmış, sol elini dizi üzerine koymuş vaziyettedir. Baş kesik olarak betimlenmiştir. Hemen yanında ayakta duran iki cellat görülmekte ve sağdakinin elinde bir tepsi içinde Yahya'nın kesik başı bulunmaktadır. İki cellat tepsiyi birlikte taşırlarken betimlenmişlerdir.

5.28. SUSUMBAYIRI AZİZ THEODORE KİLİSESİ (PANCARLIK KİLİSESİ)

Katalog No: 28

Kilisesin Adı: Pancarlık Kilisesi

Kilisenin Tarihi: 11. yüzyılın ilk yarısı¹⁸⁰

Sahnenin Adı: İsa'nın Vaftizi

Fotoğraf No: 5.72, 5.73, 5.74

Çizim No: 27, 28

Yeri: Düz tavan örtüsünün güney yönü, alt şerit

Yazıt:

¹⁸⁰ Restle 1967.

Kaynak: Vaftiz sahnesi, dört İncilde de anlatılır. Matta (3:13-17), Markos (1:9-11), Luka (3:21-22) Yuhanna (1:31-34).

Tasvir: Sahnenin merkez kısmında, İsa Şeria Nehri içinde çıplak ve ayakta durur şekilde betimlenmiş olup, Vaftizci Yahya'ya doğru dönüktür ve O'nun tarafından vaftiz edilmektedir. Uzun saçlı, uzun sakallı olup, başını kahverengi çerçeveli bir hale kuşatmaktadır.

Sahnenin sol tarafında, Vaftizci Yahya bulunmaktadır. Şeria Nehri'nin yanında, ayakta betimlenmiştir. Yahya, İsa'ya doğru dönmüş ve O'na doğru hafifçe eğilmiştir. Sağ elini İsa'nın başına doğru uzatmış ve başına dokunmaktadır. Sol ayağı diğerine göre bir adım öndedir. Üzerine kahverengi tonda, topuklarına kadar inen bir khiton ve onun da üzerine kahverengi bir himation giyinmiştir. Baş kısmı oldukça tahribata uğramıştır.

Sahnenin sağ kısmında, ayakta duran iki melek figürü bulunmaktadır. Diğerine göre daha önde duran, kahverengi uzun saçlı olan melek, elindeki kahverengi örtüyü eğilerek İsa'ya doğru uzatmaktadır. Üzerinde açık kahve tonda bir khiton bulunmaktadır. Başını kahverengi çerçeveli bir hale kuşatmaktadır.

Daha geride yer alan, uzun kahverengi saçlı melek elindeki mavi renkli örtüyü, eğilerek İsa'ya doğru uzatmaktadır. Koyu kahve renkte khiton giyinmiş olup, başını kahverengi çerçeveli bir hale kuşatmaktadır. Meleklerin de baş kısımları günümüze ciddi tahribata gelebilmiştir.

İsa'nın başı üzerinde, O'na doğru inen beyaz bir güvercin bulunmaktadır.

Şeria Nehri, aşağıdan yukarıya doğru kademeli bir şekilde daralmaktadır.

Sahne günümüze kısmi tahribatlarla ulaşabilmiştir.

5.29. SUSUMBAYIRI AZİZ THEODORE KİLİSESİ (PANCARLIK KİLİSESİ)

Katalog No: 29

Kilisesin Adı: Pancarlık Kilisesi

Kilisenin Tarihi: 11. yüzyılın ilk yarısı¹⁸¹

Sahnenin Adı: Yahya'nın Çağrısı-Vaazı

Fotoğraf No: 5.75

Çizim No: 27, 28

¹⁸¹ Restle 1967.

Yeri: Düz tavan örtüsünün güney yönü, alt şerit

Yazıt:

Kaynak: Yahya'nın Çağrısı- Vaazı olayından dört İncil'de: Matta (3:1-12), Markos (1:1-8), Luka (3:1-18), Yuhanna (1:19-28) ve Elçilerin İşleri bölümünde (13:24) bahsedilmektedir.

Tasvir: Yahya'nın Vaazının anlatıldığı bu duvar resmi sahnesinde beş kişi görülmektedir. Sahnenin solunda ayakta duran Vaftizci Yahya, diğer figürlerden daha büyük olarak tasvir edilmiştir. Sağ eliyle takdis işareti yapmakta olup, sol elinde yeşil bir bayrak tutmaktadır. Uzun saçlı, uzun sakallı olup, yüzü ciddi oranda tahribata uğramıştır. Başını koyu kahverengi bir konturla sınırlandırılmış halesi çevrelemektedir. Koyu kahverengi khiton üzerine yine koyu kahve tonunda hayvan postu giyinmiştir. Postun kenar kısımları beyaz renkli tüylerden oluşmakta ve göğüs hizasında bir toka ile birbirine tutturulmuştur. Ayaklarında kahverengi sandaletleri bulunmaktadır.

Hemen karşısında onun vaazını dinleyen halk yığını bulunmaktadır. Bu sahnede dört kişi görülmektedir. En önde duran figür incilerle süslü bir taç takmıştır ve Yahya'ya doğru bir adım atarak, elini ona doğru uzatmıştır. Beyaz renkli khiton üzerine koyu kahverengi tonda pelerin örtmüştür ve pelerinin de dairesel motiflerin olduğu bezemeler görülmektedir.

Onun hemen arkasında yer alan figürler; beyaz, yeşil, kahverengi tonda elbiseler giyinmişlerdir ve ellerini havaya kaldırarak sanki bir şeyler anlatıyorlarmış hissiyatı vermektedirler.

Sahne yeşil bir zeminde geçmektedir ve etrafta ağaçlar görülmektedir. Gökyüzü ise açık mavi tonda boyanmıştır.

5.30. SUSUMBAYIRI AZİZ THEODORE KİLİSESİ (PANCARLIK KİLİSESİ)

Katalog No: 30

Kilisesin Adı: Pancarlık Kilisesi

Kilisenin Tarihi: 11. yüzyılın ilk yarısı¹⁸²

Sahnenin Adı: Elizabeth'in Takip Edilişi

Fotoğraf No: 5.76

¹⁸² Restle 1967.

Çizim No: 27, 28

Yeri: Düz tavan örtüsünün güney yönü, üst şerit

Yazıt: Elizabeth'in solunda, başı hizasında: ΕΛΙΖΑΒΕΤ = Elizabeth

Kaynak: Yakub İncili, Tischendorf Metni XXII. Bölümde şöyle geçmektedir:

“Fakat Herodes kâhinlerce terkedildiğini öğrenince, öfkeleni ve cellatlarını gönderdi ve onlara iki yaş altındaki bütün çocukları öldürmelerini emretti. Çocukların öldürüldüğünü duyan Meryem korktu. Bebeğini sığır yemliğı içine yatırdı. Fakat Elizabet'de Yahya'nın arandığını duyunca, onu aldı ve dağa çıktı. Onu saklayabilecek bir yer bulmak için çevreye baktı. Ve saklayabilecek bir yer bulamadı. Ve Elizabet içini çekti ve dedi: “Allah'ın dağı, beni çocuğumla birlikte içine al!” Çünkü korkudan daha fazla çıkmadı ve birdenbire dağ ikiye yarıldı ve onu içine aldı. Ve dağ onun için bir ışık hizmeti bıraktı: yani Rabbin bir meleğı onlara indi ve onu korudu.”

Tasvir: Sahnenin merkezinde Elizabet bulunmaktadır ve kucağında oğlu çocuk Yahya'yı tutmaktadır. Saklandığı dağın içinde oturmuş ve karşısında duran askere doğru sahnenin sol tarafına bakmaktadır. Koyu kahverengi khiton üzerine açık kahve tonlarda, başını da kapatan bir pelerin giyinmiştir. İki eliyle de oğlu Yahya'yı omuzlarında tutmaktadır. Başında halesi bulunmaktadır

Yahya, annesinin kucağında çocuk olarak betimlenmiştir ve sağ eliyle takdis işareti yaparken sol elinde bir rolu tutmaktadır. Üzerinde açık sarı renkte bir giysi bulunmaktadır. Başı kahverengi konturla sınırlandırılmış bir hale ile çevrilidir.

Elizabet ve oğlu Yahya'nın, gizlendikleri dağ, koyu yeşil kalın bir şeritle diğer sahnelerden ayrılmaktadır.

Sahnenin solunda bir asker elindeki oku, Elizabeth ve oğlu Yahya'ya doğru fırlatmak üzereyken betimlenmiştir. Asker, oldukça hareketli bir pozisyonda olup, onlara doğru adım atarken tasvir edilmiştir. Bu askerin hemen arka tarafında at üzerinde bir figür ve onun da yanında ayakta duran bir figür daha görülmektedir.

5.31. SİNASOS MUSTAFA PAŞA KÖYÜ HAVARİLER KİLİSESİ (PENTEKOST YA DA APOSTLE KİLİSESİ)

Katalog No: 31

Kilisesin Adı: Havariler Kilisesi

Kilisenin Tarihi: 1212 (Jolivet-Levy 1991)¹⁸³

Sahnenin Adı: İsa'nın Vaftizi

Fotoğraf No: 5.77, 5.78, 5.79

Çizim No: 29, 30

Yeri: Orta nef, güney duvar

Yazıt: İsa'nın boyun hizasında: IC XC = IHCOYC XPICTOC = Jesus Christ = İsa¹⁸⁴

Sahnenin orta, sol üst bölümünde ve soldan sağa doğru: ?

Sahnenin sağ üst bölümünde ve soldan sağa doğru: ΙΖΓΕΑΧΤ¹⁸⁵

Kaynak: Vaftiz sahnesi, dört İncilde de anlatılır. Matta (3:13-17), Markos (1:9-11), Luka (3:21-22) Yuhanna (1:31-34)

Tasvir: Sahnenin merkez kısmında, İsa Şeria Nehri içinde çıplak ve ayakta durur şekilde betimlenmiş olup, Vaftizci Yahya'ya doğru dönüktür ve O'nun tarafından vaftiz edilmektedir. Uzun saçlı, uzun sakallı olup, başını kahverengi çerçeveli bir hale kuşatmaktadır.

Sahnenin sol tarafında, Vaftizci Yahya bulunmaktadır. Şeria Nehri'nin yanında, ayakta betimlenmiştir. Yahya, İsa'ya doğru dönmüş ve O'na doğru hafifçe eğilmiştir. Sağ elini İsa'nın başına doğru uzatmış ve başına dokunmaktadır. Sol ayağı diğerine göre bir adım öndedir. Üzerine kahverengi tonda, topuklarına kadar inen bir khiton giyinmiştir. Başını kahverengi çerçeveli bir hale kuşatmaktadır.

Sahnenin sağ kısmında, ayakta duran üç melek figürü bulunmaktadır. Diğerlerine göre daha önde duran, kahverengi uzun saçlı olan melek, elindeki kahverengi örtüyü eğilerek İsa'ya doğru uzatmaktadır. Üzerinde açık kahve tonda bir khiton bulunmaktadır. Başını kahverengi çerçeveli bir hale kuşatmaktadır. Yüz kısmı ve belinden aşağısı tamamen yok olmuştur.

Ortada yer alan, uzun kahverengi saçlı melek elindeki yeşil-beyaz renkli örtüyü, eğilerek İsa'ya doğru uzatmaktadır. Açık yeşil ve beyaz tonda bir khiton giyinmiş olup, başını kahverengi çerçeveli bir hale kuşatmaktadır.

¹⁸³ Kaya, 89.

¹⁸⁴ Uysun, 392.

¹⁸⁵ Kaya, 89.

Sadece baş ve gövde kısmı ile betimlenen ve en arkada duran uzun kahverengi saçlı melek, İsa'ya doğru eğilmiştir. Açık kahverengi, beyaz renkte bir khiton giymiştir. Başını koyu kahverengi çerçeveli hale kuşatmaktadır.

İsa'nın başı üzerinde, O'na doğru inen beyaz bir güvercin bulunmaktadır.

Şeria Nehri, aşağıdan yukarıya doğru kademeli bir şekilde daralmaktadır.

Sahne günümüze kısmi tahribatlarla ulaşabilmiştir.

5.32. GÜLŞEHİR KARŞI KİLİSE (VAFTİZCİ YAHYA KİLİSESİ)

Katalog No: 32

Kilisenin Adı: Gülşehir Karşı Kilisesi (Vaftizci Yahya Kilisesi)

Kilisenin Tarihi: 1212 (Marcell Restle 1967), 1212 (Jolivet- Levy 2002) ¹⁸⁶

Sahnenin Adı: İsa'nın Vaftizi

Fotoğraf No: 5.80, 5.81

Çizim No: 31, 32

Yeri: İki katlı kilisenin ikinci kat beşik tonoz yüzeyi, güneydoğu yön

Yazıt: Vaftizci Yahya'nın solunda, baş hizasında: H BAVTHCH = Vaftiz

Vaftizci Yahya'nın solunda, baş hizasında: Ιω Ο ΠΡΟΔΡΟΜΟC = Vaftizci Yahya ¹⁸⁷

İsa'nın başının üzerinde, beyaz güvercinin kuyruk hizasında: ΤΟ ΑΓΙΩΝ ΠΝΕΥΜΑ = To Agion Pnevma = Kutsal Ruh ¹⁸⁸

İsa'nın başının üzerinde: IC XC = Jesus Christ = İsa ¹⁸⁹

Sahnenin sağ üst köşesinde: Ι ΑΝΤΕΛ (ΟΙ) = Melekler ¹⁹⁰

Kaynak: Vaftiz sahnesi, dört İncilde de anlatılır. Matta (3:13-17), Markos (1:9-11), Luka (3:21-22) Yuhanna (1:31-34).

Tasvir: Sahnenin merkez kısmında, İsa Şeria Nehri içinde çıplak ve ayakta durur şekilde betimlenmiş olup, Vaftizci Yahya'ya doğru dönüktür ve O'nun tarafından vaftiz

¹⁸⁶ Kaya, 93.

¹⁸⁷ Uysun, 391-392.

¹⁸⁸ Kaya, 93.

¹⁸⁹ Uysun, 392.

¹⁹⁰ Kaya, 93.

edilmektedir. Uzun saçlı, uzun sakallı olup, sağ eliyle takdia işareti yapmaktadır. Başını siyah çerçeveli bir hale kuşatmaktadır.

Sahnenin sol tarafında, Vaftizci Yahya bulunmaktadır. Şeria Nehri'nin yanında, ayakta betimlenmiştir. Yahya, İsa'nın olduğu tarafa dönmüş ve O'na doğru hafifçe eğilmiştir. Sağ elini İsa'nın başına doğru uzatmış ve başına dokunmaktadır. Sol ayağı diğerine göre bir adım öndedir. Kenar kısımları tüylü, sarı renkli, dizlerine kadar inen bir hayvan postu giyinmiştir. Başını siyah çerçeveli bir hale kuşatmaktadır.

Sahnenin sağ kısmında, ayakta duran iki melek figürü bulunmaktadır. Diğerlerine göre daha önde duran, kahverengi uzun saçlı olan melek, elindeki beyaz örtüyü eğilerek İsa'ya doğru uzatmaktadır. Üstünde mavi tonda bir khiton üzerine açık kahverengi himationu bulunmaktadır. Başını siyah çerçeveli bir hale kuşatmaktadır.

Onun arkasında duran, uzun kahverengi saçlı melek elindeki koyu kahve renkli örtüyü, eğilerek İsa'ya doğru uzatmaktadır. Mavi tonda bir khiton giyinmiş olup, başını siyah çerçeveli bir hale kuşatmaktadır.

İsa'nın başı üzerinde, O'na doğru inen beyaz bir güvercin bulunmaktadır.

Şeria Nehri, aşağıdan yukarıya doğru kademeli bir şekilde daralmaktadır.

Şeria Nehri'nin sol alt kısmında nehrin kişileştirimi olarak yorumlanan bir figür görülmektedir. Koyu sarı renkte olan figür, diğer figürlere oranla oldukça küçük ölçülerdedir. Vücudu ve başı İsa'ya doğru dönük olan figür, sol elinde tuttuğu beyaz renkli bir boruyu İsa'ya doğru üfleemektedir. Nehrin sağ alt bölümünde ise; üçayaklı bir şamdanda yanan mum bulunur. Suda yakılan meşale, Vaftizin, "Işıkların kutlaması" olduğunu hatırlatır ve Mesih'in vaftizi anında Ürdün'e ilahi ateşin bedenlenişi delalet eder. Ayrıca nehrin alt kısmında on adet koyu sarı renkli balık figürü bulunmaktadır¹⁹¹.

Sahne günümüze kısmi tahribatlarla ulaşabilmiştir.

¹⁹¹ Kaya, 97.

5.33. ÜRGÜP- YEŞİLÖZ TAĞAR KİLİSESİ

Katalog No: 33

Kilisenin Adı: Tağar Kilisesi

Kilisenin Tarihi 1080¹⁹²

Sahnenin Adı: Deisis- Şefaath Sahnesh

Fotoğraf No: 5.82, 5.83, 5.84, 5.85, 5.86

Çizim No: 33, 34

Yeri: Kilisenin ana apsis yarım kubbesinde ve kuzey eksedra yarım kubbesinde olmak üzere iki tane Deisis sahnesi görölmektedir.

Yazıt: Ana apsis yarım kubbesindeki Deisis sahnesi yazıtları:

Hız. İsa'nın başı hizasında: IC XC = IHCOYC XPICTOC = Jesus Christ = İsa Mesih

Meryem'in omuz hizasında başının sağında: MP ΘY = MHTHP ΘEOY = Mítir Theoú = Tanrı Anası

Baş melek Mikail'in başının üzerinde: MIXAHA = Archangelos Michail = Baş melek Mikail

Baş melek Gabriel'in başının üzerinde: ΓABPIHA = Gabriel

Kuzey eksedra yarım kubbesindeki Deisis sahnesi yazıtları:

İsa'nın başının her iki yanında: IC XC = IHCOYC XPICTOC = Jesus Christ = İsa Mesih¹⁹³

Vaftizci Yahya'nın başının arka tarafında yukarıdan aşağıya doğru: Agios Ioannis o Prodromos¹⁹⁴

Meryem'in omuz hizasında: MP ΘY = MHTHP ΘEOY = Mítir Theou = Tanrı Anası¹⁹⁵

Kaynak: “Deisis” rica, dua, talep, yakarış anlamlarına gelmektedir. Hristiyan sanatında Deisis sahnesi Meryem, Vaftizci Yahya ve diğer kutsal araçların inananlar için Tanrı'ya dua etmesi ve şefaatte bulunması tasviridir. Deisis sahnesiyle ilgili bir

¹⁹² Restle 1967.

¹⁹³ Uysun, 392-393.

¹⁹⁴ Bu ifade Prof. Dr. Evangelia Aleksandru Şarлак tarafından okunmuştur.

¹⁹⁵ Uysun, 392.

kaynak yoktur. Ne Eski Ahit ne de Yeni Ahit kaynaklıdır¹⁹⁶. Bu üçlü kompozisyon için 19. yüzyıldan beri “deesis” terimi kullanılmaktadır¹⁹⁷.

12. yüzyıla tarihlenen İtalya- Palermo’da ki S. Maria dell’Ammiraglio Kilisesi’ndeki deesis sahnesinde Meryem’in önünde diz çöküp ondan şefaata isteyen kilisenin banisi Antakya’lı George’un başının üzerinde yer alan kitabede (deesis)kelimesi bulunmaktadır¹⁹⁸. Yanısıra İsa’ya adanmış bir şefaata sahnesinde de ‘deesis’ kelimesi bulunmuştur¹⁹⁹.

Orta Bizans döneminde, insanlık adına dua etme ve aracı olma düşüncesinin önem kazanmasıyla bu sahne kilise ikonografisinde sıklıkla işlenmeye başlanmıştır²⁰⁰. Deesis sahnesi birkaç başlık altında değerlendirilebilir. Bunlar arasında aracılık ve şahitlik temalı Deesis sahneleri, Teofanik vizyonla birleşen Deesis sahneleri, Son Mahkeme’de Deesis ve birçok aziz, peygamber, melek ve banilerinde yer aldığı Büyük Deesis²⁰¹ sahneleri bulunmaktadır.

Deesis sembolik bir sahnedir. Erken Bizans döneminde Deesis sahnesinde şahitlik vurgulanırken, sahne yüzyıllar içinde teoloji ve litürjiye bağlı olarak yeni ikonografik gelişmelerle kendini göstermiştir. Orta Bizans döneminde aracılık düşüncesinin esas alındığı Teofanik Deesis, Son Mahkeme’de Deesis, Büyük Deesis sahneleri litürjiyi yansıtmakta ve bu bağlamda insanlığın kurtuluş ümidini kapsamaktadır. Kurtuluş, İsa’nın enkaryasyonu ve kurban edilmesiyle mümkün olmuştur. İnançlı Hıristiyanın duaları ve şefaata dileği kutsal araçlarla Tanrı’ya ulaşmış ve İsa yoluyla dilekleri bağışlanmıştır²⁰².

Tasvir: Tağar Kilisesi’nde sembolik sahne kategorisinde değerlendirebileceğimiz tek sahne olan Deesis sahnesi, resim programında genelde apsis içinde resmedilir. 11 ve 13. yüzyıllarda apsis yarım kubbesinde yoğun olarak tasvir edilen sahnenin, 11.

¹⁹⁶ M. Sacit Pekak, Nergis Ataç, “a.g.m.”, 144-145.

¹⁹⁷ Annamaria Weyl Carr, “a.g.m.”, 599-600.

¹⁹⁸ Anthony Cutler, “a.g.m.”, 145-146.

¹⁹⁹ Christopher Walter, “a.g.m.”, 311-336.

²⁰⁰ Uysun, “a.g.e.”, 211.

²⁰¹ Anthony Cutler, Timothy E. Gregory, Nancy P. Sevcenko, The Oxford Dictionary Of Byzantium, “Deesis”, New York- Oxford: Oxford University Press, Alexander P. Kazhdan and Alice- Mary Talbot (Ed.), 1991, Vol. 1, 600.

²⁰² M. Sacit Pekak, Nergis Ataç, “a.g.m.”, 145-159.

yüzyıldan itibaren apsis kemer yüzeyi ve portal üzerinde yer almaya başladığı görülür²⁰³.

Ana apsis yarım kubbesinde bulunan Deisis sahnesinde, sağ eliyle takdis işareti yapan İsa, sol eliyle üzerinde haç motifi bulunan kapalı resmedilmiş bir kitap tutmaktadır. İnciler ve çeşitli motiflerle süslü bir tahtta oturan İsa'nın sağ tarafında annesi Meryem, sol tarafında Vaftizci Yahya yer almaktadır. Hz. İsa, gri renkli khiton üzerine koyu kahverengi renkte himation örtmüştür. Uzun saçlı, sakallı olup, başında siyah konturla çevrelenmiş gri renkli haçlı halesi bulunmaktadır. Ayaklarında ise siyah renkli sandaletleri görülmektedir ve ayakları bir podeste basmaktadır²⁰⁴. İsa'nın başı üzerinde madalyon içinde yıldızlı bir gökyüzü bulunmaktadır.

İsa'nın sağında ayakta duran annesi Meryem, ellerini ona doğru açmış, dua eder vaziyette betimlenmiştir. Başını hafifçe İsa'ya doğru eğmiş pozisyonudadır. Gri khiton üzerine koyu kahve pelerin örtmüştür. Ayaklarında koyu kahverengi çarıkları bulunmaktadır.

İsa'nın solunda duran Vaftizci Yahya'nın sadece başı ve dizlerinin alt kısmı günümüze ulaşabilmiştir. Uzun saçlı, uzun sakallı olup, İsa'ya doğru hafifçe eğilmiştir. Kahverengi kıyafetinin altında, ayaklarındaki siyah sandaletleri görülmektedir.

İsa'nın iki yanında Meryem ve Vaftizci Yahya'nın yanı sıra baş melekler Mikail ve Gabriel'de bulunmaktadır. Her iki melek te süslü kıyafetler içinde, ayakta durur vaziyette ve kanatlı olarak betimlenmişlerdir.

Kompozisyonun alt kısmında madayonlar içinde, sağ ve sol tarafta Anna ve Iokaim portreleri bulunur. Madalyon içerisinde resmedilmiş olan Anna ve Ioakim portrelerinin Kapadokya Bölgesi'nde 10-11. yüzyıllarda yaygınlık kazanması da Tağar Kilisesi'nde bulunan bu sahnenin bu yüzyıllar arasında yapılmış olabileceğini düşündürmektedir²⁰⁵. Jerphanion, bu figürlerin yanlarında ki yazıtları Anna ve Iokaim olarak okumuştur²⁰⁶.

Kuzey eksedra yarım kubbesinde yer alan Deisis sahnesinde; ortada büyük bir madalyon içinde Hz. İsa'nın portresi yer alır. Taht üzerinde otururken görmeye alışık olduğumuz sahne burada söz konusu değildir. Yine sağ eliyle takdis işareti yaparken,

²⁰³ Koçyiğit, 2007, 151.

²⁰⁴ Sacit Pekak, "Ürgüp, Yeşilöz (Tağar) Kilisesi", *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C.27, S.1, Haziran 2010, 212.

²⁰⁵ Koçyiğit, 152.

²⁰⁶ Pekak, 212.

sol elinde kapalı bir kitap tutmaktadır. Gri renkli khiton üzerine koyu kahverenginde himation giyinmiştir. Uzun saçlı, sakallı olup, başında haçlı halesi bulunmaktadır. Yüzü oldukça ciddi bir tahribatla günümüze ulaşabilmiştir.

Hız. İsa'nın sağında Vaftizci Yahya, solunda annesi Meryem bulunmaktadır. Vaftizci Yahya'nın İsa'nın sağında resmedilmesi başkent kaynaklı bir özelliktir²⁰⁷. Gördüğümüz diğer Deisis sahnelerinde İsa'nın sağında Vaftizci Yahya değil, annesi bulunmaktadır.

9. yüzyıldan sonra sahne farklı şekillerde resmedilir. İsa, Meryem ve Vaftizci Yahya'nın arasında bir tahtta oturabileceği gibi madalyon içinde, büst şeklinde de yapılabilir. Meryem ve Yahya'nın yanında azizler ve havariler resmedilebilir. Bazen peygamber tasvirlerinin ve son yargının merkezinde de resmedildiği görülür. Son Yargı sahnesinde tahtta oturan İsa'nın iki yanında Meryem ve Yahya'nın dışında iki baş melek, havariler ve büyük bir melek grubu resmedilebilir. Bu şekilde resmedilen kompozisyona 'Büyük Deisis' denir. Bunu yanı sıra İsa ve iki yanında birer baş meleğin resmedildiği Deisis sahneleri ile İsa'nın yerini Meryem'in ya da bazı azizlerin aldığı Deisis sahneleri de olabilmektedir²⁰⁸.

Yahya ve Meryem'in dizleri hizasında ve İsa'yı kuşatan yuvarlak çerçeve arasında; yine yuvarlak madalyonlar içinde büst şeklinde tasvir edilmiş iki figür bulunmaktadır. Meryem'in yanındaki figürün halesinin iki yanında Azize Julietta, Vaftizci Yahya'nın yanındaki figürün halesinin iki yanında Aziz Kiryakos yazıtları yer almaktadır²⁰⁹.

5.34. SÖVİŞ- ŞAHİNEFENDİ KIRK ŞEHİTLER KİLİSESİ

Katalog No: 34

Kilisenin Adı: Kırk Şehitler Kilisesi

Kilisenin Tarihi: 1216-1217²¹⁰

Sahnenin Adı: Deisis- Şefaah Sahnese

Fotoğraf No: 5.87, 5.88

²⁰⁷ Koçyiğit, 151.

²⁰⁸ Koçyiğit, 152.

²⁰⁹ Pekak, 213.

²¹⁰ Restle 1967.

Çizim No: 35, 36

Yeri: Kuzeydoğu apsis

Yazıt: İsa'nın her iki omuz hizasında: I(ησού)C X(ριστό)C = Jesus Christ = İsa

Meryem'in her iki omuz hizasında: ΜΡΘΥ = ΜΗΤΗΡ ΘΕΟΥ = Tanrı Anası Meryem²¹¹

Kaynak: “Deisis” rica, dua, talep, yakarış anlamlarına gelmektedir. Hristiyan sanatında Deisis sahnesi Meryem, Vaftizci Yahya ve diğer kutsal araçların inananlar için Tanrı'ya dua etmesi ve şefaatte bulunması tasviridir. Deisis sahnesiyle ilgili bir kaynak yoktur. Ne Eski Ahit ne de Yeni Ahit kaynaklıdır²¹². Bu üçlü kompozisyon için 19. yüzyıldan beri “deesis” terimi kullanılmaktadır²¹³.

12. yüzyıla tarihlenen İtalya- Palermo'da ki S. Maria dell'Ammiraglio Kilisesi'ndeki deisis sahnesinde Meryem'in önünde diz çöküp ondan şefaate isteyen kilisenin banisi Antakya'lı George'un başının üzerinde yer alan kitabede (deisis)kelimesi bulunmaktadır²¹⁴. Yanısıra İsa'ya adanmış bir şefaate sahnesinde de ‘deisis’ kelimesi bulunmuştur²¹⁵.

Orta Bizans döneminde, insanlık adına dua etme ve aracı olma düşüncesinin önem kazanmasıyla bu sahne kilise ikonografisinde sıklıkla işlenmeye başlanmıştır²¹⁶. Deisis sahnesi birkaç başlık altında değerlendirilebilir. Bunlar arasında aracılık ve şahitlik temalı Deisis sahneleri, Teofanik vizyonla birleşen Deisis sahneleri, Son Mahkeme’de Deisis ve birçok aziz, peygamber, melek ve banilerinde yer aldığı Büyük Deisis²¹⁷ sahneleri bulunmaktadır.

Deisis sembolik bir sahnedir. Erken Bizans döneminde Deisis sahnesinde şahitlik vurgulanırken, sahne yüzyıllar içinde teoloji ve litürjiye bağlı olarak yeni ikonografik gelişmelerle kendini göstermiştir. Orta Bizans döneminde aracılık düşüncesinin esas alındığı Teofanik Deisis, Son Mahkeme’de Deisis, Büyük Deisis sahneleri litürjiyi yansıtmakta ve bu bağlamda insanlığın kurtuluş ümidini kapsamaktadır. Kurtuluş,

²¹¹ Uysun, 392-393.

²¹² M. Sacit Pekak, Nergis Ataç, “a.g.m.”, 144-145.

²¹³ Annamaria Weyl Carr, “a.g.m.”, 599-600.

²¹⁴ Anthony Cutler, “a.g.m.”, 145-146.

²¹⁵ Christopher Walter, “a.g.m.”, 311-336.

²¹⁶ Uysun, “a.g.e.”, 211.

²¹⁷ Anthony Cutler, Timothy E. Gregory, Nancy P. Sevcenko, The Oxford Dictionary Of Byzantium, “Deesis”, New York- Oxford: Oxford University Press, Alexander P. Kazhdan and Alice- Mary Talbot (Ed.), 1991, Vol. 1, 600.

İsa'nın enkaryasyonu ve kurban edilmesiyle mümkün olmuştur. İnançlı Hıristiyanın duaları ve şefaate dileği kutsal araçlarla Tanrı'ya ulaşmış ve İsa yoluyla dilekleri bağışlanmıştır²¹⁸.

Tasvir:

Sahnenin merkezinde Hz. İsa süslü bir taht üzerinde oturmaktadır. Sağ eliyle takdis işareti yaparken sol elinde kapağı kapalı bir kitap tutmaktadır. Gri renkli khiton üzerine koyu kahve renkli himation giyinmiştir. Uzun saçlı, sakallı olup, başını sarı renkli haçlı bir hale çevrelemektedir.

Hız.İsa'nın sağında annesi Meryem, ayakta durur vaziyette betimlenmiştir ve ellerini İsa'ya doğru uzatarak dua etmektedir. Başını hafifçe İsa'ya doğru eğmiştir. Gri khiton üzerine koyu kahve pelerin örtmüştür.

İsa'nın solunda duran Vaftizci Yahya; uzun saçlı, uzun sakallı olup, İsa'ya doğru hafifçe eğilmiştir. Kahverengi kıyafetinin üzerine, gri renkli pelerin örtmüştür. Başında sarı renkli halesi görülmektedir. Ellerini İsa'ya doğru uzatmış, dua eder vaziyette betimlenmiştir.

İsa'nın iki yanında Meryem ve Vaftizci Yahya'nın yanı sıra baş melekler Mikail ve Gabriel'de bulunmaktadır. Her iki melek te süslü kıyafetler içinde, ayakta durur vaziyette ve kanatlı olarak betimlenmişlerdir. Melekler bir ellerinde küre, diğer ellerinde asa tutmaktadırlar.

5.35. SOĞANLI- ST. BARBARA-TAHTALI KİLİSE

Katalog No: 35

Kilisenin Adı: St. Barbara veya Tahtalı Kilise

Kilisenin Tarihi: 1006 ya da 1021²¹⁹

Sahnenin Adı: Deisis – Şefaate Sahnesi

Fotoğraf No: 5.89, 5.90, 5.91

Çizim No: 37, 38

Yeri: Kuzey duvarın doğusu

Yazıt: Baş melek Mikail'in başı hizasında: MIXAHA = Baş melek Mikail

²¹⁸ M. Sacit Pekak, Nergis Ataç, "a.g.m.", 145-159.

²¹⁹ Restle 1967.

Kaynak: “Deisis” rica, dua, talep, yakarış anlamlarına gelmektedir. Hristiyan sanatında Deisis sahnesi Meryem, Vaftizci Yahya ve diğer kutsal aracılardan inananlar için Tanrı’ya dua etmesi ve şefaatte bulunması tasviridir. Deisis sahnesiyle ilgili bir kaynak yoktur. Ne Eski Ahit ne de Yeni Ahit kaynaklıdır²²⁰. Bu üçlü kompozisyon için 19. yüzyıldan beri “deesis” terimi kullanılmaktadır²²¹.

12. yüzyıla tarihlenen İtalya- Palermo’da ki S. Maria dell’Ammiraglio Kilisesi’ndeki deisis sahnesinde Meryem’in önünde diz çöküp ondan şefaate isteyen kilisenin banisi Antakya’lı George’un başının üzerinde yer alan kitabede (deisis)kelimesi bulunmaktadır²²². Yanısıra İsa’ya adanmış bir şefaate sahnesinde de ‘deisis’ kelimesi bulunmuştur²²³.

Orta Bizans döneminde, insanlık adına dua etme ve aracı olma düşüncesinin önem kazanmasıyla bu sahne kilise ikonografisinde sıklıkla işlenmeye başlanmıştır²²⁴. Deisis sahnesi birkaç başlık altında değerlendirilebilir. Bunlar arasında aracılık ve şahitlik temalı Deisis sahneleri, Teofanik vizyonla birleşen Deisis sahneleri, Son Mahkeme’de Deisis ve birçok aziz, peygamber, melek ve banilerinde yer aldığı Büyük Deisis²²⁵ sahneleri bulunmaktadır.

Deisis sembolik bir sahnedir. Erken Bizans döneminde Deisis sahnesinde şahitlik vurgulanırken, sahne yüzyıllar içinde teoloji ve litürjiye bağlı olarak yeni ikonografik gelişmelerle kendini göstermiştir. Orta Bizans döneminde aracılık düşüncesinin esas alındığı Teofanik Deisis, Son Mahkeme’de Deisis, Büyük Deisis sahneleri litürjiyi yansıtmakta ve bu bağlamda insanlığın kurtuluş ümidini kapsamaktadır. Kurtuluş, İsa’nın enkaryasyonu ve kurban edilmesiyle mümkün olmuştur. İnançlı Hristiyanın duaları ve şefaate dileği kutsal aracılardan Tanrı’ya ulaşmış ve İsa yoluyla dilekleri bağışlanmıştır²²⁶.

Tasvir: Sahnede dört figür bulunmaktadır. Hz. İsa’nın her iki yanında sağda annesi Meryem solda Vaftizci Yahya bulunmaktadır. Hz. İsa’nın omuz hizasında

²²⁰ M. Sacit Pekak, Nergis Ataç, “a.g.m.”, 144-145.

²²¹ Annamaria Weyl Carr, “a.g.m.”, 599-600.

²²² Anthony Cutler, “a.g.m.”, 145-146.

²²³ Christopher Walter, “a.g.m.”, 311-336.

²²⁴ Uysun, “a.g.e.”, 211.

²²⁵ Anthony Cutler, Timothy E. Gregory, Nancy P. Sevcenko, The Oxford Dictionary Of Byzantium, “Deesis”, New York- Oxford: Oxford University Press, Alexander P. Kazhdan and Alice- Mary Talbot (Ed.), 1991, Vol. 1, 600.

²²⁶ M. Sacit Pekak, Nergis Ataç, “a.g.m.”, 145-159.

aşağısı tamamen tahrip olmuştur. Uzun saçlı, sakallı olup başında haçlı halesi görülmektedir. Kalan izlerden anlaşıldığı kadarıyla gri khiton üzerine kahverengi himation giyinmiştir.

Sağ tarafta yer alan Meryem figürü ayakta ve ellerini İsa'ya doğru uzatarak betimlenmiştir. Kahverengi pelerini kalan izlerden gözlemlenebilmektedir. Baş kısmı tamamen yok olmuştur, sadece halesinin bir kısmı görülmektedir.

İsa'nın solunda yer alan Vaftizci Yahya'nın tasviri yine omuz hizasından itibaren sağ kalabilmiştir. Uzun saçlı, uzun sakallı olup, başında kahverengi konturla çevrelenmiş halesi bulunmaktadır.

Vaftizci Yahya'nın hemen yanında baş melek Mikail görülmektedir. Koyu kahverengi kanatları açık pozisyonda olup, sağ elinde asa, sol elinde ise bir küre tutmaktadır. Uzun, kahverengi saçlı olup, yüzü tamamen tahrip olmuştur. Başında kahverengi konturla çevrelenmiş halesi bulunmaktadır.

Sahne kalın kahverengi bir bordürle çevrelenmiştir.

5.36. SOĞANLI KUBBELİ KİLİSE

Katalog No: 36

Kilisenin Adı: Kubbeli Kilise

Kilisenin Tarihi: 10. yüzyıl sonu²²⁷

Sahnenin Adı: Deisis – Şefaath Sahnesi, Yahya'nın Çağrısı- Vaazı, Yahya ile İsa'nın Karşılaşması ve Elizabeth'in Takip Edilişi sahnesi

Fotoğraf No: 5.96

Çizim No: 39, 40

Yeri: Kuzeydoğu apsis yarım kubbesinde Deisis sahnesi, kuzey nef tonozunda Yahya'nın Çağrısı- Vaazı, Yahya ile İsa'nın Karşılaşması sahneleri, naos mekânın tavanında Elizabeth'in takip edilişi sahnesi

Yazıt:

Kaynak: “Deisis” rica, dua, talep, yakarış anlamlarına gelmektedir. Hristiyan sanatında Deisis sahnesi Meryem, Vaftizci Yahya ve diğer kutsal araçların inananlar için Tanrı'ya dua etmesi ve şefaatte bulunması tasviridir. Deisis sahnesiyle ilgili bir

²²⁷ Restle 1967.

kaynak yoktur. Ne Eski Ahit ne de Yeni Ahit kaynaklıdır²²⁸. Bu üçlü kompozisyon için 19. yüzyıldan beri “deesis” terimi kullanılmaktadır²²⁹.

12. yüzyıla tarihlenen İtalya- Palermo’da ki S. Maria dell’Ammiraglio Kilisesi’ndeki deesis sahnesinde Meryem’in önünde diz çöküp ondan şefaata isteyen kilisenin banisi Antakya’lı George’un başının üzerinde yer alan kitabede (deesis)kelimesi bulunmaktadır²³⁰. Yanısıra İsa’ya adanmış bir şefaata sahnesinde de ‘deesis’ kelimesi bulunmuştur²³¹.

Orta Bizans döneminde, insanlık adına dua etme ve aracı olma düşüncesinin önem kazanmasıyla bu sahne kilise ikonografisinde sıklıkla işlenmeye başlanmıştır²³². Deesis sahnesi birkaç başlık altında değerlendirilebilir. Bunlar arasında aracılık ve şahitlik temalı Deesis sahneleri, Teofanik vizyonla birleşen Deesis sahneleri, Son Mahkeme’de Deesis ve birçok aziz, peygamber, melek ve banilerinde yer aldığı Büyük Deesis²³³ sahneleri bulunmaktadır.

Deesis sembolik bir sahnedir. Erken Bizans döneminde Deesis sahnesinde şahitlik vurgulanırken, sahne yüzyıllar içinde teoloji ve litürjiye bağlı olarak yeni ikonografik gelişmelerle kendini göstermiştir. Orta Bizans döneminde aracılık düşüncesinin esas alındığı Teofanik Deesis, Son Mahkeme’de Deesis, Büyük Deesis sahneleri litürjiyi yansıtmakta ve bu bağlamda insanlığın kurtuluş ümidini kapsamaktadır. Kurtuluş, İsa’nın enkaryasyonu ve kurban edilmesiyle mümkün olmuştur. İnançlı Hristiyanın duaları ve şefaata dileği kutsal araçlarla Tanrı’ya ulaşmış ve İsa yoluyla dilekleri bağışlanmıştır²³⁴.

Yahya’nın Çağrısı- Vaazı olayı dört İncil’de: Matta (3:1-12), Markos (1:1-8), Luka (3:1-18), Yuhanna (1:19-28) ve Elçilerin İşleri (13:24)’de geçmektedir.

Vaftizci Yahya ile İsa’nın karşılaşması sahnesi Matta (3:11), Markos (1:7), Luka (3:16), Yuhanna (1:26-27)’de geçen şu ifadeler esas alınarak tasvir edilmiştir: “*Benden*

²²⁸ M. Sacit Pekak, Nergis Ataç, “a.g.m.”, 144-145.

²²⁹ Annamaria Weyl Carr, “a.g.m.”, 599-600.

²³⁰ Anthony Cutler, “a.g.m.”, 145-146.

²³¹ Christopher Walter, “a.g.m.”, 311-336.

²³² Uysun, “a.g.e.”, 211.

²³³ Anthony Cutler, Timothy E. Gregory, Nancy P. Sevcenko, The Oxford Dictionary Of Byzantium, “Deesis”, New York- Oxford: Oxford University Press, Alexander P. Kazhdan and Alice- Mary Talbot (Ed.), 1991, Vol. 1, 600.

²³⁴ M. Sacit Pekak, Nergis Ataç. “a.g.m.”, 145-159.

sonra benden daha güçlü olan geliyor. Ben eğilip onun çarıklarının bağını çözmeye bile layık değilim.”

Elizabeth’in takip edilişi; Yakub İncili, Tischendorf Metni XXII. Bölümde şöyle geçmektedir:

“Fakat Herodes kâhinlerce terkedildiğini öğrenince, öfkeleni ve cellatlarını gönderdi ve onlara iki yaş altındaki bütün çocukları öldürmelerini emretti. Çocukların öldürüldüğünü duyan Meryem korktu. Bebeğini sığır yemliğı içine yatırdı. Fakat Elizabet’de Yahya’nın arandığını duyunca, onu aldı ve dağa çıktı. Onu saklayabilecek bir yer bulmak için çevreye baktı. Ve saklayabilecek bir yer bulamadı. Ve Elizabet içini çekti ve dedi: “Allah’ın dağı, beni çocuğumla birlikte içine al!” Çünkü korkudan daha fazla çıkmadı ve birdenbire dağ ikiye yarıldı ve onu içine aldı. Ve dağ onun için bir ışık hizmeti bıraktı: yani Rabbin bir meleğı onlara indi ve onu korudu.”

Tasvir: Kilisede çok fazla tahribat söz konusu olduğundan resimlerin tanımlamaları yapılamamıştır.

5.37. SOĞANLI CANAVAR-YILANLI KİLİSE

Katalog No: 37

Kilisenin Adı: Canavar- Yılanlı Kilise

Kilisenin Tarihi: Kuzey bölüm 11. yüzyıl sonu, güney bölüm 16. yüzyıl²³⁵

Sahnenin Adı: Deisis – Şefaati Sahnesi

Fotoğraf No: 5.92, 5.93, 5.94

Çizim No: 41

Yeri:

Yazıt:

Kaynak: “Deisis” rica, dua, talep, yakarış anlamlarına gelmektedir. Hristiyan sanatında Deisis sahnesi Meryem, Vaftizci Yahya ve diğer kutsal aracılarn inananlar için Tanrı’ya dua etmesi ve şefaatte bulunması tasviridir. Deisis sahnesiyle ilgili bir kaynak yoktur. Ne Eski Ahit ne de Yeni Ahit kaynaklıdır²³⁶. Bu üçlü kompozisyon için 19. yüzyıldan beri “deesis” terimi kullanılmaktadır²³⁷.

²³⁵ Restle 1967.

²³⁶ M. Sacit Pekak, Nergis Ataç, “a.g.m. ”, 144-145.

²³⁷ Annamariie Weyl Carr, “a.g.m. ”, 599-600.

12. yüzyıla tarihlenen İtalya- Palermo’da ki S. Maria dell’Ammiraglio Kilisesi’ndeki deisis sahnesinde Meryem’in önünde diz çöküp ondan şefaata isteyen kilisenin banisi Antakya’lı George’un başının üzerinde yer alan kitabede (deisis)kelimesi bulunmaktadır²³⁸. Yanısıra İsa’ya adanmış bir şefaata sahnesinde de ‘deisis’ kelimesi bulunmuştur²³⁹.

Orta Bizans döneminde, insanlık adına dua etme ve aracı olma düşüncesinin önem kazanmasıyla bu sahne kilise ikonografisinde sıklıkla işlenmeye başlanmıştır²⁴⁰. Deisis sahnesi birkaç başlık altında değerlendirilebilir. Bunlar arasında aracılık ve şahitlik temalı Deisis sahneleri, Teofanik vizyonla birleşen Deisis sahneleri, Son Mahkeme’de Deisis ve birçok aziz, peygamber, melek ve banilerinde yer aldığı Büyük Deisis²⁴¹ sahneleri bulunmaktadır.

Deisis sembolik bir sahnedir. Erken Bizans döneminde Deisis sahnesinde şahitlik vurgulanırken, sahne yüzyıllar içinde teoloji ve litürjiye bağlı olarak yeni ikonografik gelişmelerle kendini göstermiştir. Orta Bizans döneminde aracılık düşüncesinin esas alındığı Teofanik Deisis, Son Mahkeme’de Deisis, Büyük Deisis sahneleri litürjiyi yansıtmakta ve bu bağlamda insanlığın kurtuluş ümidini kapsamaktadır. Kurtuluş, İsa’nın enkaryasyonu ve kurban edilmesiyle mümkün olmuştur. İnançlı Hıristiyanın duaları ve şefaata dileği kutsal araçlarla Tanrı’ya ulaşmış ve İsa yoluyla dilekleri bağışlanmıştır²⁴².

Tasvir: Deisis olayının anlatıldığı bu duvar resminde orta merkezde Hz. İsa yer almaktadır. Sağında annesi Meryem, solunda Vaftizci Yahya görülmektedir. Figürlerin hepsi büst olarak tasvir edilmişlerdir.

Merkezde yer alan Hz. İsa, kahverengi khiton üzerine açık gri renkte himation giyinmiştir. Uzun saçlı sakallı olup, başını koyu sarı renkte halesi çevrelemektedir. Sağ elini avuç içi görünecek şekilde havaya doğru kaldırmıştır.

Hz. İsa’nın sağında yer alan Meryem büst olarak betimlenmiştir. Başını da örtecek biçimde kahverengi bir pelerin giyinmiştir. Başında koyu sarı renkli halesi

²³⁸ Anthony Cutler, “a.g.m.”, 145-146.

²³⁹ Chiristopher Walter, “a.g.m.”, 311-336.

²⁴⁰ Uysun, “a.g.e.”, 211.

²⁴¹ Anthony Cutler, Timothy E. Gregory, Nancy P. Sevcenko, The Oxford Dictionary Of Byzantium, “Deesis”, New York- Oxford: Oxford University Press, Alexander P. Kazhdan and Alice- Mary Talbot (Ed.), 1991, Vol. 1, 600.

²⁴² M. Sacit Pekak, Nergis Ataç, “a.g.m.”, 145-159.

görülmektedir. İki elini İsa'ya doğru uzatmış, dua eder pozisyonda resmedilmiştir. Baş İsa'ya doğru eğik vaziyettedir.

Hız. İsa'nın solunda yer alan Vaftizci Yahya da büst olarak işlenmiştir. Uzun saçlı, sakallı olup, kahverengi kıyafeti kalan izlerden seçilebilmektedir. Ellerini İsa'ya doğru uzatmış ve dua eder biçimde betimlenmiştir. Baş İsa'ya doğru hafifçe eğik pozisyonadadır.

Deisis sahnesi, diğer sahnelerden kahverengi bir bordürle ayrılmıştır.

5.38. SOĞANLI CANAVAR- YILANLI KİLİSE

Katalog No: 38

Kilisenin Adı: Canavar- Yılanlı Kilise

Kilisenin Tarihi: Kuzey bölüm 11. yüzyıl sonu, güney bölüm 16. yüzyıl²⁴³

Sahnenin Adı: Anastasis- İsa'nın Cehenneme (Hades'e) İnişi

Fotoğraf No: 5.95

Çizim No: 41

Yeri: Güney nef güney duvar doğu nişi mezar alınlığı

Yazıt:

Kaynak: Anastasis, Grekçe kökenli bir sözcük olup “diriliş” manasına gelmektedir. Aynı zamanda Hristiyan ikonografisinde ise, İsa'nın ölüleri diriltişini ve kendi dirilişini anlatmak için Anastasis kelimesi kullanılmıştır. İsa'nın ölümünden sonra yeraltındaki ölüler diyarına giderek, kendinden önce yaşamış olan insanları Şeytan'ın elinden kurtarmasıdır. Bu inişin amacı Âdem'in yaratılışından bu yana, vaftiz edilmedikleri için orada bekleyen ruhlara kurtuluşu götürmektir.

İskenderiyeli Aziz Kyrillos, bir paskalya vaazında Anastasis hakkında; “Bütün Hades'i yıkarak ve burada tutsak olan ruhların kaçmasını engelleyen kapıları kırarak, şeytanı perişan ve yalnız başına bırakıp ve ölümün acılarını dindirecek.” şeklinde bahsetmektedir. Anastasis konusundaki en detaylı anlatım, Nikodemus'un apokrif İncilindedir. Bu İncil, Anastasis ikonografisinin doğrudan kaynağı kabul edilir²⁴⁴.

²⁴³ Restle 1967.

²⁴⁴ Yaşar, 13-19.

Nikodemus İncili'nin XVII. ve XVIII. Bölümünde İsa'nın yeraltına iniş öyküsü şöyle anlatılmaktadır:

“Yusuf dedi: ‘İsa’nın ölümden uyanması sizi niçin şaşırtıyor? O harika değil, esas harika, onun yalnız kendisi değil, başka ölümlerle birlikte uyanmasıdır. Kudüs’te onlar kendilerini pek çoklarına gösterdiler. Ve siz diğerlerini tanımıyorsanız, İsa’yı kucağına alan Symeon’u ve onun ölümden uyandırılan iki oğlunu tanıyorsunuz ki; o sizi tanıyor. Çünkü biz onları az bir zaman önce gömmüştük. Ama şimdi mezarlarını açılmış boş olduğu görülüyor, ama kendileri yaşıyorlar ve Aramatya’da ikamet ediyorlar.’ O zaman onlar oraya adamları yolladılar ve mezarlarını boş buldular. Yusuf dedi: ‘Biz Aramatya’ya gitmek ve onları ziyaret etmek istiyoruz!’

Bunun üzerine Yüksek Rahipler Hannas ve Kayafas, Yusuf ve Nikodemus ve Gamaliel ve onlarla birlikte diğerleri ayağa kalktılar ve Aramatya’ya gittiler ve Yusuf’un sözünü ettiklerini buldular. Bir dua yaptılar ve birbirlerini selamladılar. Daha sonra onlarla birlikte Kudüs’e geldiler ve onları Sinagoga bıraktılar ve kapıları emniyet altına aldılar. Ve Yahudiler’in önderleri ortasına koydular ve onlara Yüksek Rahip dedi: ‘İsrail’in Allah’ı ve Adonay adına ve nasıl haşır olduğunuzu ve kimin sizi ölümden dirilttiği üzerine hakikati söyleyeceğinize lütfen yemin ediniz!’

Haşır olan adamlar bunu duyunca yüzlerindeki Haç işaretini açtılar ve Yüksek Rahibe dediler: ‘Bize kağıt ve mürekkep ve telek (kalem) ver!’ bunları onlara getirdi ve onlar oturdular ve aşağıdakileri yazdılar:

“Efendimiz İsa Mesih, sen haşır ve dünya hayatısın, bize lütfeyle ki; senin haşırını ve Hades’te (ölüler diyarında) yaptıklarını, mucizelerini anlatabilelim. Biz ilk zamanlardan beri ölmüşlerle birlikte Hades’te idik. Fakat gece yarısı o saatte karanlıklar içinde güneş gibi bir parıltı oldu. Ve her yeri aydınlattı ve hepimiz görünüyorduk ve biri diğerlerini görüyordu. Ve o anda atamız İbrahim diğer ruhani reislerle ve peygamberlerle birlikte idi. Ve sevinçle herkes birbirine diyordu ki, ‘Bu büyük ışıktan vadedilen ışıktır!’ Orada bulunan peygamber Yezaya dedi: ‘O babadan ve oğuldan ve Kutsal Ruhtan ışıktır!’ Ben hayatta iken onun hakkında kehanette bulundum ve dedim ki; ‘Sebulon ve Naftali bölgelerinde oturan halk karanlıkta oturuyor, bakınız büyük ışık onu aydınlatıyor.’

Daha sonra başka biri ortaya geldi, o çölden münzevi idi ve kavmin ihtiyarları ona dediler: ‘Sen kimsin?’ O dedi: ‘Ben peygamberlerin sonuncusu Yahya’yım, Tanrı

oğlunun yolunu hazırladım. Ve halka günahlarından arınmasını tebliğ ettim. Tanrının oğlu bana geldi ve ben onu uzaktan görünce halka dedim: ‘Bakın, Tanrının kuzusu dünyanın günahlarını kaldırıyor! Ve ben onu elimle Şeria Nehrinde vaftiz ettim ve kutsal ruhun bir güvercin gibi üzerine geldiğini gördüm ve Baba Tanrı’nın sesini işittim.’ Ve bundan dolayı o ben size gönderdi ki, Tanrı’nın doğmuş oğlunun buraya gönderdiğini, ona inananları kurtaracağını; ona inanmayanları ise, mahkeme edeceğini sizlere ilan edeyim. Bundan dolayı hepinize diyorum ki, şimdi sizin için tövbe etme zamanıdır. Sizi yukarıdaki yanlış dünyanın ilahlarına taptınız ve günaha girdiniz. Başka bir zamanda ama bu mümkün olmayacaktır.”²⁴⁵.

Tasvir: Yuvarlak kemerli bir niş içinde yer alan Anastasis sahnesi kahverengi bir şeritle çerçeveye alınmıştır. Sahnenin merkezinde yer alan İsa, kahverengi bir mandorla içinde betimlenmiştir. Yüzü oldukça tahtibata uğramıştır. Sağ eliyle başı tamamen tahrip olan Âdem’i bileğinden tutarak mezarından çıkarmaktadır. Adem ve Havva sahnenin solunda bulunmaktadır. Havva’nın da yüzü tahrip olmuş, iki elini de İsa’ya doğru uzatmış kurtarılmayı beklemektedir.

Kompozisyonun solunda büst şeklinde betimlenmiş figürün Vaftizci Yahya olması kuvvetle muhtemeldir²⁴⁶. Yazıt olmadığı için tanımlaması detaylıca yapılamamaktadır.

5.39. ÜRGÜP KEŞLİK MANASTIRI ARCHANGELİOS KİLİSESİ

Katalog No: 39

Kilisenin Adı: Keşlik Manastırı Archangelios Kilisesi

Kilisenin Tarihi: 13. yüzyıl²⁴⁷

Sahnenin Adı: İsa’nın Vaftizi

Fotoğraf No: 5.97, 5.98

Çizim No: 42, 43

Yeri: Güney nef tonozunun kuzey kanadı

Yazıt:

²⁴⁵ Sarıkçıoğlu, “a.g.e”, 194-196.

²⁴⁶ Yaşar, 108.

²⁴⁷ Restle 1967.

Kaynak: Vaftiz sahnesi, dört İncilde de anlatılır. Matta (3:13-17), Markos (1:9-11), Luka (3:21-22) Yuhanna (1:31-34).

Tasvir: Sahnenin merkez kısmında, İsa Şeria Nehri içinde çıplak ve ayakta durur şekilde betimlenmiş olup, Vaftizci Yahya'ya doğru dönüktür ve O'nun tarafından vaftiz edilmektedir. Uzun saçlı, uzun sakallı olup, sağ eliyle takdis işareti yapmaktadır. Başını siyah çerçeveli bir hale kuşatmaktadır.

Sahnenin sol tarafında, Vaftizci Yahya bulunmaktadır. Şeria Nehri'nin yanında, ayakta betimlenmiştir. Yahya, İsa'nın olduğu tarafa dönmüş ve O'na doğru hafifçe eğilmiştir. Sağ elini İsa'nın başına doğru uzatmıştır. Sol ayağı diğerine göre bir adım öndedir. Saçı ve sakalı uzun olup, üzerinde topuklarına kadar inen kahverengi bir khiton, onunda üzerinde yine kahve tonunda bir himation bulunmaktadır. Başını siyah çerçeveli bir hale kuşatmaktadır.

Sahnenin sağ kısmında, ayakta duran iki melek figürü bulunmaktadır. Diğerlerine göre daha önde duran, kahverengi uzun saçlı olan melek, elindeki kahve tonlarındaki örtüyü eğilerek İsa'ya doğru uzatmaktadır. Üstünde mavi tonda bir khiton üzerine kahverengi himationu bulunmaktadır. Başını siyah çerçeveli bir hale kuşatmaktadır.

Onun arkasında duran, uzun kahverengi saçlı melek elindeki mavi renkli örtüyü, eğilerek İsa'ya doğru uzatmaktadır. Sarı tonda bir khiton giyinmiş olup, başını siyah çerçeveli bir hale kuşatmaktadır.

İsa'nın başı üzerinde, O'na doğru inen beyaz bir güvercin bulunmaktadır.

Şeria Nehri, aşağıdan yukarıya doğru kademeli bir şekilde daralmaktadır.

Nehrin içinde, bir haç motifi, balıklar, yengeçler, su yılanı, üçayaklı şamdan ve Şeria Nehri'nin kişileştirimi olarak yorumlanan bir figür yer bulunmaktadır. Bu figür; açık mavi renktedir ve diğer figürlere oranla oldukça küçük boyutludur. Başı ve vücudu İsa'ya doğru yönelik, oturur vaziyette olup, elinde bulunan boruyu İsa'ya doğru üfleme²⁴⁸tedir.

Sahne günümüze çok fazla tahribata uğramadan gelebilmiştir.

²⁴⁸ Kaya, 114.

5.40. ÜRGÜP KEŞLİK MANASTIRI ARCHANGELİOS KİLİSESİ

Katalog No: 40

Kilisenin Adı: Keşlik Manastırı Archangelios Kilisesi

Kilisenin Tarihi: 13. yüzyıl²⁴⁹

Sahnenin Adı: Anastasis- İsa'nın Cehenneme (Hades'e) İnişi

Fotoğraf No: 5.99, 5.100

Çizim No: 42, 43

Yeri: Güney nef tonozunun kuzey kanadı üzerinde

Yazıt: İsa'nın omuzunun sağ tarafında “HANA” , sol tarafında “ TACHC” yazıtları yer almaktadır. İsa'nın halesinin her iki tarafında IC XC yazıtı bulunmaktadır²⁵⁰.

Kaynak: Anastasis, Grekçe kökenli bir sözcük olup “diriliş” manasına gelmektedir. Aynı zamanda Hristiyan ikonografisinde ise, İsa'nın ölüleri diriltişini ve kendi dirilişini anlatmak için Anastasis kelimesi kullanılmıştır. İsa'nın ölümünden sonra yeraltındaki ölüler diyarına giderek, kendinden önce yaşamış olan insanları Şeytan'ın elinden kurtarmasıdır. Bu inişin amacı Âdem'in yaratılışından bu yana, vaftiz edilmedikleri için orada bekleyen ruhlara kurtuluşu götürmektir.

İskenderiyeli Aziz Kyrillos, bir paskalya vaazında Anastasis hakkında; “Bütün Hades'i yıkarak ve burada tutsak olan ruhların kaçmasını engelleyen kapıları kırarak, şeytanı perişan ve yalnız başına bırakıp ve ölümün acılarını dindirecek.” şeklinde bahsetmektedir. Anastasis konusundaki en detaylı anlatım, Nikodemus'un apokrif İncilindedir. Bu İncil, Anastasis ikonografisinin doğrudan kaynağı kabul edilir²⁵¹.

Nikodemus İncili'nin XVII. ve XVIII. Bölümünde İsa'nın yeraltına iniş öyküsü şöyle anlatılmaktadır:

“Yusuf dedi: ‘İsa'nın ölümden uyanması sizi niçin şaşırtıyor? O harika değil, esas harika, onun yalnız kendisi değil, başka ölümlerle birlikte uyanmasıdır. Kudüs'te onlar kendilerini pek çoklarına gösterdiler. Ve siz diğerlerini tanıımıyorsanız, İsa'yı kucağına alan Symeon'u ve onun ölümden uyandırılan iki oğlunu tanıyorsunuz ki; o sizi tanıyor.

²⁴⁹ Restle 1967.

²⁵⁰ Yaşar, 119.

²⁵¹ Yaşar, 13-19.

Çünkü biz onları az bir zaman önce gömmüştük. Ama şimdi mezarlarını açılmış boş olduğu görülüyor, ama kendileri yaşıyorlar ve Aramatya’da ikamet ediyorlar.’ O zaman onlar oraya adamları yolladılar ve mezarlarını boş buldular. Yusuf dedi: ‘Biz Aramatya’ya gitmek ve onları ziyaret etmek istiyoruz!’

Bunun üzerine Yüksek Rahipler Hannas ve Kayafas, Yusuf ve Nikodemus ve Gamaliel ve onlarla birlikte diğerleri ayağa kalktılar ve Aramatya’ya gittiler ve Yusuf’un sözünü ettiklerini buldular. Bir dua yaptılar ve birbirlerini selamladılar. Daha sonra onlarla birlikte Kudüs’e geldiler ve onları Sinagoga bıraktılar ve kapıları emniyet altına aldılar. Ve Yahudiler ’in önderleri ortasına koydular ve onlara Yüksek Rahip dedi: ‘İsrail’in Allah’ı ve Adonay adına ve nasıl haşır olduğunuzu ve kimin sizi ölümden dirilttiği üzerine hakikati söyleyeceğinize lütfen yemin ediniz!’

Haşır olan adamlar bunu duyunca yüzlerindeki Haç işaretini açtılar ve Yüksek Rahibe dediler: ‘Bize kâğıt ve mürekkep ve telek (kalem) ver!’ bunları onlara getirdi ve onlar oturdular ve aşağıdakileri yazdılar:

“Efendimiz İsa Mesih, sen haşır ve dünya hayatısın, bize lütfeyle ki; senin haşırını ve Hades’te (ölüler diyarında) yaptıklarını, mucizelerini anlatabilelim. Biz ilk zamanlardan beri ölmüşlerle birlikte Hades’te idik. Fakat gece yarısı o saatte karanlıklar içinde güneş gibi bir parıltı oldu. Ve her yeri aydınlattı ve hepimiz görünüyorduk ve biri diğerlerini görüyordu. Ve o anda atamız İbrahim diğer ruhani reislerle ve peygamberlerle birlikte idi. Ve sevinçle herkes birbirine diyordu ki, ‘Bu büyük ışıktan vadedilen ışıktır!’ Orada bulunan peygamber Yezaya dedi: ‘O babadan ve oğuldan ve Kutsal Ruhtan ışıktır!’ Ben hayatta iken onun hakkında kehanette bulundum ve dedim ki; ‘Sebulon ve Naftali bölgelerinde oturan halk karanlıkta oturuyor, bakınız büyük ışık onu aydınlatıyor.’

Daha sonra başka biri ortaya geldi, o çölden münzevi idi ve kavmin ihtiyarları ona dediler: ‘Sen kimsin?’ O dedi: ‘Ben peygamberlerin sonuncusu Yahya’yım, Tanrı oğlunun yolunu hazırladım. Ve halka günahlarından arınmasını tebliğ ettim. Tanrının oğlu bana geldi ve ben onu uzaktan görünce halka dedim: ‘Bakın, Tanrının kuzusu dünyanın günahlarını kaldırıyor! Ve ben onu elimle Şeria Nehrinde vaftiz ettim ve kutsal ruhun bir güvercin gibi üzerine geldiğini gördüm ve Baba Tanrı’nın sesini işittim.’ Ve bundan dolayı o ben size gönderdi ki, Tanrı’nın doğmuş oğlunun buraya gönderdiğini, ona inananları kurtaracağını; ona inanmayanları ise, mahkeme edeceğini

sizlere ilan edeyim. Bundan dolayı hepinize diyorum ki, şimdi sizin için tövbe etme zamanıdır. Sizi yukarıdaki yanlış dünyanın ilahlarına taptınız ve günaha girdiniz. Başka bir zamanda ama bu mümkün olmayacaktır.”²⁵².

Tasvir: İsa'nın cehenneme inişinin anlatıldığı bu sahnede merkezde Hz. İsa bulunmaktadır. Sağ tarafta Âdem ve Havva, sol tarafta Vaftizci Yahya, onun hemen önünde Eski Ahit'te ki kral peygamberler Davut ve Süleyman yer almaktadır. Sahnenin altında Hades görülmektedir.

Merkezde bulunan Hz. İsa Âdem ve Havva'ya doğru dönmüş şekilde betimlenmiştir. Bütün anastasis ikonografisi betimlemelerinde Hz. İsa egemen figürdür. Bir eliyle Âdem'i veya her iki eliyle Âdem'i ve Havva'yı tutup mezardan kaldırırken (veya çıkartırken) betimlenmiştir. İsa, Âdem ve Havva'yı mezarlarından çıkartırken, bazen sadece bir yöne doğru yönelmiş (bazen Âdem'e doğru, bazen Âdem'in tam tersi yönüne doğru hareket halindedir)²⁵³.

Uzun saçlı, uzun sakallı olan İsa, sol elinde bir haç tutmakta ve sağ eliyle de Âdem'i kolundan tutarak mezardan çıkarmaktadır.

Âdem, İsa'nın sağında ayakta betimlenmiş, gri saçlı ve sakallıdır. Bir ayağı lahtin içinde biri dışında olup, dışındaki ayağı Hades tarafından tutulmaktadır. İsa, Âdem'in sağ elini tutmuş ve mezarından çıkarmaktadır.

Havva, Âdem'in hemen arkasında bir lahtin içinde ayakta durmaktadır. İki elini de İsa'ya doğru uzatmıştır.

Sahnenin sol tarafında yer alan Vaftizci Yahya, İsa'nın yer altına inişinin müjdecisi olarak kabul edilmektedir ve Anastasis ikonografisinde 11. yüzyılda baskın bir karakter olarak yer almıştır²⁵⁴. O da Hz. İsa'ya doğru dönmüş şekilde betimlenmiştir. Uzun saçlı, uzun sakallı olup, başını beyaz konturla sınırlandırılmış bir hale çevrelemekte ve sağ eliyle taktis işareti yapmaktadır. Vaftizci Yahya; bazen elinde açık veya rulo şeklinde kâğıt tutmakta, bir eliyle takdis işareti yapmakta, bir eliyle de İsa'yı işaret etmektedir. Ortodoks inancına göre Vaftizci Yahya, son Tevrat peygamberi olup, İncil ve vahiylerin oluştuğu dönemde bir köprü kurmuştur. Bu nedenle genelde elinde İncil'e gönderme yapan rulo şelilli veya üzerinde yazılar olan açık bir kâğıt tutarken

²⁵² Sarıkçıoğlu, 194-196.

²⁵³ Erdoğan, 16.

²⁵⁴ Erdoğan, 19.

betimlenmektedir²⁵⁵. Kavisli kaşlara, küçük bir ağıza ve badem gözlere sahip olan Yahya'nın üzgün bir yüz ifadesi vardır²⁵⁶.

Sahnenin sol tarafında, Yahya'nın önünde Eski Ahit peygamberleri Davut ve Süleyman peygamberler başlarında krallık özelliklerini belirten taçlarıyla tasvir edilmişlerdir. Davut bir lahtin içinde resmedilmiş olup, sağ eli göğsünün üzerindeyken sol elinde bir rulo tutmaktadır. Hemen yanındaki Süleyman peygamber ayakta betimlenmiştir.

Sahnenin en alt tarafında, İsa'nın ayaklarının altında çıplak halde uzanmış, uzun gri saçlı ve sakallı Hades betimlenmiştir. Sol eli ile Âdem'i ayağından tutmuştur.

5.41. ÜRGÜP KEŞLİK MANASTIRI AZİZ STEPHANOS KİLİSESİ

Katalog No: 41

Kilisenin Adı: Keşlik Manastırı Aziz Stephanos Kilisesi

Kilisenin Tarihi: 10. yüzyıl (Marcell Restle 1967), 8-9. yüzyıllar (Jolivet-Levy 1991)²⁵⁷

Sahnenin Adı: İsa'nın Vaftizi

Fotoğraf No: 5.101, 5.102, 5.103

Çizim No:

Yeri: Naos kuzey duvarı, doğudan ilk niş

Yazıt:

Kaynak: Vaftiz sahnesi, dört İncilde de anlatılır. Matta (3:13-17), Markos (1:9-11), Luka (3:21-22) Yuhanna (1:31-34) .

Tasvir: Sahnenin sağında yer alan İsa cepheden, çıplak ve ayakta durur şekilde betimlenmiştir. Başını siyah çerçeve, iri ölçülerde bir hale kuşatmaktadır.

Kompozisyonun solunda Vaftizci Yahya bulunmaktadır. Vücudu profilden yüzü cepheden resmedilen Yahya'nın elleri oldukça büyük boyutlarda tasvir edilmiştir. Sağ eliyle İsa'nın kolunu tutmakta, sol eliyle İsa'nın halesine dokunmaktadır. Kahve tonda

²⁵⁵ Erdoğan, 19.

²⁵⁶ Yaşar, 82.

²⁵⁷ Kaya, 115.

bir khiton ve onun üzerine aynı tonda bir himation giyinmiştir. Başını siyah çerçeveli, iri ölçülerde bir hale kuşatmaktadır.

İsa'nın başının üzerinde, beyaz bir güvercin bulunmaktadır.

Sahne günümüze iyi korunaklı bir şekilde gelmiştir.

5.42. BELİSIRMA BAHATTİN SAMANLIĞI KİLİSESİ

Katalog No: 42

Kilisenin Adı: Bahattin Samanlığı Kilisesi

Kilisenin Tarihi: 11. yüzyılın ilk yarısı (Marcell Restle 1967), 10. yüzyıl (Jolivet-Lévy 1991), 10. yüzyıl başı (Thierry 2002)²⁵⁸, 10. yüzyılın ortası ile sonu arası veya 11. yüzyılın birinci yarısı (Ötüken 1990)

Sahnenin Adı: İsa'nın Vaftizi ve Yahya'nın Görevlendirilmesi

Fotoğraf No: 5.104, 5.105, 5.106, 5.107

Çizim No: 44, 45

Yeri: Kuzeybatı yön, beşik tonozun kuzey yarısı, alt şerit

Yazıt: İsa'nın başının sol üst bölümünde: IC XC = IHCOYC XPICTOC = Jesus Christ = İsa²⁵⁹

İsa'nın solunda, omuz hizasında ve soldan sağa doğru: IBAVTII CHC

Vaftizci Yahya'nın başının solunda ve soldan sağa doğru: ANVHC CTII THCTIC

Sahnenin orta, sağ üst bölümünde ve soldan sağa doğru: ?²⁶⁰

Kaynak: Vaftiz sahnesi, dört İncil'de de anlatılır. Matta (3:13-17), Markos (1:9-11), Luka (3:21-22) Yuhanna (1:31-34). Yahya'nın görevlendirilme sahnesi Luka İncili (3: 2-3)'de geçen şu ifadeler esas alınarak tasvir edilmiş bir sahnedir: “*Tanrı çölde bulunan Zekeriya oğlu Yahya'ya seslendi. O da Şeria Irmağının çevresindeki bütün bölgeyi dolaşarak insanları, günahlarının bağışlanması için tövbe edip, vaftiz olmaya çağırdı.*”

Tasvir: Sahnenin ortasında, İsa Şeria Nehri içerisinde cepheden çıplak ve ayakta durur şekilde, Vaftizci Yahya tarafından vaftiz edilirken betimlenmiştir. Vaftiz edilen

²⁵⁸ Kaya, 107.

²⁵⁹ Uysun, 392.

²⁶⁰ Kaya, 107.

İsa, Yahya'ya doğru dönmüş ve dizlerini hafifçe kırmıştır. Kahverengi çerçeveli, bir hale İsa'nın başını kuşatmaktadır.

Sahnenin solunda; Vaftizci Yahya bulunmaktadır. Şeria Nehri'nin yanında İsa'yı Vaftiz ederken betimlenmiştir. Vücudu İsa'ya doğru dönük ve O'na doğru eğik şekildedir. Sağ eli İsa'nın başının hizasında olup, başına değmektedir. Sol ayağı diğerine göre bir adım öndedir. Saçı ve sakalı uzun olan Yahya'nın başını, kahverengi çerçeveli bir hale kuşatmaktadır. Üzerinde mavi tonda, topuklarına kadar inen bir khiton bulunmaktadır.

Sahnenin sağ tarafında, ayakta duran iki melek figürü bulunmaktadır. Önde duran kahverengi uzun saçlı melek; elindeki mavi örtüyü eğilerek İsa'ya doğru uzatmaktadır. Üzerinde mavi tonda bir khiton bulunmaktadır. Başını kahverengi çerçeveli bir hale kuşatmaktadır.

Arkada yer alan kahverengi uzun saçlı melekte; elindeki kahverengi ve beyaz renkli örtüyü eğilerek İsa'ya doğru uzatmaktadır. Açık kahve ve beyaz renkte bir khiton giyinmiştir. Başını koyu kahverengi çerçeveli bir hale kuşatmaktadır.

İsa'nın başının üzerinde, O'na doğru inen beyaz bir güvercin bulunmaktadır.

Şeria Nehri, aşağıdan yukarıya doğru kademeli bir şekilde daralmaktadır.

Şeria Nehri'nin sağ alt tarafında nehrin kişileştirimi olduğu bilinen bir figür yer almaktadır. Sarı tonda resmedilen figür, diğer figürlere göre küçük ölçülerdedir. İsa'ya doğru dönük ve oturur şekilde çizilen figür, elinde tuttuğu kahverengi renkli boruyu İsa'ya doğru üflemetedir²⁶¹.

Mevcut kompozisyonda önemli tahribatlar görülmekte olup, sahne günümüze kısmi tahribatlar ile gelebilmiştir.

Beşik tonozun kuzey yarısında alt şeritte, vaftiz sahnesiyle aynı duvar yüzeyinde peş peşe betimlenmiş olan Yahya'nın görevlendirilme sahnesi bulunmaktadır.

Sahnenin sol tarafında Vaftizci Yahya bulunmaktadır. İki elini de karşısında duran meleğe doğru uzatmış ve hafifçe eğilmiştir. Kalan izlerden anlaşıldığı kadarıyla uzun saçlı ve uzun sakallı olup, başını kırmızı konturla çevrelenmiş bir hale kuşatmaktadır.

Kompozisyonun sağ tarafında melek figürü bulunmaktadır. Bir elini havaya doğru kaldırmış ve Vaftizci Yahya'ya doğru adım atmaktadır.

Sahne günümüze çok fazla tahribatla ulaşmıştır.

²⁶¹ Kaya, 110.

5.43. BELİSİRMA DİREKLİ KİLİSE

Katalog No: 43

Kilisenin Adı: Direkli Kilisesi

Kilisenin Tarihi: 1020-1025²⁶²

Sahnenin Adı: Deisis- Şefaath sahnesi

Fotoğraf No: 5.108, 5.109, 5.110

Çizim No: 46, 47

Yeri: Ana apsis yarım kubbesi

Yazıt:

Kaynak: “Deisis” rica, dua, talep, yakarış anlamlarına gelmektedir. Hristiyan sanatında Deisis sahnesi Meryem, Vaftizci Yahya ve diğer kutsal araçların inananlar için Tanrı’ya dua etmesi ve şefaatte bulunması tasviridir. Deisis sahnesiyle ilgili bir kaynak yoktur. Ne Eski Ahit ne de Yeni Ahit kaynaklıdır²⁶³. Bu üçlü kompozisyon için 19. yüzyıldan beri “deesis” terimi kullanılmaktadır²⁶⁴.

12. yüzyıla tarihlenen İtalya- Palermo’da ki S. Maria dell’Ammiraglio Kilisesi’ndeki deisis sahnesinde Meryem’in önünde diz çöküp ondan şefaath isteyen kilisenin banisi Antakya’lı George’un başının üzerinde yer alan kitabede (deisis)kelimesi bulunmaktadır²⁶⁵. Yanısıra İsa’ya adanmış bir şefaath sahnesinde de ‘deisis’ kelimesi bulunmuştur²⁶⁶.

Orta Bizans döneminde, insanlık adına dua etme ve aracı olma düşüncesinin önem kazanmasıyla bu sahne kilise ikonografisinde sıklıkla işlenmeye başlanmıştır²⁶⁷. Deisis sahnesi birkaç başlık altında değerlendirilebilir. Bunlar arasında aracılık ve şahitlik temalı Deisis sahneleri, Teofanik vizyonla birleşen Deisis sahneleri, Son Mahkeme’de Deisis ve birçok aziz, peygamber, melek ve banilerinde yer aldığı Büyük Deisis²⁶⁸ sahneleri bulunmaktadır.

²⁶² Restle 1967.

²⁶³ M. Sacit Pekak, Nergis Ataç, “a.g.m. ”, 144-145.

²⁶⁴ Annamaria Weyl Carr, “a.g.m. ”, 599-600.

²⁶⁵ Anthony Cutler, “a.g.m. ”, 145-146.

²⁶⁶ Chiristopher Walter, “a.g.m. ”, 311-336.

²⁶⁷ Uysun, “a.g.e.”, 211.

²⁶⁸ Anthony Cutler, Timothy E. Gregory, Nancy P. Sevcenko, The Oxford Dictionary Of Byzantium, “Deesis”, New York- Oxford: Oxford University Press, Alexander P. Kazhdan and Alice- Mary Talbot (Ed.), 1991, Vol. 1, 600.

Deisis sembolik bir sahnedir. Erken Bizans döneminde Deisis sahnesinde şahitlik vurgulanırken, sahne yüzyıllar içinde teoloji ve litürjiye bağlı olarak yeni ikonografik gelişmelerle kendini göstermiştir. Orta Bizans döneminde aracılık düşüncesinin esas alındığı Teofanik Deisis, Son Mahkeme’de Deisis, Büyük Deisis sahneleri litürjiyi yansıtmakta ve bu bağlamda insanlığın kurtuluş ümidini kapsamaktadır. Kurtuluş, İsa’nın enkaryasyonu ve kurban edilmesiyle mümkün olmuştur. İnançlı Hristiyanın duaları ve şefaate dileği kutsal araçlarla Tanrı’ya ulaşmış ve İsa yoluyla dilekleri bağışlanmıştır²⁶⁹.

Tasvir: Deisis olayının anlatıldığı bu duvar resminde; merkezde tahtta oturan Hz. İsa, sağında annesi Hz. Meryem ve solunda Vaftizci Yahya ile birlikte tasvir edilmiştir.

Hiz. İsa merkezde tüm sahneye egemen konumdadır ve diğer figürlerden daha büyük olarak betimlenmiştir. Çok süslü bir taht üzerinde oturur vaziyette olup, sağ eliyle takdis işareti yapmakta ve sol elinde üzerinde haç işareti olan bir İncil tutmaktadır. Üzerinde mavi khiton üzerinde kahverengi himationu bulunmaktadır. Başta tahrir olmuştur fakat kalan izlerden anlaşıldığı kadarıyla başında, haçlı halesi bulunmaktadır.

Sahnenin sol tarafında yer alan Vaftizci Yahya, başta hafif öne eğik, ellerini Hiz. İsa’ya doğru açmış dua eder şekilde, ayakta dururken tasvir edilmiştir. Uzun saçlı, uzun sakallı olup, açık kahve renkli khiton üzerine koyu kahverengi post giyinmiştir. Postunun kenar kısımları beyaz tüylerden oluşmaktadır.

Kompozisyonun sağ tarafında İsa’nın annesi Meryem yer almaktadır. Başta hafifçe öne eğilmiş, ellerini açıp, İsa’ya doğru uzatmış vaziyette dua ederken betimlenmiştir. Koyu mavi giysisinin üzerinde koyu kahverengi pelerini bulunmaktadır ve başını da saracak şekilde örtünmüştür. Başını sarı renkli bir hale çevrelemektedir.

Hiz. İsa’nın sağında ve solunda baş melekler Mikail ve Gabriel bulunmaktadır. Süslü kıyafetler içinde kanatlı olarak betimlenmişlerdir. Benzer örneğini Tağar Kilisesi’nde de görmekteyiz.

Meryem ve Vaftizci Yahya’nın önlerinde yuvarlak madalyonlar içinde kilise banilerinin tasvirlerine yer verilmiştir. Melekler ve bani tasvirleri 11. yüzyılda ağırlıklı olarak resmedilmişlerdir.

²⁶⁹ M. Sacit Pekak, Nergis Ataç, “a.g.m.”, 145-159.

5.44. IHLARA PÜRENLİSEKİ KİLİSESİ

Katalog No: 44

Kilisenin Adı: Pürenliseki Kilisesi

Kilisenin Tarihi: 11. yüzyılın ortaları veya ikinci yarısı (Marcell Restle 1967), 10. yüzyılın ilk yarısı (Jolivet-Levy 1991)²⁷⁰, 10. yüzyıl başı ile 12. yüzyıl arası (Ötüken 1990)

Sahnenin Adı: İsa'nın Vaftizi

Fotoğraf No: 5.111, 5.112

Çizim No: 48, 49

Yeri: Güney nef beşik tonozunun batı alınlığının alt şeriti

Yazıt: İsa'nın başının üzerinde: IC XC = IHCOYC XPICTOC = Jesus Christ = İsa²⁷¹

Vaftizci Yahya'nın başının üzerinde: VCdNHCObd IITH THC

İsa'ya yakın olan meleğin baş kısmının üzerinde ve soldan sağa doğru: dNTTCA KY²⁷²

Kaynak: Vaftiz sahnesi, dört İncilde de anlatılır. Matta (3:13-17), Markos (1:9-11), Luka (3:21-22) Yuhanna (1:31-34).

Tasvir: Sahnenin ortasında, İsa Şeria Nehri içerisinde cepheden çıplak ve ayakta durur şekilde, Vaftizci Yahya tarafından vaftiz edilirken betimlenmiştir. Vaftiz edilen İsa, Yahya'ya doğru dönmüştür. Siyah çerçeveli, bir hale İsa'nın başını kuşatmaktadır. Ve figür oldukça tahribata uğramıştır.

Sahnenin solunda; Vaftizci Yahya bulunmaktadır. Şeria Nehri'nin yanında İsa'yı Vaftiz ederken betimlenmiştir. Vücudu İsa'ya doğru dönük ve O'na doğru eğik şekildedir. Sağ eli İsa'nın başının hizasında olup, başına değmemektedir. Sol ayağı diğerine göre bir adım öndedir. Saçı ve sakalı uzun olan Yahya'nın başını, sarı tonda bir hale kuşatmaktadır. Üzerinde sarı tonda, topuklarına kadar inen bir khiton bulunmaktadır.

Sahnenin sağ tarafında, ayakta duran iki melek figürü bulunmaktadır. Önde duran siyah uzun saçlı melek; elindeki beyaz örtüyü eğilerek İsa'ya doğru uzatmaktadır.

²⁷⁰ Kaya, 98.

²⁷¹ Uysun, 392.

²⁷² Kaya, 98.

Örtüyü, arkadaki diğer meleklerle birlikte tutmaktadırlar. Üzerinde kahverengi tonda bir khiton bulunmaktadır. Başını siyah çerçeveli bir hale kuşatmaktadır.

Arkada yer alan uzun siyah saçlı melekte; diğer meleklerle birlikte tuttıkları beyaz renkli örtüyü eğilerek İsa'ya doğru uzatmaktadır. Üzerinde açık yeşil renkte bir khiton bulunmaktadır. Başını siyah çerçeveli bir hale kuşatmaktadır.

İsa'nın başının üzerinde, O'na doğru inen beyaz bir güvercin bulunmaktadır.

Şeria Nehri, aşağıdan yukarıya doğru kademeli bir şekilde daralmaktadır.

Kompozisyonda figürlerin yüzlerinde önemli tahribatlar görülmekte olup, sahne günümüze kısmi tahribatlar ile gelebilmiştir.

5.45. IHLARA AĞAÇ ALTI KİLİSESİ (DANİEL YA DA PANTANASSA KİLİSESİ)

Katalog No: 45

Kilisenin Adı: Ağaç Altı Kilisesi (Daniel ya da Pantanassa Kilisesi)

Kilisenin Tarihi: 9 - 11. yüzyıllar arası (Thierry 1963) ²⁷³, 11. yüzyıl'ın başlangıcı (Marcell Restle 1967), 9 - 11. yüzyıllar arası (Ötüken 1990)

Sahnenin Adı: İsa'nın Vaftizi

Fotoğraf No: 5.113, 5.114, 5.115

Çizim No: 50, 51

Yeri: Kuzey haç kolu tonozunun doğu yarısındaki alınlık

Yazıt:

Kaynak: Vaftiz sahnesi, dört İncilde de anlatılır. Matta (3:13-17), Markos (1:9-11), Luka (3:21-22) Yuhanna (1:31-34).

Tasvir: Sahnenin ortasında, İsa Şeria Nehri içerisinde cepheden çıplak ve ayakta durur şekilde, Vaftizci Yahya tarafından vaftiz edilirken betimlenmiştir. Ancak figür oldukça tahribata uğramış olup, sadece İsa'nın bacakları günümüze gelebilmiştir.

Sahnenin solunda; Vaftizci Yahya bulunmaktadır. Şeria Nehri'nin yanında İsa'yı Vaftiz ederken betimlenmiştir. Vücudu İsa'ya doğru dönük ve O'na doğru eğik şekildedir. Vaftizci Yahya'nın kol kısımları tahribat sebebiyle günümüzde mevcut değildir. Sol ayağı diğerine göre bir adım öndedir. Saçı ve sakalı uzun olan Yahya'nın

²⁷³ Kaya, 103.

yüzü çok tahrip olmuştur. Üzerinde sarı tonda, topuklarına kadar inen bir khiton ve onunda üzerinde mavi tonda himationu bulunmaktadır.

Sahnenin sol tarafında, ayakta durur şekilde ve İsa'ya yönelmiş olan bir melek figürü bulunmaktadır. Meleğin sadece kanadı görülebilmektedir.

İsa'nın başının üstünde, mavi renkli bir güvercin yer bulunmaktadır. Güvercinin yalnız kuyruk ve kanat kısımları günümüze gelebilmiştir.

Sahne günümüze çok ciddi tahribatla ulaşmıştır.

5.46. IHLARA KOKAR KİLİSE

Katalog No: 46

Kilisenin Adı: Kokar Kilise

Kilisenin Tarihi: 11 yüzyılın ikinci yarısı²⁷⁴

Sahnenin Adı: Deisis- Şefaath Sahnesi

Fotoğraf No: 5.116

Çizim No: 52, 53

Yeri: Batı duvarın üst kısmı, yuvarlak kemerli alan içi

Yazıt:

Kaynak: “Deisis” rica, dua, talep, yakarış anlamlarına gelmektedir. Hristiyan sanatında Deisis sahnesi Meryem, Vaftizci Yahya ve diğer kutsal araçların inananlar için Tanrı'ya dua etmesi ve şefaatte bulunması tasviridir. Deisis sahnesiyle ilgili bir kaynak yoktur. Ne Eski Ahit ne de Yeni Ahit kaynaklıdır²⁷⁵. Bu üçlü kompozisyon için 19. yüzyıldan beri “deesis” terimi kullanılmaktadır²⁷⁶.

12. yüzyıla tarihlenen İtalya- Palermo'da ki S. Maria dell'Ammiraglio Kilisesi'ndeki deisis sahnesinde Meryem'in önünde diz çöküp ondan şefaath isteyen kilisenin banisi Antakya'lı George'un başının üzerinde yer alan kitabede (deisis)kelimesi bulunmaktadır²⁷⁷. Yanısıra İsa'ya adanmış bir şefaath sahnesinde de 'deisis' kelimesi bulunmuştur²⁷⁸.

²⁷⁴ Restle 1967.

²⁷⁵ M. Sacit Pekak, Nergis Ataç, “a.g.m. ”, 144-145.

²⁷⁶ Annamarie Weyl Carr, “a.g.m. ”, 599-600.

²⁷⁷ Anthony Cutler, “a.g.m. ”, 145-146.

²⁷⁸ Chiristopher Walter, “a.g.m. ”, 311-336.

Orta Bizans döneminde, insanlık adına dua etme ve aracı olma düşüncesinin önem kazanmasıyla bu sahne kilise ikonografisinde sıklıkla işlenmeye başlanmıştır²⁷⁹. Deisis sahnesi birkaç başlık altında değerlendirilebilir. Bunlar arasında aracılık ve şahitlik temalı Deisis sahneleri, Teofanik vizyonla birleşen Deisis sahneleri, Son Mahkeme’de Deisis ve birçok aziz, peygamber, melek, havari, İncil yazarları, piskoposlar ve banilerinde yer aldığı Büyük Deisis²⁸⁰ sahneleri bulunmaktadır.

Deisis sembolik bir sahnedir. Erken Bizans döneminde Deisis sahnesinde şahitlik vurgulanırken, sahne yüzyıllar içinde teoloji ve litürjiye bağlı olarak yeni ikonografik gelişmelerle kendini göstermiştir. Orta Bizans döneminde aracılık düşüncesinin esas alındığı Teofanik Deisis, Son Mahkeme’de Deisis, Büyük Deisis sahneleri litürjiyi yansıtmakta ve bu bağlamda insanlığın kurtuluş ümidini kapsamaktadır. Kurtuluş, İsa’nın enkaryasyonu ve kurban edilmesiyle mümkün olmuştur. İnançlı Hristiyanın duaları ve şefaate dileği kutsal araçlarla Tanrı’ya ulaşmış ve İsa yoluyla dilekleri bağışlanmıştır²⁸¹.

Tasvir: Deisis olayının anlatıldığı bu duvar resminde; merkezde tahtta oturan Hz. İsa, sağında annesi Hz. Meryem ve solunda Vaftizci Yahya ile birlikte tasvir edilmiştir.

Hiz. İsa merkezde tüm sahneye egemen konumdadır ve diğer iki figürden daha büyük olarak betimlenmiştir. Çok süslü bir taht üzerinde oturur vaziyette olup, sağ eliyle takdis işareti yapmakta ve sol elinde oldukça tahrip olmuş bir kitap tutmaktadır. Üzerinde kahverengi khitonu bulunmaktadır. Başlı tamamen tahrip olmuştur fakat kalan izlerden anlaşıldığı kadarıyla koyu sarı renkli haçlı halesi bulunmaktadır.

Sahnenin sol tarafında yer alan Vaftizci Yahya, başlı hafif öne eğik, ellerini Hiz. İsa’ya doğru açmış dua eder şekilde, ayakta dururken tasvir edilmiştir. Uzun saçlı, uzun sakallı olup, koyu sarı renkli khiton üzerine koyu kahverengi post giyinmiştir. Postunun kenar kısımları beyaz tüylerden oluşmaktadır. Başını koyu sarı renkte bir hale kuşatmaktadır.

Kompozisyonun sağ tarafında İsa’nın annesi Meryem yer almaktadır. Başlı hafifçe öne eğilmiş, ellerini açıp, İsa’ya doğru uzatmış vaziyette dua ederken betimlenmiştir.

²⁷⁹ Uysun “a.g.e.”, 211.

²⁸⁰ Anthony Cutler, Timothy E. Gregory, Nancy P. Sevcenko, The Oxford Dictionary Of Byzantium, “Deesis”, New York- Oxford: Oxford University Press, Alexander P. Kazhdan and Alice- Mary Talbot (Ed.), 1991, Vol. 1, 600.

²⁸¹ M. Sacit Pekak, Nergis Ataç, “a.g.m.”, 145-159.

Koyu kahverengi giysisinin üzerinde koyu kahverengi pelerini bulunmaktadır ve başını da saracak şekilde örtünmüştür. Başını sarı renkli bir hale çevrelemektedir.

Figürler ve Hz. İsa'nın tahtı; bitkilerle bezenmiş yeşil bir zemin üzerinde durmaktadır. Gökyüzü açık mavi renkte boyanmıştır. Bu sahne kısmı tahribatlarla günümüze ulaşabilmiştir. En fazla tahribat Hz. İsa'nın yüzünde olmuştur.

ALTINCI BÖLÜM

KARŞILAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRME

6.1. İKONOĞRAFİK ÖZELLİKLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Kapadokya bölgesi duvar resimlerinde Vaftizci Yahya tasvirlerini konu alan bu çalışmada Vaftizci Yahya'yı; Vaftiz, Deisis-Şefa'at, Anastasis (İsa'nın cehenneme – Hades'e inışı), Yahya'nın Görevlendirilmesi, Yahya'nın Çağrısı-Vaazı, Yahya ile İsa'nın Karşılaşması, Elizabeth'in takip edilişı ve Yahya'nın öldürölmesi sahnelerinde görmekteyiz.

6.1.1. Vaftiz Sahnesi

Vaftiz, günahın bağışlanması için Kutsal Üçlü adına Hristiyan yaşamına girişteki sakrament (ayin)'dir²⁸². Türkçe'de “vaftiz”, İngilizce'de “baptism” şeklinde geçen kelime, Yunanca “baptein veya baptezein” kelimelerinden gelmektedir. Bu kelimelerin tümü suya dalmak, yıkanmak, temizlenmek gibi manalara gelmektedir²⁸³.

Kapadokya bölgesinde vaftiz sahneleri; El Nazar Kilisesi, Saklı Kilise, Göreme Tokalı Eski Kilise, Göreme Tokalı Yeni Kilise, Göreme Şapel 9 (Theotokos- John The Baptist- H. George), Göreme Şapel 19 (Elmalı), Göreme Şapel 22 (Çarıklı), Göreme Şapel 23 (Karanlık), Göreme Şapel 29 (Kılıçlar), Çavuşin Güllüdere Güvercinlik Kilisesi, Çavuşin Güllüdere Üç Haçlı Kilise, Çavuşin Güllüdere Ayvalı Kilise, Susumbayırı Pancarlık Kilisesi, Sinasos Havariler Kilisesi, Gülşehir Karşı Kilise, Ürgüp Keşlik Manastırı Archangelios Kilisesi, Ürgüp Keşlik Manastırı Aziz Stephanos Kilisesi, Belısırma Bahattin Samanlığı Kilisesi, İhlara Pürenliseki Kilisesi ve İhlara Ağaçalı Kilisesi'nde görölmektedir.

Konumuz dâhilinde Kapadokya bölgesinde yer alan vaftiz sahnelerinin tümünde Hz. İsa, sahnenin merkez kısmında; Şeria Nehri'nde çıplak ve ayakta durur şekilde betimlenmiştir. Sahnenin sol tarafında Vaftizci Yahya bulunmaktadır. Hz. İsa, kendini

²⁸² Anthony Cutler, Timothy E. Gregory, Nancy P. Sevcenko, *The Oxford Dictionary Of Byzantium*, “Baptism”, New York- Oxford: Oxford University Press, Alexander P. Kazhdan and Alice- Mary Talbot (Ed.), 1991, Vol. 1, 251

²⁸³ Mustafa Erdem, “Hristiyanlıkta Vaftiz Anlayışı Üzerine Bir Araştırma”, *A. Ü. İlahiyat Faköltesi Dergisi*, C. 34, Ankara 1997, 133.

vaftiz eden Yahya'ya doğru dönmüştür ve hafif bir şekilde eğilmiş konumdadır. Sadece Belısırma Bahattin Samanlığı Kilisesi'nde İsa'nın vücudu, sağ taraftaki iki meleğe doğru dönüktür.

Bölgede bulunan vaftiz sahnelerinin tamamında İsa; uzun saçlı ve sakallı olarak betimlenmiştir.

Ihlara Ağaçaltı Kilisesi hariç, Kapadokya'da yer alan vaftiz sahnelerinin tümünde Vaftizci Yahya, sahnenin solunda; İsa'nın sağında yer almaktadır. Ayakta ve İsa'ya dönük, onu vaftiz eder şekilde, hafif eğilmiş olarak betimlenmiştir. Ve tüm örneklerde Vaftizci Yahya uzun saçlı, uzun sakallı olarak betimlenmiştir. Çölde geçen çilekeş hayatının simgesi olarak hayvan postuna bürünmüş olarak tasvir edilmiştir ve bu post uzun bir khiton üzerinde yer almaktadır.

Çalışma alanını kapsayan bölgelerde yer alan kiliselerde, vaftiz sahnelerinin erken dönem örneklerinde genelde bir ya da iki melek, geç dönem örneklerindeyse iki ya da üç melek vardır. Çalışma alanına dahil olan Göreme Tokalı Eski Kilise, Göreme Karanlık Kilise ve Güllüdere Ayvalı Kilise'de İsa'nın sol tarafında bir melek; Göreme El Nazar, Göreme Elmalı Kilise, Göreme Çarıklı Kilise, Göreme Kılıçlar Kilisesi, Çavuşın Güvercinlik Kilisesi, Güllüdere Üç Haçlı Kilise, Susumbayırı Pancarlık Kilisesi, Gülşehir Karşı Kilise, Ihlara Pürenliseki Kilisesi, Belısırma Bahattin Samanlığı Kilisesi ve Ürgüp Keşlik Manastırı Archangelios Kilisesi'nde iki melek; Göreme Saklı Kilise, Göreme Tokalı Yeni Kilise, Sinasos Mustafa Paşa Havariler Kilisesi'nde üç melek figürü görölmektedir. Geç dönem örnekleri olan Göreme Elmalı Kilise, Göreme Karanlık Kilise ve Çarıklı Kilise de meleklerin ellerinde bulunan örtülerde yer alan motiflerin zenginleştiiği, kıyafetlerinin ve kanatlarının daha detaylı olarak betimlendiği, renk ve kompozisyona daha çok özen gösterildiği görölmektedir.

Tez kapsamında yapılan araştırma sonucunda; Kapadokya Bölgesi'nde bulunan vaftiz sahnelerinde üçten fazla melek tasvir edilmediği görölmektedir.

Yunanistan'da Kastoria Hagios Athanasios Tou Mouzaki Kilisesi'de yer alan 1384-1385 tarihli duvar resminde 6 melek figürü görölmektedir. 6 melek figürü Kapadokya örneklerinde hiç karşımıza çıkmamıştır (Fotoğraf 6.8)²⁸⁴.

Konumuz kapsamında olan Göreme El Nazar Kilisesi, Göreme Tokalı Yeni Kilise, Göreme Elmalı Kilise, Göreme Karanlık Kilise, Göreme Kılıçlar Kilisesi,

²⁸⁴ Kaya, 128.

Gülşehir Karşı Kilise, Belısırma Bahattin Samanlığı Kilisesi, Ürgüp Keşlik Manastırı Archangelios Kilisesi'nde Şeria Nehri içinde bulunan ve nehrin kişileştirimi olan figürün tasvir edilmesi bir takım ortak özellikler göstermektedir. Bu figür genellikle İsa'nın sağında bulunurken, sadece Belısırma Bahattin Samanlığı Kilisesi'nde İsa'nın solunda yer almaktadır. 5. yüzyıla tarihlenen İtalya Ravenna Arienler Vaftizhanesi kubbesinde (Fotoğraf 6.9) ve Ortodokslar Vaftizhanesi kubbesinde (Fotoğraf 6.10) yer alan mozaiklerde de bu figüre rastlanmakla beraber Kapadokya örneklerinden biraz farklılıklar içermektedir. Şeria Nehri'nin kişileştirim figürü Arienler ve Ortodokslar Vaftizhanelerinde nehrin dışında ve yaşlı insan görünümünde betimlenmiştir. Bu tarz Kapadokya örneklerinde görülmemektedir²⁸⁵.

Şeria Irmağı'nın içerisinde bir sütun üzerinde duran haç tasviri bir tek Elmalı Kilise'de mevcuttur. Irmağı'n sağ alt kısmında; bir sütun üzerinde, Latin Haçı durmaktadır.

11. yüzyıl Yunanistan Dionusiou Manastırı 74 ikon numaralı el yazmasında (Fotoğraf 6.11) ve Yuanistan Delphi yakınlarında 11. yüzyıla tarihlenen Hosios Lukas Manastırı Katolik Kilisesi içindeki mozaikte de bu haç motifi görölmektedir (Fotoğraf 6.12)²⁸⁶.

Çalışma alanına dâhil olan kiliselerin geç dönem örneklerinde Şeria Irmağı'nın içerisindeki figür ve betimlemelerin sayıca fazlalaştığı göze çarpmaktadır. Gülşehir Karşı Kilise ve Ürgüp Keşlik Manastırı Archangelios Kiliselerinin; Irmağın içerisinde betimlenen balık ve yılan figürlerinden başka yine Irmağın içerisinde betimlenen kandil tasviri ile de ortak yönleri bulunmaktadır²⁸⁷.

Göreme El Nazar (10. yy), Göreme Tokalı Yeni Kilise (10. yy. sonu) ve Ürgüp Keşlik Manastırı Archangelios Kilisesi (13. yy) Tanrının eli tasvirinin yer aldığı örneklerdir. Bu tasvirle Cennette açılan kapıdan tanrının elinin uzanması ve vaftizdeki İsa'nın zaferinin yansması vurgulanır²⁸⁸.

²⁸⁵ Kaya, 123-124.

²⁸⁶ Kaya, 130.

²⁸⁷ Kaya, 124.

²⁸⁸ Kaya, 124-125.

Tanrını eli tasviri Yunanistan Delphi yakınlarında 11. yüzyıl Hosios Lukas Manastırı Katolik Kilisesi içinde bulunan vaftiz mozağinde de görülmektedir (Fotoğraf 6.12)²⁸⁹.

Konumuz kapsamında bulunan Kapadokya'daki sahnelerden, Göreme Saklı Kilise ve Çavuşin Güllüdere Üç Haçlı Kilisesi dışındaki tüm örneklerde; İsa'nın başının üzerinde, O'na doğru ışık saçarak inen, kutsal ruhu simgeleyen güvercin figürü yer almaktadır. Güvercin İsa'nın başının üzerinde uçmak için cennetten iner. Yeni ahit, İsa'nın vaftizine Kutsal Ruh'un ve Baba Tanrı'nın da katıldığını belirtmektedir²⁹⁰.

Kapadokya vaftiz sahnelerinin arka fonunda hiç olmayan dağ tasvirlerine Yunanistan Dionusiou Manastırı 11. yüzyıla tarihlenen 74 ikon numaralı el yazmasında (Fotoğraf 6.11), Yunanistan Panteleimonos Manastırı 1120-1170 tarihli 137 ikon numaralı el yazmasında (Fotoğraf 6.15) ve İtalya'da Sanint Mark Bazilikası'nda bulunan 14. yüzyıl tarihli mozaikte rastlamaktayız (Fotoğraf 6.14).

Kapadokya örneklerinde olmayan aziz tasvirlerini, Yunanistan Dionusiou Manastırı 74 ikon numaralı el yazması (Fotoğraf 6.11) ile Vatikan Sakro Müzes'nde bulunan 6. yüzyıla tarihlenen ikonada görmekteyiz (Fotoğraf 6.13)²⁹¹.

6.1.2. Deisis- Şefaath Sahnesi

Kapadokya bölgesinde Deisis sahnelerini; Göreme Şapel 9 (Theotokos- John The Baptist- H. George), Göreme Şapel 19 (Elmalı), Göreme Şapel 22 (Çarıklı), Göreme Şapel 23 (Karanlık), Göreme Şapel 33 (Kılıçlar Kuşluk), Göreme Azize Catherine Şapeli, Çavuşin Güllüdere Ayvalı Kilise, Ürgüp- Yeşilöz Tağar Kilisesi, Söviş Şahinefendi Kırk Şehitler Kilisesi, Soğanlı St. Barbara- Tahtalı Kilise, Soğanlı Kubbeli Kilise, Soğanlı Canavar- Yılanlı Kilise, Belisırma Direkli Kilise, İhlara Kokar Kilise ve yakın zamanda resimlenmiş bir kilise olan Aziz Vasileos kilisesinde görmekteyiz.

Kapadokya kaya kiliseleri içerisinde Deisis sahnesi; Meryem ve Vaftizci Yahya'nın mahşer gününde, günahkâr insanlar adına İsa'dan bağış dilemelerini konu alan sahnedir. Deisis dua anlamına gelir ve Meryem'in annelik otoritesini kullanarak, Tanrı'ya insanlık namına ricacı olması içindir. Çünkü o Tanrı'nın annesidir ve bu sıfatla

²⁸⁹ Kaya, 128.

²⁹⁰ Rynck, 58.

²⁹¹ Kaya, 131-132.

İsa'dan insanlara yardımcı olmasını dileyebilir. Tanrı annesi ile öncü Yahya bir arada tasvir edilir ve bazen Meryem'in elindeki ruloda şunlar yazılıdır: “Çağırdığım insanın günahlarını affet ve bir annenin duasını yerine getir”²⁹².

Bölgedeki örneklerin tümünde sahnenin ortasında İsa bulunmaktadır. Göreme Elmalı Kilise, Göreme Çarıklı Kilise, Karanlık Kilise, Güllüdere Ayvalı Kilise, Ürgüp-Yeşilöz Tağar Kilisesi, Şahinefendi Kırk Şehitler Kilisesi ve İhlara Kokar Kilisesinde Hz. İsa; sahnenin ortasında süslü bir taht üzerinde oturmaktadır. Sağ eliyle takdis işareti yaparken, sol elinde kitap ya da bir rulo tutmaktadır. Sağ tarafında annesi Meryem, sol tarafında Vaftizci Yahya bulunmaktadır. Sadece Ürgüp- Yeşilöz Tağar Kilisesi kuzey eksedra yarım kubbesinde yer alan Deisis sahnesinde; Vaftizci Yahya, İsa'nın sağında yer alırken, annesi Meryem solunda betimlenmiştir. Ve diğer örneklerden farklı olarak İsa taht üzerinde olmayıp, madalyon içinde portre olarak betimlenmiştir. Tağar Kilisesi'nde farklı yerlerde konumlandırılmış olan iki Deisis sahnesinde; yine farklılık olarak Vaftizci Yahya ve Meryem figürlerinin ayakları hizasında madalyon içinde aziz ve azize tasvirlerine yer verilmiştir. Bu kompozisyon başka örneklerde olmayan bir özellik olarak Ürgüp'te karşımıza çıkmaktadır.

Bani tasvirlerinin başka bir örneğine Karanlık Kilise Deisis sahnesinde rastlamaktayız. Fakat burda madalyon içinde değil İsa'ya doğru secde eder vaziyette betimlenmiş iki bani figürü görülmektedir.

Bölgedeki Desis sahneleri incelendiğinde Vaftizci Yahya ve Meryem figürlerinin arkalarında melek tasvirlerine yer verildiği de gözlemlenmiştir. Ürgüp- Yeşilöz Tağar Kilisesi ana apsis yarım kubbesinde yer alan Deisis sahnesinde ve Şahinefendi Kırk Şehitler Kilisesi'nde, Meryem ve Vaftizci Yahya'nın arkalarında ayakta durur vaziyette baş melekler görülmektedir.

Soğanlı Tahtalı Kilisesi Deisis sahnesinde; Vaftizci Yahya'nın yanında, sahnenin sağ tarafında bir melek figürü gözlemlenmektedir.

Kapadokya Bölgesi'nde bulunan Deisis- Şefaah sahnelerinin tamamında İsa; uzun saçlı ve sakallı olarak betimlenmiştir. Solunda yer alan Yahya'da uzun saçlı, sakallı olup üzerinde khiton üstüne hayvan postu giyinmiş olarak tasvir edilmiştir. Meryem ve Vaftizci Yahya, tüm örneklerde ellerini açarak İsa'ya doğru uzatmış, dua eder vaziyette betimlenmişlerdir. Ve bölge örneklerinin hepsinde ayakta durur vaziyettedirler. Sadece

²⁹² Korat, 138.

Soğanlı Yılanlı Kilise’de İsa, Vaftizci Yahya ve Meryem omuz hizasına kadar tasvir edilmişlerdir (Fotoğraf 5.93-94). Ürgüp- Yeşilöz Tağar Kilisesi kuzey ekedra yarım kubbesinde yer alan Deisis sahnesinde ise sadece Hz. İsa portre olarak omuz hizasına kadar betimlenmiştir (Fotoğraf 5.85-86).

Deisis sahneleri özellikle Kapadokya’da apsiste ve mezar nişlerinde yer almakla birlikte İstanbul’daki gibi büyük ölçekli yapılarda nartekste ya da galerilerde de tasvir edilmiştir.

Deesis sahnesinin doğudaki gelişmiş tasvirlerine ilk örnek olarak 869-870 yıllarına ait İstanbul’daki H. Sophia kilisesinde yer alan narteksten naosa açılan imparator kapısı üzerindeki sahne verilebilir. Burada İsa tahta oturmaktadır, sol elinde açık bir kitap bulunmakta, sağ eliyle takdis işareti etmektedir. Sağında madalyon içinde yakarır vaziyette Meryem ile birlikte secde eden imparator VI. Leon tasvir edilmiştir. 10.yy. Deesis sahnelerindeki figürlerin bazen tüm bazen de dizleri hizasına kadar tasvir edildiği görülür²⁹³.

12. yüzyıla tarihlenen Aziz Vasileos Kilisesi’nde girişte merdivenin hemen sağ tarafında yer alan beşik tonozdaki Deisis sahnesinde, göklerin kralı imgesine uygun olarak başında kral tacı olan İsa tasvirinin geç dönem resim anlayışını ifade ettiğini görmekteyiz. İsa, burada imparator gibi resmedilmiştir. Vaftizci Yahya’nın da bu resimde kanatlı olarak betimlenmesi de geç dönem özelliği göstermektedir²⁹⁴ (Fotoğraf 120).

Yahya’nın melek benzeri yahut doğrudan melek olarak tanımlanmasının çıkış noktası, Markos 1:2-5’de Yahya’nın Tanrı tarafından angeliatoros (müjdeci-melek) anlamına gelen kelime ile çağırılmasıdır. Dolayısıyla O’na melek benzeri nitelikler atfedilmiş olmaktadır. Haberci yahut müjdeci kelimesi Yunanca haberci anlamına gelen angeliatoros (αγγελιαφόρος) kelimesi ile ifade edilmektedir. Melek ise, Tanrı’dan haberler getiriyor olmasından dolayı aynı kök olan ve mesaj anlamına gelen angelma (ἄγγελμα) kelimesinden kaynaklı olarak angelos (ἄγγελος) kelimesi ile tanımlanır.

²⁹³ Ayşegül, Canverdi, Kapadokya Bölgesi Güzelöz (Mavruca) ve Ortaköy Mevkiindeki Kiliselerin Duvar Resimlerindeki Sahnelerin İkonografisi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2005, 172.

²⁹⁴ Korat, 269.

Aynı zamanda Hristiyanlık içindeki melek algısı, haberci- müjdeci sıfatlarıyla gelişim göstermiştir. Böylece sadece müjde-haber getirmesi hususunda bakıldığında bile, Yahya'nın meleklerle özgü kanatlarla tasvir edilmesi mümkün görünmektedir²⁹⁵.

Aziz Vasileos Kilisesi'nde; sol nefte apsis kapı girişinin sağında yer alan çerçeveli resimlerde yine kanatlı betimlenmiş ve elinde asa olan geç dönem de boyanmış Vaftizci Yahya tasviri ile karşılaşmaktayız. Bizans dönemine ait Anadolu kiliseleri ve başkent kiliselerinde kanatlı betimlenmiş Yahya figürünün olmayışı ve bu kilisede karşımıza çıkması dikkate değer bir husustur (Fotoğraf 5.118-119).

Kilisenin naos kubbesindeki Pantokrator İsa tasvirinin altında yazan "Ergon Georgiou Yordanidou 1915" ibaresi, sanatçı ismi ve tarih vermesi açısından önemlidir. Üslup ve teknik açısından Pantokrator İsa tasviri ile yapıda yer alan kanatlı Yahya figürleri arasındaki benzerlik aynı sanatçıya işaret etmektedir. Dolayısıyla kanatlı Yahya tasvirlerinin de 20. yüzyılın ürünü olduğu sonucuna varmak mümkündür. Vaftizci Yahya'nın kanatlı olarak resmedildiği ikon örneklerinin çoğu Rus sanatında bulunmaktadır. Bu sebeple Bizans sanatı kilise resim programında olmayan kanatlı Yahya figürünü Georgiou Yordanidou adlı ustanın nerden kaynaklı resmettiği ortaya çıkmaktadır²⁹⁶.

Kapadokya'da, Deisis sahnesinin apsiste yer alması hususunda bir ısrar olmadığı ve bu sahnenin kilisenin değişik yerlerine de çizilebildiğini Vasilios Kilisesi'nin girişinde merdivenin hemen sağ tarafında betimlenmesiyle görmekteyiz²⁹⁷ (Fotoğraf 5.120).

6.1.3. Anastasis Sahnesi

Anastasis "diriliş" anlamına gelmektedir ve bu sahnenin kaynağının Nikodemus İncili olduğuna inanılmaktadır. Bu sahne 11. yüzyılda klasik halini almıştır.²⁹⁸ Sahnenin orta kısmında bulunan İsa, sağında bulunan Âdem'i bileğinden tutarak kendine doğru çekmektedir. Erken dönemlerde Âdem'in arkasında İsa'ya yakaran Havva

²⁹⁵ Işık Eflân Tınaz, *Post-Bizans Dönem İkonografisinde Kanatlı Betimlenen Vaftizci Yahya Figürü*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2017, 34- 40.

²⁹⁶ Eflân Tınaz, 76-77.

²⁹⁷ Korat, 138-269.

²⁹⁸ Anthony Cutler, Timothy E. Gregory, Nancy P. Sevcenko, *The Oxford Dictionary Of Byzantium*, "Anastasis", New York- Oxford: Oxford University Press, Alexander P. Kazhdan and Alice- Mary Talbot (Ed.), 1991, Vol. 1, 88.

bulunmaktadır. Hades ise, İsa'nın ayaklarının altında elleri ve ayakları zincirlenmiş bir yandan da Âdem'in paçasından ya da ayağından tutan bir figür olarak görülmektedir. İsa'nın sağın da ya da solun da Tevrat peygamberlerinden Kral Davut ve Kral Süleyman imparatorluk giysileriyle ayakta ya da büst şeklinde verilmiştir. Sahneye 11. yüzyıldan itibaren baskın figürler olarak dâhil edilmişlerdir. Zaman içinde bazı örneklerde figür sayılarında artmalar olsa da, Anastasis'in genel şeması hep böyle kalmıştır²⁹⁹.

Kapadokya bölgesinde Vaftizci Yahya'nın sahnede yer aldığı Anastasis temalarını; Göreme Tokalı Yeni Kilise, Soğanlı Canavar (Yılanlı) Kilise ve Ürgüp Keşlik Manastırı Archangelios Kilisesi'nde görmekteyiz.

Göreme Tokalı Yeni Kilise'de ki Anastasis sahnesinde; merkezde Hz. İsa bulunmaktadır. Sahnenin sol tarafında Vaftizci Yahya, sağ tarafında Eski Ahit'te ki kral peygamberler Davut ve Süleyman yer almaktadır.

Merkezde bulunan Hz. İsa, Vaftizci Yahya'ya dönmüş şekilde betimlenmiştir. Bütün Anastasis ikonografisi betimlemelerinde Hz. İsa egemen figürdür. Bir eliyle Âdem'i veya her iki eliyle Âdem'i ve Havva'yı tutup mezardan kaldırırken (veya çıkartırken) betimlenmektedir. Fakat Yeni Tokalı Kilise de bu sahnede çok fazla tahribat söz konusu olduğundan, figürlerin sadece başları görünebilmektedir. İsa, Âdem ve Havva'yı mezarlarından çıkartırken, bazen sadece bir yöne doğru yönelmiş (bazen Âdem'e doğru, bazen Âdem'in tam tersi yönüne doğru hareket halindedir). Yeni Tokalı Kilise Anastasis sahnesinde Vaftizci Yahya'ya doğru yönelimi söz konusudur (Fotoğraf 5.25).

Sahnenin sol tarafında yer alan Vaftizci Yahya'yı omuz hizasından itibaren görebilmekteyiz (Fotoğraf 5.25-26). Vaftizci Yahya, İsa'nın yer altına inişinin müjdecisi olarak kabul edilmektedir ve Anastasis ikonografisinde 11. yüzyılda baskın bir karakter olarak yer almıştır. Kapadokya'da yer alan Yeni Tokalı kilisede Anastasis sahnesine Vaftizci Yahya'nın dâhil edilmesi erken örneğidir.

El yazmalarındaki ilk örneklerden biri Athos'da yer alan 11 ve 12. yüzyıla tarihlendirilen Vatopedi Manastırındaki el yazmasıdır (Fotoğraf 6.5). Yahya, İsa'nın sol tarafında yaşlı insanlardan oluşan bir topluluk içinde bulunmaktadır. Uzun dağınık saçları ve üzerindeki hayvan kürküyle betimlenmiştir³⁰⁰. Vaftizci Yahya; bazen elinde

²⁹⁹ Yaşar, 28.

³⁰⁰ Yaşar, 45.

açık veya rulo şeklinde kâğıt tutmakta, bir eliyle takdis işareti yapmakta, bir eliyle de İsa'yı işaret etmektedir. Ortodoks inancına göre Vaftizci Yahya, son Tevrat peygamberi olup, İncil ve vahiylerin oluştuğu dönemde bir köprü kurmuştur. Bu nedenle genelde elinde İncil'e gönderme yapan rulo şekilli veya üzerinde yazılar olan açık bir kâğıt tutarken betimlenmektedir.

Sahnenin sağ tarafında Eski Ahit peygamberleri Davut ve Süleyman peygamberler başlarında incilerle süslenmiş, krallık özelliklerini belirten taçlarıyla tasvir edilmişlerdir. Her ikisinin de yüz kısımları ve baş hizasından bedenleri tahrip olmuştur. Taçları ile başlarını çevreleyen beyaz konturlu haleleri, kalan izlerden gözlemlenebilmektedir.

Demre Aziz Nikolas Kilisesi'nin 3. evresinde inşa edilen kuzey ve güneydeki ek yapılar 11. yüzyıla tarihlendirilir. Burada bulunan mezar mekânındaki Anastasis sahnesinde de Vaftizci Yahya görülmektedir. Üstelik figür bakımından oldukça zengin bir tasvirdir. Sahnenin merkezinde yine İsa bulunmaktadır. Bir elinde haç tutmakta bir eliyle de sahnenin solunda yer alan Âdem'i bileğinden tutarak mezarından çıkarmaktadır. İsa'nın ayaklarının altında kırılmış kapılar bulunmaktadır. Âdem'in arkasında Havva yer almaktadır. Havva'nın arkasında Tevrat peygamberleri, sahnenin sol alt kısmında haleli üç anonim figür, sahnenin sağında ise ayakta betimlenen üç figür görülmektedir. Bunların içinde önde duran figür Vaftizci Yahya'dır (Fotoğraf 6.7)³⁰¹.

12. yüzyıla tarihlenen Cenevre Halk ve Üniversite Kütüphanesi'nde bulunan bir el yazmasındaki Anastasis sahnesinde de Vaftizci Yahya görülmektedir. İsa, kayalık bir zeminde sol elinde haç tutarken ve sağ eliyle de Âdem'i mezarından çıkarırken betimlenmiştir. Havva, Âdem'in arkasında yer alıp, İsa'ya doğru dönüktür. Sahnenin sağ tarafında Tevrat peygamberleri ve Vaftizci Yahya yer almaktadır (Fotoğraf 6.6)³⁰².

Daphni Manastır Kilisesi'nde (11.yy) yer alan ve mozaik tekniğiyle yapılan Anastasis sahnesinde merkezde İsa yer almaktadır. Ayakları altındaki Hades'in elleri ve ayakları bağlıdır. İsa'nın ayakları altında kırılmış kapı ve kilit parçaları bulunmaktadır. Mozaikte Havva'nın arkasında 9. yüzyıl itibariyle yer alan Kral peygamberler Davut ve Süleyman bulunmaktadır. İsa'nın arkasında elinde rulo tutan Vaftizci Yahya yer

³⁰¹ Yaşar, 42.

³⁰² Yaşar, 43.

almaktadır. Yahya'nın arkasında kurtarılmayı bekleyen anonim figürler görülmektedir (Fotoğraf 6.4)³⁰³.

6.1.4. Yahya'nın Görevlendirilme Sahnesi

Kapadokya bölgesinde Yahya'nın görevlendirilme sahnelerini; Saklı Kilise, Göreme Tokalı Eski Kilise, Göreme Tokalı Yeni Kilise, Göreme Şapel 29 (Kılıçlar) ve Belısırma Bahattin Samanlığı Kilisesi'nde görmekteyiz.

Göreme Eski Tokalı Kilise (Fotoğraf 5.18) ve Göreme Yeni Tokalı Kilise'deki (Fotoğraf 5.27) Yahya'nın görevlendirilme sahnelerinde; Yahya sahnenin sol tarafında ayakta dururken, sahnenin sağ tarafındaki meleğe doğru dönmüş şekilde tasvir edilmiştir. Eski Tokalı Kilise'de melek figürü, gökyüzünden iner pozisyonda resmedilmiş olup, sadece baş, kollar ve kanatlarıyla görülmektedir. Yeni Tokalı Kilise de ise; Yahya'nın karşısında ayakta durur vaziyette, boydan, kanatlı ve Yahya'ya doğru adım atmış şekilde betimlenmiştir.

6.1.5. Yahya'nın Çağrısı- Vaazı Sahnesi

Kapadokya Bölgesi'nde bulunan Yahya'nın Çağrısı-Vaazı sahnelerini; Göreme Tokalı Eski Kilise (Fotoğraf 5.19), Susumbayırı Pancarlık Kilisesi (Fotoğraf 5.75) ve Soğanlı Kubbeli Kilise de görmekteyiz.

Göreme Tokalı Eski Kilise'de üç kişi ve Susumbayırı Pancarlık Kilisesi'nde dört kişi olmak üzere Yahya'nın karşısında halk grubu yer almaktadır. Bu sahnelerde Yahya ve karşısındaki figürler hareket halinde resmedilmişlerdir.

Soğanlı Kubbeli Kilisede yer alan Yahya'nın Çağrısı- Vaazı sahnelerinde ise, çok fazla deforme söz konusu olduğundan sahnelerinin tanımlamaları yapılamamıştır.

6.1.6. Yahya İle İsa'nın Karşılaşması Sahnesi

Kapadokya Bölgesi'nde bulunan Yahya ile İsa'nın Karşılaşması sahnelerini; Göreme Tokalı Eski Kilise (Fotoğraf 5.20), Göreme Tokalı Yeni Kilise (Fotoğraf 5.28), Göreme Şapel 29 (Kılıçlar) (Fotoğraf 5.51) ve Soğanlı Kubbeli Kilise de görmekteyiz.

³⁰³ Yaşar, 38.

Göreme Tokalı Eski ve Yeni Kiliselerde sahnenin sağ tarafında Hz. İsa ayakta durur vaziyette betimlenmiştir. Ve sahnenin sol tarafında da Vaftizci Yahya, İsa'ya doğru diz çökmüş, iki elini de havaya kaldırmış vaziyette tasvir edilmiştir.

Soğanlı Kubbeli Kilisede yer alan Yahya ile İsa'nın karşılaşması sahnesinde, çok fazla deforme söz konusu olduğundan sahnenin tanımlaması yapılamamıştır.

6.1.7. Elizabeth'in Takip Edilişi Sahnesi

Kapadokya Bölgesi'nde yer alan Elizabeth'in takip edilişi sahnelerini; Göreme Tokalı Eski Kilise, Göreme Şapel 11 (St. Eustathios), Çavuşin Güllüdere Güvercinlik Kilisesi, Susumbayırı Aziz Theodore (Pancarlık) Kilisesi ve Soğanlı Kubbeli Kilise'de görmekteyiz.

Örneklerin tamamında Vaftizci Yahya, çocuk olarak karşımıza çıkmakta ve annesinin kucagında oturmaktadır. Sahnelerdeki askerlerin sayısı konusunda bir tutarlılık görülmekmekte olup; Göreme Tokalı Eski Kilise ve Göreme Şapel 11 (St. Eustathios) Kilisesi'nde 2 asker, Çavuşin Güllüdere Güvercinlik Kilisesi'nde 5 asker, Susumbayırı Aziz Theodore (Pancarlık) Kilisesi'nde ise 3 asker grubu görülmektedir. Askerler ellerindeki ok ve mızrakları dağın içinde gizlenen Elizabeth ve çocuk Yahya'ya doğru yöneltmişlerdir. Soğanlı Kubbeli Kilise'deki Elizabeth'in takip edilmesi sahnesinde çok fazla deforme söz konusu olduğu için tanımlı yapılamamaktadır.

6.1.8. Yahya'nın Öldürülmesi Sahnesi

Kapadokya Bölgesi'nde bulunan Yahya'nın öldürülme sahnesini; Çavuşin Güllüdere Ayvalı Kilise'de (4 Nolu Kilise ya da Vaftizci Yahya Kilisesi) görmekteyiz. Sahnenin sol tarafında Vaftizci Yahya ve onun başını kesen iki cellat görülmektedir.

Yahya oturur pozisyonda olup, sağ elini havaya kaldırmış, sol elini dizi üzerine koymuş vaziyettedir. Baş kesik olarak betimlenmiştir. Hemen yanında ayakta duran iki cellat görülmektedir ve sağdakinin elinde bir tepsi içinde Yahya'nın kesik başı bulunmaktadır. İki cellat tepsiyi birlikte taşırlarken betimlenmişlerdir.

6.2. ÜSLUP DEĞERLENDİRMESİ

Kapadokya'daki anıtsal resim sanatı ikonoklazma sonrasına aittir. Orta Bizans dönemi denilen bu dönemde Kapadokya kiliselerinin fresklerinde biri Konstantinopolis, diğeri yerel Doğu etkisinde olan iki tema kullanılmıştır.

Tez çalışmasına konu olan ve ilgili kiliselerde yer alan sahneler, İsa'nın yaşamına ilişkin fresko gruplarında karşımıza çıkmaktadır. İkonografik açıdan iki ana grup altında incelenen sahneler arkaik (öyküleyici) ve ikonik (litürjik) çevrim olarak gruplandırılmaktadırlar³⁰⁴.

Göreme El Nazar Kilisesi, Göreme Tokalı Eski Kilise, Göreme Kılıçlar Kilisesi, Çavuşin Güllüdere Ayvalı Kilise, Susumbaıyırı Pancarlık Kilisesi, Belısırma Bahattin Samanlığı Kilisesi, Soğanlı Kubbeli Kilise, İhlara Pürenliseki Kilisesi, İhlara Kokar Kilise ve İhlara Ağaçaltı Kiliselerinde ilgili sahnelerde üslup bakımından arkaik özellikler görülmektedir. Arkaik gruba giren ve öyküleyici anlatım da denilen bu sahneler eyalet üslubunu oluşturmaktadır. Sahneler kronolojik bir sıra içinde, film şeridi gibi, birbiri peşi sıra dizilen sahnelerin oluşturduğu şeritlerden oluşmaktadır³⁰⁵. Nesneler ve figürlerin yüzleri teknik olarak basit yöntemle yapılmıştır. İki boyutlu figürler, iki boyutlu resim düzleminin içinde yer almaktadır. Figürler, iri gözlü, uzun burunlu dar alınlıdır ayrıca kompozisyonlarda mimari ve manzara elemanları önemli derecede sınırlıdır³⁰⁶. Kapadokya'daki öyküleyici çevrimde anlatılan İsa'nın çocukluğu sahnelerinin betimi doğrudan James'in Kitabı Protoevangelion el yazmasıdır. İsa'nın mucizeleri ve çilesinin anlatıldığı sahnelerin kaynağı ise doğrudan İncil'lerdir³⁰⁷.

Tez dahilinde yer alan Göreme Saklı Kilise, Çavuşin Güllüdere Güvercinlik ve Ürgüp Keşlik Manastırı Aziz Stephanos kiliselerinde söz konusu sahnelerde gelişmiş bir eyalet üslubu görülmektedir. Bu üslup form güzelliğine önem vermeyen, dini konuları esas alan ve sanatı dinin bir anlatımı olarak kabul eden ilkel ve kuru bir sanat akımıdır³⁰⁸. Göreme kaya kiliselerinin duvar resimlerinde Tokalı Eski Kilise'de olduğu gibi 9-10. yüzyıllara ait eyalet üslubundaki resimler şerit halinde çerçevesiz ve

³⁰⁴ Engin Akyürek, *Kapadokya*, "MS. IV.- XI. Yüzyıllar: Kapadokya'daki Bizans", Mas Matbaacılık, Barın Ciltevi, İstanbul 1998, 321.

³⁰⁵ Akyürek, "a.g.e.", 321-323.

³⁰⁶ Kaya, 139.

³⁰⁷ Akyürek, "a.g.e.", 325-327.

³⁰⁸ Haldun Özkan, *Bizans Mimarisi Ders Notları*, Erzurum 2007, 12

öyküleyici bir anlatımla kronolojik olarak verilmişlerdir. Kompozisyonda simetrik düzen hâkimdir³⁰⁹.

Tez kapsamındaki Göreme Elmalı, Göreme Çarıklı, Göreme Karanlık, Göreme Tokalı Yeni, Ürgüp Keşlik Manastırı Archangelios, Gülşehir Karşı kiliselerinin ilgili sahneleri ise üslup bakımından başkent özellikleri göstermektedir. Başkent etkili sahnelerde (11-13. yüzyıllar), ikonik ve sembolik sahneler görülmektedir. İkonoklazma sonrası gelişen bu yeni ikonografik program, Doğu'nun öyküleyici anlayışını terk etmiştir. Yani sahneler, İncil öykülerini anlatmak üzere değil, Ortodoks kilisesinin yortu takvimine göre seçilmiştir ve sahneler birbirinden bağımsızdır. Amaç sahneleri film şeridi gibi öykülemek değil, İsa'nın yaşamında ki olayları temsil eden yortu günlerinden Ortodoks litürjisi için önemli olanlarını seçip, programı onlarla oluşturmaktır. Bu nedenle sahneler, birbirinden bağımsız ikonalar biçimindedir. Başkent etkili sahneler, ikonik (litürjik) çevrim ya da Orta Bizans Çevrimi olarak adlandırılan gruba girmektedirler. İmgeler yapının en yüksek yerinden alt duvarlara kadar, sembolik bir hiyerarşiye göre dizilir³¹⁰. Başkent etkili sahnelerde ana figür sahnenin orta kısmında yer almakta ve diğer figürlere oranla daha büyük boyutlarda resmedilmektedir.

Bizans sanatı, kaynağını Anadolu topraklarından almış olup, en güzel ve en büyük eserlerini İstanbul'un başkent olması nedeniyle İstanbul'da vermiştir. İstanbul'un hemen her yerinde Bizans izlerine rastlamak mümkündür. Bugün Anadolu toprakları içerisinde kalan Bizans dönemi kiliselerinden olan Ayasofya'da yer alan ve 12. yüzyıla tarihlendirilen, güney galeride yer alan Deisis panosunda, Vaftizci Yahya'yı tüm ihtişamı ile görmekteyiz. Kapadokya Deisis örnekleriyle karşılaştırıldığında aynı kompozisyon düzeninin burada da olduğunu söyleyebiliriz. Ortada Hz. İsa, sağında annesi Meryem ve solunda Vaftizci Yahya ile kompozisyon düzeni oluşturulmuştur. Meryem ve Vaftizci Yahya'nın yüzleri büyük bir başarı ile işlenmiştir. Özellikle Yahya, incilde anlatıldığı portreye uygun olarak, çölde ve dünya nimetlerine uzak olarak yaşamış bir münzevinin ifadesini yansıtmaktadır. Her ikisininde yüzlerinde mahşer gününde insanların ıstırabını dile getiren ifade okunmaktadır. Kapadokya örneklerinde de yüzlerde bu ifadeyi görmekteyiz (Fotoğraf 6.1). Ayasofya'da ki Deisis örneğinde teknik olarak fresk yerine mozaik kullanılmıştır.

³⁰⁹ Nilay Çorağan Karakaya, Rüstem Aslan, Zeynep Ahunbay, "Türkiye'nin Kültürel Mirası-1", T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2597, 53.

³¹⁰ Akyürek, "a.g.e.", 330.

Tasviri herhangi bir kaynağa dayanmayan deisis sahnesinin kökeni aslında Son Yargı sahnesidir. Kutsal aracılık kavramının en net şekilde ifade edildiği bu sahneye yüklenen anlam Meryem ve Yahya'nın Tanrı'nın kutsallığına tanıklık etmeleridir. Meryem ve Vaftizci Yahya'nın sahnedeki varlığı, insanlık için İsa'dan şefaathet istemeleriyle alakalıdır. İsa'nın yolunu hazırlayan ve onu vaftiz ederek "hizmet" dönemine başlamasının hazırlayıcısı olan Yahya'nın bu sahnedeki varlığı, bütün ruhların dirildiği günde bir aziz olarak yer almasıyla açıklanabilir; bununla birlikte Meryem'le birlikte şefaathet dilerken resmedilmesi arabuluculuk rolünü ortaya koymaktadır³¹¹.

İstanbul Kariye Camii, doğu mekân kubbesel tonozunda yer alan Son Yargı sahnesinde de Deisis olayını görmekteyiz (Fotoğraf 6.2). Son Yargı sahnesinin kaynağı Matta İncili 24:30-32, 25:31-46; Luka 13:23-28; Yuhanna 3:17-21; Vahiy Kitabı 20:11-15; Daniel 7:9-18; İbraniler 6:2; apokrif ve kilise babalarının yazılarıdır. Son Yargı sahnesinin merkezinde bulunan Deisis sahnesi ise yazılı bir kaynağa dayanmaz, daha çok teolojik bir olgudur. Son mahkemede Deisis kompozisyonları genellikle mezar şapellerinde, naosta, tonozlarda, nartekste ve batı cephesinde betimlenmişlerdir³¹². Yargılama sahnesinde, ortada tahtında oturan İsa'nın, sağında Meryem, solunda Yahya ayakta durmakta, her iki tarafta oturan havariler, İsa'nın hemen arkasında ise melekler topluluğu görülmektedir. Kapadokya örneklerinde olduğu gibi Yahya ve Meryem ellerini açmış ve İsa'ya doğru yönelerek dua eder vaziyette betimlenmişlerdir. Son yargı sahnesinde, imparator giysileri içinde, Meryem ve Yahya'nın arkasında duran iki figür, baş melekler Mikhael ve Gabriel'dir. Onlarda Deisis sahnesine katılarak insanlık adına İsa'dan af dilemektedirler.

Kapadokya bölgesinde, Meryem ve Yahya'nın arkasında meleklerin olduğu kompozisyonları; Ürgüp- Yeşilöz Tağar Kilisesi'nde ve Şahinefendi Kırk Şehitler Kilisesi'nde görmekteyiz. Soğanlı Tahtalı Kilise'de ise sadece Vaftizci Yahya'nın yanında baş melek görülmektedir. Ve örneklerin tamamında melekler imparator giysileri içinde resmedilmişlerdir.

Bizans sanatında Deisis sahnesinin yaygın olarak tasvir edilmesinin nedeni; litürjide duaların Meryem ve Vaftizci Yahya'nın şefaatiyle sunulmasına bağlı

³¹¹ Eflân Tınaz, 15-16.

³¹² M. Sacit Pekak, Nergis Ataç, "a.g.m.", 151.

görülmektedir. Deisis imgesinin gücü, duanın etkinliğini ve usüle uygun görünümü ile Son Yargı günü edilecek şefaati bir araya getirmesinden kaynaklanmaktadır. İkinci dereceden figürler, ihtiyaçlara ya da banilerin kişisel beğenilerine uygun olarak kompozisyona katılmışlardır. Böylelikle Hristiyanlar için Deisis giib somut ve güdüleyici bir imge ile litürjik ihtiyaç karşılanmış olmaktadır³¹³.

Yine Kariye Camii parekklesionunda (1315-1316), apsis yarım kubbesinde yer alan Anastasis sahnesinde Vaftizci Yahya'yı görmekteyiz. İsa, üçgen kompozisyon ortasında ayakta durmakta beyaz ışık saçan üzerinde sarı yıldızlar bulunan mandorlanın içindedir. Sahnenin sağ ve sol tarafında birer lahit yer alır. İsa, sağındaki lahitten Âdem'i, solundaki lahitten ise Havva'yı ellerinden tutarak kendine doğru çekmektedir. Âdem'in arkasında, içlerinde Eski Ahit peygamberlerinden Davud ve Süleyman'ın bulunduğu bir grup ve Vaftizci Yahya, Havva'nın arkasında ise Abel ve yedi kişi durmaktadır. Âdem ile Havva burada bütün insanlığı temsil etmektedir. Betimlenen sahnenin üst kısmında "Anastasis" yazılıdır. (Fotoğraf 6.3)

Vaftizci Yahya, İsa'nın yer altına inişinin müjdecisi olarak kabul edilmektedir ve Anastasis ikonografisinde 11. yüzyılda baskın bir karakter olarak yer almıştır. Davut ve Süleyman peygamberlere doğru dönmüş şekilde betimlenmiştir. Uzun saçlı, uzun sakallı olup, başını açık kahverengi bir hale çevrelemektedir. Vaftizci Yahya; bazen elinde açık veya rulo şeklinde kâğıt tutmakta, bir eliyle takdis işareti yapmakta, bir eliyle de İsa'yı işaret etmektedir. Ortodoks inancına göre Vaftizci Yahya, son Tevrat peygamberi olup, İncil ve vahiylerin oluştuğu dönemde bir köprü kurmuştur. Bu nedenle genelde elinde İncil'e gönderme yapan rulo şekilli veya üzerinde yazılar olan açık bir kâğıt tutarken betimlenmektedir³¹⁴.

Kapadokya bölgesinde yer alan Göreme Tokalı Yeni Kilise de yer alan Anastasis sahnesi ile karşılaştırıldığında çok daha detaylı olarak resmedildiği görülmektedir. Tokalı Yeni Kilise'de çok fazla tahribat söz konusu olduğundan sahnenin alt kısmı görülememektedir. Tokalı Yeni Kilise'de, Hz. İsa, Yahya'ya doğru dönmüştür ve sahnenin sol tarafında sadece Davut ve Süleyman peygamberler görülmektedir. Burada, Kariye örneğine göre daha sade bir kompozisyon düzeni hâkimdir. (Fotoğraf 5.25)

³¹³ Muhsine Eda Armağan, "Banaz'da (Uşak İli) Bulunan Deesis Tasvirli Bir Templon Arşivratı", *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 34, S.2, Aralık 2017, 38.

³¹⁴ Erdoğan, 19.

Orta Bizans dönemi sanatında bilinen Deisis ikonografisine, mimari ve litürjik işlevli taş eserler üzerinde de rastlanmaktadır. Banaz'da (Uşak) bulunan 10-11. yüzyıllara tarihlendirilen mermer templon arşitravı üzerinde Deisis tasviri yer almaktadır. Bu arşitrav, Frigya bölgesinde bir kilisede veya şapelde kullanılmıştır. Arşitravın ön yüzünde kazıma tekniğinde düğümlü madalyon dizisi bulunmaktadır. Soldaki dört madalyonun içinde büst şeklinde, en sağdan başlayarak sırasıyla Vaftizci Yahya, İsa, Meryem ve başmelek Gabriel'in büstü yer almaktadır. İsa'nın sağında Meryem, solunda Vaftizci Yahya yer alır. Yahya'nın sağında başmelek Gabriel bulunur. Meryem'in yanında kalan izlerden anlaşıldığı kadarıyla başmelek Mikail bulunmaktadır. İsa, cepheden, sağ eliyle takdis işareti yaparken ve sol elinde haç kazımalı bir kitap taşıırken betimlenmiştir. Meryem, başı hafif öne eğik, ellerini yakarır biçimde tutmuştur. Vaftizci Yahya'nın halesinin üzerine taşan dağınık saç detayları onu tanımaya yardımcı olmaktadır. Başmelek Gabriel; orans duruşta, sakalsız bir genç olarak betimlenmiştir. Dalgalı uzun saçları küçük dairesel kazıma çizgilerle verilmiştir³¹⁵ (Fotoğraf 6.16).

Kapadokya bölgesi'nde ki Deisis kompozisyonlarından Ürgüp Yeşilöz Tağar Kilisesi'nde (11. yy.); Hz. İsa'nın ve her iki yanındaki banilerin madalyon içinde büst olarak betimlendiğini görmekteyiz (Fotoğraf 5.83-84). Kılıçlar Kuşluk Kilisesi'nde (11.yy.) ise; Hz. İsa'nın, Meryem'in ve Vaftizci Yahya'nın madalyon içinde büst şeklinde tasvirine rastlamaktayız (Fotoğraf 5.59).

Gerek duvar yüzeyine boya ile gerekse mimari elemanlar üzerine kazıma tekniğinde yapılmış bu sahnelerin aynı yüzyıllarda yapılmış olmaları bakımından benzerlik taşıdıklarını görmekteyiz.

³¹⁵ Armağan, 34.

SONUÇ

Kapadokya, tarih boyunca birbirinden farklı etnik grupların ve inanç sahiplerinin bir dönem yurt edindiği ve köklendiği bir coğrafyadır. Coğrafyanın inanç ve geleneği biçimleyip, kendine özgülediği bir bölge olan Kapadokya'daki kilise ve tasvirler bu nedenle eşsizdirler.

Kapadokya'da ki kaya içi mimarisi her ne kadar Hristiyan toplumla birlikte anılıyorsa da aslında bu, Hristiyan olsun olmasın, bölge insanının binlerce yıldır coğrafyasına uygun olarak yaşadığının göstergesidir. Kaya mimarisi, Kapadokya'nın coğrafyasıyla örtüştüğü geleneksel dokusudur.

Kapadokya kiliseleri, mimari açıdan kendine özgü özelliklere sahip olup, anıtsal resim sanatının güzel örneklerini barındırmaktadır. İç düzenleme ve aydınlatma teknikleri açısından kiliseler, Bizans anıtsal resim sanatı adına en iyi korunmuş örnekleri, en detaylı işlenmiş konuları ve en eski örnekleri de bünyesinde barındırmaktadır.

Kapadokya bölgesi duvar resimlerinde Vaftizci Yahya tasvirlerini konu alan çalışmamda; Hristiyanlar tarafından çok sevilen ve İncillerde anlatılan Vaftizci Yahya ele alınmıştır.

İncillerde, Hz. Yahya hakkında detaylı bir anlatım söz konusudur. Ancak İncillerdeki bilgiler çeşitlilik arz etmektedir. İncillerde Yahya hakkında en az bilgiyi Markos ve Yuhanna vermektedir. En çok Yahya'dan Matta ve Luka İncili bahseder. Ancak Yahya hakkındaki en detaylı anlatım Luka İncilindedir.

İncillere göre; son yargının yaklaştığını bildirerek onu hazırlamak üzere tövbe edenleri suyla vaftiz etmiştir. Vaftizci Yahya, Hristiyan inancına göre Hz. İsa'yı da vaftiz etmiştir. İncil kitaplarında vaftiz, Yahya'nın en önemli özelliği olarak ön plana çıkartılmıştır. İncillerde Yahya Peygamber, kendine gelen İsrailoğullarını tövbe etmeye davet etmiş ve tövbe eden kişileri Ürdün (Şeria) Irmağı'na daldırarak vaftiz işlemine tabi tutmuştur. Ve böylece ona Vaftizci Yahya lakabı verilmiştir.

İncillere göre; Yahya Peygamber, İsrailoğulları'nın Mesih beklentisinden dolayı, kendinin beklenen Mesih olmadığını açıklayarak, kendinden sonra Hz. İsa'nın peygamber olarak geleceğini haber vermiştir.

Hız. İsa ile Vaftizci Yahya'nın aynı dönemde yaşadıkları, birbirleriyle dayanışmaları İncillerde geçmektedir. Hız. İsa'ya peygamberlik geldiğinde, Yahya'nın görevi tamamlanmış ve ona ilk inanan kişi de Vaftizci Yahya olmuştur.

İncillere göre; Hız. Yahya, o dönemin acımasız hükümdarı tarafından şehit edilerek öldürülmüştür. Öldürölme sebebi; Yahya'nın, Kral Hirodes'i, kardeşinin karısı Hirodiya ile bir evlilik yapacağı için kınamasıdır. Bu tavrı yüzünden Yahya'ya aşırı kin duyan Hirodes, onu tutuklatır ve başını kestirerek şehit eder. Rivayete göre Yahya, babası Hız. Zekeriya gibi İsrailoğulları tarafından şehit edildiğinde 32 yaşındadır.

Vaftizci Yahya, Kapadokya bölgesi duvar resimlerinde, Bizans resim sanatının çok önem verdiği ikonografik bir figür olarak karşımıza çıkmaktadır. Vaftizci Yahya'yı; Vaftiz, Deisis-Şefaaf, Anastasis (İsa'nın cehenneme – Hades'e inişi), Yahya'nın Görevlendirilmesi, Yahya'nın Çağrısı-Vaazı, Yahya ile İsa'nın Karşılaşması, Yahya'nın öldürölmesi ve Elizabeth'in takip edilişi sahnelerinde görmekteyiz.

Kapadokya örneklerinin tamamında Yahya, uzun saçlı, uzun sakallı ve üzerinde çölde geçen çilekeş hayatın simgesi olan hırpani hayvan postu bulunan bir şahsiyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Vaftizci Yahya'yı, sadece Elizabeth'in kaçışı sahnelerinde çocuk olarak görmekteyiz. Geç dönem örneklerinde ise Yahya kanatlı, melek görünümünde resmedilmiştir. 12. yüzyıla tarihlenen Aziz Vasileos kilisesinde Vaftizci Yahya'yı kanatlı ve melek görüntüsünde görmekteyiz. Bu kilisedeki kanatlı Yahya figürü 20. yüzyıl ürünüdür. Bizans dönemine ait Anadolu kiliseleri ve başkent kiliselerinde kanatlı betimlenmiş Yahya figürünün olmayışı ve bu kilisede karşımıza çıkması dikkate değer bir husustur.

KAYNAKÇA

- Adıbelli, Ramazan, “Kapadokya’ya Hristiyanlığın Giriş Süreci”, *1. Uluslararası Nevşehir Tarih Ve Kültür Sempozyumu Bildirileri*, 16-19 Kasım, C.6, Nevşehir 2011, 355-356.
- Adıbelli, Ramazan, *Kapadokya Bölgesi’ndeki Hristiyanlık Tarihi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2002.
- Ahmet Cevdet, “Zekeriya, Yahya ve İsa Aleyhisselam”, *Kıyas-ı Enbiya ve Tevarih-i Hulafa*, C.1, Kısım 1, Hazırlayan Mahir İz, Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Aralık 1985, 39-46.
- Akıncı, Ahmet Cemil, *Hız. Yahya*, Bahar Yayınları, İstanbul 2005.
- Akyürek, Engin, “MS. IV.- XI. Yüzyıllar: Kapadokya’daki Bizans”, *Kapadokya*, Mas Matbaacılık, Barın Ciltevi, İstanbul 1998, 321-323.
- Akyürek, Engin, *Bizans’ta Sanat Ve Ritüel*, İstanbul 1996.
- Armağan, Muhsine Eda, “Banaz’da (Uşak İli) Bulunan Deesis Tasvirli Bir Templon Arşivratı”, *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 34 (2), Aralık 2017, 34.
- Ataç, Nergis, *Kappadokia’da Kapalı Yunan Haçı Planlı Kiliselerde Apsis, Doğu Haç Kolu Ve Köşe Mekânları Resim Programı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2015.
- Başçı, Ayhan, “İstanbul Ayasofya Müzeesi ve İkonografik Eserleri”, *İsa Peygamber ve Anadolu İkonografisi*, (1. Baskı), (Edt.: Özdal Değirmencioğlu, Ayhan Başçı), Detay Yayıncılık, Ankara 2014.
- Canverdi, Ayşegül, *Kapadokya Bölgesi Güzelöz (Mavruca) ve Ortaköy Mevkiindeki Kiliselerin Duvar Resimlerindeki Sahnelerin İkonografisi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2005.
- Cutler, Anthony, “Under The Sign of Deesis: On the Question of Representativeness in Medieval Art and Literature”, *Dumbarton Oaks Papers*, Vol.41, 1987, 145-146.
- Cutler, Anthony; E. Gregory, Timothy; Sevcenko, Nancy P., *The Oxford Dictionary Of Byzantium*, New York- Oxford: Oxford University Press, Kazhdan, Alexander P. and Talbot, Alice- Mary (Ed.), 1991, Vol. 1, 600.

- Çiftçi, Hilal, *Kapadokyalı Babalar Nyssalı Gregory: Hayatı Ve Teslis Doktrinine Etkisi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş 2017.
- Çorağan Karakaya, Nilay, Aslan, Rüstem, Ahunbay, Zeynep, “Türkiye’nin Kültürel Mirası-1”, *T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2597*, 53.
- Değirmencioğlu, A. Özdal, “Kariye Müzesi ve İkonografik Eserleri”, *İsa Peygamber ve Anadolu İkonografisi*, (1. Baskı), (Edt.: Özdal Değirmencioğlu, Ayhan Başçı), Detay Yayıncılık, Ankara 2014.
- Eflan Tınaz, Işık, *Post-Bizans Dönem İkonografisinde Kanatlı Betimlenen Vaftizci Yahya Figürü*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2017.
- Epstein, Ann Wharton, “The Problem of Provincialism: Byzantine Monasteries in Cappadocia and Monks in South Italy”, *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, Vol. 42, London 1979, 28-46.
- Erdem, Mustafa, “Hristiyanlıkta Vaftiz Anlayışı Üzerine Bir Araştırma”, *A. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 34(133), Ankara 1997.
- Erdoğan, Mürüvet, *Anastasis: Ortodoks Ve Batı İkonografisinde Betimleniş Biçimleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2009.
- Kaya, Metin, *Kapadokya Bölgesindeki Vaftiz Konulu Duvar Resimleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2014.
- Koçyiğit, Fazilet, *Ürgüp- Yeşilöz Köyü’ndeki Tağar (St. Theodore) Kilisesi Duvar Resimleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2007.
- Korat, Gürsel, *Taş Kapıdan Taç Kapıya Kapadokya*, İletişim Yayınları, İstanbul 2010.
- Korkmaz, Hatice, *Kitab-ı Mukaddes’te Ve Kur’an-ı Kerim’de Yahya Peygamber*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2011.
- Köksal, M. Asım, *Peygamberler Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.1, Ankara 2005.

- Kutsal Kitap, Eski Ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil), Yeni Yaşam Yayınları, İstanbul 2001.
- Kuzgun, Şaban, Dört İncil Yazılması Derlenmesi Muhtevası Farklılıkları Ve Çelişkileri, Fazilet Neşriyat, İstanbul 2008.
- Ltd. Greenwich, Connecticut, Germany 1967.
- Ötüken, Yıldız, *Göreme*, Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.
- Özalan, Işıl, *Bizans Sanatında Melek Tasvirleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2010.
- Özalp Konyar, Hümeysra, *Kapadokya Nevşehir- Aksaray- Niğde- Kayseri-Kırşehir*, Türsab Kültür Yayınları, Türkiye Seyahat Acentaları Birliği, Muka Matbaa, Kapadokya 2016.
- Özkan, Haldun, *Bizans Mimarisi Ders Notları*, Erzurum 2007.
- Özkan, Haldun, *Öşvank Manastırı*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, No:979, Erzurum 2010.
- Paşa, Ahmet Cevdet, *Peygamberler Ve Halifeler Tarihi*, “ Zekeriya, Yahya Ve İsa (Aleyhimesselem)’nın Kıssaları”, Sadeleştiren: Ali Arslan, C.1, Hikmet Neşriyat, İstanbul, 40-44.
- Pekak, M. Sacit, “Ürgüp, Yeşilöz (Tağar) Kilisesi”, *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 27(1), Haziran 2010, 212-213.
- Pekak, M. Sacit, Ataç, Nergis, “Bizans Sanatında Deisis Sahnesi”, *Arkeoloji Ve Sanat Dergisi*, S.151, Ocak-Nisan 2016, 144-145.
- Peygamberler Tarihi*, Çocuk Ve Aile Eğitimi Komisyonu, Nesil Matbaacılık, İstanbul.
- Restle, Marcell, *Byzantine Wall Painting In Asia Minor I-II-III*, New York Graphic Society
- Rodley, Lyn; George, T.E., “Cave Monasteries of Byzantine Cappadocia”, *The American Historical Review*, 94(2), 425, 1989.
- Rynck de Patrick, *Resim Nasıl Okunur Eski Ustalardan Dersler*, Çevirenler: Nurdan Karasu Gökçe- Serap Yüzgüller, Hayalperest Yayınevi, İstanbul 2016.
- Sarıkcıoğlu, Ekrem, *Diğer İnciller*, Fakülte Kitabevi, Isparta 2016.
- Schipper, Mineke, *Âdem ile Havva Her Yerde*, (Çev.: Arlet İncidüzen), İstanbul 2012.

- Sevin, Veli, “Tarihsel Coğrafya”, *Kapadokya*, Mas Matbaacılık, Barın Ciltevi, İstanbul 1998, 47.
- Tükel, Uşun, Yüzgüller, Serap, *Sözden İmgeye Batı Sanatında İkonografi*, Hayalperest Yayınevi, İstanbul 2018.
- Uysun, Mustafa, *Göreme Churches Iconography-Göreme Open Air Museum Churches*, “Karanlık (Dark) Churches”, Dogus Ofset Matbaacılık, Kayseri 2017, 171.
- Uysun, Mustafa, *Kapadokya Kaya Kiliseleri İkonografisi*, Kasım 2011.
- Uzundağ, Mehmet Sait, *Hız. Zekeriya Ve Yahya (A.S.) İle İlgili Rivayetler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2005.
- Walter, Christopher, “Two Notes On The Deesis”, *Revue des Etudes Byzantines*, Vol.26, Paris, 1968, 311-336.
- Weyl Carr, Annamarie, “Deesis”, *Oxford Dictionary of Byzantium*, Oxford University, Vol. 1, Newyork, 1991, 599-600
- Yaşar, Fatma, *Kapadokya Bölgesi Bizans Kiliselerinde Anastasis Sahneleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2019.

İNTERNET KAYNAKLARI

Around The World With Bengi (Erişim Tarihi: 07.08.2019)

<http://aroundtheworldwithbengi.blogspot.com>

Cappadocia Online (Erişim Tarihi: 17.08.2019)

<http://www.cappadociaonline.com>

Kavrakoğlu Blog Spot (Erişim Tarihi: 07.08.2019)

<https://kavrakoglu.com>

Mekân 360 (Erişim Tarihi: 02.07.2019)

<http://www.mekan360.com>

Pc Yapı (Erişim Tarihi: 17.08.2019).

<http://www.pcyapi.com>

Türkiye Kültür Portalı (Erişim Tarihi: 17.08.2019)

<https://www.kulturportali.gov.tr>

EKLER**EK 1. FOTOĞRAFLAR**

Fotoğraf 5. 1. Göreme El Nazar Kilisesi Genel Görünüş ve Giriş Cephesi

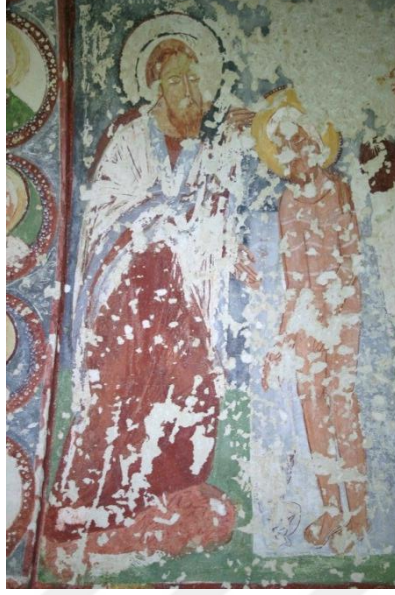
Fotoğraf 5. 2. Göreme El Nazar Kilisesi; Apsisten Giriş Kapısına Doğru Bakış

Fotoğraf 5. 3. Göreme El Nazar Kilisesi; Güney Kemer İç Yüzeyi

Fotoğraf 5. 4. Göreme El Nazar Kilisesi; Güney Kemer İç Yüzeyi, Vaftiz Sahnesi

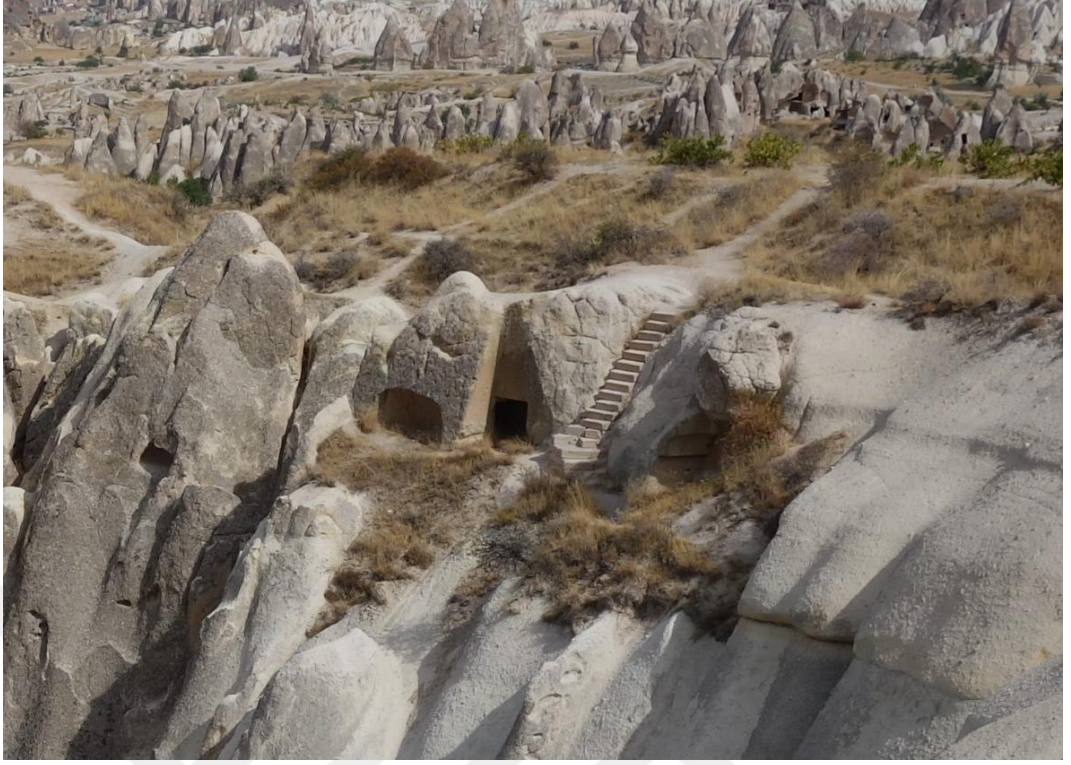
Fotoğraf 5. 5. Göreme El Nazar Kilisesi; Güney Kemer İç Yüzeyi, Vaftiz Sahnesi, Vaftizci Yahya ve İsa Figürleri Detay

Fotoğraf 5. 6. Göreme El Nazar Kilisesi; Güney Kemer İç Yüzeyi, Vaftiz Sahnesi, Vaftizci Yahya Detay

Fotoğraf 5. 7. Göreme El Nazar Kilisesi; Güney Kemer İç Yüzeyi, Vaftiz Sahnesi, İki Melek Figürü Detay

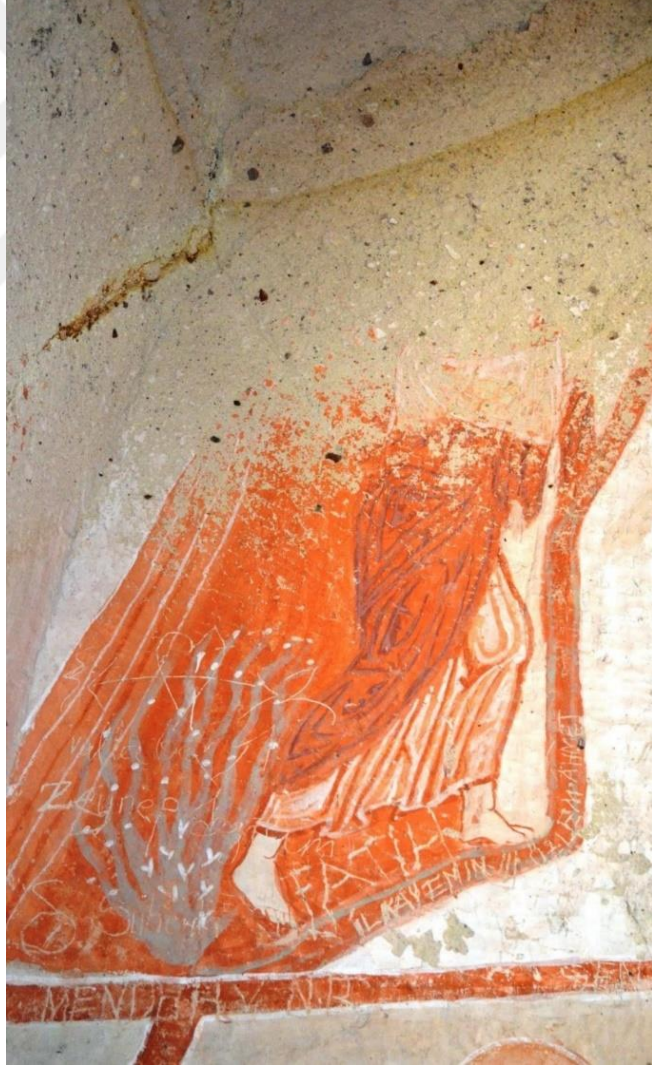
Fotoğraf 5. 8. Göreme-Saklı Kilise Genel Görünüş (Murat Gülyaz’dan)

Fotoğraf 5. 9. Göreme Saklı Kilise; Narteksten Naos Mekânına Bakış

Fotoğraf 5. 10. Göreme Saklı Kilise; Güney Duvar, Vaftiz Sahnesi

Fotoğraf 5. 11. Saklı Kilise; Güney Duvar, Vaftiz Sahnesi, Vaftizci Yahya Detay

Fotoğraf 5. 12. Göreme Saklı Kilise; Güney Nef Kemer Alınlığı, Yahya'nın Görevlendirilmesi Sahnesi

Fotoğraf 5. 13. Göreme Saklı Kilise; Güney Nef Kemer Alınlığı, Yahya'nın Görevlendirilmesi Sahnesi, Vaftizci Yahya Detay

Fotoğraf 5. 14. Göreme Tokalı Eski ve Yeni Kilise; Genel Görünüş ve Giriş Kapısı

Fotoğraf 5. 15. Göreme Tokalı Eski Kilise; İç Kısımdan Giriş Kısımına Bakış

Fotoğraf 5. 16. Göreme Tokalı Eski Kilise; Üst Tavan Örtüsü Resim Programı Genel Görünüş

Fotoğraf 5. 17. Göreme Tokalı Eski Kilise; Üst Tavan Örtüsü Resim Programı, Yahya'nın Görevlendirilmesi, Yahya'nın Çağrısı- Vaazı, Yahya İle Hz. İsa'nın Karşılaşması ve Vaftiz Sahneleri

Fotoğraf 5. 18. Göreme Tokalı Eski Kilise; Üst Tavan Örtüsü, Yahya'nın Görevlendirilmesi Sahnesi Detay

Fotoğraf 5. 19. Göreme Tokalı Eski Kilise; Üst Tavan Örtüsü, Yahya'nın Çağrısı-Vaazı Sahnesi

Fotoğraf 5. 20. Göreme Tokalı Eski Kilise; Üst Tavan Örtüsü, Yahya İle Hz. İsa'nın Karşılaşması Sahnesi

Fotoğraf 5. 21. Göreme Tokalı Eski Kilise; Üst Tavan Örtüsü, Vaftiz Sahnesi

Fotoğraf 5. 22. Göreme Tokalı Eski Kilise; Elizabeth'in Takip Edilişi Sahnesi

Fotoğraf 5. 23. Göreme Tokalı Yeni Kilise; Eski Kilise'den Yeni Kilise'ye Doğru Bakış

Fotoğraf 5. 24. Göreme Tokalı Yeni Kilise; Kuzeybatı Duvar, Tonozun Kuzeybatı Kanat Yüzeyi, Vaftiz Sahnesi

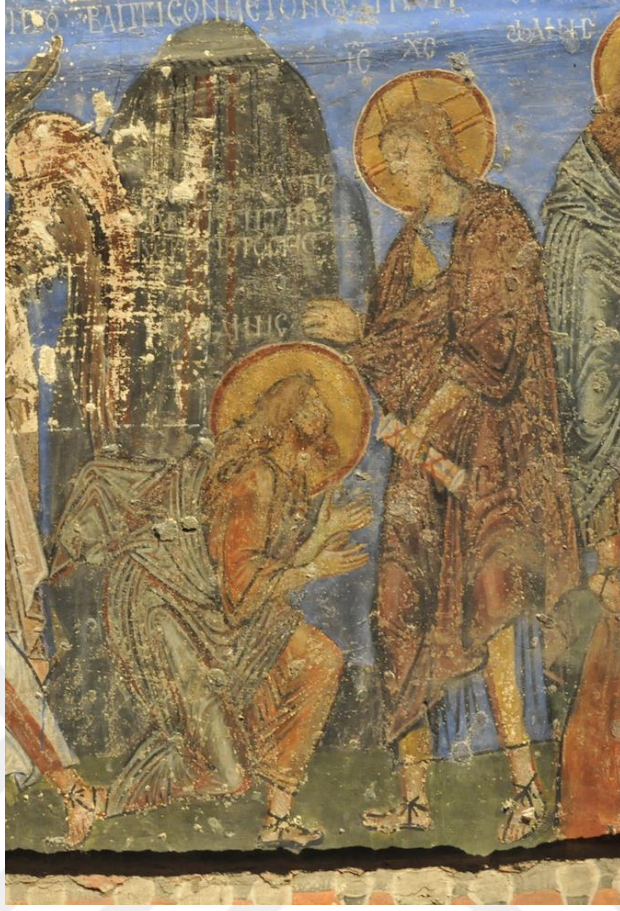
Fotoğraf 5. 25. Göreme Tokalı Yeni Kilise; Apsis Yarım Kubbesinin Alt Kısımı; Anastasis (İsa'nın Cehenneme-Hades'e İnişi) Sahnesi

Fotoğraf 5. 26. Göreme Tokalı Yeni Kilise; Apsis Yarım Kubbesinin Alt Kısım; Anastasis (İsa'nın Cehenneme- Hades'e İnişi) Sahnesi Vaftizci Yahya Detay

Fotoğraf 5. 27. Göreme Tokalı Yeni Kilise; Kuzeybatı Duvar, Tonozun Kuzeybatı Kanat Yüzeyi, Yahya'nın Görevlendirilme Sahnesi

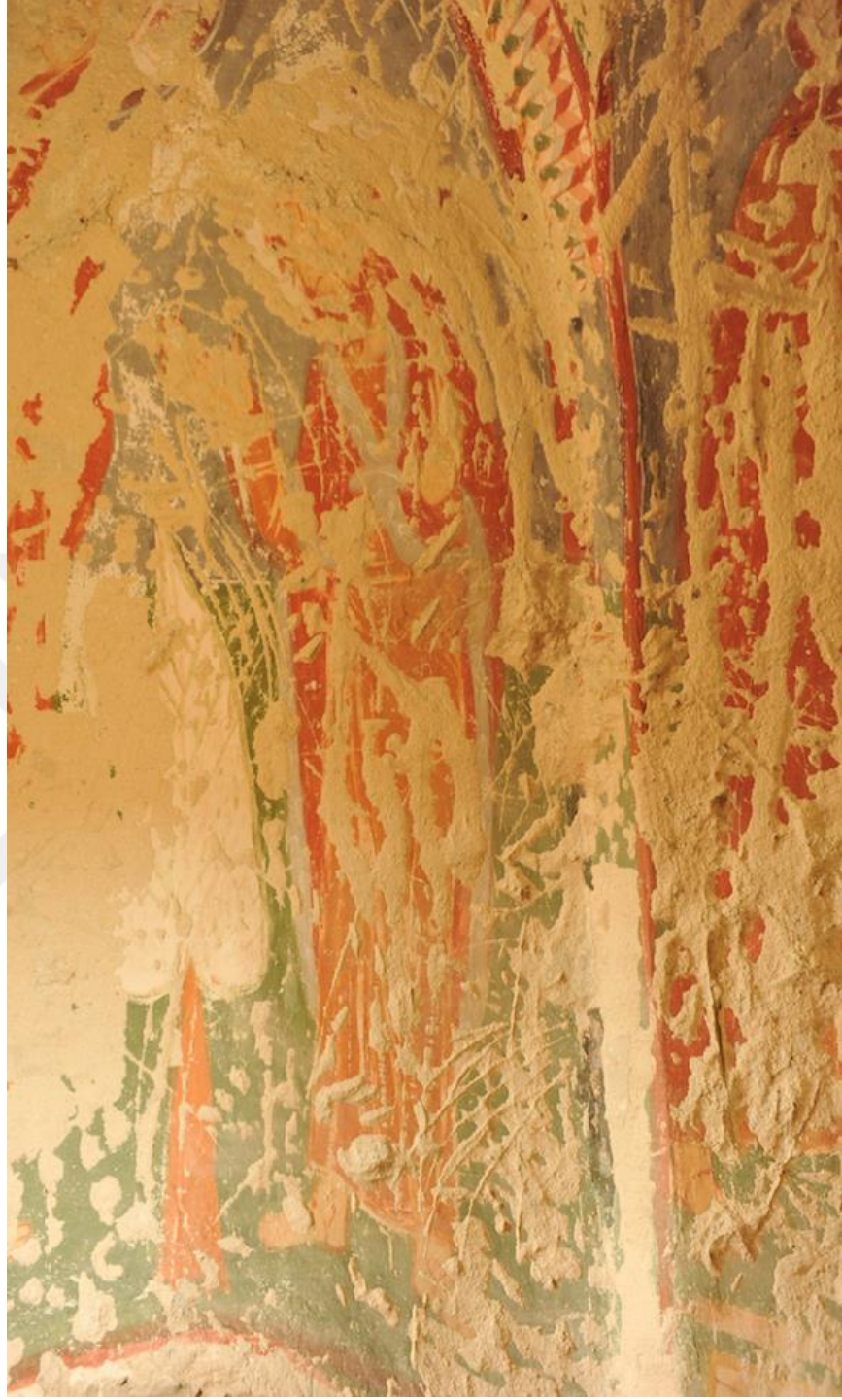
Fotoğraf 4. 28. Göreme Tokalı Yeni Kilise; Kuzeybatı Duvar, Tonozun Kuzeybatı Kanat Yüzeyi, Yahya İle İsa'nın Karşılaşması Sahnesi

Fotoğraf 5. 29. Göreme Şapel 9 (Theotokos- John The Baptist- H. George); Genel Görünüş (Mustafa Uysun'dan)

Fotoğraf 5. 30. Göreme Şapel 9 (Theotokos- John The Baptist- H. George);Apsisin Güneydoğusundaki Niş İçinde, Deisis-Şefaât Sahnesi (Mustafa Uysun'dan)

Fotoğraf 5. 31. Göreme Şapel 9 (Theotokos-John The Baptist- H. George); Apsisin Güneydoğusundaki Niş İçinde, Deisis-Şefaath Sahnese, Vafizci Yahya Detay (Mustafa Uysun'dan)

Fotoğraf 5. 32. Göreme Şapel 9 (Theotokos- John The Baptist- H. George); Güneydoğu Duvar Yüzeyi, Vaftiz Sahnesi (Mustafa Uysun'dan)

Fotoğraf 5. 33. Göreme Şapel 11 (St. Eustathios Kilisesi) ; Genel Görünüş

Fotoğraf 5. 34. Göreme Şapel 11 (St. Eustathios Kilisesi); Üst Tavan Örtüsü, Tonozun Kuzey Bölümü Alt Şerit, Elizabeth'in Takip Edilmesi Sahnesi ve Çocuk Yahya

Fotoğraf 5. 35. Göreme Elmalı Kilise; Giriş Kapısı

Fotoğraf 5. 36. Göreme Elmalı Kilise; Güneybatı Köşe Mekânı, Vaftiz Sahnesi

Fotoğraf 5. 37. Göreme Elmalı Kilise; Güneybatı Köşe Mekânı, Vaftiz Sahnesi,
Vaftizci Yahya ve İsa Detay

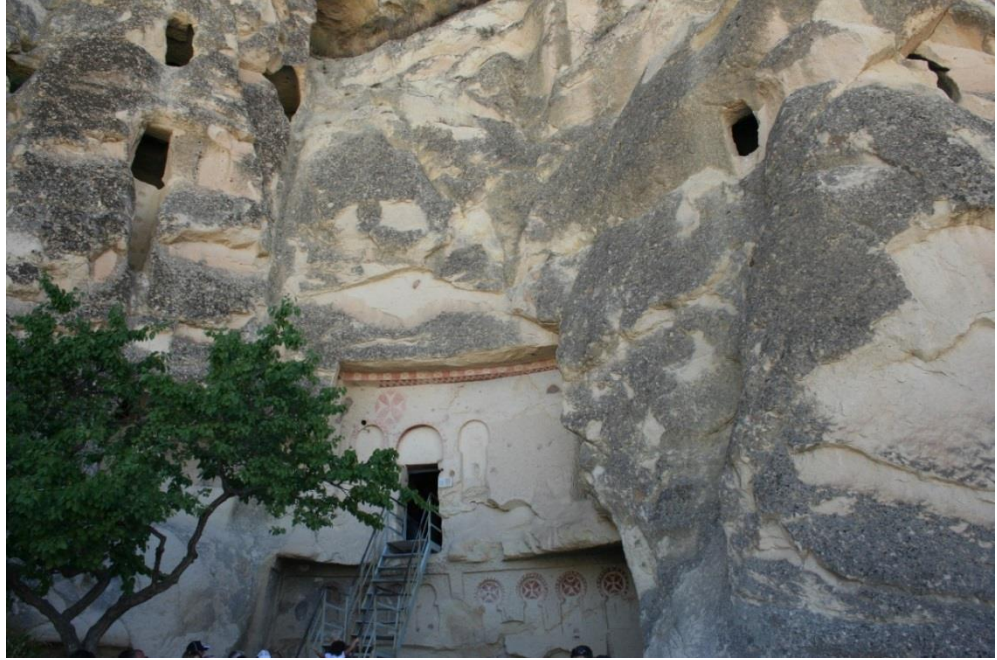
Fotoğraf 5. 38. Göreme Elmalı Kilise; Naostan Apsise Doğru Bakış

Fotoğraf 5. 39. Göreme Elmalı Kilise; Naostan Apsise Doğru Bakış ve Apsis Yarım Kubbesinde Deisis-Şefaath Sahnesi

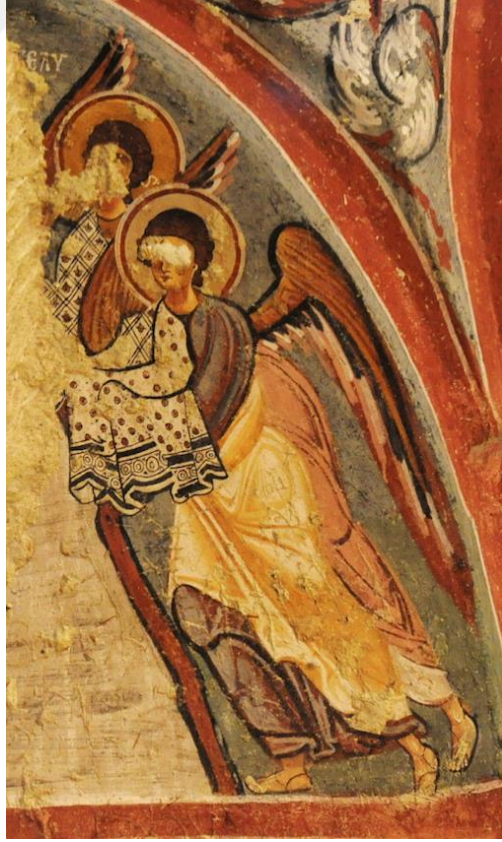
Fotoğraf 5. 40. Göreme Elmalı Kilise; Naos Apsise Doğru Bakış ve Apsis Yarım Kubbesinde Deisis-Şefaet Sahnesi, Vaftizci Yahya Detay

Fotoğraf 5. 41. Göreme Çarıklı Kilise; Genel Görünüş ve Giriş Cephesi

Fotoğraf 5. 42. Göreme Çarıklı Kilise; Kuzeybatı Duvar Yüzeyi, Vaftiz Sahnesi

Fotoğraf 5. 43. Göreme Çarıklı Kilise; Kuzeybatı Duvar Yüzeyi, Vaftiz Sahnesi, İki Melek Figürü Detay

Fotoğraf 5. 44. Göreme Çarıklı Kilise; Ana Apsis Yarım Kubbesi, Deisis-Şefaati Sahnesi

Fotoğraf 5. 45. Göreme Çarıklı Kilise; Ana Apsis Yarım Kubbesi, Deisis-Şefaati Sahnesi, Vaftizci Yahya Detay

Fotoğraf 5. 46. Göreme Karanlık Kilise; Genel Görünüş

Fotoğraf 5. 47. Göreme Karanlık Kilise; Naosun Sol Tarafı, Güneybatı Duvar, Vaftiz Sahnesi

Fotoğraf 5. 48. Göreme Karanlık Kilise; Naosun Sol Tarafı, Güneybatı Duvar, Vaftiz Sahnesi, Vaftizci Yahya ve Şeria Irmağı İçindeki Figür Detay

Fotoğraf 5. 49. Göreme Karanlık Kilise; Doğu Kısım Ana Altarda, Apsis Yarım Kubbesinde, Deisis-Şefaet Sahnesi

Fotoğraf 5. 50. Göreme Karanlık Kilise; Doğu Kısım Ana Altarda, Apsis Yarım Kubbesinde, Deisis-Şefaet Sahnesi, Vaftizci Yahya Detay

Fotoğraf 5. 51. Göreme Kılıçlar Kilisesi; Naos Bölümünün Güney Kısmı, Güney Duvar, Vaftizci Yahya'nın Hz. İsa İle Karşılaşması ve Vaftiz Sahnesi (Mustafa Uysun'dan)

Fotoğraf 5. 52. Göreme Kılıçlar Kilisesi; Naos Bölümünün Güney Kısmı, Güney Duvar, Vaftizci Yahya'nın Hz. İsa İle Karşılaşması (Mustafa Uysun'dan)

Fotoğraf 5. 53. Göreme Kılıçlar Kilisesi; Naos Bölümünün Güney Kısmı, Güney Duvar, Vaftiz Sahnesi (Mustafa Uysun'dan)

Fotoğraf 5. 54. Göreme Kılıçlar Kilisesi; Güneydoğu Köşe Mekânı, Yahya'nın Görevlendirilmesi Sahnesi (Mustafa Uysun'dan)

Fotoğraf 5. 55. Göreme Kılıçlar Kilisesi; Güneydoğu Köşe Mekânı, Yahya'nın Görevlendirilmesi Sahnesi (Mustafa Uysun'dan)

Fotoğraf 5. 56. Kılıçlar Kuşluk Kilise; Genel Görünüş³¹⁶

³¹⁶ <http://www.pcyapi.com/projeler.aspx?id=68> (Erişim Tarihi: 17.08.2019).

Fotoğraf 5. 57. Kılıçlar Kuşluk Kilise; Apsis Yarım Kubbesinde ve Orta Nef Güney Kemerinin Doğusundaki Deisis Sahneleri (Murat Gülyaz'dan)

Fotoğraf 5. 58. Kılıçlar Kuşluk Kilise; Apsis Yarım Kubbesindeki Deisis-Şefaati Sahnesi Detay (Mustafa Uysun'dan)

Fotoğraf 5. 59. Kılıçlar Kuşluk Kilise; Kemer Alınlığındaki Deisis- Şefaath Sahnese
Detay

Fotoğraf 5. 60. Göreme Azize Catherine Şapeli; Genel Görünüş

Fotoğraf 5. 61. Göreme Azize Catherine Şapeli; Ana Apsis Yarım Kubbesinde, Deisis-Şefaht Sahnesi

Fotoğraf 5. 62. Çavuşin Güllüdere Güvercinlik Kilisesi; Giriş Kapısı

Fotoğraf 5. 63. Çavuşin Güllüdere Güvercinlik Kilisesi; Naosun Giriş Kısım, Batı Duvar, Vaftiz Sahnesi

Fotoğraf 5. 64. Çavuşin Güllüdere Güvercinlik Kilisesi; Orta Nef Tonozun Batı Yüzeyi, Elizabeth'in Takip Edilişi Sahnesi (Mustafa Uysun'dan)

Fotoğraf 5. 65. Çavuşin Güllüdere Üç Haçlı Kilise; Genel Görünüş (Metin Kaya'dan)

Fotoğraf 5. 66. Çavuşin Güllüdere Üç Haçlı Kilise; Apsis Giriş Bölümü Kemerinin Sol Yönü, Vaftiz Sahnesi (Metin Kaya'dan)

Fotoğraf 5. 67. Çavuşin Güllüdere Ayvalı Kilise- Vaftizci Yahya Kilisesi; Genel Görünüş ve Giriş Cephesi (Murat Gülyaz'dan)

Fotoğraf 5. 68. Çavuşin Güllüdere Ayvalı Kilise- Vaftizci Yahya Kilisesi; Giriş Bölümünün Sağ Yönü, Güney Duvar, Vaftiz Sahnesi (Mustafa Uysun'dan)

Fotoğraf 5. 69. Çavuşin Güllüdere Ayvalı Kilise- Vaftizci Yahya Kilisesi; Deisis-Şefaath Sahnesi (Murat Gülyaz'dan)

Fotoğraf 5. 70. Çavuşin Güllüdere Ayvalı Kilise-Vaftizci Yahya Kilisesi; Deisis-Şefaath Sahnesi, Vaftizci Yahya Detay (Mustafa Uysun'dan)

Fotoğraf 5. 71. Çavuşin Güllüdere Ayvalı Kilise-Vaftizci Yahya Kilisesi; Güneydoğu Duvarın Üst Bölümü, Yahya'nın Öldürülmesi Sahnesi

Fotoğraf 5. 72. Susumbayırı Aziz Theodore (Pancarlık) Kilisesi; Genel Görünüş ve Giriş Cephesi

Fotoğraf 5. 73. Susumbayırı Aziz Theodore (Pancarlık) Kilisesi, Düz Tavan Örtüsünün Güney Yönü, Alt Şerit, Vaftiz Sahnesi

Fotoğraf 5. 74. Susumbayırı Aziz Theodore (Pancarlık) Kilisesi, Düz Tavan Örtüsünün Güney Yönü, Alt Şerit, Vaftiz Sahnesi, Vaftizci Yahya ve Hz. İsa Detay

Fotoğraf 5. 75. Susumbayırı Aziz Theodore (Pancarlık) Kilisesi; Düz Tavan Örtüsünün Güney Yönü, Alt Şerit, Yahya'nın Vaazı-Çağrısı Sahnesi

Fotoğraf 5. 76. Susumbayırı Aziz Theodore (Pancarlık) Kilisesi; Düz Tavan Örtüsünün Güney Yönü, Üst Şerit, Elizabeth'in Takip Edilişi Sahnesi

Fotoğraf 5. 77. Sinasos Mustafa Paşa Köyü Havariler Kilisesi; Genel Görünüş (Metin Kaya'dan)

Fotoğraf 5. 78. Sinasos Mustafa Paşa Köyü Havariler Kilisesi; Orta Nef, Güney Duvar, Vaftiz Sahnesi (Metin Kaya'dan)

Fotoğraf 5. 79. Sinasos Mustafa Paşa Kötü Havariler Kilisesi; Orta Nef, Güney Duvar, Vaftiz Sahnesi, Vaftizci Yahya ve Hz. İsa Detay (Metin Kaya'dan)

Fotoğraf 5. 80. Gülşehir Karşı Kilise; Giriş Kapısı (Mustafa Uysun'dan)

Fotoğraf 5. 81. Gülşehir Karşı Kilise; İkinci Kat Beşik Tonoz Yüzeyi, Güneydoğu Yön, Vaftiz Sahnesi (Murat Gülyaz'dan)

Fotoğraf 5. 82. Ürgüp-Yeşilöz Tağar Kilisesi; Genel Görünüş (Murat Gülyaz'dan)

Fotoğraf 5. 83. Ürgüp-Yeşilöz Tağar Kilisesi; Ana Apsis Yarım Kubbesinde, Deisis-Şefaath Sahnesi (Mustafa Uysun'dan)

Fotoğraf 5. 84. Ürgüp-Yeşilöz Tağar Kilisesi; Ana Apsis Yarım Kubbesinde, Deisis-Şefaath Sahnesi, Vaftizci Yahya ve Baş Melek Gabriel Detay (Mustafa Uysun'dan)

Fotoğraf 5. 85. Ürgüp-Yeşilöz Tağar Kilisesi; Kuzey Eksedra Yarım Kubbesinde, Deisis-Şefaath Sahnesh (Murat Gülyaz'dan)

Fotoğraf 5. 86. Ürgüp-Yeşilöz Tağar Kilisesi; Kuzey Eksedra Yarım Kubbesinde, Deisis- Şefaath Sahnesh, Vaftizci Yahya Detay (Mustafa Uysun'dan)

Fotoğraf 5. 87. Söviş- Şahinefendi Kırk Şehitler Kilisesi; Genel Görünüş (Mustafa Uysun'dan)

Fotoğraf 5. 88. Söviş- Şahinefendi Kırk Şehitler Kilisesi; Kuzeydoğu Apsis, Deisis-Şefaath Sahnesi (Mustafa Uysun'dan)

Fotoğraf 5. 89. Soğanlı- St. Barbara- Tahtalı Kilise; Genel Görünüş

Fotoğraf 5. 90. Soğanlı- St. Barbara- Tahtalı Kilise; Kuzey Duvarın Doğusu, Deisis-Şefaet Sahnesi

Fotoğraf 5. 91. Soğanlı- St. Barbara- Tahtalı Kilise; Deisis-Şefaath Sahnesh, Vaftizci Yahya Detay

Fotoğraf 5. 92. Soğanlı Canavar-Yılanlı Kilise; Genel Görünüş

Fotoğraf 5. 93. Soğanlı Canavar-Yılanlı Kilise; Deisis- Şefaati Sahnesi

Fotoğraf 5. 94. Soğanlı Canavar-Yılanlı Kilise; Deisis-Şefaati Sahnesi, Vaftizci Yahya
Detay

Fotoğraf 5. 95. Soğanlı Canavar-Yılanlı Kilise; Güney Nef Güney Duvar Doğu Nişi
Mezar Alınlığı, Anastasis Sahnesi

Fotoğraf 5. 96. Soğanlı Kubbeli Kilise; Genel Görünüş

Fotoğraf 5. 97. Ürgüp Keşlik Manastırı Archangelios Kilisesi; Genel Görünüş

Fotoğraf 5. 98. Ürgüp Keşlik Manastırı Archangelios Kilisesi; Güney Nef Tonozunun Kuzey Kanadı, Vaftiz Sahnesi

Fotoğraf 5. 99. Ürgüp Keşlik Manastırı Archangelios Kilisesi; Güney Nef Tonozunun Kuzey Kanadı, Anastasis Sahnesi

Fotoğraf 5. 100. Ürgüp Keşlik Manastırı Archangelios Kilisesi; Güney Nef Tonozunun Kuzey Kanadı, Anastasis Sahnesi, Vaftizci Yahya Detay

Fotoğraf 5. 101. Ürgüp Keşlik Manastırı Aziz Stephanos Kilisesi; Genel Görünüş

Fotoğraf 5. 102. Ürgüp Keşlik Manastırı Aziz Stephanos Kilisesi; İç Mekân Genel Görünüş

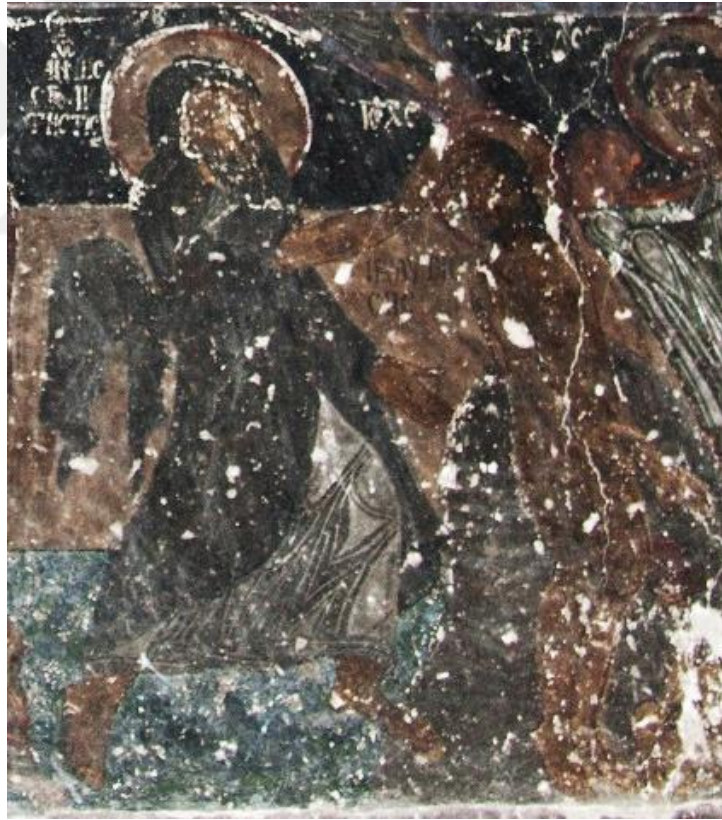
Fotoğraf 5. 103. Ürgüp Keşlik Manastırı Aziz Stephanos Kilisesi; Naos Kuzey Duvarı
Doğudan İlk Niş, Vaftiz Sahnesi

Fotoğraf 5. 104. Belısırma Bahattin Samanlığı Kilisesi; Genel Görünüş (Metin Kaya'dan)

Fotoğraf 5. 105. Belisırma Bahattin Samanlığı Kilisesi; Beşik Tonozun Kuzey Yarısı, Alt Şerit, Vaftiz Sahnesi ve Yahya'nın Görevlendirilme Sahnesi (Mustafa Uysun'dan)

Fotoğraf 5. 106. Belisırma Bahattin Samanlığı Kilisesi; Beşik Tonozun Kuzey Yarısı, Alt Şerit, Vaftiz Sahnesi, Vaftizci Yahya ve İsa Detay

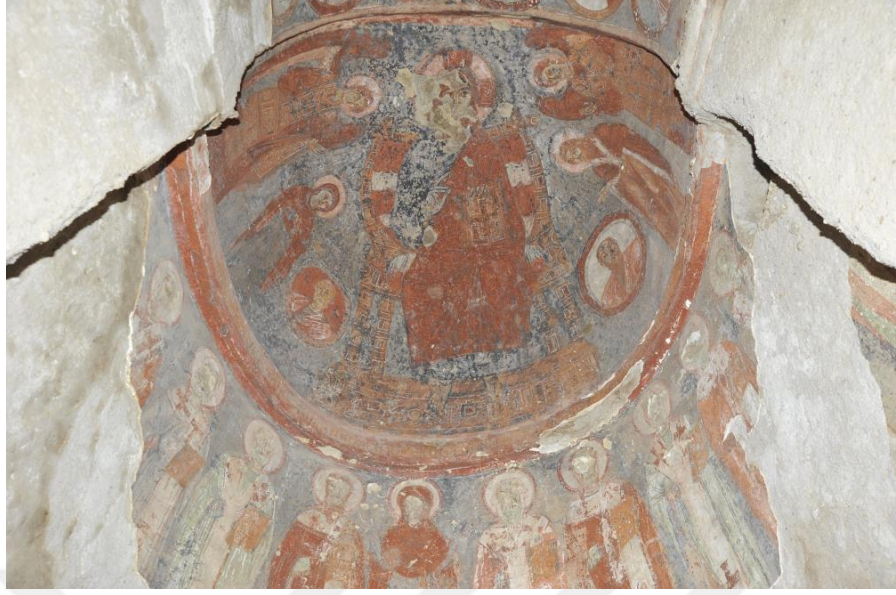

Fotoğraf 5. 107. Belisırma Bahattin Samanlığı Kilisesi; Beşik Tonzoun Kuzey Yarı, Alt Şerit, Yahya'nın Görevlendirilme Sahnesi

Fotoğraf 5. 108. Belisırma Direkli Kilise; Genel Görünüş³¹⁷

³¹⁷ http://www.mekan360.com/sanaltur_direkli-kilisesi-guzelyurt-aksaray_2590.html (Erişim Tarihi: 02.07.2019).

Fotoğraf 5. 109. Belisırma Direkli Kilise; Orta Nef Tonozunun Doğu Ucu, Deisis Sahnesi³¹⁸

Fotoğraf 5. 110. Belisırma Direkli Kilise; Deisis Sahnesi, Vaftizci Yahya Detay (Restle'den)

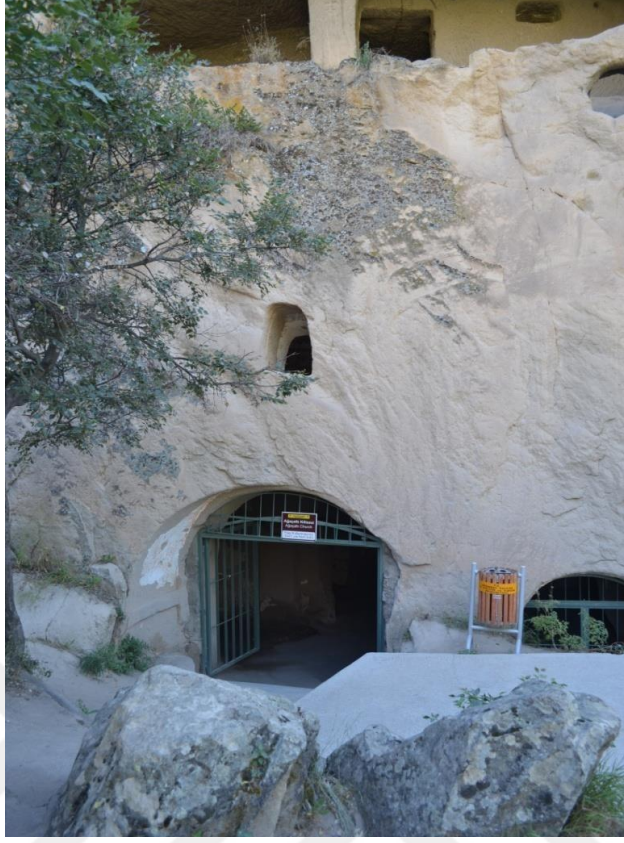
³¹⁸<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/aksaray/gezilecekyer/drekl-klse> (Erişim Tarihi: 17.08.2019).

Fotoğraf 5. 111. Ihlara Pürenliseki Kilisesi; Genel Görünüş (Metin Kaya'dan)

Fotoğraf 5. 112. Ihlara Pürenliseki Kilisesi; Beşik Tonozun Batı Alınlığı, Alt Şerit, Vaftiz Sahnesi (Metin Kaya'dan)

Fotoğraf 5. 113. Ihlara Ağaçaltı Kilisesi; Genel Görünüş (Metin Kaya'dan)

Fotoğraf 5. 114. Ihlara Ağaçaltı Kilisesi; Kuzey Haç Kolu Tonzunun Doğu Yarısındaki Alınlık, Vaftiz Sahnesi (Metin Kaya'dan)

Fotoğraf 5. 115. Ihlara Ağaçalı Kilisesi; Kuzey Haç Kolu Tonozunun Doğu Yarısındaki Alınlık, Vaftiz Sahnesi, Vaftizci Yahya Detay (Metin Kaya'dan)

Fotoğraf 5. 116. Ihlara Kokar Kilise; Batı Duvarın Üst Kısmı Yuvarlak Kemerli Alan İç, Deisis-Şefaât Sahnesi (Mustafa Uysun'dan)

Fotoğraf 5. 117. Mustafapaşa Aziz Vasilios Kilisesi Genel Görünüş

Fotoğraf 5. 118. Mustafapaşa Aziz Vasilios Kilisesi; Sol Nef, Apsis Kapı Girişindeki Panolar³¹⁹

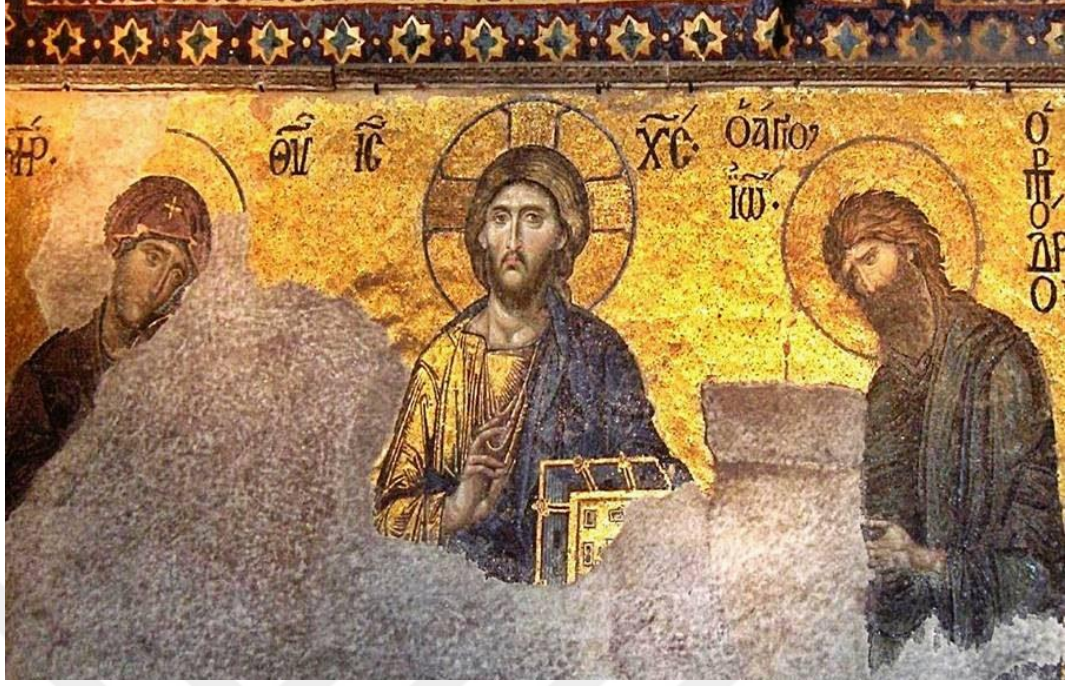
³¹⁹<http://www.cappadociaonline.com/mustafapasatr.html> (Erişim Tarihi: 17.08.2019).

Fotoğraf 5.119. Mustafapaşa Aziz Vasilios Kilisesi; Sol Nef, Apsis Kapı Girişinin Sağ Tarafındaki Pano, Vaftizci Yahya (Mustafa Uysun'dan)

Fotoğraf 5. 120. Mustafapaşa Aziz Vasilios Kilisesi; Girişte Merdivenin Sağ Tarafında Beşik Tonoz Üzerinde, Deisis Sahnesi

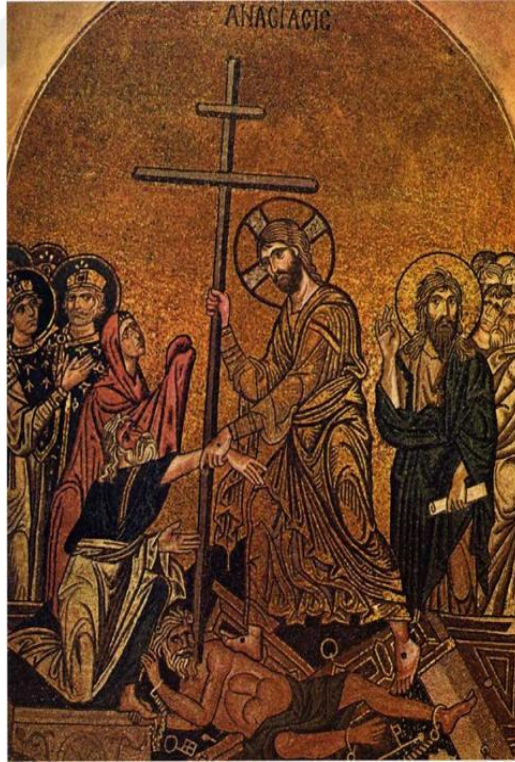
Fotoğraf 6. 1. İstanbul Ayasofya Camii; Güney Galeri, Deisis Sahnisi (Ayhan Başçı'dan)

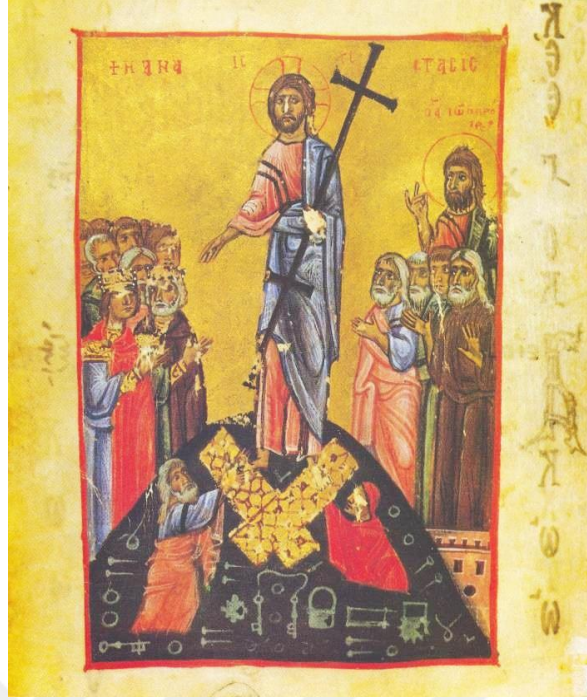
Fotoğraf 6. 2. İstanbul Kariye Camii; Doğu Mekân Kubbesel Tonozunda Son Yargı Sahnisi (A. Özdal Değirmencioğlu'ndan)

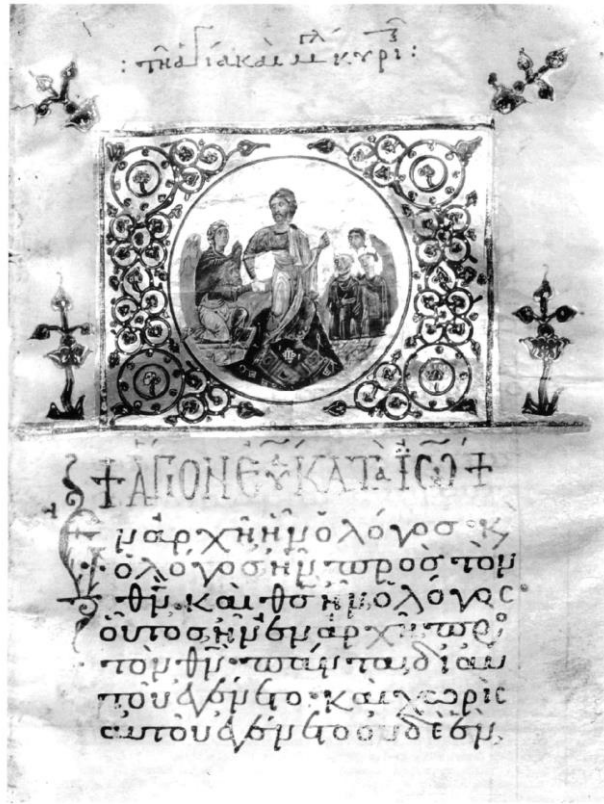
Fotoğraf 6. 3. İstanbul Kariye Camii; Parekklesion Apsis Yarım Kubbesi, Anastasis Sahnesi (Mineke Schipper'den)

Fotoğraf 6. 4. Daphni Manastır Kilisesi, 11. Yüzyıl Anastasis Konulu Mozaik (Atina-Yunanistan) (Fatma Yaşar'dan)

Fotoğraf 6. 5. Vatopedi Manastırı, 11-12. Yüzyıl, Anastasis Konulu El Yazması
(Athos- Yunanistan) (Fatma Yaşar'dan)

Fotoğraf 6. 6. Cenevre Halk ve Üniversite Kütüphanesi, 12. Yüzyıl Anastasis Konulu
El Yazması (Fatma Yaşar'dan)

Fotoğraf 6. 7. Demre Aziz Nikolaos Kilisesi, 11. Yüzyıl Mezar Mekânı, Anastasis Sahnesi, Antalya (Fatma Yaşar'dan)

Fotoğraf 6. 8. Yunanistan Kastoria Hagios Athanasios Tou Mouzaki Kilisesi Vaftiz Konulu Duvar Resmi (Metin Kaya'dan)

Fotoğraf 6. 9. İtalya Arienler Vaftizhanesi, Vaftiz Konulu Mozaik³²⁰

Fotoğraf 6. 10. İtalya Ortodokslar Vaftizhanesi, Vaftiz Konulu Mozaik³²¹

³²⁰ <https://kavrakoglu.com/wp-content/uploads/2015/04/ppppp.jpg> (Erişim Tarihi: 07.08.2019).

³²¹ <http://aroundtheworldwithbengi.blogspot.com/2011/09/ravenna-ve-benim-bizans-kahramanlarim.html> (Erişim Tarihi: 07.08.2019).

Fotoğraf 6. 11. Yunanistan Dionusiou Manastırı 74 İkon Numaralı, Vaftiz Konulu El Yazması (Metin Kaya'dan)

Fotoğraf 6. 12. Hosios Lukas Manastırı Katolik Kilisesi Vaftiz Konulu Mozaik (Metin Kaya'dan)

Fotoğraf 6. 13. Vatikan'da Sakro Müzesinde Bulunan ve Altıncı Yüzyıla Tarihlenen Vaftiz Konulu İkona (Metin Kaya)

Fotoğraf 6. 14. İtalya Saint Mark Bazilikası Vaftiz Konulu Mozaik (Metin Kaya'dan)

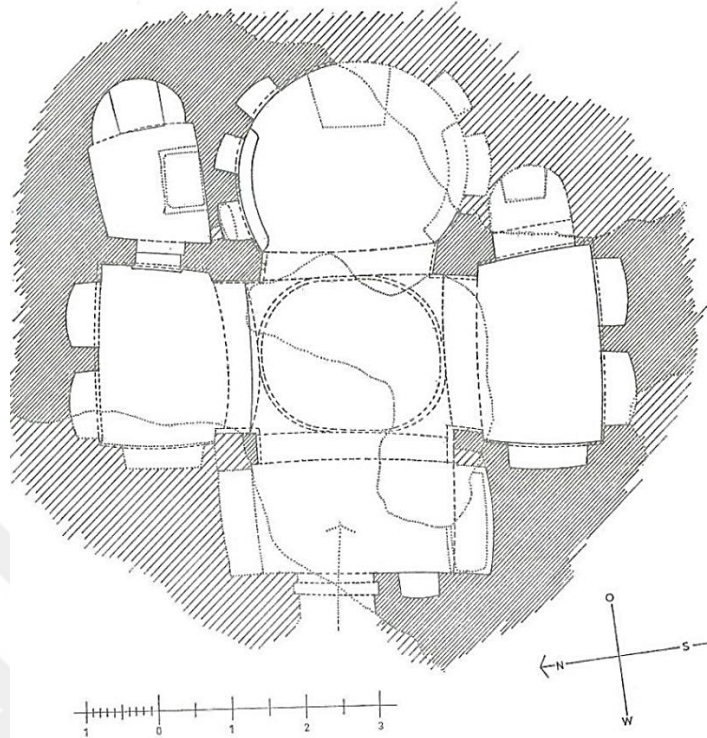

Fotoğraf 6. 15. Yunanistan Panteleimonos Manastırı 137 İkon No'lu Vaftiz Konulu El Yazması (Metin Kaya'dan)

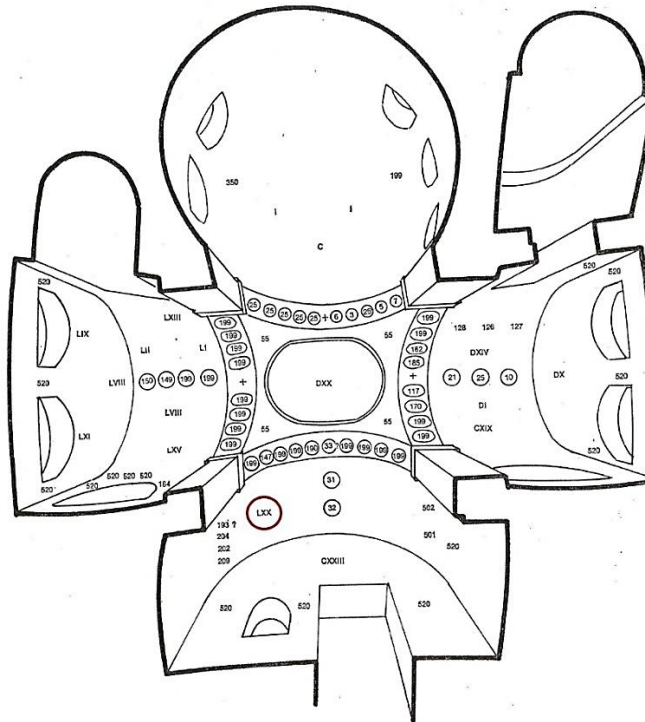

Fotoğraf 6. 16. Uşak Müzesi; Templon Arşivratının Ön Yüzündeki Deisis Sahnesi, 10-11. Yy. (Muhsine Eda Armağan'dan)

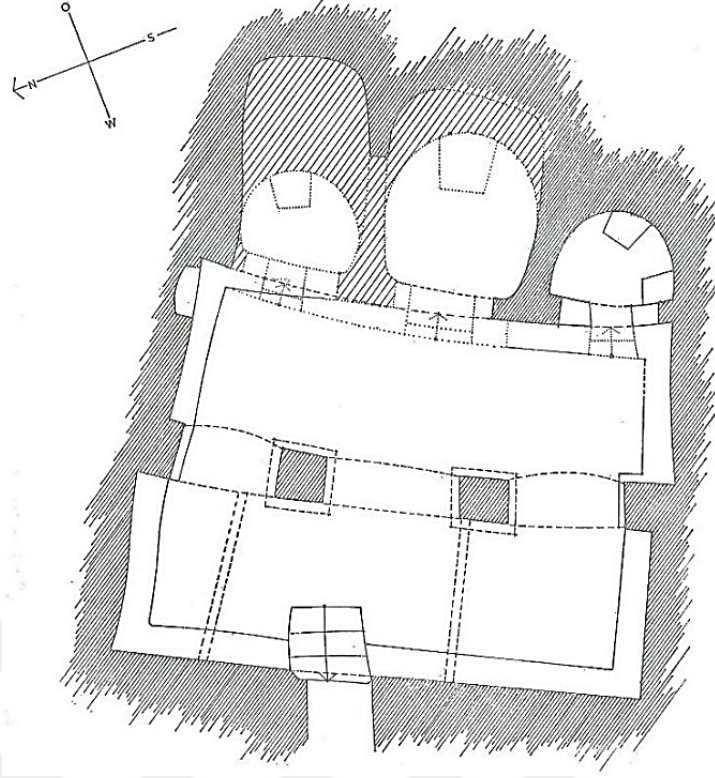
EK 2. ÇİZİMLER

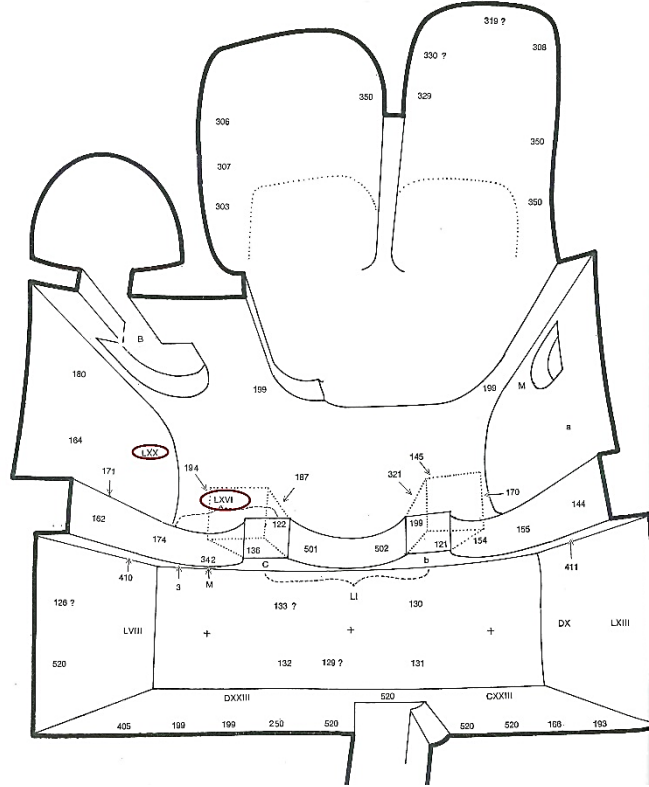
Çizim 4. 1. Göreme El Nazar Kilisesi Planı (Çizim: Restle 1967)

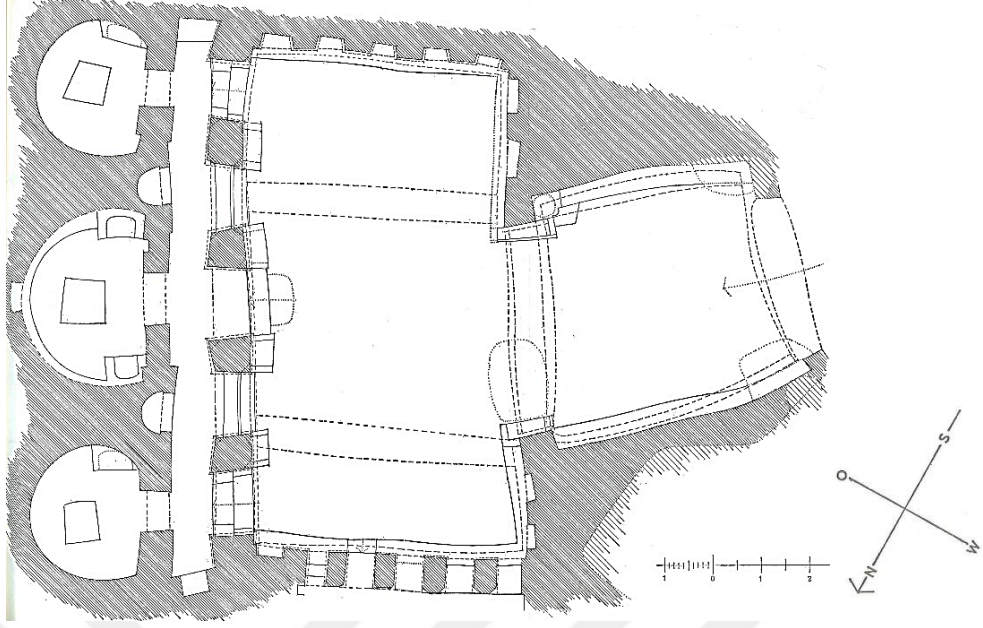
Çizim 4. 2. Göreme El Nazar Kilisesi; Resim Programı İçerisinde Vaftiz Sahnesinin Konumu (Çizim: Restle 1967)

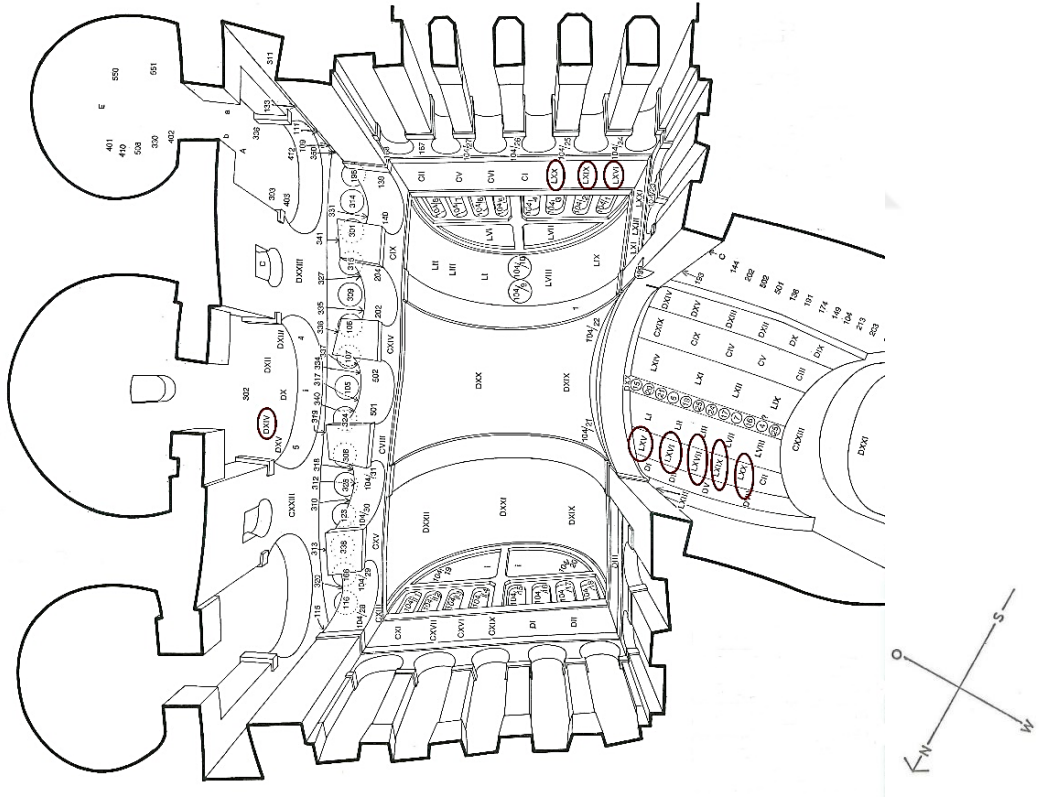
Çizim 4. 3. Göreme Saklı Kilise Planı (Çizim: Restle 1967)

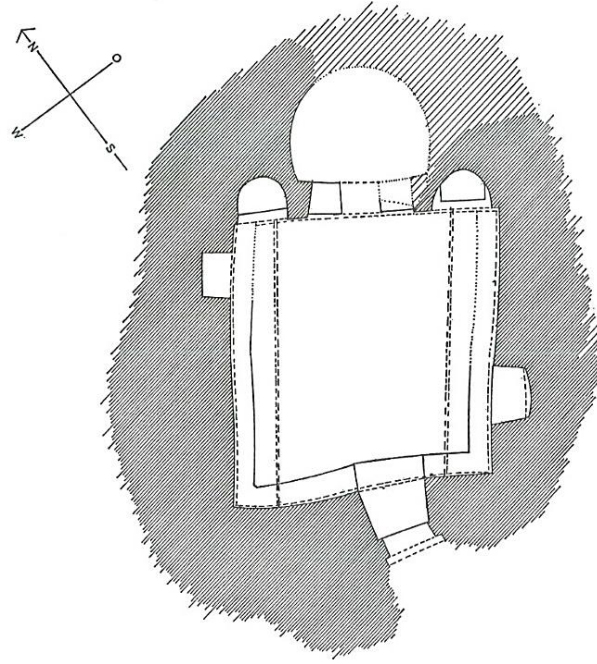
Çizim 4. 4. Göreme Saklı Kilise Resim Programı İçinde; Vaftiz (LXX), Deisis (B), Yahya'nın Çağrısı (LXVI) Sahnelerinin Konumu (Çizim: Restle 1967)

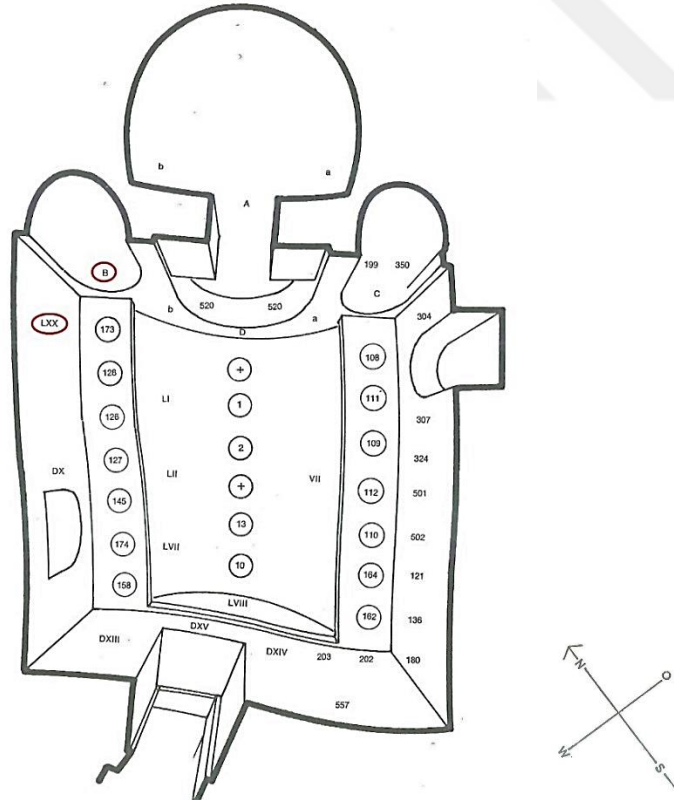
Çizim 4. 5. Göreme Tokalı Eski ve Yeni Kilise Planı (Çizim: Restle 1967)

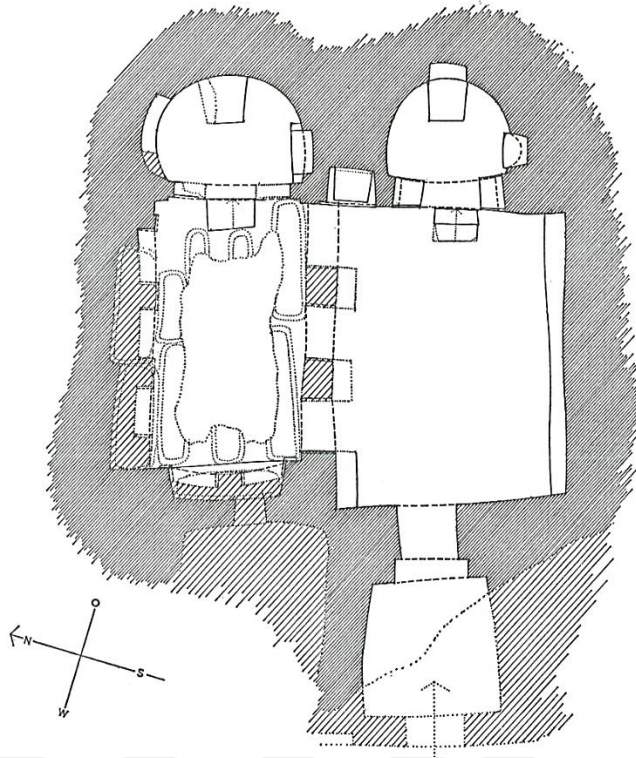
Çizim 4. 6. Göreme Tokalı Eski ve Yeni Kilise Resim Programı İçinde Vaftiz (LXX), Yahya'nın Çağrısı-Vaazı, Yahya'nın Görevlendirilmesi (LXVI-LXVII), Yahya İle İsa (LXIX), Elizabeth'in Takip Edilmesi (LXXV) ve Anastasis (DXIV) Sahnelerinin Konumu (Çizim: Restle 1967)

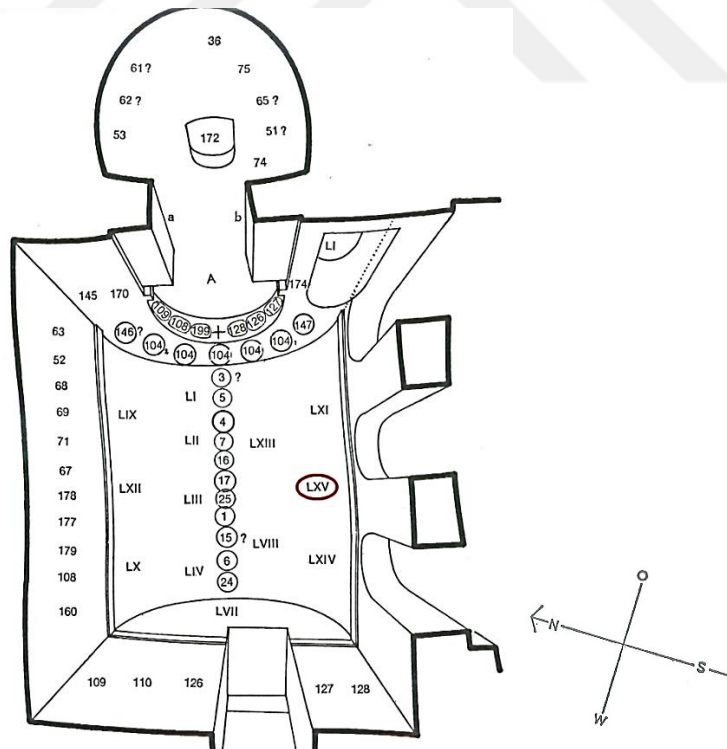
Çizim 4. 7. Göreme Şapel 9 (Theotokhos- John The Baptist- H. George) Kilisesi Planı
(Çizim: Restle 1967)

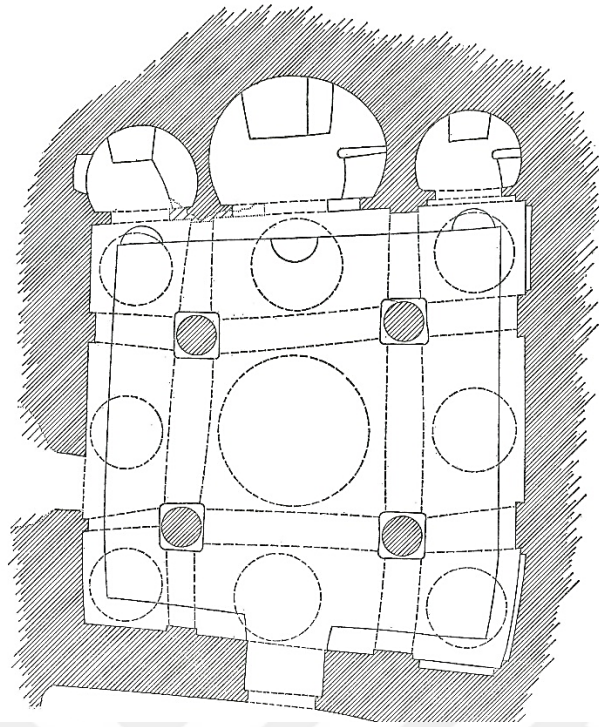
Çizim 4. 8. Göreme Şapel 9-Theotokhos- John The Baptist- H. George Kilisesi Resim Programı İçinde Deisis (B) ve Vaftiz (LXX) Sahnelerinin Konumu (Çizim: Restle 1967)

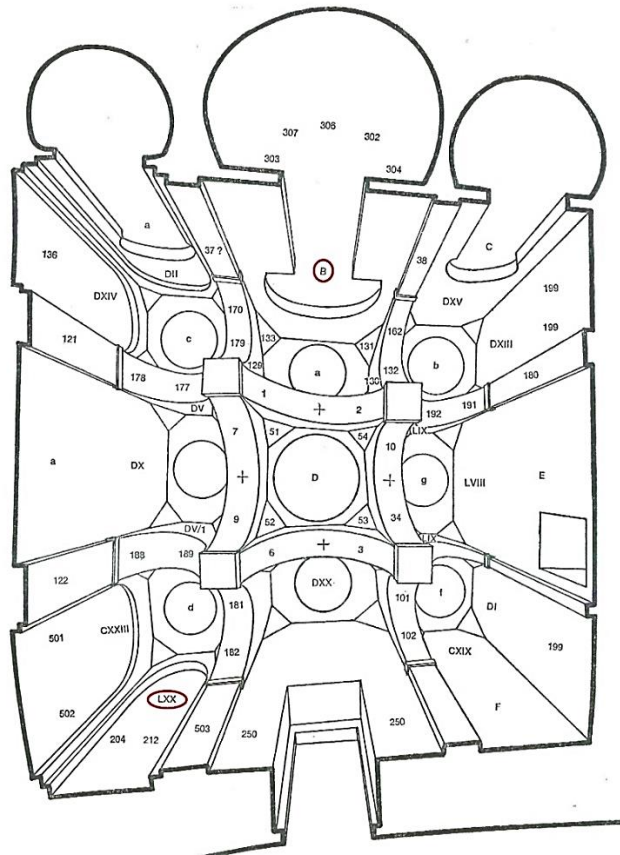
Çizim 4. 9. Göreme Şapel 11 (St. Eustathios Kilisesi) Planı (Çizim: Restle 1967)

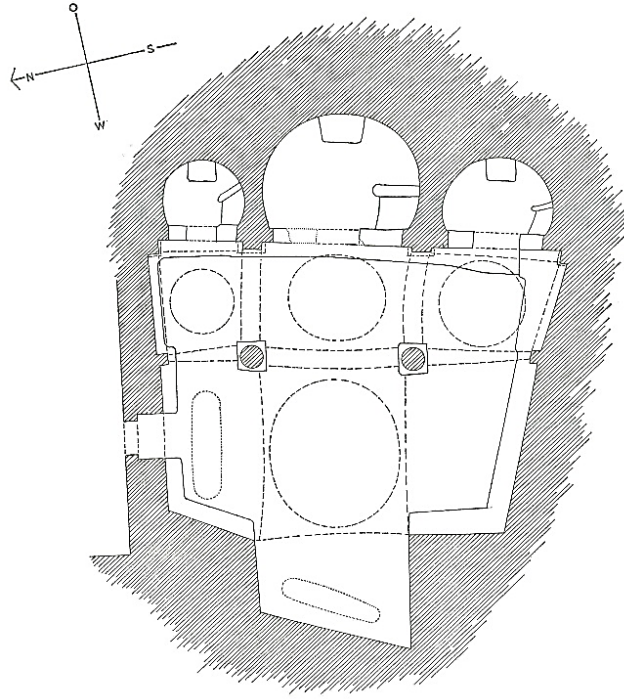
Çizim 4. 10. Göreme Şapel 11 (St. Eustathios Kilisesi) Resim Programı İçinde Elizabeth'in Takip Edilmesi Sahnesi (LXV) (Çizim: Restle 1967)

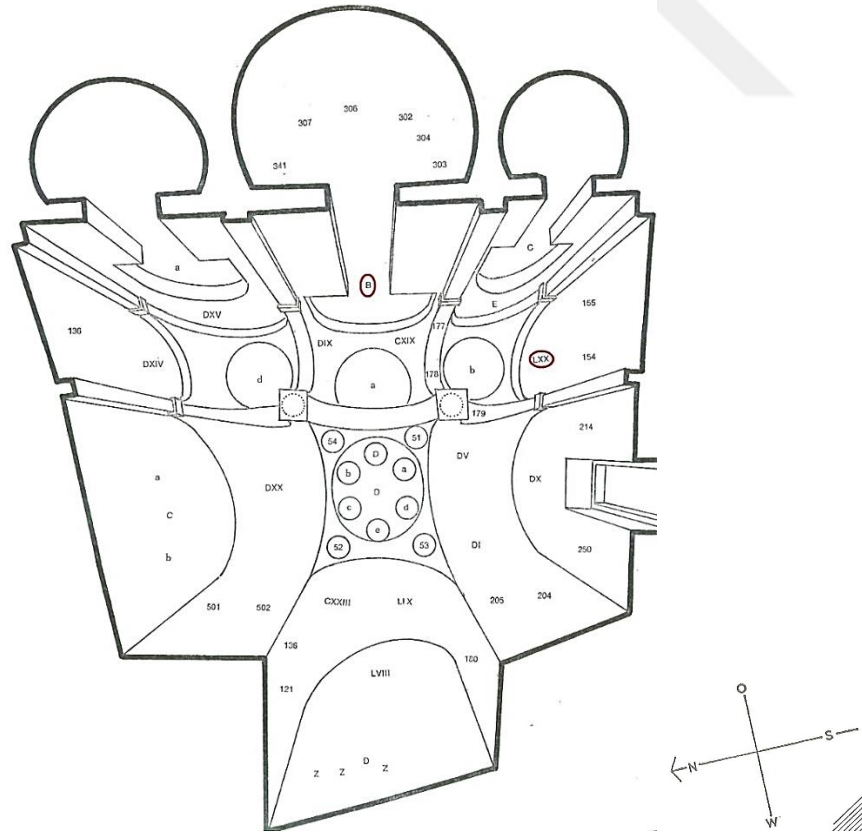
Çizim 4. 11. Göreme Elmalı Kilise Planı (Çizim: Restle 1967)

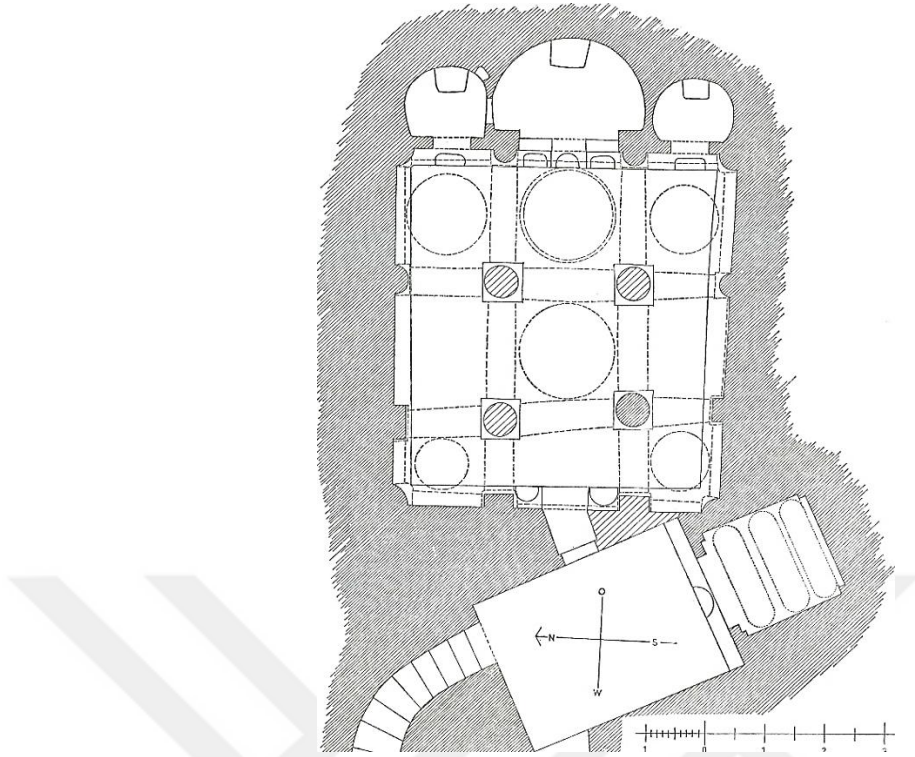
Çizim 4. 12. Göreme Elmalı Kilise Resim Programı İçinde Deisis (B) ve Vaftiz (LXX)
Sahnelerinin Konumu (Çizim: Restle 1967)

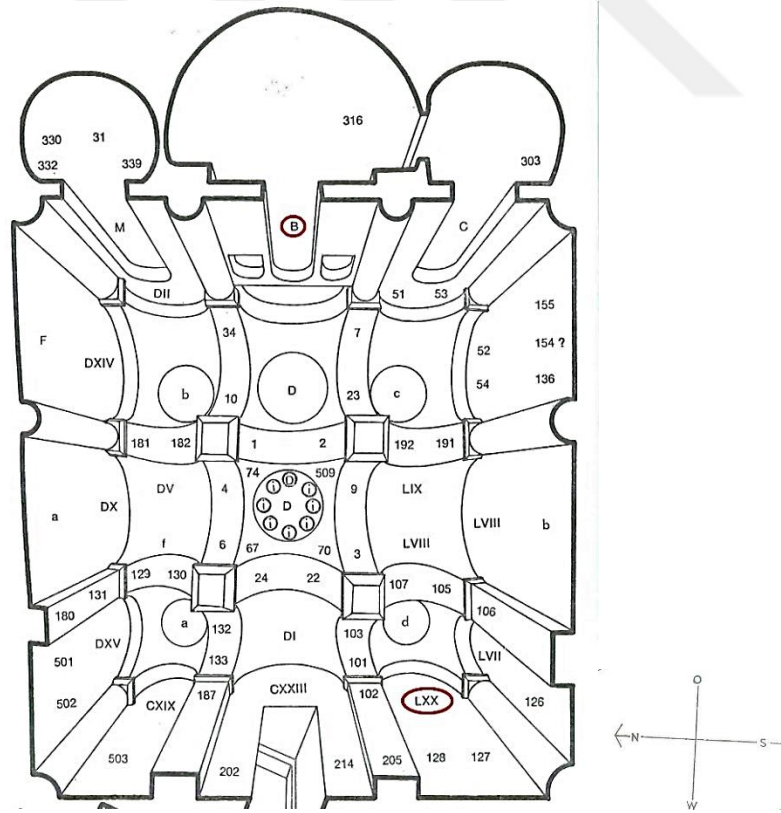
Çizim 4. 13. Göreme Çarıklı Kilise Planı (Çizim: Restle 1967)

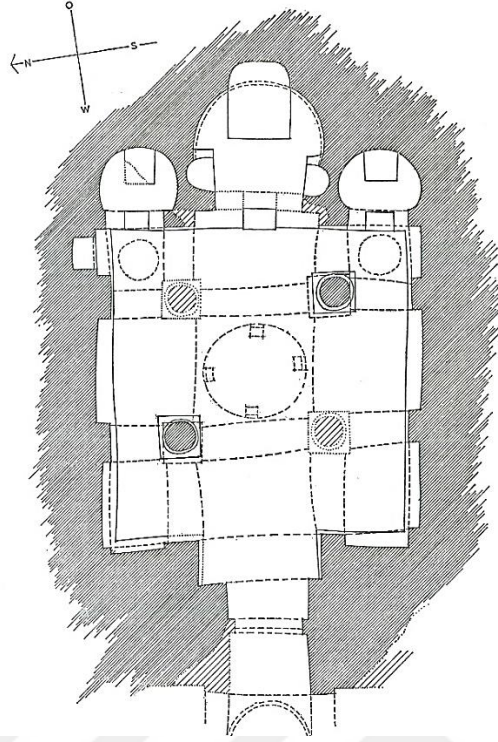
Çizim 4. 14. Göreme Çarıklı Kilise Resim Programı İçinde Deisis (B) ve Vaftız (LXX) Sahnelerinin Konumu (Çizim: Restle 1967)

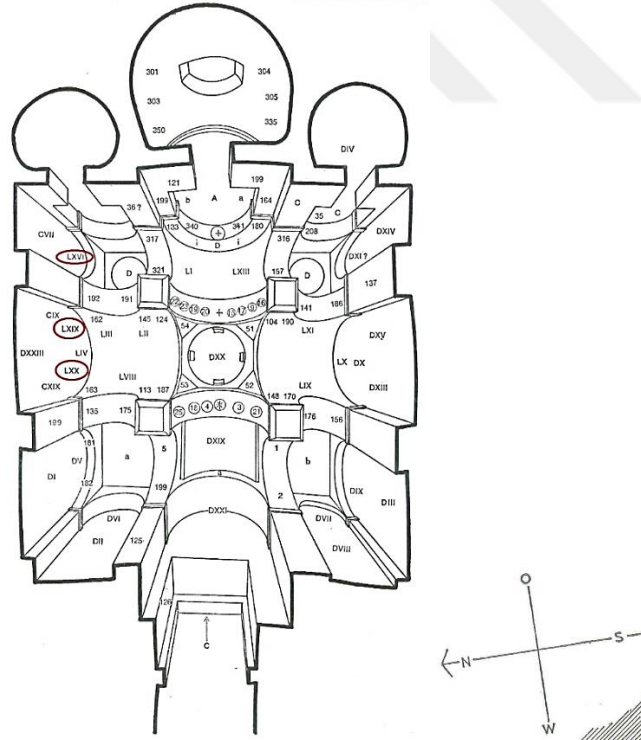
Çizim 4. 15. Göreme Karanlık Kilise Planı (Çizim: Restle 1967)

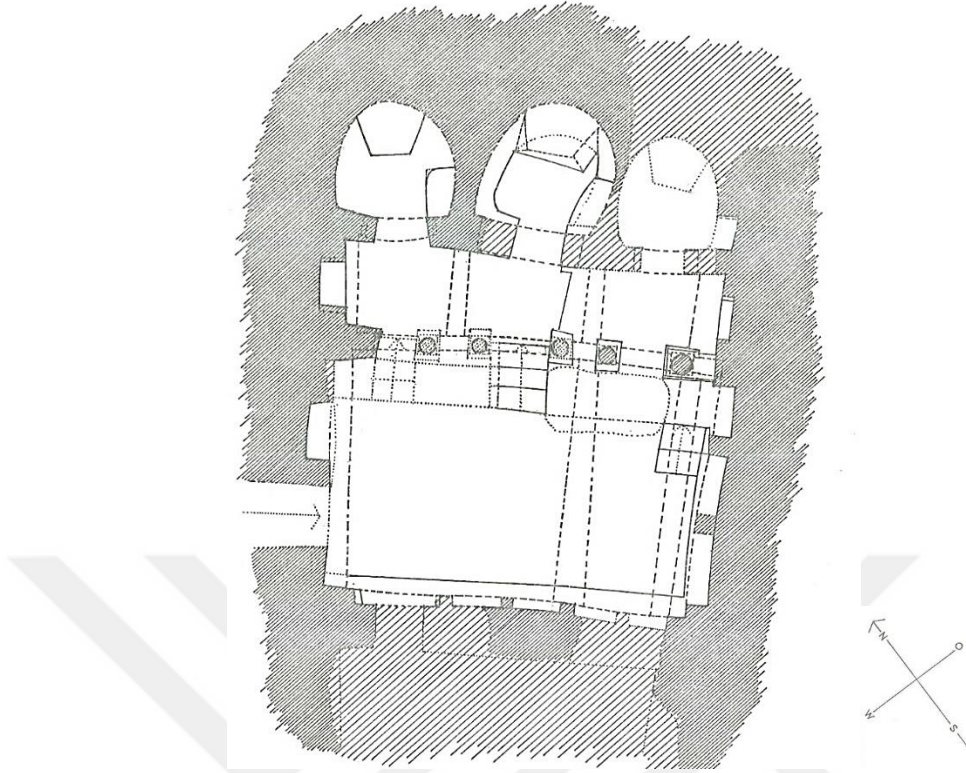
Çizim 4. 16. Göreme Karanlık Kilise Resim Programı İçinde Deisis (B) ve Vaftiz (LXX) Sahnelerinin Konumu (Çizim: Restle 1967)

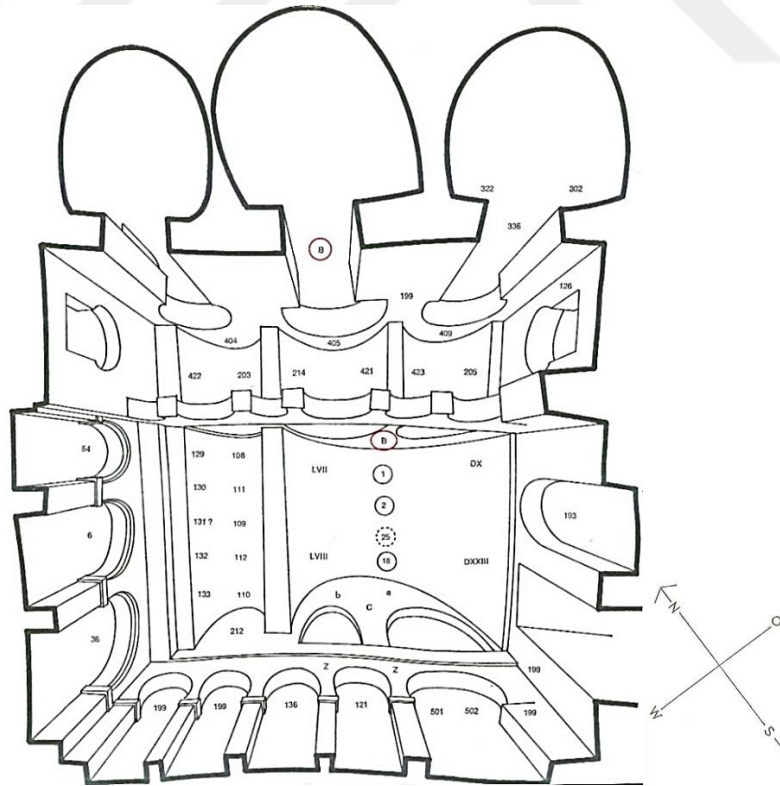
Çizim 4. 17. Göreme Şapel 29 Kılıçlar Kilisesi Planı (Çizim: Restle 1967)

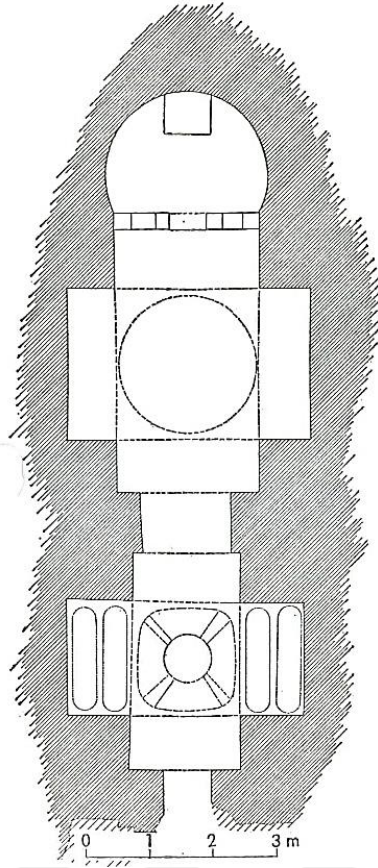
Çizim 4. 18. Göreme Kılıçlar Kilise Resim Programı İçinde Vaftiz (LXX) ve Yahya İle İsa'nın Karşılaşma (LXIX), Yahya'nın Görevlendirilmesi (LXVI) Sahnelerinin Konumu (Çizim: Restle 1967)

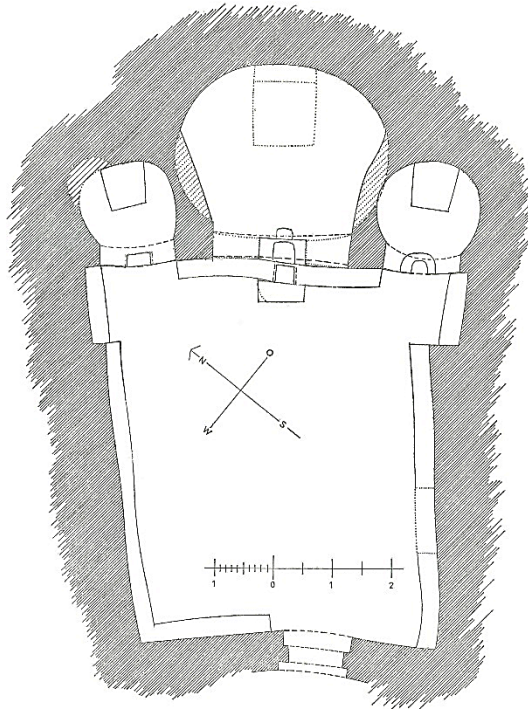
Çizim 4. 19. Göreme Şapel 33 Kılıçlar Kuşluk Kilisesi Planı (Çizim: Restle 1967)

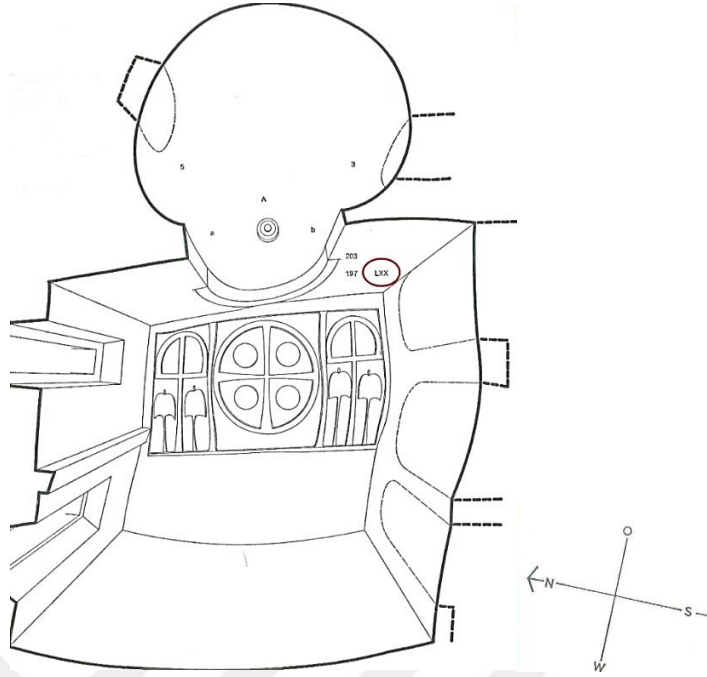
Çizim 4. 20. Göreme Kılıçlar Kuşluk Kilise Resim Programı İçinde Deisis (B) Sahnelerinin Konumu (Çizim: Restle 1967)

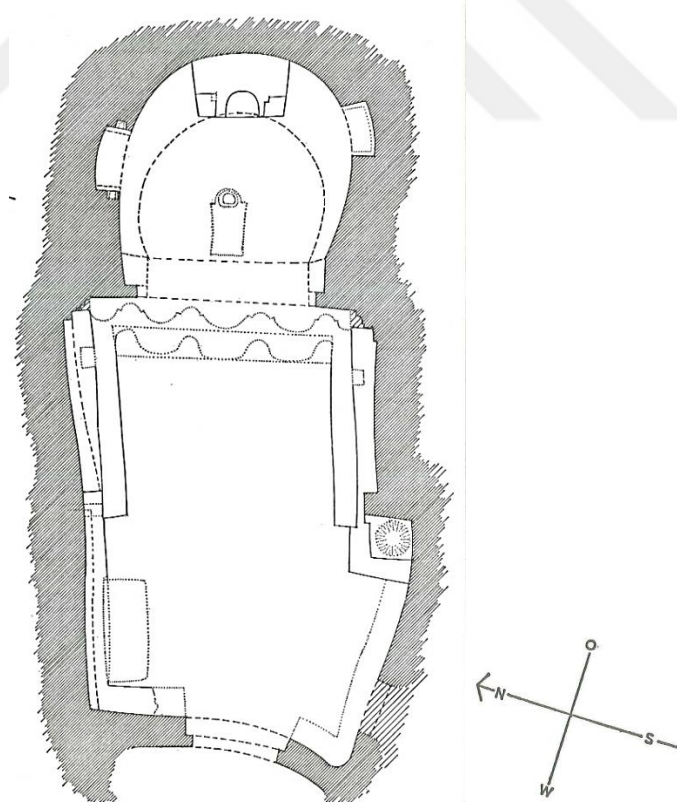
Çizim 4. 21. Göreme Azize Catherine Şapeli Planı (Çizim: Restle 1967)

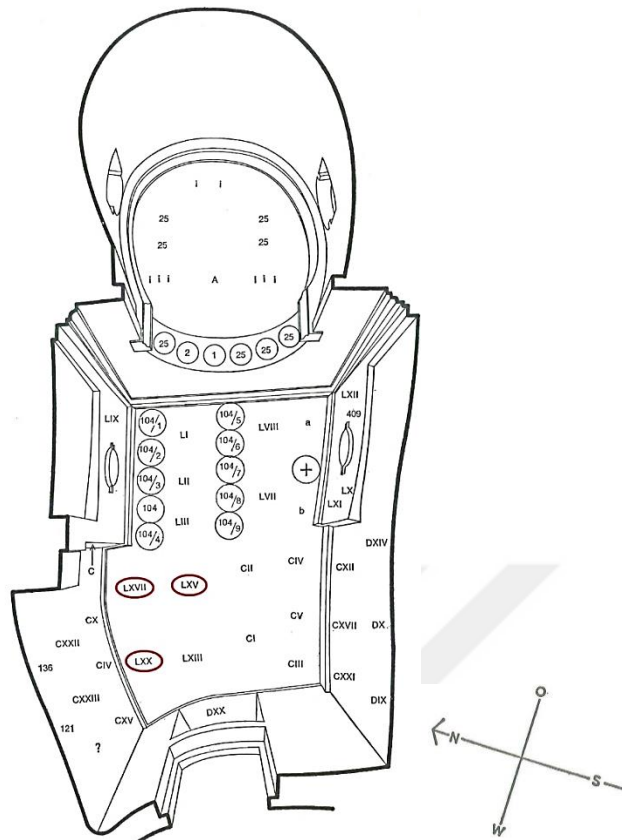
Çizim 4. 22. Çavuşin-Güllüdere Şapel 3- Güvercinlik Kilisesi Planı (Çizim: Restle 1967)

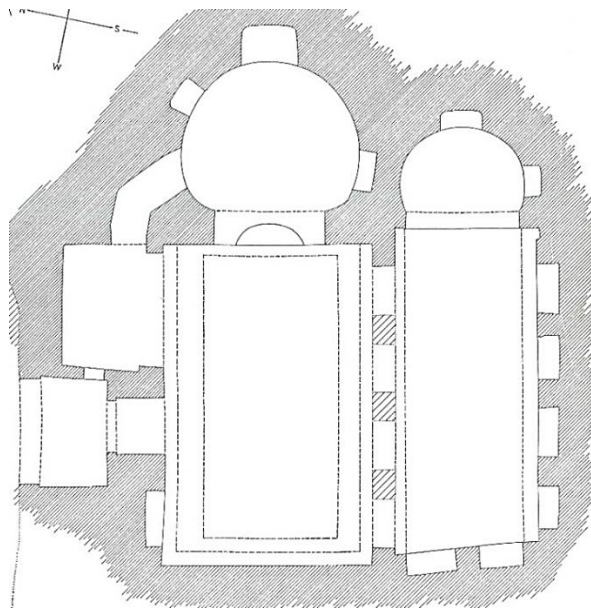
Çizim 4. 25. Çavuşin-Güllüdere Üç Haçlı Kilise Resim Programında Vaftiz (LXX) Sahnesinin Konumu (Çizim: Restle 1967)

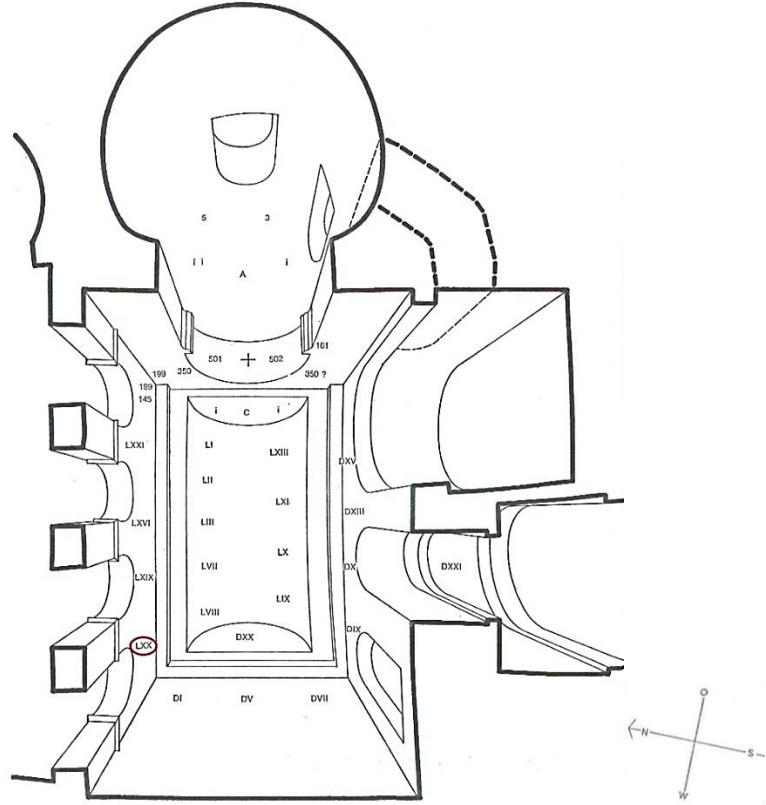
Çizim 4. 26. Susumbayırı Pancarlık Kilisesi Planı (Çizim: Restle 1967)

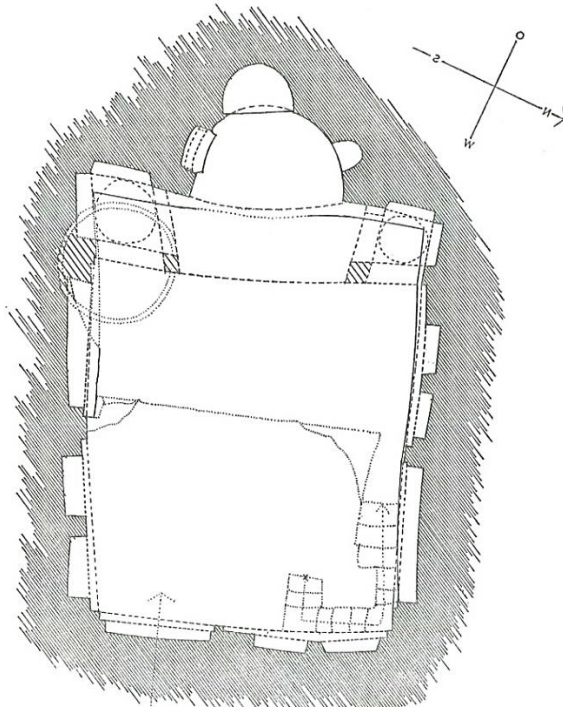
Çizim 4. 27. Susumbayırı Pancarlık Kilisesi Resim Programı İçinde; Vaftiz (LXX), Yahya'nın Çağrısı-Vaazı (LXVII) ve Elizabeth'in Takip Edilişi (LXV) Sahnelerinin Konumu (Çizim: Restle 1967)

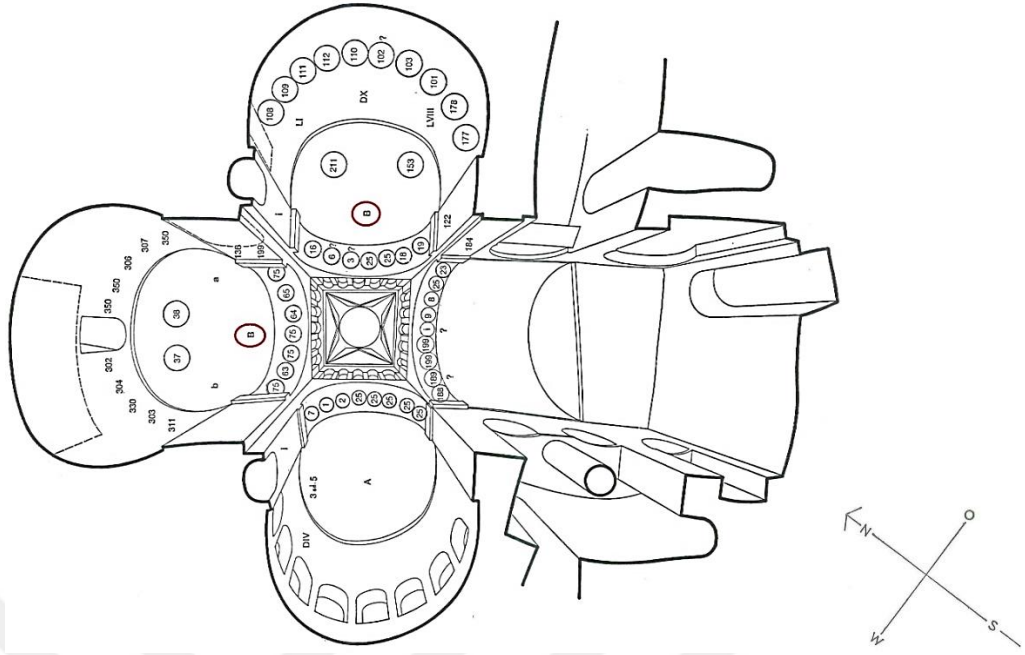
Çizim 4. 28. Sinassos Havariler Kilisesi Planı (Çizim: Restle 1967)

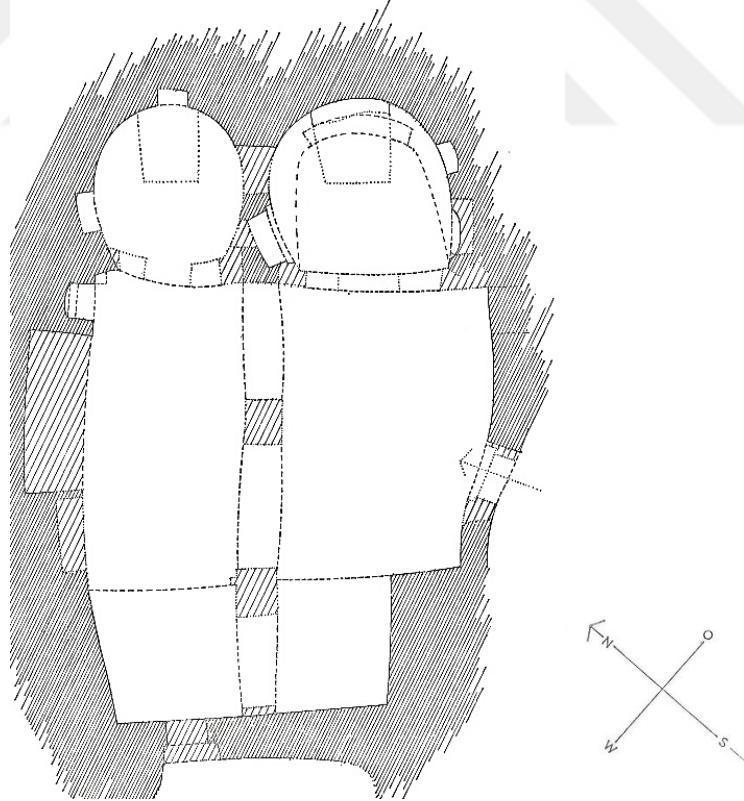
Çizim 4. 29. Sinassos Havariler Kilisesi Resim Programı İçinde Vaftiz (LXX) Sahnesinin Konumu (Çizim: Restle 1967)

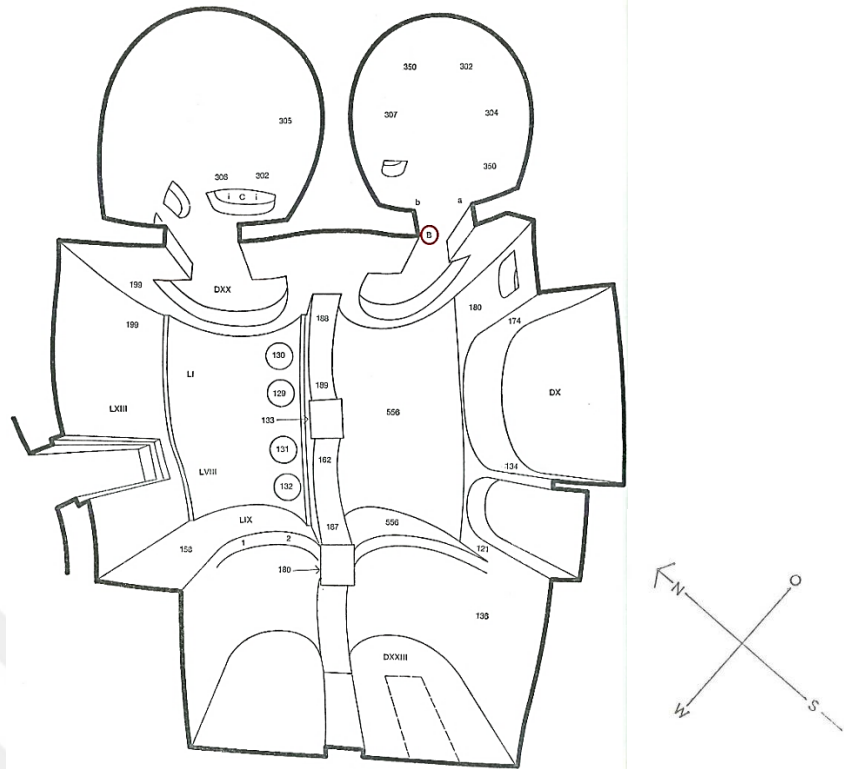
Çizim 4. 30. Gülşehir Karşı Kilise Planı (Çizim: Restle 1967)

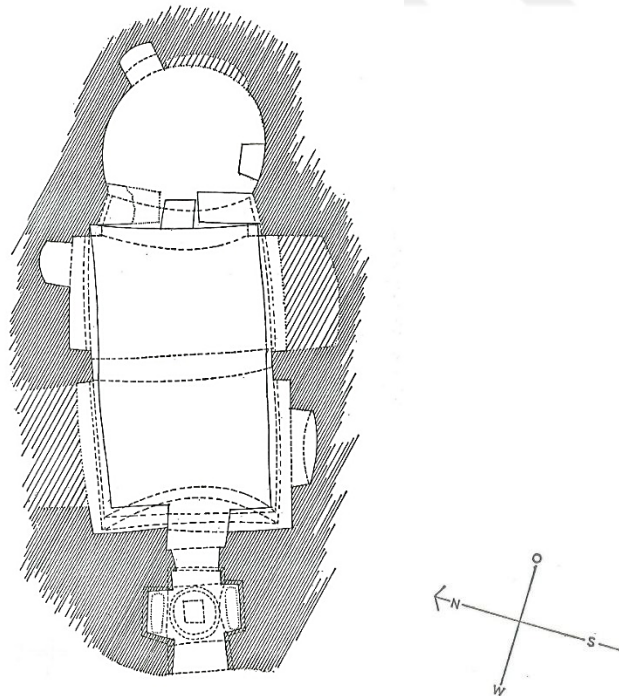
Çizim 4. 33. Ürgüp- Yeşilöz Tağar Kilisesi Resim Programı İçinde Deisis (B) Sahnelerinin Konumu (Çizim: Restle 1967)

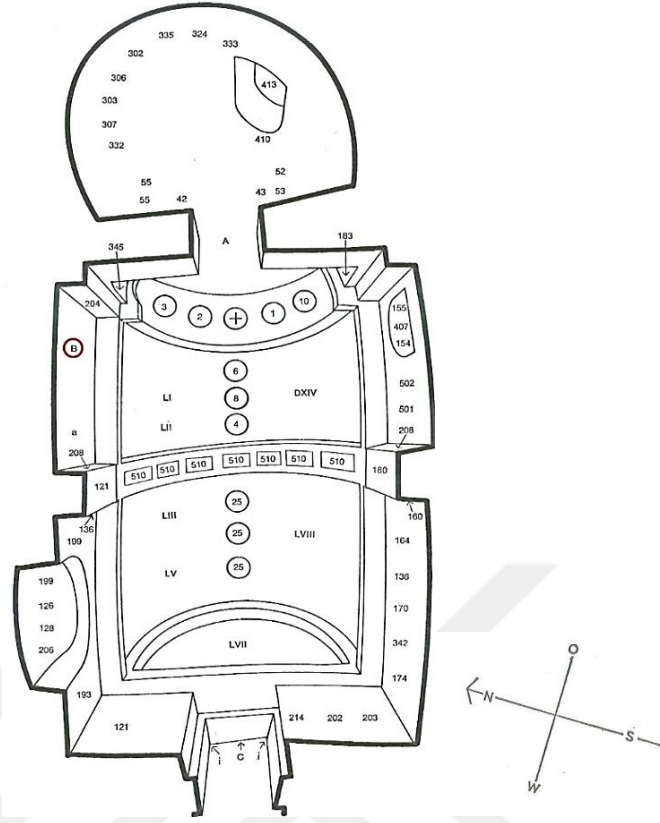
Çizim 4. 34. Söviş Şahinefendi Kırk Şehitler Kilisesi Planı (Çizim: Restle 1967)

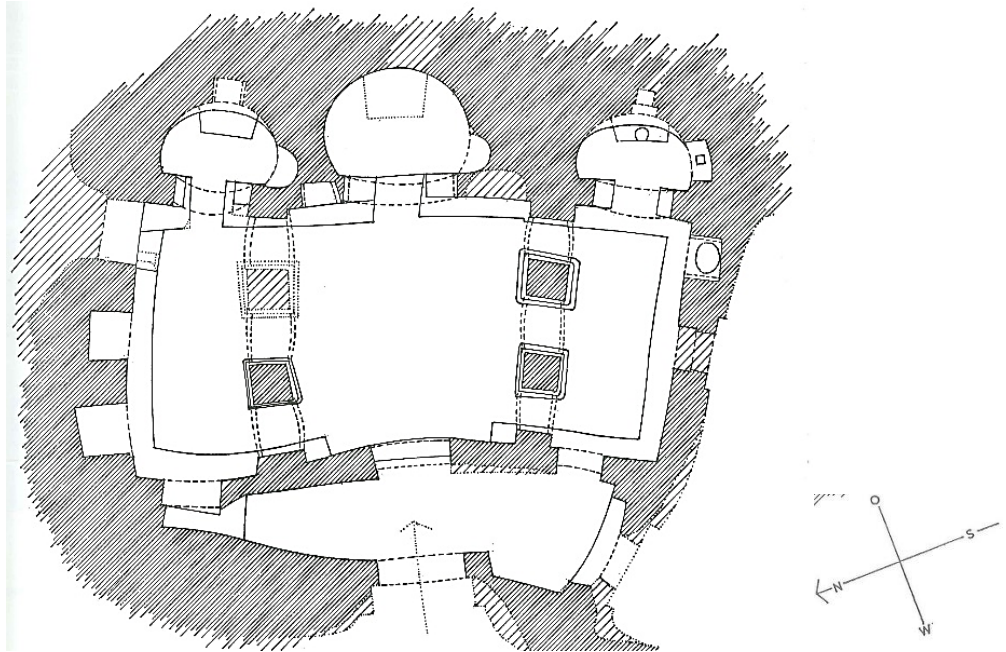
Çizim 4. 35. Söviş Şahinefendi Kırk Şhitler Kilisesi Resim Programı İçinde Deisis (B)
Sahnesinin Konumu (Çizim: Restle 1967)

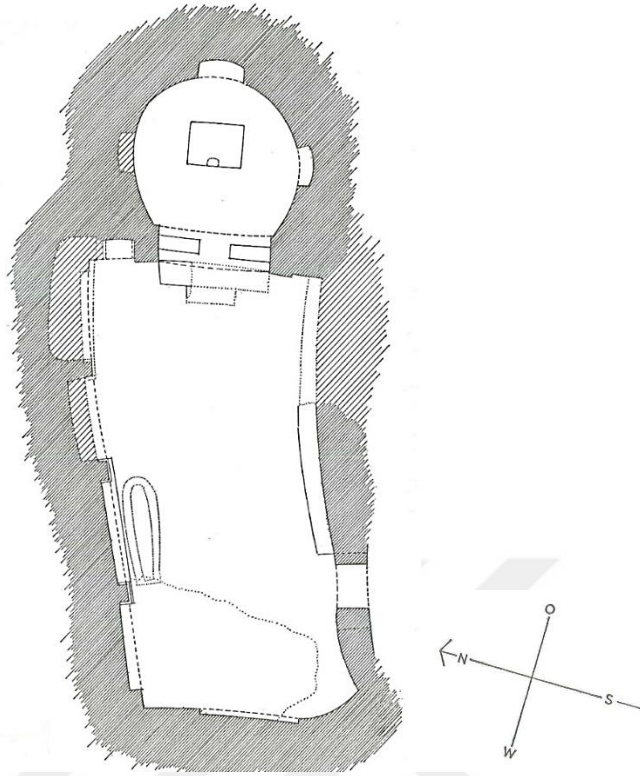
Çizim 4. 36. Soğanlı Tahtalı Kilisesi Planı (Çizim: Restle 1967)

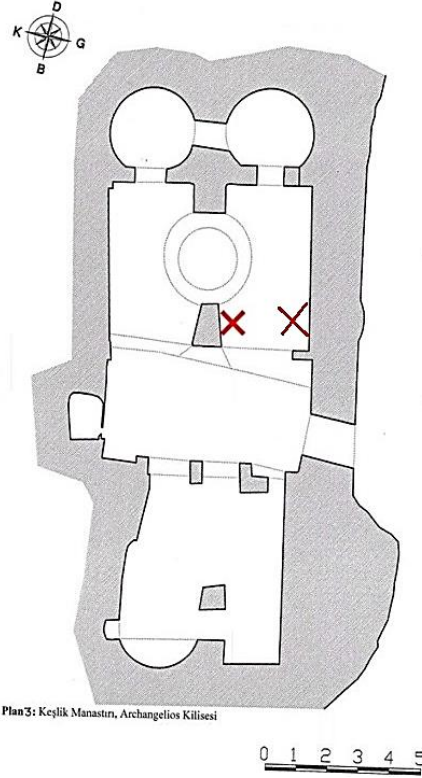
Çizim 4. 37. Soğanlı Tahtalı Kilisesi Resim Programı İçinde; Deisis (B) Sahnesinin Konumu (Çizim: Restle 1967)

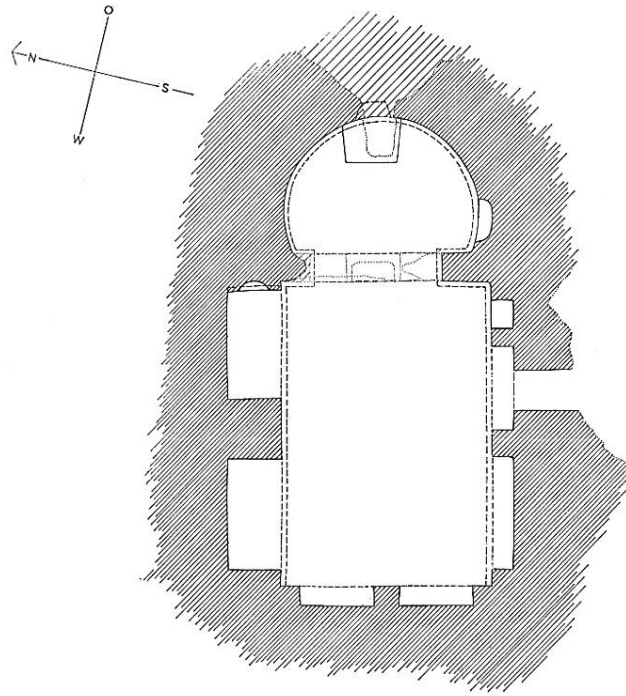
Çizim 4. 38. Soğanlı Kubbeli Kilise Planı (Çizim: Restle 1967)

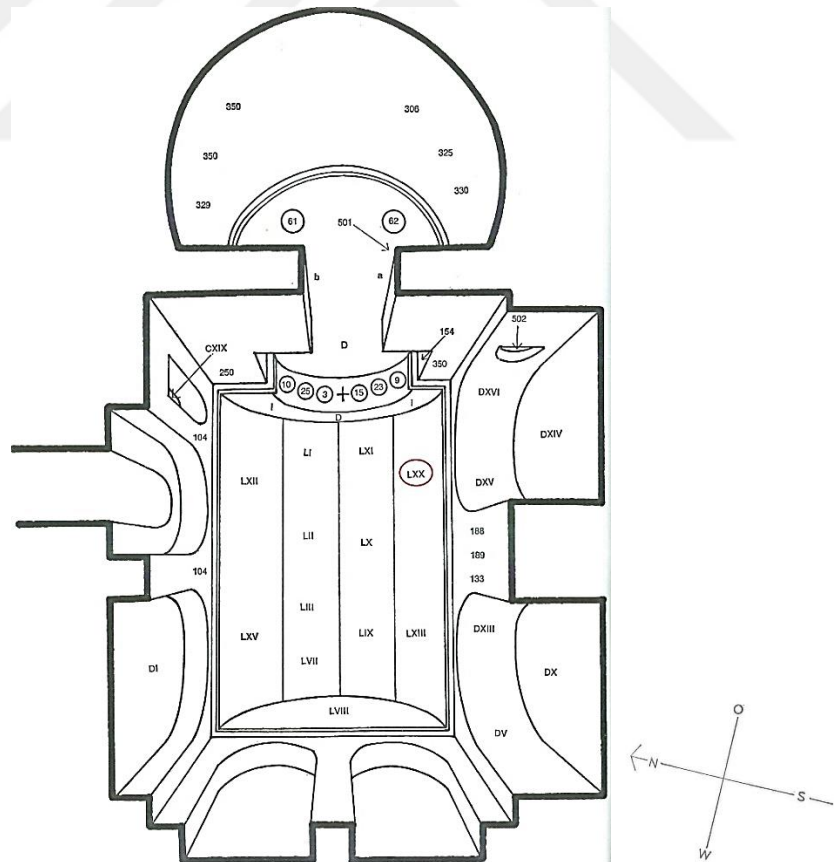
Çizim 4. 41. Ürgüp Keşlik Manastırı Archangelios Kilisesi Planı (Çizim: Restle 1967)

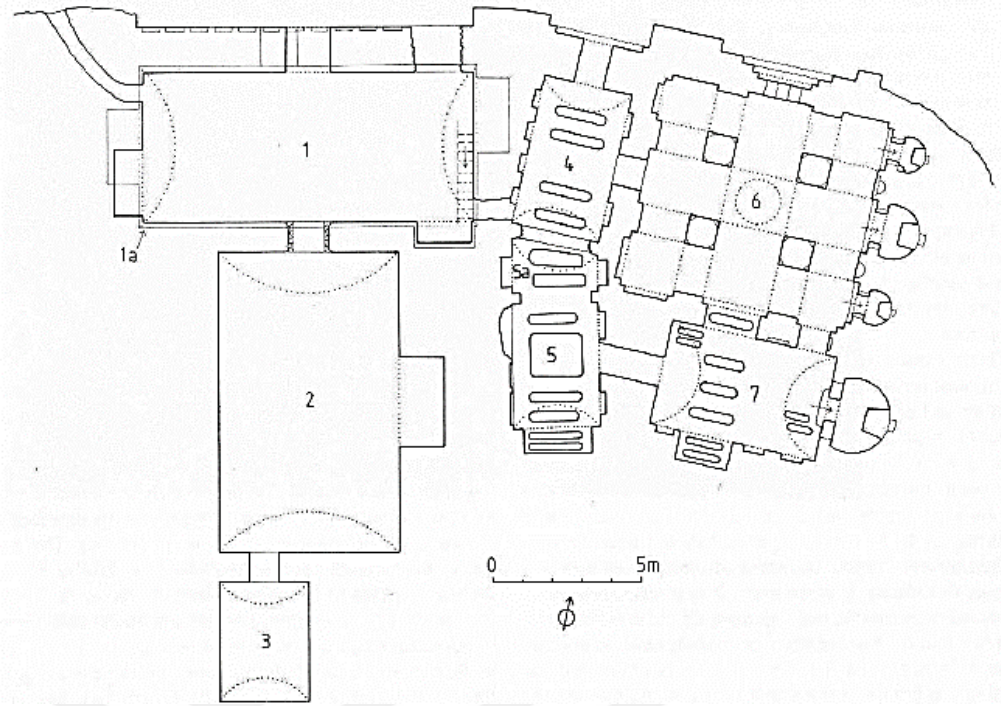
Çizim 4. 42. Ürgüp Keşlik Manastırı Archangelios Kilisesi, Vaftiz ve Anastasis Sahensinin Konumu (Fatma Yaşar'dan)

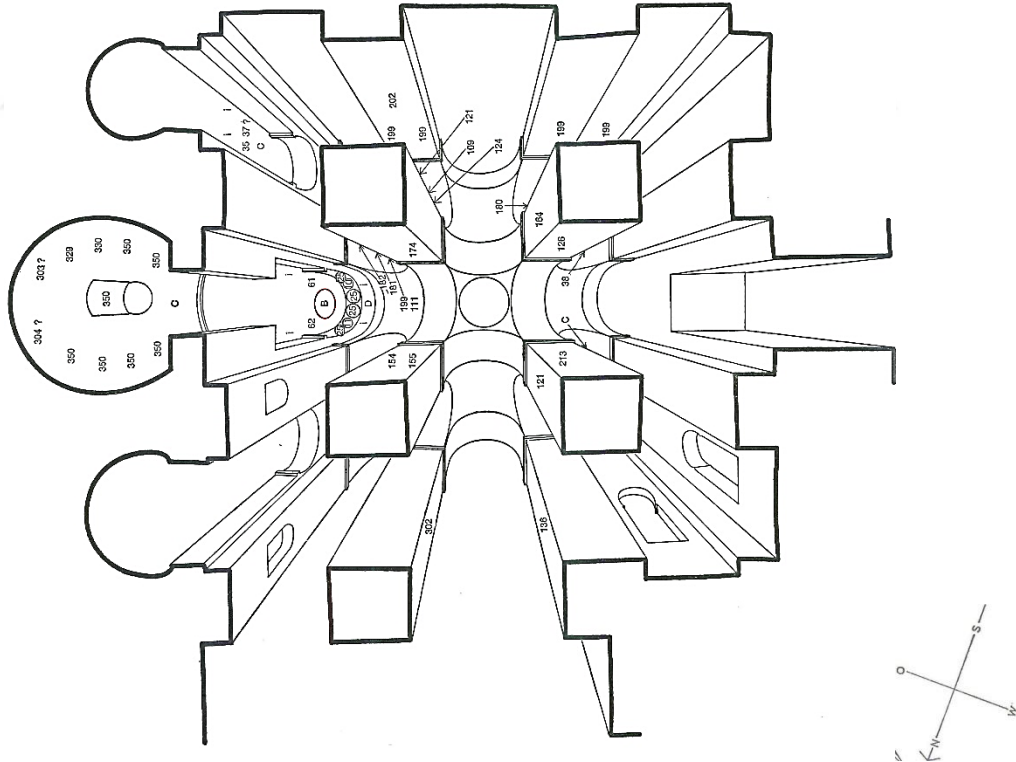
Çizim 4. 43. Belisırma Bahattin Samanlığı Kilisesi Planı (Çizim: Restle 1967)

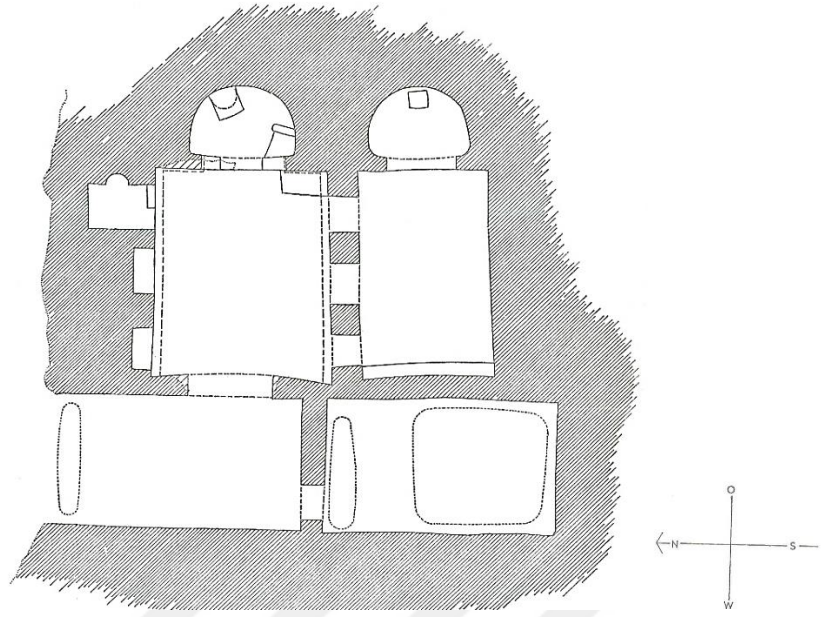
Çizim 4. 44. Belisırma Bahattin Samanlığı Kilisesi Resim Programı İçinde; Vaftiz ve Yahya'nın Görevlendirilme (LXX) Sahnelerinin Konumu (Çizim: Restle 1967)

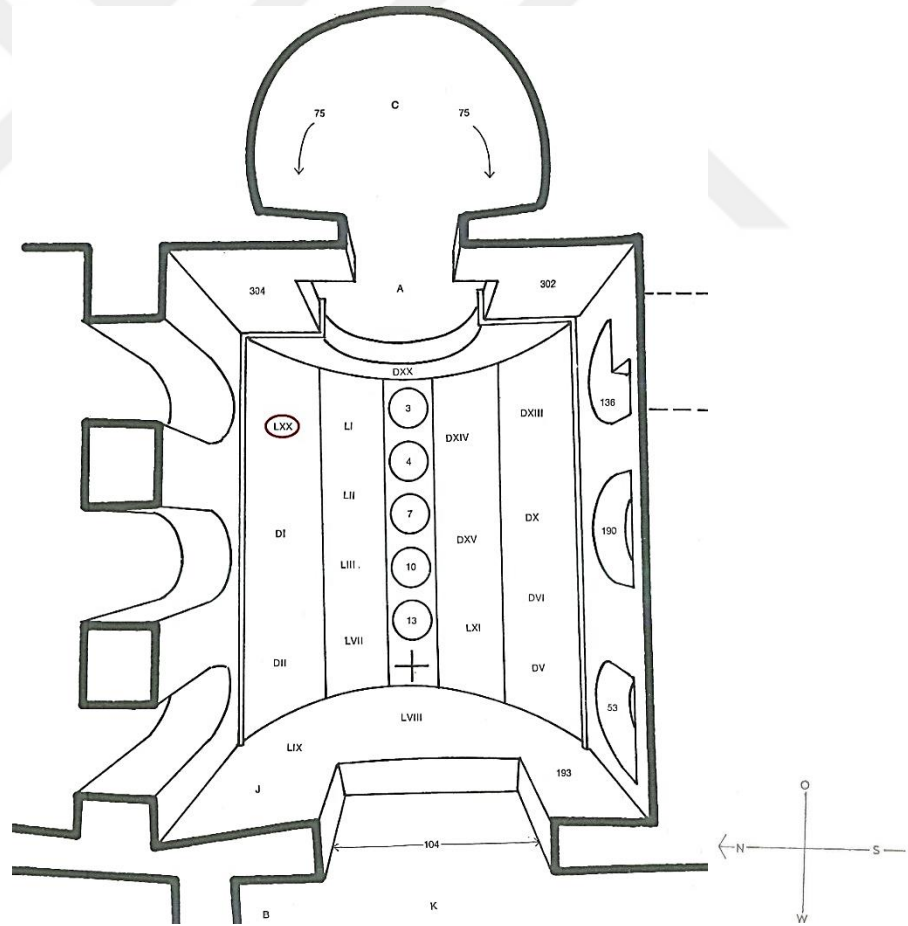
Çizim 4. 45. Belisırma Direkli Kilise Planı (Çizim: Rodley 1985)

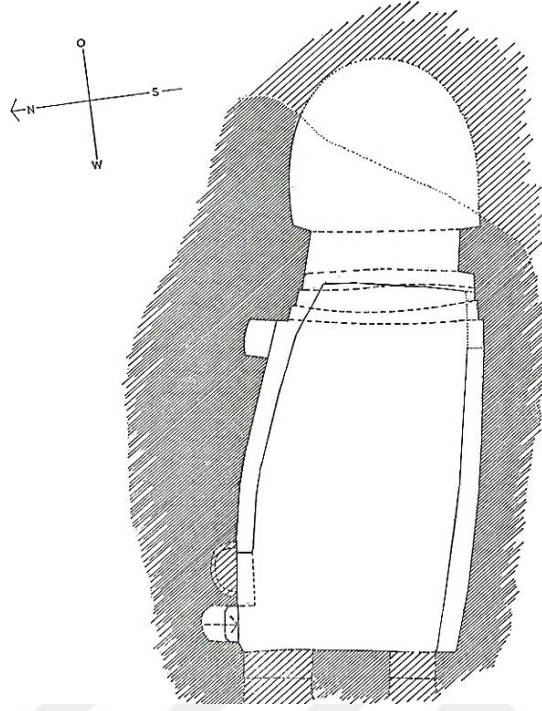
Çizim 4. 46. Belisırma Direkli Kilise Resim Programı İçinde; Deisis (B) Sahnesinin Konumu (Çizim: Restle 1967)

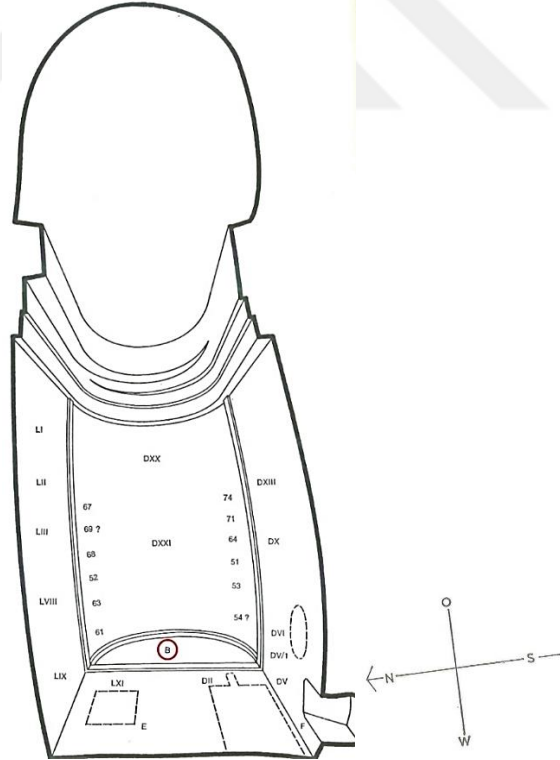
Çizim 4. 47. Ihlara Pürenliseki Kilisesi Planı (Çizim: Restle 1967)

Çizim 4. 48. Ihlara Pürenliseki Kilisesi Resim Programı İçinde; Vaftiz (LXX) Sahnesinin Konumu (Çizim: Restle 1967)

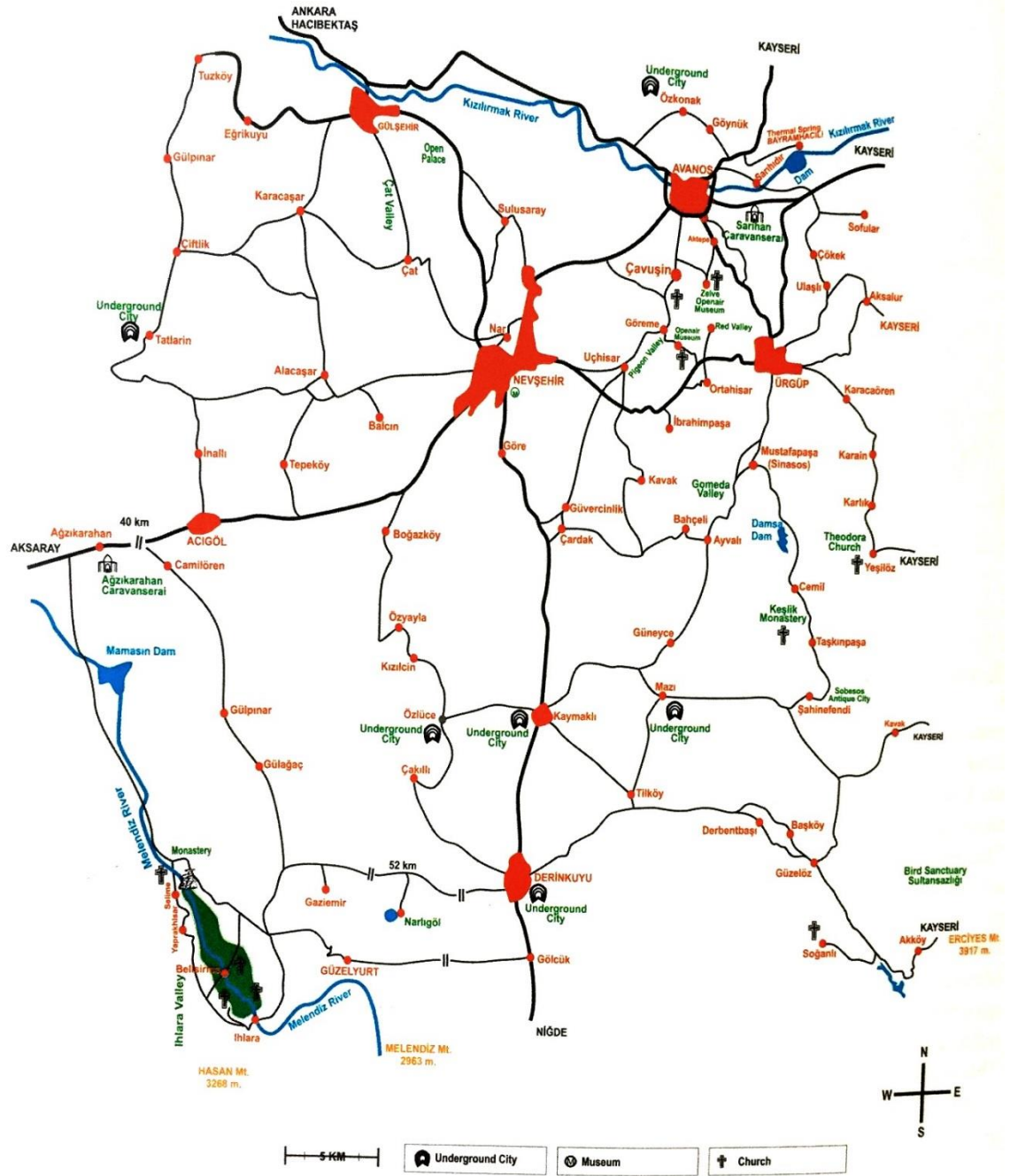

Çizim 4. 51. Ihlara Kokar Kilise Planı (Çizim: Restle 1967)

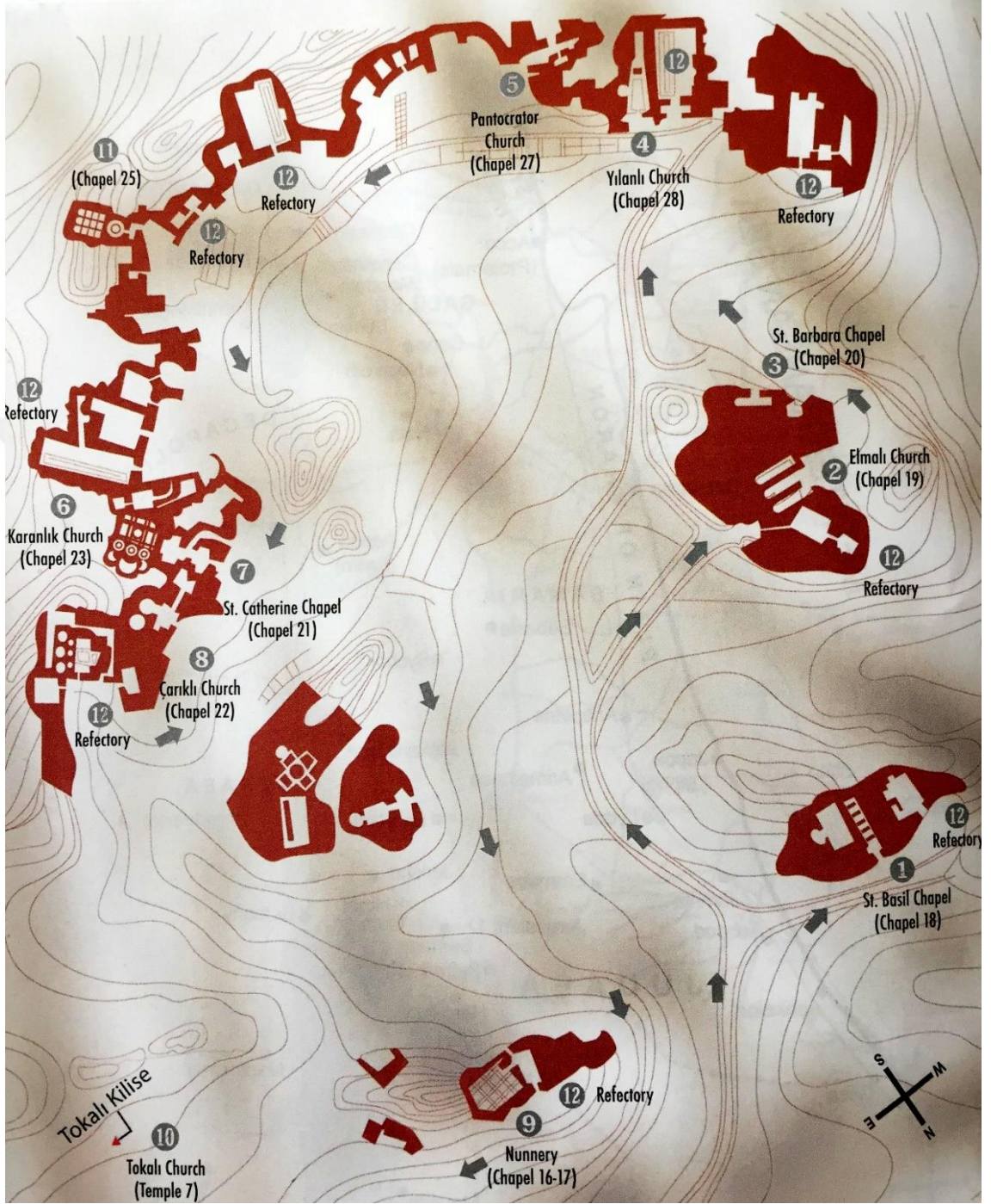

Çizim 4. 52. Ihlara Kokar Kilise Resim Programı İçinde; Deisis (B) Sahnesinin Konumu (Çizim: Restle 1967)

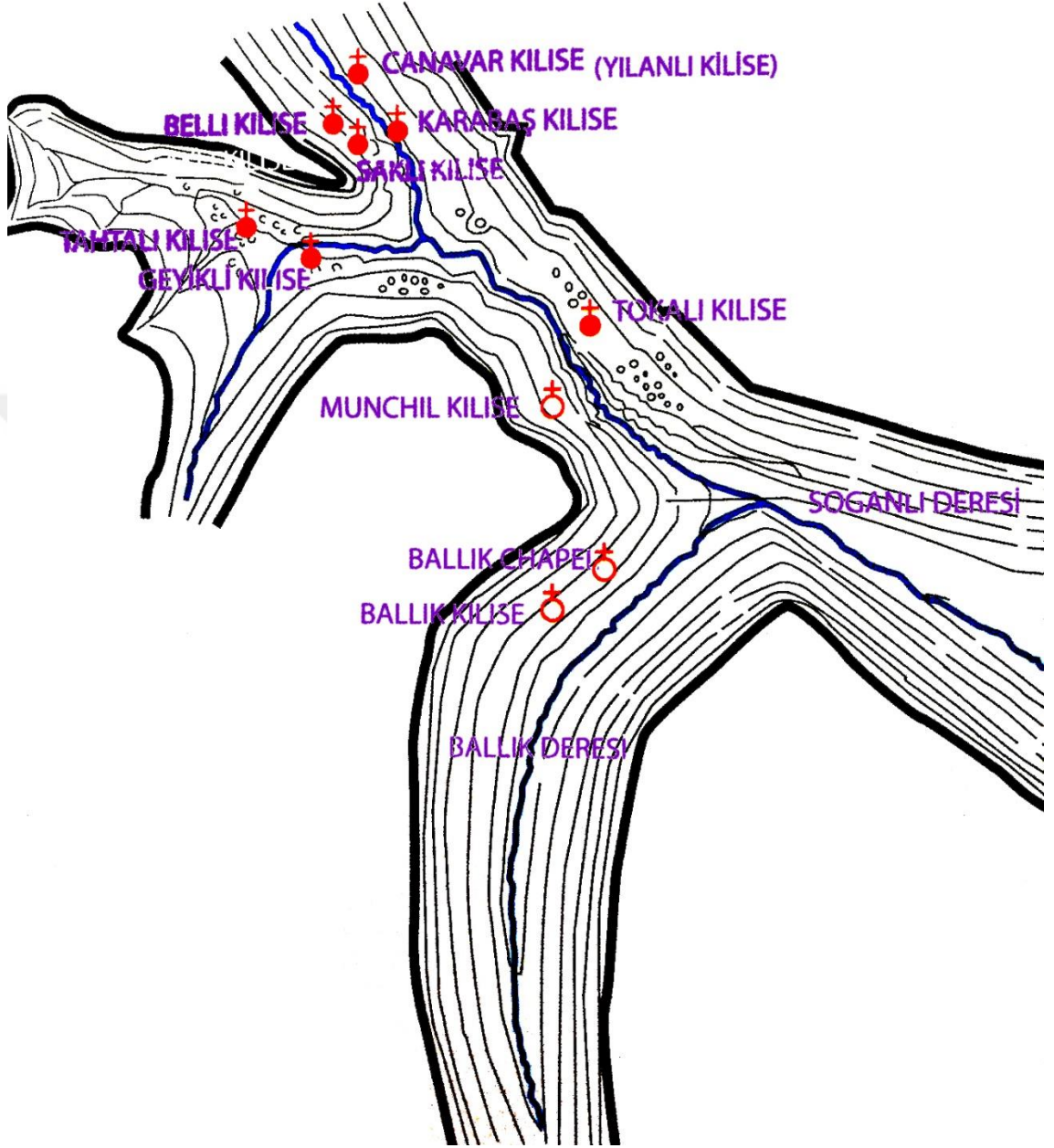
EK 3. KAPADOKYA HARİTASI (MUSTAFA UYSUN'DAN)

EK 4. GÖREME AÇIK HAVA MÜZESİ HARİTASI (MUSTAFA UYSUN'DAN)

EK 5. SOĞANLI VADİSİ HARİTASI (MUSTAFA UYSUN'DAN)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Gamze NAYİM
Doğum Yeri ve Tarihi	ERZURUM / 30.07.1990
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi-Edebiyat Fakültesi-Sanat Tarihi Bölümü
Bildiği Yabancı diller	İngilizce
Bilimsel Faaliyetler	-
İş Deneyimi	
Stajlar	Erzurum Arkeoloji Müzesi
Projeler	-
Çalıştığı Kurumlar	-
İletişim	
E-posta	gamzeli-90@hotmail.com
Tarih	10.10.2019